22 10

యాజుషాపర ప్రయోగ రత్నాకరః

(పరిభాషా)

—:o:—

మరణకాలేయూతిథి స్సైనవ శ్రాద్ధాదాజ్ఞేయా

ఉత్పత్తౌ చ విపత్తౌ చ మైథునే దన్తధావనే। అభ్యఙ్గే ఉప్యుదధిస్నానే తిథిస్తాత్కాలికీస్మృతా ॥ పారణే మరణేచైవ తిథిస్తాత్కాలికీమతా ॥ ఇత్యాది వచనైః కాలనిర్ణయాత్ ॥

ప్రాక్చాన్తి కర్మణః ప్రాచీనావీతం దక్షిణాముఖత్వమ్

సంకల్ప ప్రభృతి దశాహ-హోమాత్ప్రాచీనేషు కర్మసు ప్రాచీనావీతీ దక్షిణాముఖశ్చ భవేత్కర్తా। ప్రాచీనావీతం పితృణామ్' ఇతి శ్రుతేః ॥ పితృణామితి మృతానామేవేదమితి। పితృకార్యేష్వపి ప్రాచీనావీతప్రాప్త్యర్థంచ, పితృగ్రహణమ్ ॥ శునఃపుచ్ఛః - ప్రేతకృత్యేషు పిత్ర్యేషు ప్రాచీనావీతమిష్యతే। దక్షిణాగ్రాశ్చదర్భాస్స్యుస్సచవై దక్షిణాముఖఇతి। మనురపి - ప్రాచీనావీతినా సర్వమపసవ్యమతంద్రిణా। పిత్ర్యమానిధనాత్కార్యం విధివద్దర్భపాణినా॥ ఆనిధనాత్ -మరణమారభ్యేత్యర్థః॥ బోధాయనీయేచ। ప్రాచీనావీతినాకార్యం ప్రేతకర్మచపైతృకమ్।

నివీతినోపహేయుస్తే జ్ఞాతయోఽన్యేచ వాహకాఇతి ॥ అతః - సదోపవీతినాభావ్యంసదాబద్ధశిఖెనచ। విశిఖోవ్యుపవీతశ్చయత్క రోతినతత్కృతమితివచనంవిషయభేదాదవిరుద్ధమ్ ॥

కర్మకర్తురాద్యన్తయోర్ద్విరాచమనమాహ భరద్వాజః

కర్మావసానే కర్మాదావేవమాచమనం పునః । కుర్యా త్సర్వకర్మ సిద్ధ్యర్థం సర్వదా సర్వకర్మసు ॥

ప్రాచీనావీతత్వ దక్షిణాముఖత్వే ప్రాణాయామే వర్జ్యమ్

శుద్ధ్యర్థత్వాదాచమనాదావివ సర్వత్ర ప్రాణాయామేషు యజ్ఞోపవీతీస్యాత్। సర్వత్ర - దేవకార్య పితృకార్య ప్రేతకార్యే ష్విత్యర్థః। దేవార్చనేజపేహోమేస్వాధ్యాయేశ్రాద్ధకర్మణి। స్నానే దానే తథాధ్యానే ప్రాణాయామాస్త్రయస్త్రయః ॥ తతోఽభ్య న్తర శుద్ధ్యర్థం ప్రాణాయామాన్ సమాచరేదితియాజ్ఞవల్క్యః॥

ప్రాణాయామ ప్రకారః

ప్రణవేనతు సంయుక్తావ్యాహృతీ స్సప్తనిత్యశః। గాయ త్రీం శిరసాసార్ధం మనసాత్రిర్జపేద్ద్విజః ॥ ప్రాణాయామః - ముఖనాసికాబిలసంచారిణః ప్రాణవాయోర్నిరోధః ॥ తత్కాల

ఏవ జపం కుర్యాన్నతురేచక పూరకయోః । కుంభకేన జపం కుర్యాత్ప్రాణాయామస్య లక్షణమితిస్మృతేః।

సంకల్ప ప్రకారః

'సదర్భహస్తో జానూర్ధ్వో దక్షిణె దక్షిణోత్తరౌ । కృత్వాజానుని కర్తవ్యమేతత్కర్మ కరోతియత్ ॥ స్వమానసేస స్మరణం యత్తత్సం కల్పఈరితః । ఇతి భరద్వాజః ॥ దక్షిణో త్తరౌకరావితి శేషః ॥ దక్షిణేజానుని దక్షిణోత్తరౌకరౌకృత్వేతి నియమాన్నాన్యథాకార్యః ॥

సంకల్పాదౌ నియమమాహ స్మృత్యర్థసారే

ఆవాహనేఽర్ఘ్యే సంకల్పే పిండదానే తిలోదకె॥ అక్ష యాసనయోః పాద్యేగోత్రం నామపరికీర్తయేదితి ॥

నియమాన్తరమాహ

ఏకంవాసో దక్షిణాగ్రా దర్భాః ప్రసవ్యం తూష్ణీం సమన్తం పరిషేచనం పితృతీర్థేనోదక పిండబలిప్రదానమ్॥ సిగ్భిర వధూనవ్వన్తః - తేషు జ్ఞాతయః ఇత్యాది బహువచనేన సర్వే జ్ఞాతయః ప్రత్యేకం సమస్త్రం తత్తత్కర్మ కుర్యుః ॥

జ్ఞాతిబాహుళ్యే ఖననాద్యనుష్ఠానక్రమమాహ

ఖననాదిషు సర్వత్ర కనిష్ఠః ప్రథమం ఇతరేమధ్యే యథావృద్ధం కర్తాపశ్చాత్ స్త్రియోఽగ్రే సర్వేషామ్॥ తాశ్చ కనిష్ఠ ప్రథమా ఏవేతి బోధాయనః। సర్వత్రా విరుద్ధానుక్తార్థస్తు సంగృహీతఏవ ॥ సర్వశాఖాప్రత్యయ న్యాయేన సాకాంక్షాణా మాకాంక్షా పూరణస్యాన్యతః కర్తుముచితత్వాత్ ॥ ఖననాదిషు—'ఖననేఽన్వారంభణే సంగాహనే సంసర్పణ ఉదకోపస్పర్శన ఆరోహణ ఇతి॥ సర్వత్ర ఏవం ప్రకారేష్వేవేతి సూత్రార్థః। ఏవమానుపూర్వ్యా తత్తత్కర్మ కుర్యురితి నియమ్యతే॥ తదేవం మధ్యే కేషాంచిత్కనిష్ఠానుక్రమ కల్పనమజ్ఞాన విజృంభితమేవ॥ ఇతి శబ్దాదవగాహన తర్పణాదిష్వేవం ప్రకార ఇత్యర్థః॥

॥ ఇతి పరిభాషా ॥

ఆపత్కాలే ముమూర్షుభిశ్శాస్త్ర ప్రత్యయైరనుష్ఠేయాని

(౧) అథ శాస్త్రాదినా నిశ్చిత మరణసంభావనాయాం పాపభీరురాదౌ శరీర శుద్ధ్యర్థం సముద్రగ మహానద్యాం

స్నాయాత్। తస్యాశక్తౌస్నానార్థంఅన్యేన పుత్రాదినావాకారయేత్। సమీపస్థపుణ్యతీర్థేనావగాహయేత్। అసామర్థ్యాచ్ఛరీరస్య మంత్రపూతోష్ణోదకేన వా స్నాయాత్। దేశకాల వైషమ్యా న్మంత్రస్నానం మానసిక స్నానం వా యథాశక్తి మనఃపూతం కృత్వాఽఽచమ్య ధృత శుద్ధవస్త్ర స్త్రిపుండ్రోర్ధ్వపుండ్రో వా స్వస్వాచారానుగుణం రుద్రాక్షాది మాలాం ధారయిత్వా పవిత్రపాణిః తాత్కాలికాని నిత్యకర్మాణ్యనుష్ఠాయ ఔపాస నాగ్నిం సంధార్య భగవదారాధనం గీతోపనిషదాదీనాం పారాయణం చ యథాయోగ్యం చరిత్వా తులసీదళ సమ్మిశ్రం భగవత్తీర్థం గంగాతీర్థం చ నిషేవ్య శరీరేఽపి సేచయేత్ తతో భగవన్నామాని సంకీర్తయన్ శ్రోత్రియైశ్శుద్ధైశ్చమహ ద్భిరవలోకనస్య పాత్రంభవేత్॥

యథాసంభవదానాని

(౨) అన్నపానాశ్వ గోభూతిల హిరణ్య కార్పాసాయః పిండవస్త్రాదిదానాని యథాసంభవంకృత్వా బ్రాహ్మణానన్నాదినా తర్పయిత్వా యథాశక్తి దక్షిణా తాంబూలాని దద్యాత్।

అథ మరణసంశయే

(3) స్నానాదినా శుద్ధస్సన్ గణపతిపూజాం పుణ్యాహ వాచనంకృత్వా-ప్రా··· మ్య=మమ శరీరశుద్ధ్యర్థం పంచగవ్య ప్రాశన యోగ్యతా సిద్ధ్యర్థం ప్రాజాపత్యకృచ్ఛ్రం హిరణ్యరూపేణ కరిష్యే - ఇతి సంకల్ప్య తత్కృత్వా ॥ పంచగవ్య ప్రాశనం చ కుర్యాత్। తత్ప్రయోగస్తు=గోమూత్రం గోమయం క్షీరం దధి సర్పిః కుశోదకమ్ - ఇతి పదార్థాన్ పురస్తాదారభ్య ప్రదక్షిణం స్థాపయిత్వా తేషు యథాక్రమం వరుణ హవ్యవాహన సోమ వాయు రవయ ఇతి దేవతాధిష్ఠితంధ్యాత్వా యథా సంభవం సంపూజ్య - గాయత్ర్యా గోమూత్రం, గంధ ద్వారామితిగోమయం, ఆప్యాయస్వేతి క్షీరం, దధిక్రావ్ణ ఇతి దధి, శుక్రమసీత్యాజ్యం, దేవస్యత్వేతి కుశోదకంచాదాయైకస్మిన్పాత్రే యథాక్రమం సంసృజ్య సప్తదర్భపవిత్రేణ ఓమిత్యాలోడ్య ప్రణవేనోద్ధృత్య "యత్వగస్థిగతం పాపం దేహేతిష్ఠతి దేహినామ్। ప్రాశనం పంచగవ్యస్య దహత్వగ్నిరివేంధనమ్" ఇతి, ప్రణవేనచ, ప్రాశ్యాచామేత్॥

అథ సర్వ ప్రాయశ్చిత్తమ్

(౪) పాపవిమోచన కామస్సభ్యానాహూయ యథాశక్తి పరిషద్దక్షిణాం గృహీత్వోత్థాయ సభ్యాన్ప్రదక్షిణీకృత్య 'నమస్సదసే…నమః పృథివ్యై' నమస్కృత్య 'అశేషే, హేపరిషత్…స్వీకృత్య, గోత్రస్య శర్మణః మమ (అముకస్య) పితుః అవస్థాత్రయేషు కాయిక వాచిక మానసికాది సమస్త పాపపరిహారార్థం యథాశక్తి హిరణ్యరూపేణ సర్వప్రాయశ్చిత్తం కర్తుం యోగ్యతా సిద్ధి మనుగృహాణ, ఇతి ప్రార్థ్య దక్షిణాందద్యాత్ - యోగ్యతాసిద్ధిరస్తు - ఇతి ప్రతివచనమ్ ॥ ఉపవిశ్య, త్రిః ప్రాణానాయమ్య దేశకాలౌ సఙ్కీర్త్య - గోత్రస్యేత్యాది - మమ (అముక పితుః) జన్మ ప్రభృత్యేతావత్కాలపర్యన్తం, బాల్య యౌవన వార్ధకేషు జ్ఞానతోఽజ్ఞానతశ్చ కర్మేంద్రియ జ్ఞానేంద్రియ వ్యాపారైస్సంభావితానాం స్వస్వకాలే యథాశాస్త్రం స్నానసంధ్యాది నిత్యకర్మాకరణేన నిషిద్ధకర్మాచరణేన నిషిద్ధపదార్థ భక్షణేన వా సంభావితానాం విశేషతః కలియుగె బ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమ విహిత కర్మణామననుష్ఠానేన, తత్ప్రతియోగ్యనుష్ఠానేన వా సంజాత మహాపాతకోపపాతకాది సంకీర్ణజానామేవం

ఉక్తానుక్తానాం రహసి కృతానాం ప్రకాశ కృతానాం బహు విధానాం పాపానాం సద్యః అపనోదనద్వారా శరీర శుద్ధ్యర్థం సర్వ ప్రాయశ్చిత్తం యథాశక్తి హిరణ్యరూపేణకరిష్యే (కరిష్యామి) ఇతి సంకల్ప్య ॥ పరిషదుపదిష్టం స్వపాపానుగుణం హిరణ్యం సతాంబూలం గృహీత్వా 'హిరణ్యగర్భగర్భస్థం...' ప్రయచ్ఛమే, ఇదంహిరణ్యం మమ (అముకస్య) జన్మప్రభృతి సంభావితానాం సంకల్పోక్తానామనుక్తానాంచ సర్వేషాం పాపానాం పరిహారం కామయమానః మహావిష్ణు ప్రీతింకామయమానః బ్రాహ్మణేభ్య స్సంప్రదదె (నమమ) ఇదం స్వీకృత్య మమ (అముకస్య) ఉక్తానుక్తసమస్త పాపపరిహారద్వారా శరీర శుద్ధిరస్త్వితి భవన్తోబ్రువన్తు - ఇతి ప్రార్థయేత్ - తథాస్తు - ఇతి తేషాం ప్రతివచనమ్ ॥

అనాహితాగ్నేః పితృమేధ ప్రయోగః

(౧) అథ కర్తాపుత్రాదిః మ్రియమాణం పిత్రాదికం దృష్ట్వా యథాయోగ్యం స్నాపయిత్వా పుండ్రాది ధారయిత్వా

శుచిస్థలే గోమయేనోపలిప్య తులసీ సాలగ్రామ సన్నిధౌ దక్షిణాగ్రాన్ దర్భానాస్తీర్య తిలాన్ప్రక్షిప్య తేష్వేనముత్తానం దక్షిణా శిరసం శాయయేత్॥

ఉత్క్రాన్తి గోదానమ్

(౬) ఉత్క్రమణకాలే కర్తా తముద్దిశ్య ప్రా''మ్య= గోత్రస్యేత్యాది - ఉత్క్రమణకాలే సుఖేన ప్రాణోత్క్రమణ సిద్ధ్యర్థం ఉత్క్రాన్తిగోదానంకరిష్యామి-ఇతి సంకల్ప్య। శ్రోత్రియం కుటుంబినం బ్రాహ్మణమభ్యర్చ్య=పయస్వినీం సవత్సాం గాం సంపూజ్య కాంస్యదోహనపాత్రం దక్షిణాతాంబూలం వస్త్రం గోపుచ్ఛంచ గృహీత్వా'అత్యుత్క్రాన్తౌ ప్రవృత్తస్య సుఖోత్క్రమణసిద్ధయె । తుభ్యం సంప్రదదే ధేనుమిమాముత్క్రాన్తి సంజ్ఞికామ్ ॥ గవామంగేషుతిష్ఠంతి భువనానిచతుర్దశ । యస్మాత్తస్మాచ్ఛివంమేస్యా దతశ్శాన్తిం ప్రయచ్ఛమే ॥ ఇమాముత్క్రాన్తి సంజ్ఞకాం దక్షిణా తాంబూలాది సహితాం గాం మమ (అముకస్య) ఉత్క్రమణకాలే సుఖేన ప్రాణోత్క్రమణ సిద్ధ్యర్థం మహావిష్ణు ప్రీతింకామయమాన స్తుభ్యమహం సంప్ర

దదే (నమమ) - ఇత్యుదక ధారాపూర్వకం గోపుచ్ఛాదికం బ్రాహ్మణహస్తే దద్యాత్ - తథాఽస్త్వితి ప్రతివచనమ్॥

తిలపాత్రదానమ్

(౭) ప్రా... మ్య=గోత్రస్యేత్యాది-మమ (అముకస్య) మనోవాక్కాయజ సకలపాపక్షయార్థం సకాంస్యపాత్రం తిలదానం కరిష్యామి, అస్మిన్బ్రాహ్మణే మహావిష్ణుమావాహయామి, ఇత్య భ్యర్చ్య । దక్షిణాతాంబూలసహితం తిలపూర్ణం కాంస్యపాత్ర మాదాయ "యానిపాపాన్యనేకాని కామోత్థాని కృతానివై। తిలకాంస్య ప్రదానేన తాని నశ్యన్తు మే సదా॥ తిలాఃపాప హరానిత్యం విష్ణోర్దేహసముద్భవాః। తిలదానాదసహ్యం మే పాపంనాశయ కేశవ" ఇదం తిలపూరితకాంస్యపాత్రం దక్షిణా తాంబూలసహితం (అముకస్య) పూర్వోక్తసమస్తపాపపరిహారం కామయమానస్తుభ్యమహం సంప్రదదేనమమ॥ ఇత్యుదకసహితం దద్యాత్॥ అత్రవా యథాశక్తి పూర్వోక్తదానానికుర్యాత్॥

కర్ణమన్త్రజపః

(౮) పుత్రాదిఃకర్తా పిత్రాదీనాం ప్రాణసంశయె పాడా

ప్రక్షాళ్యాచమ్య 'ఇతరస్య' అబ్రహ్మవిదః (అవేదాధ్యాయినః) స్త్రీయావా దక్షిణకర్ణే ఆయుషః ప్రాణమిత్యనువాకం జపేత్॥ బ్రహ్మవిదః, "బ్రహ్మవిత్, భృగుః" ఇత్యనువాకౌచ॥

ఆయుషః ప్రాణగ్ంసన్తను। ప్రాణాదపానగ్ం సన్తను। అపానాద్వ్యానగ్ం సన్తను। వ్యానాచ్చక్షుస్సన్తను। చక్షుష శ్శ్రోత్రగ్ంసన్తను। శ్రోత్రాన్మనస్సన్తను। మనసో వాచగ్ం సన్తను। వాచ ఆత్మానగ్ం సన్తను। ఆత్మనః పృథివీగ్ంసన్తను। పృథివ్యా అన్తరిక్షగ్ం సన్తను। అన్తరిక్షాద్దివగ్ంసన్తను। దివ స్సువస్సన్తను। భగవన్నామాని సంకీర్తయేత్ ॥ ఏతత్సర్వం స్నానాది కర్ణజపాన్తం జీవదశాయామనన్తరం వా పుత్రాదిభిః అన్యూనాతిరేకం కర్తవ్యమ్ ॥

అథ ప్రేతస్య స్నానాలంకరణాది

(౧) హరిః ఓమ్=సంత్వాసించామి యజుషా ప్రజా మాయుర్ధనంచ ॥ ఓం శాన్తిశ్శాన్తిశ్శాన్తిః ॥

సూ=అథాతః పైతృమేధికం దహనం పురుషాహుతి హ్యర్నస్య ప్రియతమేతి విజ్ఞాయతె ॥ యది ప్రైతి, ప్రేతేఽమాత్యాః ప్రాచీనావీతినః కేశాన్ప్రకీర్యపాం

సూనావపన్తే సబాంధవాః కర్తారః (ప్రేతం) సం
స్నాపయ్య గ్రామ్యేణాలంకారేణాలంకృత్యేతి, వస్త్ర
మానుషాభరణాదినా దేవతా సమర్పిత గంధమా
ల్యాదినా చ ప్రేతాలంకరణం కుర్యుః ॥

దహనకర్తుః పైతృమేధిక కర్మానుష్ఠాన యోగ్యతాసిద్ధయే
ప్రాయశ్చిత్తమ్

(౧౦) కర్తాస్నాత్వాఽఽచమ్యపరిషద్దక్షిణాంగృహీత్వా
'నమస్సదసే' సభ్యాన్ ప్రదక్షిణీకృత్య ప్రణమ్య 'అశేషే' గోత్ర
స్యేత్యాది···అముక పితుః (ప్రేతస్య) పైతృమేధిక విధినా సం
స్కారం కర్తుం మమయోగ్యతా సిద్ధ్యర్థం ప్రాజాపత్య కృచ్ఛ్ర
త్రయంవా యథాశక్తి హిరణ్యరూపేణకర్తుం మామనుగృహాణ
ఇతిప్రార్థ్య దక్షిణాందద్యాత్, యోగ్యతాసిద్ధిరస్త్వితి ప్రతివచ
నమ్ । ఉపవిశ్య ప్రా···మ్య దేశకాలౌ సంకీర్త్య గోత్రస్యే
త్యాది * అముష్య పితృమేధసంస్కారంకర్తుం మమ అధికార
సిద్ధయె బ్రాహ్మణ వాక్యాత్ ప్రాజాపత్య కృచ్ఛ్రత్రయం హిరణ్య
రూపేణ కరిష్యే । ఇతి సంకల్ప్య - గోత్రయప్రతినిధియథాశక్తి

* ఇత ఊర్ధ్వం అముష్య ఇత్యస్య ప్రేతస్యేత్యర్థోజ్ఞేయః ॥

హిరణ్యం దక్షిణాసహితంగృహీత్వా ‘ హిరణ్యగర్భగర్భస్థం’ · · · ప్రయచ్ఛమే=ఇదంగోత్రయప్రతినిధి హిరణ్యం మమపైతృమేధిక కర్మానుష్ఠానయోగ్యతాసిద్ధిం కామయమానః మహావిష్ణుప్రీత యె బ్రాహ్మణేభ్యస్సంప్రదదే నమమ-యోగ్యతాసిద్ధిరస్తు ॥

మృతస్య షణ్ణిమిత్త ప్రాయశ్చిత్తమ్

(౧౧) ఊర్ధ్వోచ్ఛిష్టమ్, అధోచ్ఛిష్టమ్, అన్తరామరణమ్, ఆశౌచమరణమ్, అస్నానమరణమ్, పర్యుషితమ్, ఏతేషు సంభావితానాం ప్రత్యేకమేకైకస్య ఏకైకం ప్రాజాపత్య కృచ్ఛ్రం గోరూపేణ శక్య ప్రత్యామ్నాయరూపేణవా కర్తవ్యమ్ ॥ తదిత్థమ్-ప్రా· · ·మ్య గోత్రస్య· · ·(అముష్య) మరణకాలే సంభావితస్య ఊర్ధ్వోచ్ఛిష్ట దోషస్య పరిహారార్థం ప్రాజాపత్య కృచ్ఛ్రప్రత్యామ్నాయమేకం గోమూల్యదానం కరిష్యామి - సపాదరూప్యం వా దక్షిణాసహితం గృహీత్వా ‘ హిరణ్యగర్భ· · · మే’ ఇదం గోప్రతినిధి హిరణ్యం అముకస్య మరణకాలే నంభావితోర్ధ్వోచ్ఛిష్టదోషపరిహారార్థం మహావిష్ణుప్రీతయే తుభ్యమహం సంప్రదదే నమమ, ఉక్తదోషపరిహారోఽస్తు॥ ఏవంప్రతినిమిత్తం తత్తద్దోషమనూద్య ప్రాయశ్చిత్త మనుష్ఠేయమ్ ॥

సంస్కార సంకల్పః

(౧౨) ఏకపవిత్రపాణిః, ఉ ..తీ=బ్రహ్మదండ ద్రవ్యమాదాయ సభాం ప్రదక్షిణీకృత్య 'నమోబ్రహ్మణ్యదేవాయ గోబ్రాహ్మణ హితాయచ। జగద్ధితాయ కృష్ణాయ గోవిందాయ నమోనమః।'(కేచిత్ సమస్త సంపదిత్యాద్యుక్త్వా) బ్రహ్మదండద్రవ్యం శక్తితో నిధాయ నమస్కృత్య (అశేషే హే పరిషదిత్యాద్యుక్త్వా బ్రాహ్మణానుజ్ఞాం స్వీకృత్య) దర్భేషూపవిశ్య-ప్రా...మ్య=శ్రీగోవిందేతి త్రిరుక్త్వా 'దేశకాలౌ సంకీర్త్య-పుణ్యతిథౌ ప్రాచీ...తీ=(అముక పితరం) అముకగోత్రం...ప్రేతం (అముక గోత్రామముకదా మిమాంప్రేతామితివా) (౧౩) అముకాగ్నినా పైతృమేధికేన విధినా (౧౪) సంస్కరిష్యామీతి సంకల్ప్య. దక్షిణాపవర్గ ముల్లిఖ్య ఔపాసనాగ్నిం ప్రతిష్ఠాప్య ప్రజ్వాల్య.

అథ యదిగృహస్థస్యౌపాసనం విచ్ఛిద్యేత కర్తా పేరితాగ్ని సంధానం కుర్యాత్

(౧౫) కర్తా, ఉ...తీ=బ్రహ్మదండంనిధాయ, ప్రా...మ్య=పూర్వవత్సంకల్ప్య. ప్రా...తీ=గోత్రస్య...అముకస్యవిచ్ఛిన్నమౌపాసనాగ్నిం పేరితాధానవిధినా సంధాస్యామి - దక్షిణాప

వర్గముల్లిఖ్య లౌకికాగ్నిం ప్రతిష్ఠాప్య ప్రజ్వాల్య దక్షిణా ప్రా గగ్రైర్దర్భైః పరిస్తీర్యాగ్నేర్దక్షిణతో దక్షిణాగ్రేషు దర్భేషు ఏకైకశ ఉదుంబరదర్వీమాజ్యస్థాలీం ప్రోక్షణీమితర దర్వీంచ దక్షిణాపవర్గంసాదయిత్వా, ఏక పవిత్రేణ ప్రోక్షణీ స్సంస్కృత్య పాత్రాణ్యుత్తానాని కృత్వా త్రిః ప్రోక్ష్యాపరేణా గ్నిం పవిత్రాన్తర్హితాయామాజ్యస్థాల్యామాజ్యం నిరుప్య దక్షిణతోఽంగారాన్నిరూహ్య తేష్వధిశ్రిత్య జ్వలతా ఽవద్యు త్యైక దర్భాగ్రం ప్రచ్ఛిద్య ప్రక్షాళ్య ప్రత్యస్యాపసవ్యం త్రిః పర్య గ్నికృత్వా దక్షిణత ఉద్వాస్యాంగారాన్ప్రత్యూహ్యాపరేణాగ్నిం దక్షిణాగ్రేణ పవిత్రేణ త్రిరుత్పూయ గ్రంథిశ్ఛేదిత్వా స్యాగ్నౌ ప్రహరతి॥ యేనజుహోతి తదగ్నౌ ప్రతితప్య దర్భేణ సంమృజ్య పునః ప్రతితప్య ప్రోక్ష్యనిధాయ దర్భమద్భి స్సంస్పృశ్యాగ్నౌ ప్రహరతి। తూష్ణీం సమన్తమప్రదక్షిణంపరిషిచ్య, ద్వాదశగృహీ తేన స్రుచంపూరయిత్వా, ప్రజాపతిం మనసాధ్యాయన్ తూష్ణీం జుహోతి? ప్రజాపతయఇదమ్॥ ఉ···తీ=సర్వప్రాయశ్చిత్తార్థం ఓం భూర్భువస్సువస్స్వాహా? ప్రజాపతయఇదమ్॥ ప్రా···తీ= పూర్వవదుత్తరం పరిషిచ్య, సంకల్ప్య తూష్ణీమౌపాసనహోమం

తాత్కాలికం కుర్యాత్ ॥ ఉభయతః పరిషేచనం పూర్వవత్ ।
అస్మిన్కాలే, మరణకాలే సంభావిత దుష్టనక్షత్రాయన పక్ష తిథి
వారాది దోషపరిహారార్థం ప్రీతినిమిత్తం ప్రత్యేకం ప్రాయశ్చిత్త
మాచరేత్ ॥ తతః కృతసంకల్పః కర్తా అముకాగ్నిం పూర్వవత్పరి
స్తీర్యాజ్యం దర్వీంచ సంస్కృత్య పరిషిచ్య (౧౬) అగ్నేః
పశ్చాద్దక్షిణాగ్రేషు దర్భేషు దక్షిణాశిరసం ప్రేతంసంశాయయ
న్త్స్యమాత్యాదయః - సర్వస్య ప్రతిశీవరీతి ।

సర్వస్య ప్రతిశీవరీ భూమిస్త్వోపస్థ ఆధిత । స్యోనాస్మై
సుషదా భవయచ్ఛాస్మై శర్మసప్రథాః ॥

(౧౭) తతః కర్తాప్రేతమన్వారభ్య అముకాగ్నౌస్రువా
హుతిం జుహోతి పరేయువాంసమితి ॥

పరేయువాగ్ం సంప్రవతో మహీరను బహుభ్యః పన్థా
మనపస్పశానమ్ । వైవస్వతగ్ం సంగమనం జనానాం యమగ్ం
రాజానగ్ం హవిషాదువస్యత్రస్వాహా ? యమాయేదమ్ ॥

(౧౮) శుక్లసూత్రేణైకేన, పృథగ్వా, హస్తాంగుష్ఠౌ
పాదాఙ్గుష్ఠౌచ బధ్వా శిరసి నళదమాలామాబధ్య । (౧౯)

ఆసంద్యామేనం దక్షిణాశిరసముత్తానం నిపాత్య, (౨౦) పత్త్రోద

శేనాహ తేనవాససా ప్రోర్ణోతీదంత్వా వస్త్రమితి ॥

ఇదంత్వా వస్త్రం ప్రథమంన్వాగ౯ ।

యథా పాదదేశే వసన సమాప్తి దేశోభవతి తథా అని

వసితేన వస్త్రేణాచ్ఛాదయేత్॥ (౨౧) అపైతదూహేతి శవస్య

పూర్వమాచ్ఛాదితం వస్త్రమాదాయ ధృత్వాఽఽచామేత్-

ఆ జరోత్పత్తేః, ఆ దిన శేషాద్వా వసీత ॥

అపైతదూహ యదిహాబిభః పురా । ఇష్టాపూర్తమను

సంపశ్యదక్షిణాం యథాతేదత్తం బహుధావిబంధుషు ॥

(౨౨) తస్మిన్నగ్నౌ జీవతండులమివచరుం శ్రపయిత్వా

దక్షిణత ఉద్వాసయేత్॥ (౨౩) ఇమౌయునజ్మిత్యేషః అనసావ

హనపక్షే అనడుహోర్యోజనమంత్రః, సపక్ష మనుష్యయానే

ఽపిభవతి । ఇమౌయునజ్మితివాహకాననుమంత్య్ర,

ఇమౌయునజ్మితేవహ్నీఅసునీథాయవోఢవే। యాభ్యాం

యమస్యసాదనగ్ం సుకృతాం చాపిగచ్ఛతాత్॥

(౨౪) అథ కర్తాఽగ్నిం నిరవశేషమాదాయ, అగ్రే

ఽగ్నిం ప్రస్థాప్య, తత్పశ్చాన్ముక్తశిఖః, అగ్నిశవయోర్మధ్యే గచ్ఛేత్। తతశ్శిలాస్తంబులాంశ్చరుం పలాశశాఖేలోష్టాని హిరణ్యశకలాన్యాజ్యం పాత్రాణి దర్భాన్మేక్షణమశ్మనస్సికతా ఉదకుంభమిత్యాదీన్ పదార్థాన్ బ్రాహ్మణైరేవహారయేన్నశూద్రైః॥ తైరాదీయమానం ప్రేతమనుమంత్రయతే, పూషాత్వేతశ్చ్యావయత్వితి॥

పూషాత్వేతశ్చ్యావయతు ప్రవిద్వాననష్ట పశుర్భువనస్యగోపాః। సత్వైతేభ్యః పరిదదాత్పితృభ్యోఽగ్నిర్దేవేభ్యస్సువిదత్రియేభ్యః॥

తతోజ్ఞాతయో ఽన్యేచ వాహకా నివీతినో మానినశ్చ గ్రామానభిముఖం ప్రేతమాసంద్యా సహనిహారేయుః। జ్ఞాతినోజ్యేష్ఠ క్రమేణ పశ్చాద్గచ్ఛేయుర్నాగేరి పార్శ్వయోశ్చ। అతోఽన్యే యథేచ్ఛ మనుగచ్ఛేయుః।

(౨౪) తురీయమధ్వనోగత్వానిధాయ (గ్రామశ్మశానయోరన్తరం మార్గం చతుర్ధా కృత్వా తత్రాద్యం చతుర్థాంశం గత్వా దక్షిణాగ్రేషు దర్భేషు దక్షిణాశిరసం ప్రేతం నిధాయ)

తస్య దక్షిణతః మృత్పిండానుత్థాయ (సమూహ్య) తేషు చరు స్థాలీం ప్రతిష్ఠాప్య అగ్నిదోజ్ఞాతయశ్చైక వాససోద్వేధా కేశాన్వి భజ్య దక్షిణాన్కేశపక్షానుద్గ్రథ్య సవ్యాన్విస్రస్య దక్షిణానూరూన్ దక్షిణైః పాణిభిస్తాడయమానా అధో వస్త్రాంచలైశ్చవో పరివీజయన్తః కనిష్ఠ ప్రథమా అపనశ్శోశుచదఘమితి మాత్రం సకృదుక్త్వా త్రిః ప్రదక్షిణం శవం పరితోగచ్ఛన్తి ॥ తతస్సవ్యాన్కేశపక్షానుద్గ్రథ్య దక్షిణాన్విస్రస్య సవ్యానూరూన్ సవ్యైః పాణిభిస్తాడయమానాః ధూననమకుర్వన్తో యథేష్టం (కనిష్ఠప్రాథమ్యనియమం వినా) ప్రాచీనావీతిన ఏవ సకృన్మంత్రకం త్రిః ప్రదక్షిణం శవం పరితోగచ్ఛన్తి॥

అపనశ్శోశుచదఘమగ్నే శుశుధ్యారయిమ్ । అపనశ్శో శుచదఘమ్ ॥

అథాగ్నిదస్సవ్యం జాన్వాచ్య పూర్వనిహితేషూత్థా తేషు వాత్రిషు మత్పిండేషు తిలోదకం నినీయ మేక్షణేన చరోస్స్థాలీ యాంశమాదాయ లోష్టేషు సకృదేవ ప్రక్షిప్య, ప్రక్షిప్తం చరుం మేక్షణేన లోష్టేషు త్రిర్మిశ్రయిత్వా 'ప్రథమాధ్వని పథివాసిభ్యో భూతేభ్యః పిశాచాదిభ్యః ఇమం (పిండం) బలిం దదామి' తదు

పరి తిలోదకం దదామీతి దత్వా (బలిసాద్గుణ్యార్థం యథాశక్తి దక్షిణాం దదామీతి దద్యాత్)

సూ=ఆదీయమాన మనుమంత్రయతే, పూషేమా ఆశా ఇతి ॥

పూషేమా ఆశా అనువేద సర్వాస్సో అస్మాగ్ం అభయతమేన నేషత్। స్వస్తిదా అఘృణిస్సర్వవీరోఽ ప్రయుచ్ఛన్పుర ఏతు ప్రవిద్వాన్॥

తురీయమధ్వన ఇతి తత్ర ద్వితీయాంశం గత్వా పూర్వవన్నిధాయ తస్య దక్షిణత ఇత్యాది దక్షిణాదానాన్తం కుర్యాత్। ద్వితీయాధ్వనీతివిశేషః।

సూ=ఆదీయమాన మనుమంత్రయత ఆయుర్విశ్వాయురితి।

ఆయుర్విశ్వాయుః పరిపాసతిత్వా పూషాత్వాపాతు ప్రపథే పురస్తాత్। యత్రాసతే సుకృతోయత్రతే యయుస్తత్రత్వా దేవస్సవితాదధాతు ॥

తురీయమధ్వన ఇతి తత్ర తృతీయాంశం గత్వాపూర్వవన్నిధాయేత్యాది, తృతీయాధ్వనిపథివాసిభ్య ఇత్యాదిదదామీత్యన్తముక్త్వా, చరుస్థాలీమవాచీనబిలాంపాణిస్య నిర్భింద్యాత్ (చరుస్థాలీ పాణిసనైవ తృతీయం చరుప్రయవణం కుర్యాదిత్యర్థః) అథాస్య

కపాలాని సుసంభిన్నాని సంభినత్తి యథైషూదకం నతిష్ఠేత్।

(౨౬) తూష్ణీం చతుర్థమాదాయ శ్మశానదేశం నీత్వా దహన దేశస్య పశ్చాద్భాగే ప్రేతం దక్షిణాశిరసం దక్షిణాగ్రేషుదర్భేషు నిధాయాగ్నించ-శుచిస్థలేనిధాయఉదీచీందిశం కర్తారిసహ వోఢా రోఽనూత్థాప్యన్తి "ఏషావై దేవమనుష్యాణాగ్ం శాంతాదిక్తా మేవైనామ (న) నూత్థాప్యంతి" ఇతిమంత్రముక్త్వా శాంతింగ చ్ఛన్తి ॥ తతః ప్రత్యాగత్యాగ్నిదః ఆర్ద్రయా పలాశశాఖయా శమీశాఖయావా ఊషరామేధ్యాన్యదాహరహితం, అగ్నిదారు చితిపర్యాప్తం శ్మశానదేశం దక్షిణాపవర్గం సంమార్ష్టి 'అపేతవీ తేతి' సంహితాపాఠేనారణ్యపాఠేన వా ॥

అపేతవీత విచసర్పతాతో యేఽత్రస్థ పురాణాయేచ నూతనాః । అదాదిదం యమోఽవసానం పృథివ్యా అక్రన్నిమం పితరో లోకమస్మై ॥ ఏవం సంహితాపాఠః ॥

అపేతవీత...నూతనాః, అహోభి రద్భి రక్తుభిర్వ్యక్తం యమో దదాత్వవసానమస్మై । ఇత్యారణ్యపాఠః ॥ దక్షిణత శ్శాఖాముదస్యత్వాఽపఉపస్పృశ్య-అన్యేన శకలేనోద్ధత్యావోక్ష్య మధ్యే హిరణ్యశకలం నిధాయ తస్మిన్ దక్షిణాగ్రాన్ దర్భాన్

సంస్తీర్య తేషుదక్షిణాగ్రై ర్యాజ్ఞీయైః కాష్ఠైర్దారుచితిం చిత్వా (కల్పయిత్వా) చితేఃపురస్తాదౌపాసనం దక్షిణాపవర్గముల్లిఖ్య నిధాయ దక్షిణాప్రాగగ్రైర్ద్వర్భైరగ్నిం దారుచితించసహా పృథగ్వాఽప్రదక్షిణం పరిస్తృణీయాత్ ।

అగ్నేర్దక్షిణతో దక్షిణాగ్రేషు దర్భేషు దక్షిణాప్రాంచ్యైకైకశః పాత్రాణి న్యంచి ప్రయునక్త్యాజ్యస్థాలీం ప్రోక్షణీ మితరదర్వీమితి । (౨౭) రజ్జూరవకృత్యాసందీమప విధ్యన్తి-రజ్జూశ్ఛిత్వా ఽఽసంద్యాః ఏకైకం వంశమపనీయ యథారజ్జుషు ప్రేతశ్శయీత తథోత్తానం నిదధాతి । ఏకపవిత్రేణప్రోక్షణీస్సంస్కృత్య అంగుష్ఠబంధన సూత్రే ఛిత్వా ప్రేతముత్తానాని పాత్రాణి,దారు చితంచ, ప్రత్యేకం ప్రోక్ష్యాజ్యందర్వీంచ సంస్కృత్య (౨౮) నాత్ర నైష్పురీష్య, రాజగవీ, పత్న్యుపనిపాతనానాం ప్రసక్తిః) సువర్ణేన ప్రేతస్య హస్తాసంమార్ష్టి సువర్ణగ్ంహస్తాదితి-సకృ దేవమన్త్రః ॥ స్త్రీయాఅప్యేవమవికారేణ మన్త్రా వక్తవ్యాః ॥

సువర్ణగ్ంహస్తాదాదదానా మృతస్య శ్రియై బ్రహ్మణే తేజసే బలాయ । అత్రైవత్వ మిహవయగ్ం సుశేవా విశ్వాస్స్పృధో అభిమాతీర్జయేమ । (౨౯) అథైనంప్రేతమమాత్యాః

దక్షిణాశిరసముత్తానం దారుచితౌ రజ్వాదిసహితమధినిదధ్యుః । అథాస్య ప్రాణాయతనేషు తూష్ణీం సప్తహిరణ్యశకలాన్ప్రత్యస్య త్యాజ్యబిందూన్వాఽవనయేదాస్యనేత్ర శ్రోత్రఘ్రాణేషు దక్షిణ సవ్యేషుక్రమాత్ । (30) అథాగ్నిసహితా అమాత్యాస్సర్వే (దధ్యాజ్య) తిల తండులాన్ప్రత్యస్య ముఖే నిక్షిపతి । అథాగ్నిదః ఏకదేశమగ్నిమాదాయాదిత్యాభిముఖస్థిత్వా, ఉరోదేశే దారు చితౌ ప్రేతముపోషతి మైనమగ్నే శృతంయదేతి ద్వాభ్యామ్ । న నగ్నందహేత్ ॥ పుంసః కౌపీనమ్ । స్త్రియాః కర్పటమ్ । తేనగుహ్యస్థాన మాచ్ఛాద్య దహేత్ ॥ శవవస్త్రైకదేశం(ప్రేతా చ్ఛాదన వస్త్రాదుత్కృత్తం కించిద్వస్త్ర ఖండమ్) శ్మశానవా సిభ్యశ్చండాలమ్లేచ్ఛాదిభ్యః పరిత్యజేత్ ॥

మైనమగ్నేవిదహోమాభిశోచో మాస్యత్వచం చిక్షిపో మాశరీరమ్ । యదాశృతం కరవోజాతవేదోఽథేమేనం ప్రహిణు తాత్పితృభ్యః ॥ శృతంయదాకరసిజాతవేదోఽథేమేనం పరిదత్తా త్పితృభ్యః । యదాగచ్ఛాత్య సునీతిమేతా మథాదేవానాం వశనీర్భవాతి ॥

ఏవం మంత్రవద్దగ్ధ్వాఽవశిష్టమగ్నిం నిరవశేషం చితౌ

ప్రాగాదిక్రమేణ ప్రక్షిపేత్॥ (౩౧) అథ చితేరుత్తరతోదక్షిణా ముఖస్తిష్ఠన్ ప్రేతముపతిష్ఠతే । సూర్యన్తే చక్షురితి ।

సూర్యన్తే చక్షుర్గచ్ఛతువాతమాత్మాద్యాం చ గచ్ఛ పృథివీం చ ధర్మణా । అపోవాగచ్ఛ యదితత్ర తేహితమోష ధీషు ప్రతితిష్ఠా శరీరైః ॥

ఉరస్థమగ్నిం హోమార్థం తులసీ కాష్ఠైరాజ్యేర్వా ప్రజ్వాల్య । (౩౨) అత్రాజానయన బంధనాదేర్న ప్రసక్తిస్తస్య సోమయాజి విషయత్వాత్ । చితేః పశ్చాత్ప్రాఙ్ముఖస్థిత్వా స వచసుప్రాహుతీర్జుహోతియపతస్యపథోగోప్తార ఇతి ॥

యప్రతస్యప్రథోగోప్తారస్తేభ్యస్స్వాహా - పథోగోప్తృభ్య ఇదమ్ । యప్రతస్య ప్రథోరక్షితారస్తేభ్యస్స్వాహా - పథోరక్షితృభ్య ఇదమ్ । యప్రతస్య ప్రథోఽభిరక్షితారస్తేభ్యస్స్వాహా - పథోఽభిరక్షితృభ్య ఇదమ్ । ఆఖ్యాత్రేస్వాహా - ఆఖ్యాత్రే ఇదమ్ । అపాఖ్యాత్రేస్వాహా - అపాఖ్యాత్రే ఇదమ్ । అభిలాలపతేస్వాహా - అభిలాలపతఇదమ్ । ప్రలాలపతేస్వాహా - పలాలపత ఇదమ్ । అగ్నయేకర్మకృతేస్వాహా - అగ్నయే కర్మ

కృత ఇదమ్ ।। యమత్రినాధీమస్తస్మై స్వాహా - యమాయే
దమ్ । (అగ్నయ ఇదమ్) అతోంభయం ప్రహరతి యేన
జుహోతి, ఆజ్యస్థాలీం స్రువంచాగ్నౌ ప్రహరేత్॥

(33) అపరేణాగ్నిం ప్రాఙ్ముఖఉపవిశ్యాస్త్రైనం యామ్యే
న సూక్తేన నవర్చేన పరాచానుశంసతి పరికేతునేతి ।

దహనదేశస్య పశ్చాత్ (తూష్ణీం నిరసనోపవేశనే
కృత్వా) పాఙ్ముఖఉపవిశ్య సామిధేనీవదేకశ్రుత్యాఒఒద్య
న్తయోరభ్యాసంవినా ఋగన్తే ప్రణవేన సన్తతమర్ధర్చేఒర్ధర్చే
ఒవసాయైనందహ్యమానం యమదైవత్యేన నవర్చేన శంసేత్॥
పరికేతునా బృహతా భాత్యగ్నిరావిర్విశ్వాని వృషభో రోరవీతి।
దివశ్చిదన్తాదుపమాముదానడపా ముపస్థేమహిషోవవర్ధో౩మిదన్త
ఏకంపర ఊతపకం తృతీయేన జ్యోతిషాసంవిశస్వ । సంవేశనస్తను
వైచారురేధి ప్రియోదేవానాంపరమే సధస్థో౩ం నాకే సుపర్ణ
ముపయత్పతంతగ్ం హృదావేనన్తో అభ్యచక్షతత్వా। హిరణ్య
పక్షంవరుణస్యదూతం యమస్యయోనా శకునంభురణ్యో౩మతి
ద్రవసారమేయాశ్వానౌచతురక్షౌ శబలౌ సాధునాపథా। అథా
పితౄంత్సువిదత్రాగ్ం అపీహి యమేన యే సధమాదం మదం

తో ౩ ం యౌ తే శ్వానౌ యమరక్షితారౌ చతురక్షౌ పథిరక్షీ నృచక్షసా । తాభ్యాగ్ం రాజన్పరిదేహ్యేనగ్గ్ం స్వస్తి చాస్మా అనమీవంచధేహో ౩ మురుణసావసుతృపావులుంబలౌ యమస్య దూతౌ చరతో౽వశాగ్ం అను । తావస్మభ్యం దృశయే సూర్యా య పునర్దత్తావసుమద్యేహ భద్రో ౩ ం సోమప కేభ్యః పవతే ఘృతమేకఉపాసతే । యేభ్యోమధుప్రధావతి తాగ్ంశ్చిదేవాపి గచ్ఛతో ౩ ం యేయుధ్యన్తే ప్రధనేషు శూరాసో యేతనుత్యజః । యే వా సహస్రదక్షిణాస్తాగ్ంశ్చి దేవాపి గచ్ఛతో ౩ ం తపసా యే అనాధృష్యాస్తపసా యే సువర్గతాః । తపోయేచక్రిరే మహ స్తాగ్ంశ్చి దేవాపి గచ్ఛతో ౩ మ్ ॥

(౩౮) జఘనేన దహనదేశముదగాయతా దక్షిణాప వర్గాస్తిస్రః కర్షూః (దీర్ఘాణవటాః) ఖాత్వా తాసాంపూర్వా అగ్రేఖన్యతే, తతోమధ్యమా, తతః పశ్చిమేతి, క్రమేణాశ్మభిసి కతాభిః ప్రకీర్య అయుగ్భిరుదకుంభైస్త్రిభిః పంచభిర్వేత్యాదిభిసి రపః క్షిప్త్వా తాసు పురస్తాదారభ్య జ్ఞాతయః కనిష్ఠప్రథమాః ప్రవిశంతి అశ్మన్వతీ రేవతీరితి ॥

అశ్మన్వతీ రేవతీస్సగ్ంరభధ్వ ముత్తిష్ఠత ప్రతరతా సఖా

యః । అత్రాజహాస్తు యే అసన్న శేవా శ్శివాన్ వయమభివాజా

నుత్తరేమ ॥

(౩౫) జఘనేన కర్షూః-గర్తానాం పశ్చాద్ద్వే పలాశ

శాఖే శమీశాఖేవా దక్షిణోత్తరే ప్రతిష్ఠాపయతి (తయోరుత్తరా

ప్రథమం స్థాప్య దక్షిణాస్థాప్యతే) తయోరగ్రభాగే దర్భమయ్యా

ఽబలయా రజ్వా తోరణవద్బధ్వా తయోర్మధ్యే కనిష్ఠ ప్రథమా

జ్ఞాతయోగచ్ఛంతి… యద్వై దేవస్యేతి=

యద్వై దేవస్య సవితుః పవిత్రగ్ం సహస్రధారం వితత

మంతరిక్షే । యేనాపునాదింద్రి మనార్తమార్త్యై తేనాహం

మాగ్ంసర్వతనుంపునామి ॥

జఘన్యశ్శాఖె వ్యుదస్యతి - పశ్చాద్గచ్ఛన్ కర్తా యద్వై

దేవస్యేతిమంత్రంజపిత్వా మధ్యే సర్పన్ యారాష్ట్రాత్పన్నాదితి

మంత్రాన్తే, భూమౌనిఖాతే శాఖే ఉత్థాయ, రజ్జుం ఛిత్వాదక్షి

ణస్యాం నైరృత్యాం వా దిశి పృథక్పృథక్పరిత్యజేత్ ॥

యారాష్ట్రాత్పన్నాదపయంతి శాఖా అభిమృతా నృపతి

మిచ్ఛమానాః । ధాతుస్తాస్సర్వాః పవనేన పూతాః ప్రజయాఽస్మా

న్రయ్యావర్చసా సగ్ంసృజాథ ॥

(అత్ర జలకుంభం సవ్యభుజే నిధాయ పృష్ఠతో జలం స్రావయన్ త్రిః ప్రసవ్యం చితింపరీత్య కుంభంపృష్ఠతోఽవభజ్యేతి యల్లాజీయే) ॥ అస్యమూలంమృగ్యమ్

(౩౬) ఉద్వయం తమసస్పరీత్యాదిత్య ముపస్థాయ అనవేక్షమాణా అపోఽవగాహంతే ధాతాపునాతుసవితాపునాత్వితి॥

తతో జ్ఞాతయః కర్తాచ ఉద్వయం తమసస్పరీత్యాదిత్యముపస్థాయ శ్మశానదేశ మనీక్షమాణా నద్యాది తీరమాగత్య ధాతాపునాత్వితి ప్రాచీనావీతినఏవ కనిష్ఠప్రథమాస్సశిరస్స్నానం ప్రవాహోదకాదౌ కుర్యుః ॥

ధాతాపునాతు సవితా పునాతు । అగ్నేస్తేజసాసూర్యస్య వర్చసా ।

(౩౭) యద్య జ్ఞాతయోవాహకాః, నద్యాదౌ స్నాత్వా సభాం ప్రదక్షిణీకృత్య ప్రణమ్య భూరిదక్షిణాదత్వా అస్మాకమసపిండశవవహనదోష ప్రాయశ్చిత్తం కర్తుం యోగ్యతాసిద్ధి మనుగృహాణ - ఇతిప్రార్థ్య - అనుజ్ఞప్తాః కాలక్షేపమా నక్షత్రోదయాద్రాత్రౌ చేదా సూర్యోదయాద్బహిర్వాసం కృచ్ఛ్రపాదం పంచగవ్య ప్రాశనంచా చరేయుః । సపిండానాన్తు, ప్రేత నిర్హారణాదే

ర్విహితత్వాన్న కృచ్ఛ్రాచరణాది, బహిస్త్వాసస్తు విద్యత
ఏవేత్యాహుః ॥ యోషితస్స్నాత్వా గ్రామం గచ్ఛేయుః ॥

అథ పరిషదో భూరిదానమ్

కర్తా శుద్ధ్యర్థం స్నాత్వాఽఽచమ్య పరిష ద్దక్షిణాం గృహీ
త్వా సభ్యాన్ప్రదక్షిణీకృత్య ప్రణమ్య అశే...స్వీకృత్య...
(పితుః) గోత్రస్య...అముష్య మరణకాలే దహనకాలేచ సంభావి
తానాం మయాకృతస్య దహనకర్మణః మంత్రతంత్రద్రవ్య భక్తి
శ్రద్ధారాహిత్యేన సంభావితానాంచదోషాణామపనోదనద్వారా
అముష్య అక్షయ పుణ్యలోకావాప్తి రస్త్వితి త్యనుగృహాణ ॥
భూరిదక్షిణాందద్యాత్, స్వీకృత్య, తథాస్త్వితిప్రతిబ్రూయుః ॥

అథ వపనమ్

(౩౮) బ్రహ్మదండం (వపనానుజ్ఞాం స్వీకృత్య-) మేరు
మందరతుల్యాని పాపాని వివిధానిచ। కేశానాశ్రిత్యతిష్ఠన్తి తస్మా
త్కే–శాన్వపామ్యహమ్ ॥ ఇత్యుక్త్వా దహనకర్తారః (జ్ఞాతయశ్చ)
కంఠాదుపరివాపయేయుః । అథ త్రయోదశవారం నిమజ్య నవసన
స్స్నానం కృత్వాఽఽచమ్య.

(౩౯) ఆర్ద్రవాసోభిః జ్ఞాతిభిస్సానకం కర్తా గ్రామం ప్రవిశ్య గృహద్వారే సంకల్ప్య - నగ్నప్రచ్ఛాదన శ్రాద్ధం కుర్యాత్ - బ్రహ్మదండం (అనుజ్ఞాద్రవ్యంనిధాయ) పవిత్రపాణిః ప్రా...మ్య - దేశకాలౌ సంకీర్త్య ప్రా...తీ - (పితుః) గోత్రస్య...అముష్య దహనజనితక్షుత్తృష్ణా శాన్తిద్వారానగ్నత్వ పరిహారార్థం అద్యప్రథమేఽహని నగ్నప్రచ్ఛాదనశ్రాద్ధమామాది ద్రవ్యేణకరిష్యామి - తత్కాలేతి థివారనక్షత్రాది దోష పరిహారార్థం కృచ్ఛ్రాచరణంకరిష్యే - యథాశక్తిగోమూల్యం గృహీత్వా "హిరణ్యగర్భ...ప్రయచ్ఛమే" ఇదం గోమూల్యంనగ్నప్రచ్ఛాదన శ్రాద్ధీయకాలాల్పద్రవ్యత్వాది సమస్త దోషపరిహారం కామయమానః (మహావిష్ణు ప్రీతిం కామయమానస్తుభ్యమహం సంప్రదదే నమమ) శ్రీకృష్ణార్పణం (అస్తు) (పితుః) గోత్రస్య శర్మణః అస్మిన్నగ్నప్రచ్ఛాదనశ్రాద్ధే - ప్రేతార్థే క్షణః కర్తవ్యః - పాదప్రక్షాళనం - గంధపుష్పాది దానం - సకలారాధనైః స్వర్చితమ్, ఇతి తిలోదకం నినీయ, దశదిన భోజన పర్యాప్త తండులపూరితకుంభం ఆజ్య హిరణ్య సహితకాంస్యపాత్రేణ పిధాయ తండులార్ధపరిమిత తిలమాష

ముద్గలవణ వ్యంజనసహితం సదీపపాత్రం హిరణ్యానవవస్త్ర యుగ్మ దక్షిణాతాంబూలసహితముదకుంభం చాదాయ, "నగ్న ప్రచ్ఛాదనంవస్త్రం లజ్జాశీత నివారణమ్ । భోజనద్రవ్యసహితం ప్రేతతృప్తికరంహితత్॥ "తండులా వైశ్వదేవత్యాః...ప్రయచ్ఛమే" ఇదం సపరికరం ఇయత్తండులపరిమితం నగ్నప్రచ్ఛాదన శ్రాద్ధవిహితంవస్త్ర దక్షిణా తాంబూలసహితం (పితుః) గోత్రస్య...అముకస్య దహనజనితక్షుత్తృష్ణానగ్నత్వాది దోషపరిహారం కామయమానః మహావిష్ణుప్రీతిం...సంప్రదదే (నమమ) (ఇదం స్వీకృత్య నగ్నత్వాదిదోష పరిహారోఽస్త్వితి భవన్తో బ్రువన్తు) (కేచిన్నిత్యోదక పిండదానానన్తరం నగ్నశ్రాద్ధ ఙ్కుర్యుః, తదసత్॥ ఇతి నగ్నశ్రాద్ధ ప్రయోగః ॥

(౮౦) అతతీరపుండ ఏవ ఉదకదాన పిండప్రదాన ప్రయోగః

కర్తా జ్ఞాతిభిస్సహ నవవస్త్ర తిలదర్భతండులకుంభాది నిత్యవిధిపదార్థానాదాయోదకతీరంగత్వా శుద్ధమస్ఫుటితం శ్లక్ష్ణం శ్వేతం లోహితం వా చతురంగులమాయతం ఆర్ద్రామలకప్రమాణం పాషాణం సంపాద్య శుచౌదేశే తీరె అశ్వత్థ

మూలేవా కుండం ఖాత్వా నద్యాదౌ స్నాత్వాఽఽచమ్యాప విశ్య శిలాంప్రక్షాళ్య (కేశవాది ద్వాదశనామభిఃస్నాపయిత్వా) దర్భైస్సంవేష్ట్య కుండే దక్షిణాగ్రాన్దర్భానాస్తీర్య తేషు శిలాం ప్రతిష్ఠాప్య ఏకపవిత్రపాణిః - బ్రహ్మదండం (అనుజ్ఞా ద్రవ్యం) నిధాయ - ప్రాణా...మ్య - దేశకాలౌ సంకీర్త్య ప్రా...తీ (పితుః) గోత్రస్య శర్మణః అముష్య ఉదకదాన పిండప్రదానార్థం శిలాస్థాపనం కరిష్యామి, ఉ...తీ శిలాస్థాపన కాలే తిథివార నక్షత్రయోగకరణ లగ్నైస్సూచిత సర్వదోష పరిహారాయ బ్రాహ్మణానుజ్ఞానార్థం యత్కించిద్ధిరణ్యదానం కరిష్యే "హిరణ్యగర్భ...ప్రయచ్ఛమే" ఇదం హిరణ్యం సంక ల్పోక్త దోషపరిహారాయమహావిష్ణు ప్రీత్యర్థం తుభ్యమహం సంప్రదదే నమమ, తద్దోషపరిహారోఽస్తు॥ తిలానాదాయ - ప్రా...తీ - (పితః) గోత్ర శర్మన్ అత్ర "ఆయాహి ప్రేత సోమ్య గంభీరైః పథిభిః పూర్వ్యైః। ప్రజామస్మభ్యం దద ద్రయించ దీర్ఘాయుత్వం చ శతశారదంచ" (పితరం) గోత్రం శర్మాణం పితరం ప్రేతం అస్యాం శిలాయామావాహయామి

(పేృతే, సోమ్యే, దదతీ । మాతరం, పేృతాం) ఇతి వా ఆవా హ్య, ఆసనాది సకలారాధనై స్స్వర్చితమ్, ఇతితిలాన్ప్రక్షిపేత్॥

వాసోదకదానమ్

జ్ఞాతయః పూర్వం కనిష్ఠప్రథమాః కంఠాదుపరివాప యిత్వా స్నాత్వా బ్రహ్మదండం (అనుజ్ఞాద్రవ్యం)నిధాయ పవిత్ర పాణయః ప్రా···మ్య శ్రీగోవిందేత్యాది, దేశకాలౌ సంకీర్త్య శ్రీ ప్రా···తీ అముకగోత్రస్య···ప్రేతస్య వాసోదక తిలోదక ప్రదా నాని కరిష్యామః । ప్రత్యేకం వా కరిష్యామీతి సఙ్కల్ప్య । తత్కాలే కృచ్ఛ్రప్రత్యామ్నాయం హిరణ్యదానం కృత్వా - వక్ష్యమాణ ప్రకారేణ ప్రత్యేకం త్రిర్వాసః పీడయేయుః । ఏకవాససో దక్షిణాముఖాస్సకృదుపమ జ్యోత్తరోప్యపవిశ్య సవ్యం జాన్వాచ్య (పిత్రే) అముకగోత్రాయాముకశర్మణే ప్రేతాయ దహనజనితతాపోపశమనార్థం ఏతద్వాసోదకందదామి, ఇతి త్రిగుణీకృతం సదశం (తిలదర్భహిరణ్యసహితం) నవం వాసః సవ్యోత్తరాభ్యాం పాణిభ్యాం కుండస్థశిలాయాం పీడయిత్వా పునరేవం నిమజ్య వాసఃపీడయిత్వా, పునరప్యేవం నిమజ్య వాసఃపీడయేయుః । అశక్తౌ యుగపదేవ త్రిర్నిమజ్య త్రిర్వాసః పీడయేయుః ।

తిలోదకదానమ్

అముకగోత్రాయాముకశర్మణే ప్రేతాయ (దహన జనిత తృష్ణోపశమనార్థం) ఏతత్తిలోదకం దదామి, ఇతి ప్రత్యేకం సప్తభిరష్టభిర్వా తిలైర్మిశ్రితాం స్త్రీరం స్తిలోదకాంజలీన్ పృథక్పృథక్ ప్రథమేఽహని దద్యుః, ద్విస్తూష్ణీమ్ ॥ అంజలిత్రయం సమస్త్రికమిత్యుపదేశః ॥ అథకర్తా - బ్రహ్మదండం (అనుజ్ఞాద్రవ్యం) నిధాయ - ప్రాణా···మ్య దేశకాలౌ సఙ్కీర్త్య (పితుః) గో···శ···పి···ప్రే···దహన జనిత క్షుత్తృష్ణా తాపోపశమన ద్వారా తృప్త్యర్థం వాసోదక తిలోదక పిండ (బలి) ప్రదానానికరిష్యామి తత్కాలే (కృచ్ఛ్రప్రత్యామ్నాయం హిరణ్యదానం కృత్వా) పూర్వోక్త ప్రకారేణ వాసోదక తిలోదకాని దద్యాత్ ॥ బహవశ్చేత్కనిష్ఠ ప్రథమాః ॥ ఏవ మహరహరా దశాహాత్ జ్ఞాతయఃకర్తాచ త్రిర్వాసోదకం దత్వా పూర్వపూర్వ దినాదుత్తరోత్తర దినేషు ఏకైకాధికాం స్తిలోదకాంజలీన్ దద్యుః॥ ఏవమేకోత్తర వృద్ధ్యా 'ద్వితీయదినేచత్వారి, తృతీయే పంచ, ఏవం క్రమేణ దశమదినే ద్వాదశ' ఆహత్య పంచసప్తత్యంజలయోభవన్తి ॥

అథ పిండ (బలి) ప్రదానమ్

అథ కర్తా ద్వివారం చరుద్రవ్యం తండులాది ప్రక్షాళ్య లౌకికాగ్నౌ శ్రపయిత్వాఽభిఘార్య దక్షిణత ఉద్వాస్య పునరభి ఘార్య । ఫలమూల గుడశాకదధిక్షీరఘృతేషు యద్దశదినమపి లభ్యతే తేనసహ తిలమిశ్రమశ్వఖుర ప్రమాణాం పిండం కృత్వా (బల్యర్థమేకం కుక్కుటాండ ప్రమాణం పిండం చ కృత్వా) నిధాయ - అవటస్య దక్షిణతః పశ్చాద్వాగోమయేనోపలిప్య ప్రోక్ష్య దక్షిణాగ్రాన్ దర్భాన్ సంస్తీర్య తేషు, దక్షిణాముఖ స్సవ్యంజాన్వాచ్య 'మార్జయతాం మమపితా ప్రేతః' ఇతి పితృతీర్థేన తిలోదకం నినీయ ప్రేతపిండమాదాయ (పితుః) గోత్రస్య...అముష్య క్షుదుపశమనార్థం శరీరనిష్పత్త్యర్థం అద్య ప్రథమేఽహని (పిత్రే) గోత్రాయ...అముష్మై(ప్రేతః) ఏతం పిండందదామి, ఇతి పితృతీర్థేన దత్త తిలోదకోపరి పిండం దద్యాత్ । బల్యర్థమాదాయ సాయమేతం బలిందదామి, ఇతి తద్దక్షిణతోనిధాయ) పిండస్యోపరి "మార్జయతాం మమపితా ప్రేతః" ఇతి తిలోదకం నినీయ । (తదుపరి "మధు దదామి" దధిదదామి" ఆంజనాభ్యంజనవాసో హిరణ్యంచ దదామీతి

దత్వా గంధ పుష్ప ధూపదీపై రభ్యర్చయేత్) ఉత్థాయాంజలిం బద్ధ్వాఽముకగోత్ర… ప్రేత ఏతద్వాసోదకముపతిష్ఠ, ఏతత్తిలోదక ముపతిష్ఠ, (ప్రాతః) ఏతం పిండముపతిష్ఠ, (సాయమేతం బలి ముపతిష్ఠ) ("నారాయణ నమస్తేఽస్తు శంఖచక్రగదాఽసిభృత్। అక్షయం పిండదానేన ప్రేతతృప్తికరో భవ") ఇత్యుపస్థాయ ॥ చరుస్థాలీం ప్రక్షాళ్య తిలమిశ్రేణ తేన సంక్షాళనోదకేన పిండమ ప్రదక్షిణం పరిషిచ్య తత్పాత్రం న్యుబ్జ్య ప్రోక్ష్య ఉత్తానం కుర్యాత్ ॥ (కాకేభ్యోబలిందత్వా) పిండమప్సు ప్రక్షిప్యస్నాత్వా, పాదౌప్రక్షాళ్యాచమ్యవా ॥

అథైకోత్తర వృద్ధిశ్రాద్ధమ్

(౪౧) పిండదానానన్తరం ఏకోత్తర వృద్ధ్యా యస్మిన్ దినే యావన్తి తిలోదకదానాని తావన్తి శ్రాద్ధాన్యామరూపేణ దక్షిణా సహితం ప్రత్యహంకార్యాణి। సపవిత్రః బ్రహ్మదండం (అనుజ్ఞాద్రవ్యం) నిధాయ - ప్రా…మ్య - సంకల్ప్య - ప్రా…తీ - గోత్రస్య…అముష్యాద్య ప్రథమేఽహని క్షుత్తృష్ణా శాన్త్యర్థం ఏకోత్తరవృద్ధి శ్రాద్ధత్రయం సమానతంత్రేణ ఆమాది ద్రవ్యేణకరిష్యామి (తత్కాలే కృచ్ఛ్రప్రత్యామ్నా

యం హిరణ్యదానం కృత్వా) (పితుః) గోత్రస్య...అస్మిన్నే

కోత్తరవృద్ధిశ్రాద్ధేక్షణ ఇత్యాది, తిలోదకంనినీయ, ఇత్యన్తం

సర్వశ్రాద్ధవత్కుర్యాత్ ॥ పురుషత్రయ భోజనపర్యాప్తం సోప

స్కరం తండులం, శ్రాద్ధత్రయయోగ్య దక్షిణాంచ గృహీ

త్వా "తండులా వైశ్వదేవత్యాః···ప్రయచ్ఛమే" ఇదమామం

సోపస్కరం దక్షిణా సహితం ఏకోత్తర వృద్ధిశ్రాద్ధత్రయ

పర్యాప్తం గోత్రాయ··ప్రేతాయ తృప్త్యర్థం బ్రాహ్మణే

భ్యస్సంప్రదదే నమమ (శ్రీ కృష్ణార్పణమస్తు) ఇతి ప్రథమేఽ

హని ప్రత్యేకంత్రిభ్యోదద్యాత్ ॥

అథ నవశ్రాద్ధమ్

(కర్తా) బ్రహ్మదండం (అనుజ్ఞా ద్రవ్యం) దత్వా ప్రా

···మ్య - ప్రా···తీ గోత్రస్య···ప్రేతస్య అద్య ప్రథమేఽహని

క్షుదుపశమనార్థం ఆమాది ద్రవ్యేణ నవశ్రాద్ధం కరిష్యామి—

తదర్థం కృచ్ఛ్ర ప్రత్యామ్నాయం హిరణ్యం దత్వా । పూర్వ

వత్ గోత్రస్యేత్యాద్యస్మిన్నవ శ్రాద్ధ ఇతి క్షణాదికృత్వా । ఏక

బ్రాహ్మణ భోజన పర్యాప్తా దన్నాచ్చతుర్గుణం తండులం సోప

స్కరం వస్త్రముదకుంభ పాత్రమిత్యాది దక్షిణాసహితం గృహీ

త్వా "తండులా వైశ్వదేవత్యాః" "హిరణ్యగర్భగర్భస్థం" గోత్రస్య... ప్రేతస్య క్షుదుప శమనార్థం ఇదమామం సోపస్కరం దక్షిణా తాంబూలసహితం గోత్రాయ... ప్రేతాయ తృప్త్యర్థం బ్రాహ్మణాయ శ్రోత్రియాయ సంప్రదదే నమమ। అత్రైవాబలిం కాకేభ్యోదత్వా - ప్రేతపిండమప్సు ప్రక్షిప్య స్నాత్వా గృహమాగత్య యత్స్త్రియ ఆహుస్తత్కుర్వన్తి । ఇతి నవశ్రాద్ధ ప్రయోగః ॥

ద్వితీయదినమారభ్య దశమదిన పర్యన్తం ఉదకదాన పిండ దానాది ప్రయోగక్రమః

ద్వితీయదినమారభ్య ప్రత్యహం నిత్యవిధి పదార్థానాదాయ తీరకుండ సమీపం గత్వా స్నాత్వాఽఽచమ్య – ఉదకుంభమాదాయ ప్రథమదినవత్పిండార్థం చరుం శ్రపయిత్వా కనిష్ఠాది జ్ఞాతిపురస్సరం కర్తా బ్రహ్మదండానుజ్ఞానన్తరం సంకల్ప్య-మరణదినాదారభ్య ద్వితీయేఽహని, తృతీయేఽహనీతిక్రమేణోక్త్వా, దహనజనిత క్షుత్తృష్ణాతాపోపశమనార్థం వాసోదక తిలోదక పిండ (బలి) ప్రదానం కరిష్యామి, (తత్కాలే కచ్ఛాచ్చరణం హిరణ్యరూపేణ కృత్వా) ప్రత్యహం త్రీణివాసోద

కాని, ఏకోత్తర వృద్ధ్యా ద్వితీయదినే చత్వారి, తృతీయే పంచ, ఏవం దశమదినే ద్వాదశ, ఆహత్య పంచసప్తతి తిలోదకాని, తత్తత్తిలోదక సంఖ్యాకం ప్రత్యహ మేకోత్తర వృద్ధిశ్రాద్ధం విషమదినేషు - ప్రథమ, తృతీయ, పంచమ, సప్తమ, నవమైకాదశదినేషు నవశ్రాద్ధంచ కుర్యాత్॥ ఏవంచ, పంచసప్తత్యేకోత్తరవృద్ధిశ్రాద్ధాని షణ్ణవశ్రాద్ధానిచ - ఏకైకస్య ప్రస్థద్వయ పరిమితమామ ద్రవ్యం వస్త్రపాత్రదక్షిణాసహిత మిత్యేవం రీత్యా అన్యూనాతిరేకం కర్తవ్యాన్యాదశాహాత్ ॥ ఇతి నిత్యోదకాది ప్రయోగ క్రమః ॥

అథ క్వచిద్ద్రావిడసంప్రదాయ శిలాద్వయస్థాపన ప్రయోగః

నగ్నశ్రాద్ధానన్తరం కర్తా గోమయోపలిప్తం సుసంమృష్టం సప్రదీపం గృహం ప్రవిశ్య మృతదేశే "స్వస్తి వోఽస్తు గృహాణాం శేషే శివంచాస్తు" ఇతి దూర్వా తండులానుదకమిశ్రానవకీర్య బహిర్గృహద్వారే దక్షిణే వామపార్శ్వే వా, వాసోదక పిండప్రదానార్థం కుండం ఖాత్వా గోమయేనోపలిప్య విదళాభిః ప్రావృత్య ప్రత్యగ్ద్వారాం దక్షిణద్వారాం వా కుటికాం కృత్వా వస్త్రేణాచ్ఛాద్య మాల్యాద్యైరలంకృత్య॥

తీరకుండే శిలాస్థాపనమ్

నవం వాసస్తిలాన్ దర్భాన్కుంభమితి సంభారాన్ సం భృత్య తీర్థంగత్వా సచేలందండవత్స్నాత్వాఽఽచమ్య శుద్ధమ స్ఫుటితం శ్లక్ష్ణం శ్వేతం లోహితం (శ్యామం) వా చతురంగుల మాయత మాద్రామలక ప్రమాణం పాషాణమాదాయ(కేశ వాది ద్వాదశనామభిః స్నాపయిత్వా) దర్భైస్సంవేష్ట్య నదీ తీరేఽశ్వత్థమూలేవా శుచౌదేశే కుండం ఖాత్వా తత్ర దక్షిణా గ్రాన్ దర్భానాస్తీర్య తేషు శిలాం స్థాపయిత్వా పవిత్రపాణిః బ్రహ్మదండం (అనుజ్ఞాద్రవ్యం) నిధాయ ప్రా···మ్య - శ్రీ గోవిందేత్యాది-గోత్రస్య··· అముష్య ఉదకదానార్థంశిలాస్థాపనం కరిష్యామి - ఇతి సంకల్ప్య - తత్కాలే స్థాప్య శిలాయా ఉక్త లక్షణాభావజన్య దోషస్య తిథి వార నక్షత్రాది దోషస్యచ పరిహారార్థం యత్కించిద్ధిరణ్యదానం కరిష్యే 'హిరణ్యగర్భ··· మే, ఇదంహిరణ్యం పూర్వోక్త దోషపరిహారం కామయమా నః మహావిష్ణు ప్రీతిం కామయమానస్సంప్రదదేనమమ ॥ (శ్రీ కృష్ణార్పణమ్) తిలానాదాయ గోత్రశర్మన్ ప్రేత - అత్ర 'ఆయాహి ప్రేతసోమ్య··· శతశారదంచ । గోత్రమిత్యాది తిలా న్ప్రక్షిపేదిత్యస్తంపూర్వవత్కుర్యాత్ ॥

తీరకుండస్థ శిలాయాముదకదానమ్

బ్రహ్మదండం (అనుజ్ఞాద్రవ్యం) నిధాయ - ప్రా···మ్య-సంకల్ప్య - గోత్రస్య···అముష్య దహనజనిత క్షుత్తృష్ణా తాపో పశాన్త్యర్థం అద్యప్రథమేఽహని వస్త్రోదక తిలోదకదానం కరిష్యామి-తత్కర్మయోగ్యతాసిద్ధ్యర్థం యత్కించిద్ధిరణ్యా··· ష్యే - "హిరణ్యగర్భ···మే" ఇదం హిరణ్యం··· నమమ । (ఉప్త కేశైః జ్ఞాతిభిస్సహ) కేశాన్ప్రకీర్య పాంసూనోప్యైకవాససో దక్షిణాముఖాస్సకృదుపమజ్యోత్తీర్యాచమ్య ప్రాచీనావీతినః కుంభోదకమాదాయాద్రవాససా కుండసమీపే దక్షిణాముఖా ఉపవిశ్య (జ్ఞాతీనాముదకదానానన్తరం) కర్తుః కనిష్ఠాః ప్రథమముదకదానం కుర్యుః । (తతో వృద్ధ పురస్సరాణాం జ్ఞాతీనాముదకదానమితి కేచిత్) జ్ఞాతీనాం ప్రథమదినాదారభ్యోదకదాన పక్షే ప్రథమదినేఽపి కంఠాదుపరి వాపయిత్వా త్రయోదశవారం నిమజ్య శుద్ధ్యర్థం స్నాత్వా సకృదుపమజ్యేత్యాదియథాసూత్రం వస్త్రోదక తిలోదకాని కుర్యుః ॥ అంతతః కర్తా సవ్యం జాన్వాచ్య సదశం నూతనవస్త్రం (తిలదర్భ హిరణ్య సహితం త్రిగుణీకృత్య కుంభోదకేనాప్లావ్య-గోత్రస్య···అముష్య- దహన

జనితక్షుత్తృష్ణా తాపోపశమనార్థం అద్య ప్రథమేఽహని గో
త్రాయ…(అముకాయ) ఏతద్వాసోదకం దదామి, ఇతి తీర
కుండస్థ శిలాయాం వస్త్రం పీడయేత్, ఏవం పునరుపమజ్యో
త్రిర్య సంపీడ్య పునరప్యేవం కృతే త్రీణి వాసోదకాని భవన్తి ।
ఏవం ప్రతిదినమాదశాహోదాదా జ్ఞాతిపురస్సరాః సర్వే కుర్యుః ॥
(అశక్తావేకదైవ త్రిర్నిమజ్య త్రిః పీడయేయుః ॥)

అథ తిలోదకమ్

గోత్రస్య…అముష్య దహనజనితక్షుత్తృష్ణా తాపోప
శమనార్థమద్య ప్రథమేఽహని గోత్రాయ…(అముష్మై) ఏత
త్తిలోదకం దదామి, ఇతి అష్టభిస్సప్తభిర్వా తిలైర్మిశ్రితోదకం
సవ్యోత్తరాభ్యాం పాణిభ్యాం పితృతీర్థేన త్రిస్తిలోదకం దత్వా
తచ్ఛిలాం సురక్షితం గోపయేత్। ఏవమేవ సర్వైః పూర్వోక్త
కనిష్ఠ ప్రథమాది క్రమేణ ప్రత్యహమేకోత్తర వృద్ధ్యా ద్వితీయ
దినే చత్వారి-తృతీయేపంచేత్యేవం దశమదినపర్యన్తం కార్యమ్,

గృహద్వార కుండకృత్యమ్

తీరకుండతర్పణానన్తరం గృహమాగత్య గృహాద్బహిః
గృహద్వార వామపార్శ్వే దక్షిణపార్శ్వే వా శుచౌదేశే

గోమయేనోపలిప్య కుండంఖాత్వా స్నాత్వా లౌకికాగ్నౌ చరు ద్రవ్యం ద్విః ప్రక్షాళ్య తైజసపాత్రే మృన్మయపాత్రేవా స్వయం చరుం శ్రపయిత్వాఽభిఘార్య దక్షిణత ఉద్వాస్య పునరప్యభి ఘార్య పూర్వమేవకృతే గృహద్వారకుండె పవిత్రపాణిః పూర్వ వదనుజ్ఞాది క్రియాపూర్వకం పూర్వోక్తలక్షణాం శిలాం నిధాయా వాహ్య త్రిర్వాసోదకమాత్రం కృత్వా దీపం ప్రజ్వాల్య ప్రా··· మ్య=గోత్రస్య...అముష్య క్షుత్తృష్ణా శాన్త్యర్థమద్య ప్రథమే ఽహని గృహద్వారకుండె పిండబలిప్రదానం కరిష్యామి। తత్కాలే పూర్వవద్ధిరణ్యాదానం కృత్వా - ఫలమూల గుడశాక దధిక్షీరఘృతేషు యద్దశదినమపి లభ్యతే తేనసహ తిలమిశ్ర మశ్వఖురప్రమాణం పిండం, బల్యర్థమేకం ముష్టిప్రమాణం చ కృత్వా కుండస్య దక్షిణే పశ్చిమేవా భాగ దక్షిణాగ్రాన్ దర్భా నాస్తీర్య తేషు "మార్జయతాం అముకపితః ప్రేత, (మాతః ప్రేతే, ఇతివా) సకృదపోమార్జయిత్వా ప్రేత పిండమాదాయ గోత్రస్య···అముష్యాద్య ప్రథమేఽహని క్షుత్తృష్ణా తాపోప శమనార్థం తృప్త్యర్థం శరీరనివృత్త్యర్థం గోత్రాయ··· అముష్మై ప్రేతాయైతం పిండం దదామి, తద్దక్షిణతః సాయమేతం

బలిం దదామీతి పిండం, బలిం, చ నిధాయ, తదుపరి, మార్జ యతామితి పూర్వవన్మార్జయిత్వా-ఉ=తీ=ఉత్థాయ గోత్రి శర్మన్ అముకపితః ప్రేతఏతద్వాసోదకముపతిష్ఠ, ఏతత్తిలోదకముపతిష్ఠ,) ప్రాతరేతం పిండముపతిష్ఠ, సాయమేతం బలిముపతిష్ఠ, ఇత్యుప స్థాయ - ప్రా=తీ=చరుపాత్రం ప్రక్షాళ్య తిలమిశ్రేణ తేన సంక్షాళనోదకేన పిండం త్రిరప్రదక్షిణం పరిషిచ్య తత్పాత్రిం న్యుబ్జ్యప్రోక్ష్య ఉత్తానం కృత్వా - ఉక్తప్రకారేణ, ఏకోత్తర వృద్ధిశ్రాద్ధమ్, నవశ్రాద్ధమ్, చ కృత్వా, కుండోపరి శిక్యే మృన్మయే పాత్రిద్వయె ప్రత్యేకం జలం క్షీరం చ నిధాయ, అముక గోత్ర అముక శర్మన్ అముకపితః ప్రేత 'అత్రస్నాహి - ఇదంపిబ' ఇతిబ్రూయాత్, ఏవం ప్రతిదినం నవంజలం క్షీరం చ ప్రత్యేకం స్థాపయేత్॥ దశమదినపర్యన్తం యథాతిష్ఠతి తథా ప్రథమదినే వా స్థాపయెత్॥ (పితఃప్రేత, దాహోపశమనార్థమిదం నాళికేరోదకమితిస్థాప్య) అథ వస్త్రే పిండం నిధాయబధ్వా (బలిం కాకాదిభ్యోదత్వా) పిండమాదాయ నదీతీరం (జలాశయం) గత్వా జలేదక్షిణాముఖస్థిత్వా ఆకాశే పిండమూర్ధ్వం ప్రక్షిప్య స్నాయాత్॥

సూ=ఏవముహరహరం జలిస్త్వైకోత్తరవృద్ధిరైకాదశాహాత్। అన
శనా నధ్యయనాథశ్శయ్యోదకోపస్పర్శనానాన్యాకాలమ్ ।
యావజ్జీవం ప్రేతపత్న్యా ఉదకోపస్పర్శనమేకభుక్తమధ
శ్శయ్యా బ్రహ్మచర్యం క్షారలవణమధుమాంస వర్జనంచ
భవతి ॥ ఇతి ప్రథమదినప్రయోగః ॥

అథ ద్వితీయదిన ప్రభృతి దశమదినపర్యన్తం నద్యాదితీర కుండే ప్రత్యహం 'మరణదినాదారభ్య' ద్వితీయేఽహని, తృతీయే ఽహనీత్యాదిసంకల్ప్య త్రిర్వాసోదకం తిలోదకమేకోత్తర వృద్ధ్యా 'ద్వితీయదినే చత్వారి' తృతీయె పంచ ఇత్యాది "దశమదినే ద్వాదశ" ఏవం క్రమేణా హత్య పంచసప్తతిసంఖ్యా పూరణ ఙ్కుర్యాత్॥ తతో గృహద్వారకుండేఽపి వస్త్రోదక పిండబలిం దత్వా, ఏకోత్తర వృద్ధిశ్రాద్ధమపి ప్రత్యహం తిలోదకసంఖ్యయా ఆమాది ద్రవ్యం బ్రాహ్మణేభ్యో దద్యాత్ ॥ నవశ్రాద్ధన్తు ప్రథమ తృతీయ పంచమేత్యాద్యేకాదశదినేఽపి విషమదినేషు ఆమాది ద్రవ్యేణ యథాశక్తి వస్త్రపాత్రదక్షిణా సహితం షణ్ణ వశ్రాద్ధం కుర్యాత్। పిండదానాత్పూర్వం కాకాదిపక్షిస్పృష్టే

విశీర్ణేవా పునః పిండం దద్యాత్ ॥ ఇతి ద్వితీయాది దశమదిన పర్యన్తం నిత్యవిధి ప్రయోగస్సూచితః ॥

వస్త్రాదిది విపర్యాసే కృత్యమాహ

వాసోదకార్థ వస్త్రవిపర్యాసే పునరన్యస్నానం వస్త్రమాదాయ పూర్వకృతాన్వాసోదకాన్పునర్దద్యాత్॥ వాసోదకాదిదానాయ జలాహరణార్థ నవఘటస్య చరుస్థాల్యావా విపర్యయే పునరన్యదాదాయ పూర్వకృతాన్ తిలోదకాంజలీ న్పునర్దద్యాత్ ॥ పిండద్రవ్య వ్యత్యయె పూర్వదత్తాన్పిండాన్పునర్దద్యాత్ ॥ దేశాశ్మనోరేకస్యవా వినిమయె పూర్వకృతాన్పేత పిండోదకాంజలీన్పునర్దద్యాత్॥ రాజకార్య నియోగాద్దేశవిప్లవ కారణాద్వా పాషాణముద్ధృత్య దేశాన్తరగమనే కర్తవ్యే అప కృష్యాపి దశాహమధ్యే పిండోదకదానాది సమాపయేత్ ॥ ఉక్తకారణాభావే స్థాపితం పాషాణమాదశాహాన్నచాలయేత్॥ శ్వశూద్రాది దూషితే పిండే ప్రాజాపత్య కృచ్ఛ్రత్రయంచరిత్వా శ్రద్దైవ పునః పిండం దద్యాత్॥ శిలావినాశేతు శిలామన్యామాదాయ "ఆయాంతు దేవస్సుమనాభిః" ఇతి వాక్యద్వయాత్మక మన్త్రేణ స్థాపయిత్వా లౌకికాగ్నిం ప్రతిష్ఠాప్య అజ్యం దర్వీంచ

సంస్కృత్యా ప్రదక్షిణం పరిషిచ్య 'యమాయసోమమ్' ఇతి హుత్వా పూర్వకృతాన్ప్రేత పిండోదకాన్యుపదద్యాత్॥

"ఆయాతు దేవస్సుమనాభిరూతిభిర్యమోహా వైహ ప్రయతాభిరక్తా। ఆసీదతాగ్ం సుప్రియతేహ బర్హిషృ్యూర్జాయజ్ఞాత్యైమమ శత్రుహత్యై" "యమాయసోమగ్ం సునుత యమాయ జుహుతాహవిః। యమగ్ంహ యజ్ఞోగచ్ఛత్యగ్నిదూతో అరంకృతస్స్వాహా" యమాయేదమ్॥ యద్యన్య శిలాస్థాపనే నష్టా పూర్వశిలా దృష్టా స్యాత్ "యమేఇవ" ఇతి మన్త్రేణతాంచ స్థాపితశిలాసమీపే నిధాయ తర్పణం కుర్యాత్॥ "యమేఇవయతమానెయదైతంప్రవాంభరన్మానుషా దేవయన్తః। ఆసీదతగ్గ్ం స్వముల్లోకం విదానె స్వాసస్థె భవతమిందవేనః"

చితాగ్నినాశ ప్రాయశ్చిత్తమ్–స్మృత్యన్తరె

దహ్యమానేశవేవహ్నిర్నష్టోవర్షాద్భవేద్యది। చితికాష్ఠన్తు నిర్మంథ్య (ప్రాయశ్చిత్తేకృతేఽగ్నినా) తేనప్రేతం పునర్దహేత్॥ అభావే చితికాష్ఠానాం శేషంవాఽప్సువినిక్షిపేత్॥ ప్రాయశ్చిత్తమనుగత ప్రాయశ్చిత్తమ్, తచ్చ ద్వాదశగృహీతేన

స్రుచం పూరయిత్వా ప్రజాపతిం మనసాధ్యాయన్ తూష్ణీం హుత్వేత్యాపస్తంబోక్తమిత్యాహుః ॥

శవాగ్న్యనుగతే సంగ్రహకారేణోక్త ప్రాయశ్చిత్త ప్రయోగః

ప్రా=మ్య=శవాగ్న్యనుగత ప్రాయశ్చిత్తం కరిష్య ఇతి సంకల్ప్య - తద్భస్మ సమిధ్యారోప్య లౌకికాగ్నిం ప్రతిష్ఠాప్య పరిస్తీర్యాజ్యం దర్వీంచ సంస్కృత్య సమన్తం పరిషిచ్య సర్వ ప్రాయశ్చిత్తం హుత్వా పునః పరిషిచ్య 'సంచయనం కుర్యా త్యేదికః పక్షః ॥

బోధాయనేన తు ఉపనయన వివాహ జాతకర్మ శ్మశానాగ్నీనా మన్యతమానుగతౌ ప్రాయశ్చిత్తముక్తమ్

పూర్వవత్సంకల్ప్య అపహతా ఇతి తద్భస్మ ప్రోక్ష్య అప హతా అసురా రక్షాంసి పిశాచా యే క్షియన్తి పృథివీమను। అన్యత్రేతో గచ్ఛన్తు యత్రైతేషాం గతంమనః ॥ 'అయన్తే యోనిరితి యాజ్ఞియాయాం సమిధి తద్భస్మ సమారోప్య

అయన్తే యోనిర్ ఋత్వియో యతో జాతో అరోచథాః। తంజా నన్నగ్న ఆరోహాథానో వర్ధయారయిమ్ ॥ యత్ర క్వచాగ్నిమితివిధినా లౌకికాగ్నిం ప్రతిష్ఠాప్య

ఆజుహోవ ఉద్బుధ్యస్వేతిద్వాభ్యాం తాం సమిధమాధాయ

ఆజుహోవ స్సుపరితీకః పురస్తాదగ్నిస్వాం యోనిమా సీదస్సాధ్యా। అస్మిన్సధస్థే అధ్యుత్తరస్మిన్విశ్వేదేవా యజమా నశ్చ సీదత॥ ఉద్బుధ్యస్వాగ్నే ప్రతిజాగృహ్యేనమిష్టాపూర్తే సగ్ంసృజేథామయంచ। పునః కృణ్వగ్గ్ంస్త్వాపితరం యువాన మన్వాతాగ్ంసీత్త్వయితంతుమేతమ్॥

ప్రజ్వాల్య పరిస్తీర్యాజ్యం దర్వించ సంస్కృత్య సమన్తమ ప్రదక్షిణం పరిషిచ్య 'అయాశ్చాగ్నే - అగ్నిర్హోతా' ఇతి ద్వాభ్యామ్ 'బ్రాహ్మణ ఏకహోతా' ఇత్యనువాకెనచ ప్రతివాక్య చతుష్టయమ్ 'మనోజ్యోతిర్జుషతామ్ - యన్మ ఆత్మనః' ఇతిద్వాభ్యామ్ 'భూరగ్నయెచ' ఇతి చతుర్భిః వ్యాహృతిభిశ్చ హుత్వా, పూర్వవదగ్నిం పరిషిచ్య, తతః కర్మప్రతిపద్యేత ఇతి॥

అయాశ్చాగ్నేఽస్యనభిశస్తీశ్చ సత్యమిత్త్వమయాఅసి। అయసామనసా ధృతోఽయసా హవ్యమూహిషేఽయానో ధేహిభేషజగ్గ్ం స్వాహా - అగ్నయఇదమ్॥ అగ్నిర్హోతా। అశ్వి నాఽధ్వర్యూ। త్వష్టాఽగ్నీత్। మిత్రఉపవక్తా। సోమస్సోమస్య

పురో̱గాః। శు̱క్రశ్శు̱క్రిస్య పు̱రో̱గాః। శ్రా̱న్తా̱స్త॒ ఇన్ద్రి సోమాః॥ వాతా̍పేర్హ॒వనశ్రు॒తస్స్వాహా-వాచస్పతయేబ్రహ్మణ ఇదమ్॥

బ్రాహ్మణ ఏకహో॑తా। స॒యజ్ఞః। సమేదదాతు ప్ర॒జాం ప॒శూన్పుష్టిం॒ యశః। య॒జ్ఞశ్చమేభూ॒యాత్స్వాహా-బ్రాహ్మణా యేదమ్॥ అ॒గ్నిర్ద్విహో॑తా। సభ॒ర్తా। సమే దదాతు… యశః। భ॒ర్తాచమే భూ॒యాత్స్వాహా - అగ్నయ ఇదమ్॥

ప్ర॒థివీ త్రిహో॑తా॥ స॒ప్రతి॒ష్ఠా। సమేదదాతు … యశః। ప్ర॒తి॒ష్ఠాచమేభూ॒యాత్స్వాహా - పృథివ్యాఇదమ్॥ అ॒న్తరిక్షం చతుర్హో॑తా। స॒వి॒ష్ఠాః। సమే…యశః। వి॒ష్ఠాశ్చమెభూ॒యా త్స్వాహా - అన్తరిక్షాయేదమ్॥ వా॒యుఃపంచహో॑తా। స ప్రా॒ణః। సమే…యశః। ప్రా॒ణశ్చమేభూ॒యాత్స్వాహా - వాయవఇదమ్॥ చ॒న్ద్రమా॒ష్షడ్ఢో॑తా। స॒ఋతూన్కల్పయాతి। సమే…యశః। ఋ॒తవశ్చమే కల్పన్తా॒గ్ం స్వాహా - చన్ద్రమస ఇదమ్॥ అన్నగ్ం స॒ప్తహో॑తా। స॒ప్రా॒ణస్య ప్రా॒ణః। సమే …యశః। ప్రా॒ణస్య చమేప్రా॒ణో భూ॒యాత్స్వాహా-అన్నా యేదం॥ ద్యౌర॒ష్టహో॑తా। సో॑ఽనాధృ॒ష్యః। సమే…యశః।

అనాధృష్యశ్చ భూయాసగ్ంస్వాహా - దివఇదమ్ ॥ ఆదిత్యోన వహోతా । సతేజస్వీ । సమే...యశః । తేజస్వీచ భూయాసగ్ంస్వాహా - ఆదిత్యాయేదమ్ ॥ ప్రజాపతిర్దశహోతా । స ఇదగ్ం సర్వమ్ । సమే...యశః । సర్వంచమే భూయాత్స్వాహా - ప్రజాపతయ ఇదమ్ ॥

మనోజ్యోతి ర్జుషతామాజ్యం విచ్ఛిన్నం యజ్ఞగ్ం సమిమందధాతు ।. యా ఇష్టా ఉషసోనిమ్రుచశ్చతాస్సందధామి హవిషాఘృతేనస్వాహా - అగ్నే జ్యోతిష ఇదం ॥

" యన్మ ఆత్మనోమిందాఽభూదగ్నిస్తత్పునరాహాజ్ఞాత వేదావిచర్షణిస్స్వాహా - అగ్నయ ఇదమ్ ॥ పునరగ్నిశ్చక్షు రదాత్పునరింద్రో బృహస్పతిః । పునర్మే అశ్వినాయువం చక్షు రాధత్తమక్ష్యో స్స్వాహా - అగ్నీన్ద్ర బృహస్పత్యశ్విభ్యఇదమ్ ॥ భూరగ్నయె చ పృథివ్యై చ మహతే చ స్వాహా - అగ్నయె పృథివ్యై మహత ఇదమ్ ॥ భువోవాయవేచాన్తరిక్షాయ చ మహతె చ స్వాహా - వాయవేఽన్తరిక్షాయ మహత ఇదమ్ ॥ సువరాదిత్యాయ చ దివే చ మహతె చ స్వాహా - ఆదిత్యాయ

దివే మహత ఇదమ్ ॥ భూర్భువస్సువశ్చన్ద్రమసే చ నక్షత్రే భ్యశ్చ దిగ్భ్యశ్చ మహతే చ స్వాహా - చన్ద్రమసె నక్షత్రేభ్యో దిగ్భ్యో మహత ఇదమ్ ॥ భూస్స్వాహా - అగ్నయ ఇదమ్ ॥ భువస్స్వాహా - వాయవ ఇదమ్ ॥ సువస్స్వాహా - సూర్యా యెదమ్ ॥ ఓం భూర్భువస్సువస్స్వాహా - ప్రజాపతయఇదమ్ ॥

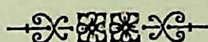
☞ నిశి, కృష్ణపక్షే, దక్షిణాయనేచ-మరణే ప్రాయశ్చిత్తమ్

తాత్కాలికౌపాసనానన్తరం దహనాత్పూర్వమిదం కర్త వ్యమ్ - బ్రహ్మదండం (అనుజ్ఞాద్రవ్యం) నిధాయ ప్రా···మ్య గోత్రస్య ··· ప్రేతస్యనిశిమరణదోషపరిహారార్థం ఉక్త ప్రాయ శ్చిత్త హోమంకరిష్యామి। ఏవంకృష్ణపక్షేదక్షిణాయనేఽపి మరణే సంకల్ప్య, అప్రదక్షిణంపరిషిచ్య చతుర్గృహీతం గృహీత్వా

"తాసూర్యాచంద్రమసావిశ్వభృత్తమామహత్। తేజో వసుమద్రాజతోదివి । సామాత్మానాచరతస్సామచారిణా । యయోర్వ్రతం నమమె జాతుదైవయోస్స్వాహా - సూర్యా చంద్రమోభ్యామిదమ్॥ ఉభావంతౌ పరియాత అర్మ్యా। దివో నరశ్మీగ్ంస్తనుతోవ్యర్ణవే । ఉభాభువన్తీ భువనాకవిక్రతూ ।

సూర్యాచన్ద్రమసాభ్యామిదమ్ ॥ పతీద్యుమద్విశ్వవిదాఉభాదివః । సూర్యా ఉభాచన్ద్రమసా విచక్షణా । విశ్వవారావరివో భావరేణ్యా । తానోఽవతం మతిమన్తా మహివ్రతాస్వాహా - సూర్యాచంద్రమోభ్యామిదమ్॥ విశ్వవపరీ ప్రతరణా తరన్తా। సువర్విదాదృశయే భూరిరశ్మి । సూర్యాహి చన్ద్రావసుత్వేషదర్శతా। మనస్విన్నో భానుచరతోఽను సందివగ్గ్ం స్వాహా-సూర్యాచన్ద్రమోభ్యామిదమ్ ॥ అస్యశ్రవోనద్యస్సప్తబిభర్తి। ద్యావాక్షామాపృథివీదర్శతంవపుః । అస్మే సూర్యాచంద్రమసాఽభిచక్షే । శ్రద్ధేకమింద్రచరతో విచర్తురగ్గ్ంస్వాహా - సూర్యాచంద్రమోభ్యామిదమ్ ॥ పూర్వాపరం చరతోమాయయైతౌ । శిశూక్రీడన్తా పరియాతో అధ్వరమ్ । విశ్వాన్యన్యో భువనాఽభిచష్టే। ఋతూనన్యోవిదధజ్జాయతే పునస్స్వాహా - సూర్యాచంద్రమోభ్యామిదమ్ ॥ ఉత్తరం పరిషిచ్య ॥

॥ ఇతి నిశాదిమరణప్రాయశ్చిత్తమ్ ॥

పర్యుషిత శవ ప్రాయశ్చిత్తమ్

బ్రహ్మదండం (అనుజ్ఞాం) నిధాయ - పర్యుషితశవ ప్రాయశ్చిత్తం కరిష్యామీతిసంకల్ప్య - బ్రాహ్మణానుజ్ఞాంలబ్ధ్వా ప్రాజాపత్య కృచ్ఛ్రత్రయం హిరణ్యరూపేణచరిత్వా - పంచ గవ్యేన సంస్నాప్య-పావమాన్యాఽభిమన్త్రితజలేనచ సంస్నాప్య విధివద్దహనం కుర్యాత్॥

॥ ఇతి పర్యుషితశవ ప్రాయశ్చిత్తమ్ ॥

-:o:-

పరిక్రృతత్వాదామ శ్రాద్ధవిధి రుచ్యతే

యద్యద్విప్రేభ్యో దద్యాత్తైనై వహోమః। తేనవా, గృహా ద్దాహృతాన్నేనవా, పిండాన్ దద్యాత్, యదాహోమస్తదా పిండదానమ్, హోమాభావే పిండదానాభావః, ఆమశ్రాద్ధే చరో రభావాత్తద్ధర్మాణామభావః, భోజనాభావాత్తత్సంబంధినాంచా భావః, సఙ్కల్పోవరణం పాదప్రక్షాళనం గంధపుష్పాదిదానం

తండులాది ప్రదానం దక్షిణేత్యామ శ్రాద్ధకార్యమితి, హోమ పిండదానయోస్సన్నియోగశిష్టత్వాత్ "తేనాగ్నౌ కరణఙ్కుర్యా త్పిండాంస్తేనైవ నిర్వపేత్" ఇత్యవధారణాచ్చ అగ్నౌహోమా భావే పిండదానం నాస్తీత్యర్థః । తథాహోమాభావ శ్రాద్ధః సంకల్పశ్రాద్ధః ॥ తద్విధిస్తు 'ఆవాహనాగ్నౌకరణం స్వధానిన యనం తథా। వికిరం పిండదానం చ సంకల్పే పంచవర్జయేదితి । అతశ్చరోరభావాత్తద్ధర్మాణామ్- అధిశ్రపణాభిఘారణోపస్తరణా వదానానామభావః ॥ ఔపాసన హోమవద్ధస్తేన సకృత్సకృ దుపహత్య జుహుయాదిత్యర్థః ॥ తత్సంబంధినామ్ - పాత్రాభి మంత్రణ ద్విజాఙ్గుష్ఠ నివేశన ప్రాశేనివిష్ట జపాదీనామభావః ॥ ఇదంసవ్యంజనమియత్తండుల పరిమితం పితాౄదిభ్య స్సంప్రదదే నమమేతి దద్యాదిత్యర్థః ॥ ఏవంచ హోమపిండదానయో స్సహవా ప్రవృత్తిరితి న్యాయవిహితత్వాత్ హోమాభావ పక్షే సఙ్కల్ప శ్రాద్ధవిధి మనుసృత్యైవ, ఆవాహనార్ఘ్యదాన పిండదానరాహిత్యేనై వామశ్రాద్ధ కరణం న్యాయ్యమితిశాస్త్రి ఘంటాపథః ॥

॥ ఇత్యామ శ్రాద్ధవిధిః ॥

☞ నింద్యర్క్ష తిథివారాదిషు మరణే దాహేచ బ్రాహ్మణేభ్య శ్శక్తితోదత్వా ఽనుజ్ఞాప్య తద్దోషం నాశయేయుః

భద్రే భూమిప్రదానంస్యాత్త్రిపదర్క్షే హిరణ్యకమ్ । వారే వారాధి దైవత్యం న దోషః పరికీర్తిత ఇతి శ్రీధరీయే ॥

అత్రపరాశరః=బ్రాహ్మణా జఙ్గమం తీర్థం త్రిషులోకేషు విశ్రుతమ్। తేషాం వాక్యోదకేనైవ శుద్ధ్యన్తి మలినాజనాఇతి ॥

ఉత్క్రమణకాలే కర్తవ్యాని దశదానాన్యాహ శౌనకః

దశదానానివై దద్యాదనన్తరమితిక్రమాత్ । గో భూ హిరణ్యదాసీశ్చ తిలశయ్యాఽఽజ్య వస్త్రకమ్ ॥ ధాన్యంబీజమితి ప్రోక్తం దశదానన్తువై క్రమాత్। యస్యోత్క్రమణవేళాయాం దద్యైతాని విధానతః ॥ దీయతే స నరో యాతి పుణ్యాఀల్లోకాఀ సుఖేనవై ॥

అథ దశదానమన్త్రాః

గోదానమన్త్రః

సఙ్కల్ప్య బ్రాహ్మణమభ్యర్చ్య । సర్వదానమయీ దోగ్ధ్రీ సర్వదేవమయీయతః । తేనత్వాం సంప్రదాస్యామి సర్వపాపక్షయాయ మే ॥

భూదానమన్త్రః

సర్వసస్యాశ్రియా భూమిర్వరాహేణ సముద్ధృతా । అనన్త పుణ్యఫలదా అత శ్శాన్తిం ప్రయచ్ఛమె ॥

హిరణ్యదాన మన్త్రః

సర్వపాపక్షయకరం హిరణ్యం లోకభూషణమ్ । అగ్నేర్భీజం ప్రదాస్యామి తస్మాచ్ఛాన్తిం ప్రయచ్ఛమె ॥

దాసీదానమన్త్రః

ఏషాదాసీమయాతుభ్యం శ్రీమత్సంప్రతిపాదితా। సదా కర్మకరీయోగ్యా యథేష్టం భద్రమస్తుమె ॥ ఇమాందాసీం ప్రజాపతిదేవతాం ఆత్మసహితాతీతానాగతదశకులజానామప్సరో

లోకే కల్పశతత్రయనివాసకామః మహావిష్ణు ప్రీతిం కామయ
మానస్తుభ్యమహం సంప్రదదే నమమ ॥ ఉక్తస్తిలదానమన్త్రః ॥
మహర్షేః కశ్యపస్యైతే గోత్రేభ్యః ప్రస్తుతాః పురా ।
తిలాః పాపహరానిత్యం శాన్తిం కుర్వన్తుమేతత ఇతిచ ॥

సుఖశయ్యాదానమన్త్రః

మృదువస్త్రావృతాశుద్ధా మృదుతన్తు పరిచ్ఛదా ।
శయ్యాసుఖప్రదానిత్య మతశ్శాన్తిం ప్రయచ్ఛమె ॥ ఇమాం
శయ్యాం షష్టివర్ష సహస్రాణి స్వర్గలోకభోగం ఇన్ద్రలోక
ప్రాప్తించ కామయమానః మహావిష్ణు···నమమ ॥

ఆజ్యదానమన్త్రః

త్వం పూర్వం బ్రహ్మణాసృష్టః పవిత్రాత్ పవిత్రకః ॥
తత్ప్రసూతాస్థినతా యజ్ఞాస్తస్మాచ్ఛాన్తిం ప్రయచ్ఛమె ॥

వస్త్రదానమన్త్రః

శీతవాతోష్ణ సన్త్రాణం లజ్జాయా లక్షణంపరమ్ । కర్మ
ణాం సాధనం యస్మాత్తస్మాచ్ఛాన్తిం ప్రయచ్ఛమె ॥

ధాన్యదానమన్త్రః

జీవనం సర్వభూతానాం బలపుష్టి వివర్ధనమ్ । ధినో తీతి చ యద్ధాన్య మతశ్శాన్తిం ప్రయచ్ఛమె ॥

బీజదానమన్త్రః

యస్మాన్ముద్గాదిబీజాని ప్రియాణి పరమేష్ఠినః । తస్మాదేషాం ప్రదానేన ప్రీతిస్సిధ్యతుమేసదా ॥

మృతశయ్యాదానమన్త్రః

యస్మాదశూన్యం శయనం కేశవస్య శివస్యచ । తథైవ శయ్యా ఽశూన్యాతు దాతు ర్జన్మనిజన్మని ॥ నిగమయతి = ఉత్క్రాన్తివైతరణ్యౌచ దశదానానిచైవహి । ప్రేతేఽపికృత్వా తం ప్రేతం శవధర్మేణ దాహయేదితి ॥

ఉత్తపనాగ్ని సంధానమ్

దర్భేష్వగ్నిం సమారోప్య పునర్దర్భేషు సంస్థితః । పునర్మృత్స్వన్తరారూఢో వహ్నిరుత్తపనాహ్వయః ॥ అన్యచ్చ=

దర్భముష్టిం ప్రదీప్యాగ్నౌ లౌకికే తతశ్చాపరమ్ । తతాశ్చిప్యగ్ని స్తృతీయస్థోవహ్నిరుత్తపనః స్మృతః ॥ దర్భముష్టిత్రయేణక్రమా త్పరివర్తితోఽగ్నిరుత్తపనాగ్నిః ॥ ఇతి పితృమేధసారకృదాహ ॥ అస్య వినియోగమాహాపస్తంబః = ఔపాసనేనానాహితాగ్నిం దహన్తి నిర్మంథ్యేన పత్నీముత్తపనేనేతరానితి । అతో బ్రహ్మ చారివిధురాదీనుత్తపనేనైవదహేన్నాగ్న్యన్తరేణేత్యాపస్తంబినాం ఘంటాపథః । ఏవంచ స్వస్మాద్వా పత్న్యన్తరాద్వా పూర్వం మృతాం భార్యామనాహితాగ్ని రౌపాసనాగ్నినాదహే దగ్ని హోత్రేణాహితాగ్నిరితి శాస్త్రసిద్ధమ్ ॥

ఉత్తపనాగ్న్యుత్పత్త్యనన్తరమగ్నిసిద్ధి క్రమమాహాపస్తంబః

అథ యద్యుత్సృష్టాగ్ని ర్విధురాగ్ని ర్విచ్ఛిన్నాగ్నిర్వా మ్రి యేత=తస్య ప్రాచీనావీత్యగ్న్యాయతన ముద్ధత్యావోక్ష్యాగ్నిం ప్రతిష్ఠాప్య ద్వాదశ గృహీతేన స్రుచం పూరయిత్వా ప్రజా పతిం మనసాధ్యాయన్తూష్ణీం హుత్వా ప్రేతేఽమాత్యాఇత్యాది కర్మప్రతిపద్యేత ఇతి ॥

ప్రయోగస్తు

పరిషదనుజ్ఞాం స్వీకృత్య ప్రా•••మ్య దేశకాలౌసంకీర్త్య

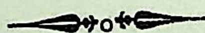
ప్రా···తీ—గోత్రస్యేత్యాది···పైతృమేధికేన విధినా(బ్రహ్మమేధ విధినా) సంస్కారార్థ ముత్తపనాగ్నిసంధాన ఙ్కరిష్యామి = ఇతి సఙ్కల్ప్య, కృచ్ఛ్రించరిత్వా ఉక్త విధినాఽగ్నిముత్పాద్య అగ్న్యాయతనముద్ధత్యావోక్ష్యాగ్నిం ప్రతిష్ఠాప్యాప్రదక్షిణం పరి స్తీర్యేత్యాది దత్వా సంస్కృత్య పరిషిచ్య ద్వాదశగృహీతేన స్రుచం పూరయిత్వా ప్రజాపతిం మనసాధ్యాయన్తూష్ణీంహుత్వా-ప్రజాపతయ ఇదమ్ (అనాజ్ఞా తత్రియం భూరాది చతుష్టయం సంభావిత సమస్త విధ్యపరాధ సర్వప్రాయశ్చిత్తం చ జుహుయా దితికేచిత్) నాత్రౌపాసనహోమః । ఉత్తపనాగ్ని కపాలాగ్ని తుషాగ్ని సంధానేచ విధ్యభావాదౌపాసన హోమో న కార్యః ॥

॥ ఇత్యుత్తపనాగ్ని సంధానమ్ ॥

కపాలాగ్నితుషాగ్న్యోస్సంధానమ్

కపాలం లౌకికాగ్నౌ నిధాయ సంతప్తే తస్మిన్ కరీషాది శకలానభ్యాధాయ తత్ర సముద్భూతోఽగ్నిః కపాలాగ్నిః ॥

తత్రైవ తప్తే కపాలే తుషానోప్య తత్ర సముద్భూతోఽగ్నిస్తు షాగ్నిరితి ॥ పరిషదనుజ్ఞా - సంకల్ప్య - గోత్రస్యేత్యాది ... సంస్కారార్థం కపాలాగ్నిసంధానం (తుషాగ్నిసంధానం) కరిష్యామి। కృచ్ఛ్రాచరణమ్ । ఉద్ధత్యేత్యాది - ప్రాయశ్చిత్త హోమాస్తముభయత్రతుల్యమ్। ఔపాసనాభావః పూర్వమేవోక్తః॥

కన్యాబాలయోస్సంస్కారః

ప్రాగుపనయనాత్కన్యాబాలయోః

“ అస్మాత్త్వమధిజాతోఽస్యయంత్వదధిజాయతామ్ ।
అగ్నయె వైశ్వానరాయ సువర్గాయ లోకాయసువాహా ॥”

ఇతి మన్త్రేణైవదాహోనాన్యత్పశ్చాత్పురస్తాచ్చకర్మ - దాహమన్త్ర వ్యతిరిక్త మన్త్రయోగ నిషేధాత్ । అత్ర సూత్రమ్ = అనుపేతాన్కన్యాశ్చ పునర్దహన మన్త్రేణైవ దహేయురితి ॥ వివాహ ఏవ కన్యాయా ఉపనయనమ్=వైవాహికో విధిః స్త్రీణాముపనాయనిక స్స్మృత ఇతి మనుస్మృతేః । అత్రావధారణేన దాహాత్ప్రాక్తనం చోపరితనం చోపస్థానాన్త

జ్కర్మనాస్తీతిభాష్యేభాషితమ్ । అత్రాపి తూష్ణీమేవ భూసం మార్జనం హిరణ్య శకల నిధానం చా విరుద్ధత్వాత్కార్యమ్ ॥

దాహనిబన్ధనత్వా త్పిండోదకదానం కార్యమ్

దాహనిబన్ధనత్వం దాహాన్వయ వ్యతిరేకాను విధాయిత్వమ్ । స్మృతిసంగ్రహే=దాహాదేవోదకం పిండం పంచమాబ్దాది సంచయ ఇతి । అఖండాదర్శేచ=అగ్నినా సంస్కృతస్యైక్తా పిండదానోదకక్రియేతి । అతో దాహేసత్యేవోదకం నాన్యథేతి సిద్ధమ్ ॥

అత్ర దాహ, ఖనన, త్యాగానాం, విషయభేదేన వ్యవస్థామాహ

ప్రాగ్దశాహాన్మృతం బాలం సంస్నాప్య ఘృతేనాభ్యజ్య గంధమాల్యాదిభిరలఙ్కృత్య శ్మశానాదన్యత్రాస్థిసంచయన రహితాయాం శుచౌ భూమౌ గ్రామాద్బహిర్నిఖనేత్ । తతో ఽన్నప్రాశన జననాన్నిఖనేత్- భూమిజోషణ ప్రోక్షణాదికృత్వా దహేద్వా । తతశ్చౌలాత్త్రివర్షాద్వా పూర్వం నిఖనేత్, దహేత్, అరణ్యే కాష్ఠవత్త్యజేద్వా, నాత్ర ఖనన త్యాగయోః ఉదకదానమ్ । అరణ్యే కాష్ఠవత్త్యజే దిత్యస్య—యథాఽరణ్యే కాష్ఠంత్యక్త్వా ఉదాసీనాస్తద్విషయే భవన్తి తథా ఊనద్వివర్ష

మపి ఖాతాయాం భూమౌ పరిత్యజ్య తద్విషయ శ్రాద్ధాద్యా
ర్థ్వ దైహి కేష్వుదాసీనైర్భావి తవ్య మిత్యాచారాది ప్రాప్త
శ్రాద్ధాద్యభావోఽనేన దృష్టాన్తేన సూచ్యతఇత్యర్థః ॥ తతశ్చ
ఏకాదశాహాదూర్ధ్వం చౌలాదర్వాక్ఖననం దాహస్త్యాగశ్చ
త్రయం విహితమ్, తత్ర ఖననత్యాగయో రుదకదానం నాస్త్యేవ॥
చౌలకర్మోత్తరకాలం, నాత్రివర్షస్యేతి వచనాత్కులధర్మా
పేక్షయా చూడోత్కర్షేఽపి వర్ష త్రయాదూర్ధ్వం అగ్ని
దానోదక దానాత్మకం తూష్ణీంకార్యమేవ, చౌలాత్త్రివర్షా
ద్వేత్యుక్తత్వాత్ ॥

ఊఢోపనీతానాం విధివత్పితృమేధః కార్యః

సోఽయమేవం విహితఏవానాహితాగ్నేరితి సూత్రాత్,
స్త్రియాశ్చ దహనకల్పేన కల్పేరన్నితి చ విహితః _ అథాతః
పైతృమేధికం దహనమిత్యాది కల్పోక్తః పితృమేధ ఇత్యర్థః।
ఊఢానాం నాత్రవయః కారణమ్ । త్రివర్షాత్ప్రాగ్వివాహేఽపి
మరణంయాతి కన్యకా । నిఖనేద్వా క్షిపేద్వాపి పునస్సంస్కార
మర్హతీతి స్మృతేః ॥

విధురాణామగ్ని నిర్ణయః

ఆహితాగ్నిర్విధురశ్చేదగ్నిత్రయముత్పాద్య విధివద్దాహః కార్యః । అనాహితాగ్నేస్తూత్తపనేనేతి భేదః । ప్రేతేఽమాత్యా ఇత్యాది సమానముభయోః । ఆహితాగ్నే రగ్నిత్రయోత్పాదనవదనాహితాగ్నేర్విధురస్యౌపాసనాగ్నిముత్పాద్య కార్య ఇతిచేన్న–తథా విధ్యభావాల్లౌకికాగ్నివిధానాచ్చ।

మన్త్రేషు న లింగభేదః స్త్రీణామ్

సఙ్కల్ప పిణ్డోదకదానాదౌ లింగభేదః స్త్రీణామ్, న మన్త్రేషు లింగభేదః, శవ పరత్వాత్తేషామ్ ॥

అగ్నిభేదే క్రియాభేదే చ పునర్దాహః

పూర్వమృతాం పత్నీమౌపాసనాగ్నినా దహేత్ । విధివత్సంస్కారేఽపి అనస్థి సంచయే, యద్యుదకక్రియా విద్యేత, ఏకోద్దిష్టం వా, పునర్దాహః। యద్యస్థి సంచయః కృతస్స్యాన్న పునర్దాహః అన్యత్సర్వఙ్కుర్యాత్ । తథా దాహవైకల్యేఽపి పునర్దాహః । యది గృహ్యాగ్నినాప్య మన్త్రవద్దహేత్, అన్యాగ్నినావా విధివత్, పునర్దాహోఽస్థీన్యాహృత్య కార్యః ।

గర్భిణీ మరణే సంస్కార క్రమః

యది గర్భిణీ మ్రియేత సఙ్కల్ప ప్రభృతిదహనదేశ పశ్చాద్భాగే శవం నిధాయేత్యంతం నిర్విశేషం కర్మ కార్యమ్ ॥ విశేషస్తు=అపరేణ దహనదేశం నిహితాయాః జఠరమ్ ॥

హిరణ్యగర్భస్సమవర్తతాగ్రే భూతస్య జాతఃపతి రేక ఆసీత్ । సదాధార పృథివీం ద్యాముతేమాం కస్మై దేవాయ హవిషావిధేమ॥ఇతిస్వధితినా సవ్యోదరమధోల్లిఖ్య గర్భముద్ధృత్య యది జీవతి శిశుః "జీవతు మమపుత్రో దీర్ఘాయుత్వాయ వర్చసే,, ఇత్యనుమంత్ర్య శిశౌ హిరణ్యశకలం నిధాయ శిశుం సంస్నాప్య గ్రామమానీయ "యస్తేస్తనశ్శశయో యోమయో భూః । యేన విశ్వాపుష్యసి వార్యాణి । యోరత్నధా వసు విద్యస్సుదత్రః । సరస్వతి తమిహధాతవేకః" ఇతి స్తనంప్రదాపయేత్, స యది మృతస్స్యాత్తం సంస్నాప్య ఘృతేనాభ్యజ్యాల ఙ్కృత్య నిఖనేత్ । తదిదం విధానం గర్భిణ్యాః షణ్మాసాదూర్ధ్వఙ్కుర్యాత్॥ అథాస్యా ఉదరె ఆజ్యాహుతీర్జుహోతి ॥

శతాయుధాయ శతవీర్యాయ శతోతయేఽభిమాతి షాహే। శతం యోనశ్శరదో అజీతానిన్ద్రోనేష దతి దురితాని విశ్వాస్వాహా - ఇన్ద్రాయేదమ్ ॥

యేచత్వారః పథయో దేవయానా అన్తరాద్యావా పృథివీ వియన్తి। తేషాంయో అజ్యానిమజీతి మావహాత్తస్మైనో దేవాః పరిదత్తేహ సర్వేస్వాహా - దేవేభ్యఇదమ్ ॥

గ్రీష్మో హేమన్త ఉతనోవసన్త శ్శరద్వర్‌షా స్సువి తంనో అస్తు। తేషామృతూనాగ్ం శతశారదానాం నివాతఏషా మభయేస్యామస్వాహా - ఋతుభ్య ఇదమ్ ॥

ఇదువత్సరాయ పరివత్సరాయ సంవత్సరాయ కృణుతా బృహన్నమః। తేషాం వయగ్ం సుమతౌ యజ్ఞియానాం జ్యోగ జీతా అహతాస్స్యామస్వాహా - సంవత్సరేభ్యఇదమ్ ॥

భద్రాన్నశ్శ్రేయస్సమనైష్ట దేవాస్త్వయాఽవసేన సమశీమహిత్వా। సనో మయోభూః పితో ఆవిశస్వ శంతో కాయ తనువేస్యోనస్స్వాహా - దేవేభ్యఇదమ్ ॥ ఇతి పంచభిః,

ప్రయాసాయస్వాహా - ప్రయాసాయేదమ్ ॥ ఆయాసా యస్వాహా - ఆయాసాయేదమ్ ॥ వియాసాయస్వాహా - వియా సాయేదమ్॥ సంయాసాయస్వాహా - సంయాసాయేదమ్ ॥ ఉద్యా సాయస్వాహా - ఉద్యాసాయేదమ్ ॥ అవయాసాయస్వాహా - అవయాసాయేదమ్ ॥ శుచేస్వాహా - శుచఇదమ్ ॥ శోకాయ స్వాహా - శోకాయేదమ్ ॥ తప్యత్వైస్వాహా - తప్యత్వాఇదమ్॥ తపతేస్వాహా - తపతఇదమ్ ॥ బ్రహ్మహత్యాయైస్వాహా - బ్రహ్మహత్యాయాఇదమ్ ॥ సర్వస్మైస్వాహా - సర్వస్మాఇదమ్ ॥

ప్రాణాయస్వాహా-ప్రాణాయేదమ్ ॥ వ్యానాయస్వాహా- వ్యానాయేదమ్ ॥ అపానాయస్వాహా - అపానాయేదమ్ ॥ చక్షుషేస్వాహా - చక్షుషఇదమ్ ॥ శ్రోత్రాయస్వాహా - శ్రో త్రాయేదమ్॥ మనసేస్వాహా - మనసఇదమ్॥ వాచే సరస్వత్యై స్వాహా - వాచే సరస్వత్యాఇదమ్ ॥

పూష్ణేస్వాహా - పూష్ణఇదమ్ ॥ పూష్ణే శరసేస్వాహా- పూష్ణె శరసఇదమ్ ॥ పూష్ణే ప్రపథ్యాయస్వాహా - పూష్ణే ప్రపథ్యాయేదమ్ ॥ పూష్ణేనరన్ధిషాయస్వాహా-పూష్ణె నరన్ధిషా

యేదమ్ ॥ పూష్ణేఽజ్ఘృణయేస్వాహా - పూష్ణేఽజ్ఘృణయ ఇదమ్ ॥ పూష్ణేనరుణాయస్వాహా - పూష్ణేనరుణాయేదమ్ ॥ పూష్ణేసాకేతాయస్వాహా - పూష్ణే సాకేతాయేదమ్॥

ఇతిత్రిభిరనువాకైశ్చ ప్రతిస్వాహాకారం హుత్వాసూచ్యా జఠరం సూత్రేణ సంధాయ చిత్యారోపణాదికర్మ ప్రతిపద్యతే ॥ అత్ర స్మృతిసంగ్రహః=షణ్మాసాదూర్ధ్వమాసూతే మ్రియేత యదిగర్భిణీ । చితేః పశ్చాన్నిధాయైనాం సవ్యోదరమధోల్లిఖేత్ ॥ హిరణ్యగర్భమన్త్రేణ సముల్లిఖ్య తముద్ధరేత్। మృతశ్చే దుద్ధృతో గర్భోఘృతాక్తం నిఖనేద్భువి ॥ జీవేచ్చేజ్జీవతు మమపుత్ర ఇత్యనుమన్త్రయేత్। అన్తర్ధాయ హిరణ్యం తమభిషిచ్య జలైశ్శిశుమ్ ॥ గ్రామంగత్వా శిశోర్దద్యాద్యస్తేస్తన ఇతిస్తనమ్ । సురక్షితం కుమారం తం కృత్వా గత్వా శవాన్తికమ్ ॥ శతాయుధాయేత్యజ్యానీరుదరే జుహుయాత్తతః । ప్రయాసాయేతి హుత్వాచ ప్రాణాయేత్యనువాకతః ॥ పూష్ణేస్వాహేతిహుత్వా చ సన్ధాయోదరమవ్రణమ్ । చితిమారోప్యతాం ప్రేతాం శేషం పూర్వవదాచరేత్ ॥ అజ్యానీః — శతాయుధాయేత్యాద్యాః పంచచర్చః । "శతాయుధాయ···తనువేస్యోనః" ఇత్యన్తమ్ ॥

 ఉదక్యామరణే—సూతికామరణేచ సంస్కారః

యదిసూతికోదక్యావా ప్రామేష్ట(మృతా) కథం సంస్కుర్యాత్॥ శుద్ధాద్భిరభిషిచ్య పంచగవ్యైః కుశవారిభిశ్చ॥ తతో యదన్తియచ్చేతి సప్తభిః పావమానీభిః కయానశ్చిత్రః ఆపో అస్మానితిద్వాభ్యాం యజుస్సామ పవిత్రాభ్యాం హిరణ్యవర్ణా ఇతి చతసృభిః పవమానస్సువర్జన ఇత్యనువాకేనచ అభిషిచ్య। ధౌతం పరిధాయ ప్రాజాపత్య కృచ్ఛ్ర ప్రతినిధిం గో ద్రవ్యం దత్వా పైతృమేధిక సఙ్కల్పాది కర్మ ప్రతిపద్యతే॥ అత్రవిజ్ఞానేశ్వరః-సూతికాం స్నాపయిత్వాతు గవ్యైః ప్రేతాంరజస్వలామ్। వస్త్రాన్తరావృతాంకృత్వా దాహయేద్విధిపూర్వకమితి। *స్మృతి సంగ్రహేచ= ఉదక్యామరణే ప్రాప్తే సూతికామరణే తథా। అస్పృశ్య వచనాత్పూర్వం తోకికైరభిషేచయేత్॥ ఉద్ధృతైరమ్బుభిశ్శుద్ధైః స్నాపయిత్వా తథాపునః। సప్తభిః పావమానీభిర్యదన్తియచ్చదూరకైః॥ యజుస్సామపవిత్రాభ్యాం గోమూత్రేణోదకేన వా। స్నాప్య పవిత్రైరబ్లింగైః హిరణ్యవర్ణాది మన్త్రకైః। స్నాపయిత్వాఽథగవ్యైశ్చ శవధర్మేణ దాహయేత్॥ ॥ఇతి॥ యదన్తియచ్ఛ, పావమాన్యః, ఋగ్వేదేపఠ్యన్తే। పవిత్రైః

పవమానస్సువర్జనః ఇత్యనువాకేన । స్మృతిరత్నావళ్యామ్ । ఉదక్యాం వా ప్రసూతాం వా యద్యాశౌచే మృతాం దహేత్॥ కృచ్ఛ్రమేకం ప్రకుర్వీత శతశ్శుద్ధిర్విధీయత ఇతి ॥ స్మృతిసార సముచ్చయే=మృతా యా సూతికా నారీ యా మృతా చ రజ స్వలా । పంచగవ్యైః పావమాన్యైః శవశుద్ధిః పృథగ్విధైః ॥ ప్రాయశ్చిత్తం తతఃకృత్వా శవధర్మేణ దాహయేత్ ॥ ఇతి ॥ ప్రాయశ్చిత్తం ప్రాజాపత్యకృచ్ఛ్రం ॥ తదా - తదనుష్ఠానా సంభవాత్ ప్రతినిధిరేకా గౌః । ద్వాదశబ్రాహ్మణభోజనాని వా, శక్త్యపేక్షయా నిష్కం తదర్ధం పాదం వా ద్రవ్యందేయమితి ॥

॥ ఇత్యుదక్యా సూతికా సంస్కారః ॥

అత్ర కేచిదాన్ధ్రాదీనాం సంప్రదాయ భేదాః

తేతు నిత్యవిధౌ మృదాస్నానం । తాపోపశమనార్థం వాసోదకం, తృష్ణోపశమనార్థం తిలోదకం, పిండస్యాధః ఏత

త్తిలోదకముపతిష్ఠత్వితి దర్భేషు తిలోదకం దత్వా పిత్రే...
ప్రేతాయ క్షుదుపశమనార్థం ఏషపిండ ఉపతిష్ఠత్వితి పిత్ర
తీర్థేన దత్వా పిండస్యో పర్యేతత్తిలోదక ముపతిష్ఠత్వితి పున
స్తిలోదకం దత్వా పునస్సంకల్ప్య పితుః...ప్రేతస్య మయా
కృతైః మృదాస్నాన వస్త్రోదక తిలోదక పిండప్రదానైః క్షు
త్తృష్ణా తాపోపశమనమస్తు ॥ ఇత్యుక్త్వా పిండం వాయసేభ్యో
దద్యాద్వాయసాభావేఽగ్నౌ జలేవా ప్రక్షిప్య స్నాయాదిత్యేవం
తథా నిత్యోదకదానానన్తరమేవనగ్నప్రచ్ఛాదనశ్రాద్ధకరణమపి।
ఏతద విచార్య కరణమితి ॥

తేషామాంధ్రాదీనాం నగ్నశ్రాద్ధ ప్రయోగః

కర్తా శిష్టం బ్రాహ్మణమాహూయ 'సమస్త సంపది
త్యాదిభిః బ్రహ్మదండం నిధాయ - ప్రా...మ్య దేశకాలా
సంకీర్త్య అద్య మరణదివసే పితుః గో...ప్రేతస్య నగ్నత్వ
నివారణార్థం నగ్న ప్రచ్ఛాదనాఖ్య శ్రాద్ధమామద్రవ్యే
ణైకోద్దిష్ట విధానేన కరిష్యామి, ఇతి సంకల్ప్య- పితుః గోత్రస్య
శర్మణః ప్రేతస్య నగ్న పరిచ్ఛాదనైకోద్దిష్ట శ్రాద్ధే భవతాక్షణః
కర్తవ్యః ఇతి నిమన్త్ర్య - గోమయేనవర్తుళమండలంకృత్వా,

తిలదర్భ గన్ధాన్నిక్షిప్య, పితః గోత్రశర్మన్ ప్రేత, నగ్నప్రచ్ఛా దనైకోద్దిష్టశ్రాద్ధే, ఇదం తే పాద్యముపతిష్ఠతు, ఇతి పాద్యం దత్వా, పాదప్రక్షాళనం కృత్వా, (ప్రా···మ్య-భవదనుజ్ఞయా ప్రక్రాన్తం శ్రాద్ధకర్మకరిష్యామి, ఇతి సంకల్ప్య - భోజన స్థానం తూష్ణీం దర్భేణ సంమృజ్య నిరస్యాప ఉపస్పృశ్య తిలోదకేనా భ్యోక్ష్య సతిల దర్భోదకేన అమద్రవ్యం బ్రాహ్మణం ఆత్మానం చ త్రిః ప్రోక్ష్య, సంపాదితాః పదార్థాః దేశతః కాలతశ్చ శ్రాద్ధ యోగ్యాభవన్తు, ఇతి (బ్రూయాత్) పితుర్గోత్రస్య···ప్రేతస్య నగ్నప్రచ్ఛాదనైకోద్దిష్టశ్రాద్ధే ఇదమాసనముతిష్ఠతు ఇతి బ్రాహ్మ ణస్య వామపార్శ్వే ఆసనం దద్యాత్। పితుః ··· శ్రాద్ధేక్షణః క్రియతాం ఇత్యుక్తే ఓం తథేతి ప్రతివచనమ్। ప్రాప్నోతు భవాన్ - ప్రాప్నవాని। (బ్రాహ్మణస్య పురతః దక్షిణాగ్రాన్ దర్భానాస్తీర్య తేషు అర్ఘ్యపాత్రం న్యగ్బిలం సాదయిత్వో త్తానం కృత్వా తస్మిన్ పవిత్రం నిధాయ ప్రోక్ష్య తిలాన్నిక్షిప్య తూష్ణీమర్ఘ్యార్థముదకం నినీయ పితరం గోత్రం శర్మాణం ప్రేతం ఇమాన్ లోకాన్ ప్రీణయానిహి, ఇతి తిలానవకీర్య, అర్ఘ్యపాత్రే అమీగన్ధాః - పుష్పార్థం తిలాశ్చోపతిష్ఠన్తు -

పితే॥ - గో... ప్రేతాయ వో జుష్టం గృహ్ణామి, ఇత్యభిమంత్ర్య ప్రేతపాత్రం సంపన్నం - అర్ఘ్య ముపతిష్ఠతామ్, ఇత్యుక్త్వా - బ్రాహ్మణహస్తే౽పః ప్రదాయ పవిత్రం దత్వా - పితః - గో ... ప్రేత నగ్నప్ర... శ్రాద్ధే ఇదన్తే అర్ఘ్యముపతిష్ఠతు ఇత్యర్ఘ్యం దత్త్వా పునః హస్తోదకం దద్యాత్) తతః (ఇహలోకం పరిత్యజ్య గతో౽సిపరమాంగతిమ్ । మనసా వాయురూపేణ కుశేత్వాంయోజయామ్యహమ్॥ ఇత్యర్ఘ్యపాత్రం విచ్ఛిద్య ప్రాస్య) తిలై బ్రాహ్మణమభ్యర్చ్య పితః గో... ప్రేత - నగ్న ప్ర... శ్రాద్ధే - గంధాః - పుష్పార్థం తిలాశ్చోపతిష్ఠన్తు- అలంకారార్థం హిరణ్యం దత్వా - అన్తర్బహిశ్చ ప్రావరణార్థ మిదం వస్త్రద్వయముపతిష్ఠతు, (తతస్తూష్ణీ మామద్రవ్యాణ్యుదకేన ప్రోక్ష్య ప్రదక్షిణం పరిషిచ్య) శ్రీవిష్ణో ఆమం రక్షస్వ, ఆమద్రవ్యం ద్విజాఙ్గుష్ఠేన స్పర్శయిత్వా) పితః గో... ప్రేత - నగ్న ప్ర... శ్రాద్ధే - ఏతత్తే ఆమం సపరికరం (ప్రేతోదేవతా - బ్రాహ్మణస్త్వాహవనీయార్థే - దత్త మాతృప్తే రేతత్సర్వం - గయేయం భూః - గదాధరోభోక్తా- రాజతం పాత్రం - అక్షయ వటచ్ఛాయేయం - పితే॥గో... ప్రేతాయ ఇదమామంస్వోప

స్కారం) సదక్షిణాకం సతాంబూలం (సతిలాపిధానోదకుంభం) నగ్న ప్ర...శ్రాద్ధే ప్రేతతృప్త్యర్థముపతిష్ఠతు - ఇతిదద్యాత్। అనేనమయా క్రియమాణేన నగ్న ప్ర...శ్రాద్ధేన పితుః గో...ప్రేతస్య తృప్తిద్వారానగ్నత్వ పరిహారోఽస్త్వితి భవన్తో బ్రువన్తు - ఇతి బ్రూయాత్। (తతః ప్రా...మ్య - అస్మిన్ మయా క్రియమాణే నగ్న ప్ర... శ్రాద్ధే - పిండప్రదానం కరిష్యే- బ్రాహ్మణస్య పురతో దక్షిణాగ్రాన్ దర్భానాస్తీర్య తేషు పిండస్యాధః ఏతత్తిలోదకముపతిష్ఠత్వితి నినీయ - పితే్ర - గో...ప్రేతాయ - నగ్న ప్ర...శ్రాద్ధే ఏష పిండ ఉపతిష్ఠతు, ఇతి తిలమిశ్ర తండులైః పిండందద్యాత్। పిండస్యోపరి ఏతత్తిలోదక ముపతిష్ఠత్వితి దత్వా - అనేన పిండప్రదానేన ప్రేతతృప్తిరస్త్విత్యుక్త్వా అభిరమ్యతామితి బ్రూయాత్। అభిరతాస్మ ఇతి ప్రతివచనమ్ ॥ పిండమప్సు ప్రక్షిప్య) స్నాయాత్ ॥ అశక్తస్తు వాసస్తండులపూర్ణపాత్రమాత్రం వా దద్యాదితి యల్లాజీయె ॥ ఇత్యాంధ్ర నగ్న శ్రాద్ధ ప్రయోగః ॥

ఆంధ్రనవశ్రాద్ధ ప్రయోగ ప్రదర్శనమ్

ప్రా...మ్య-పితుర్గోత్రస్య శర్మణః ప్రేతస్య క్షుత్తృష్ణా

శాన్త్యర్థం ప్రథమాహ్నిక నవశ్రాద్ధమామదర్వైకైకోద్దిష్ట విధానేనాద్య కరిష్య ఇతి సంకల్ప్య - బ్రాహ్మణ నిమంత్రణాది నగ్న ప్రచ్ఛాదన శ్రాద్ధవత్సర్వ మమంత్రికం కుర్యాత్ । నవశ్రాద్ధేక్షణ ఇత్యాది విశేషః । అప్సు పిండప్రాసనాన్తం పూర్వవత్ ॥

॥ ఇత్యాంధ్ర నవశ్రాద్ధ ప్రదర్శనమ్ ॥

॥ ఏవం ప్రకారేణ నగ్నాద్యాప్రశ్రాద్ధ కరణం చిన్త్యం నిర్మూలత్వాత్ ॥
ప్రకారాన్తరన్తు శాస్త్రీయం [౨౪] పుటే ద్రష్టవ్యమ్ ॥

ప్రథమదిన ప్రకరణమ్

విప్రా గావశ్చ వేదాః స్మృతిరపి తులసీ గ్రామ తీర్థాని
విద్యా నానాశాస్త్రేతిహాసాన్యపి సకల పురాణాని
వర్ణాశ్రమాశ్చ । సాంఖ్యం జ్ఞానంచ యోగా అపి
యమనియమా సర్వకర్మాణి కాలాస్సర్వే ధర్మాశ్చ
సత్యాద్యవయవ సహితాః మంగళమే దిశంతు ॥

గ్రామ-సాలిగ్రామేత్యర్థః ॥

పుత్త్రశబ్ద నిర్వచనమ్

పుదితి నరకస్యాఖ్యా దుఃఖంచనరకం విదుః । పుదిత్రాణాత్తతః పుత్త్రమిహేచ్ఛంతి పరత్రచ ॥

తతోఽపి స్వర్గన్తా స్వర్గ ప్రాపక ఇత్యాహ బోధాయనః

నమాంసపేశలః పుత్త్రః నావిద్వాన్ నాప్యకర్మకృత్ । స్వయం నయాతి యః స్వర్గం కిం పునః పితరంనయేదితి ॥ విజ్ఞాయతేచ– "అహం త్వదస్మి" ఇత్యాదినా "పుత్త్రః పిత్రే లోకకృజ్జాత వేదః" ఇత్యంతేనేతి ॥

ఆశౌచె సంధ్యాది నిర్ణయః ధర్మసింధుసారే

సూతికే మృతికే కుర్యాత్ప్రాణాయామమమంత్రకమ్ । తథా మార్జన మంత్రాశ్చ మనసోచ్చార్య మార్జయేత్ ॥ గాయత్రీం సమ్యగుచ్చార్య సూర్యాయార్ఘ్యం నివేదయేత్ । ఉపస్థానం నైవ కార్యం మార్జనంతు కృతాకృతమ్ ॥ సూర్యం ధ్యాయన్నమస్కుర్యాత్ గాయత్రీ జపో నకార్యః, అర్ఘ్యం తామానసీనం ధ్యేత్యుక్తేః । కేచిన్మనసా దశగాయత్రీ జపః కార్యఇత్యాహుః ॥ బ్రహ్మయజ్ఞ వైశ్వదేవ పంచ మహాయజ్ఞ వేదాభ్యాసాదయోన కార్యా ఇత్యాది ॥

> విప్రో వృక్షోమూలమేతస్య సంధ్యా వేదాశ్శాఖాః ధర్మ కర్మాణి పత్రమ్ । తస్మాన్మూలం యత్నతో రక్షణీయం (యా) మూలే నష్టే నైవశాఖా న పత్ర మిత్యుక్తత్వాత్ ॥

ముమూర్షుః శాదౌ స్నానాదినా శుచిర్భూయాత్

(౧) స్వస్థస్య స్నానాదికార్యోపరోగః పండితైర్న కార్యః –

స్వస్థస్యమూఢాః కుర్వంతి వదంత్యనియమంతు యే । తే తస్య విఘ్న కర్తారః పతంతి నరకేఽశుచౌ ॥ ఇతి స్మరణాత్ ॥

తథాఽనుగ్రహాయోగ్యస్య దుర్బలస్య నియమవిధానేఽపి ప్రత్యవాయ ఇత్యాహ - సఏవ

శరీరస్యాత్యయే ప్రాప్తే వదంతి నియమాంస్తుయే । మహాత్కార్యో పరోధేన తత్పాపం తేషుగచ్ఛతి ॥ న స్వస్థస్య కదాచన ॥ శరీరాత్యయః- ముమూర్షోర్భూమ్యాం శయనమ్, తస్మిన్ ప్రాప్తేసతి తేనకర్తుమశక్యం ప్రాజాపత్యాది నియమం కర్తవ్యత్వేన యే వదంతి తేషుతత్పాపంగచ్ఛతి । మహాత్కార్యోపరోధేనేతి-అంత్యకాలే దేవతాస్మరణ కీర్తనాది, తస్యో పరోధః - ప్రతిబంధః ॥ ముమూర్షుర్హి పరిసరవర్తిభిరాప్తైర్బోధితో దేవతాం స్మర్తుముద్యుక్తె - తదానీమేతద్వ్రత కర్తవ్యతాం శ్రుత్వా కర్తుమశక్నువన్ వ్యాకులచిత్తః పూర్వముద్యుక్తాం దేవతాస్తుతిమపి పరి త్యజతి, సోఽయం పురుషార్థ ప్రతిబంధ ఇతి ॥ కించ - శుచిం రక్షన్తి దేవాశ్చ రక్షన్తి పితరశ్శుచిమ్ । శుచేర్బిభ్యతి రక్షాంసి యే చాన్యేదుష్ట చారిణః ॥ స్ఫోటయన్త్య శుచిం దృష్ట్వా పిశాచా యక్షరాక్షసాః ॥ ఇత్యాది వచనమత్ర భావ్యమ్ ॥

శరీరస్యాసామర్థ్యాదినా మన్త్రస్నానమపి వారుణస్నాన తుల్యమిత్యాహ స్మృతిః

అసామర్థ్యాచ్ఛరీరస్య వైషమ్యాద్దేశకాలయోః । స్నానాన్యే తానితుల్యానీతి ॥

హరిపాదోదక పానాది ప్రాశస్త్యమ్ - నారదీయే

హరిపాదోదకం యస్మాన్మయిత్వాం సిక్తవాన్మనె । ప్రాపితో

ఽస్మిత్వయా తస్మాత్తద్విష్ణోః పరమం పదమ్ ॥ తులసీదళ సంమిశ్రమపి సర్షపమాత్రకమ్ । గంగాజలం పునాత్యేవ కులానామేకవింశతిమ్ ॥ మన్త్రిస్తు - అకాలమృత్యుశమనం సర్వవ్యాధి వినాశనమ్ । సర్వదుఃఖోప శమనం హరిపాదోదకం శుభమితిచ ॥ సిక్తవానితి సేకస్మరణాచ్ఛరీరే ఽపి తీర్థసేచనం పరమపావనమిత్యవగమ్యతే ॥

ఏవం హరిసంకీర్తనం మహాదవలోకనంచ కారయితవ్యమిత్యాహ తత్రైవ

యథాకథంచిద్గోవిందే కీర్తితే వా శ్రుతేఽపి వా । పాపినోఽపి విశుద్ధాస్స్యుః శుద్ధామోక్షమవాప్నుయుః ॥ హరేర్నామైవ నామైవ నామైవ మమ భేషజమ్ । కలౌ నాస్త్యేవనాస్త్యేవ నాస్త్యేవగతిరన్యథా ॥ శివ శివ శివేతివ్యాహరన్నేవ త్రివారం త్యజతి నిజతనుమిత్యాది ॥ మహాపాతక యుక్తోవా యుక్తోవా సర్వపాతకైః । పరం పదం ప్రయాత్యేవ మహద్భి రవలోకితః ॥ మహాపాతకయుక్తోవా యుక్తోవా సర్వ పాతకైః । ఈక్షిత శ్శ్రోత్రియైశ్శుద్ధైః లభతే పరమాంగతిమ్ ॥ కళేబరంవా తస్మాత్తత్ తద్ధూళిమపి సత్తమాః । యదిపశ్యంతి ధర్మాత్మా సయాతి పరమాంగతిమితి ॥

మృతికాలే కథం చ న దానం కర్తవ్యమిత్యాహాశ్వమేధికే

(౨) అష్టాశీతి సహస్రాణి యోజనానాం యుధిష్ఠిర । మానుష్యస్య చ లోకస్య యమలోకస్యచాంతరమ్ ॥ న తత్ర వృక్షచ్ఛాయావా నవాప్యో నచదీర్ఘికాః । నగ్రామో నాశ్రమోవాపినోద్యానం కాననానిచ ॥ న కించిద్విశ్రమస్థానం పథితస్మిన్ యుధిష్ఠిర । కంటకాఽఽకీర్ణమార్గేణ తప్తవాలుకపాంసునా ॥ దహ్యమానాస్తు గచ్ఛంతి నరాదాన వివర్జితాః । తస్మాద్దానంతు కర్తవ్యం మృతికాలే కథంచనేతి ॥ శాతాతపశ్చ-అన్న పానాశ్వ గోవస్త్ర భూశయ్యాశ్చాసనానిచ । ప్రేతలోకే ప్రశస్తాని

దానాన్యష్టౌ విశేషతః ॥ తిలాః పాపహరానిత్యం తద్దానస్తు ప్రశస్యతే। యో హిరణ్యం దదాత్యంతేత్వమృతత్వం భజేతసఇతి ॥ పురాణేఽపి_ఆతురేచోపరాగేచ ద్వయందానం విశిష్యతే। అతోఽవశ్యం ప్రదాతవ్యమష్ట దానం తిలాదికమ్ ॥ తిలాలోహం హిరణ్యంచ కార్పాసో లవణంతథా । సప్తధాన్యం క్షితిగ్గావఏకైకం పావనం స్మృతమ్ ॥ ఏతదష్టమహాదానం మహాపాతకనాశనమ్। అంతకాలే ప్రదాతవ్యమిత్యాది ॥ మహాభారతే_ విద్యాప్రవసతోమిత్రం భార్యామిత్రం గృహేసతః। ఆతురస్య భిషఙ్మిత్రం దానంమిత్రం మరిష్యతఇతి ॥ అతో ముమూర్షుణా పరలోకార్థం యథా శక్తిదేయమ్ ॥ ఇతః ప్రదానగ్గంహ్యాముష్మిన్లోకే ప్రజాఉపజీవంతీతిశ్రుతేః। సంజ్ఞాహానౌతు హితైషిభిర్దాపయితవ్యమ్। దానక్రియాశ్చ వివిధాః క్రియస్తే మోక్షకాంక్షిభిరితి వచనాచ్చాతోదేయమేవ ॥

సంభవే పంచగవ్యం ప్రాశ్నీయాత్

(3) గోమూత్రం గోమయం క్షీరం దధిసర్పిః కుశోదకమ్। నిర్దిష్టం పంచగవ్యంతు పవిత్రం పాపశోధనమ్ ॥ మూత్రమేక పలం దద్యాదఙ్గుష్ఠార్థన్తు గోమయమ్। క్షీరం సప్తపలం దద్యాద్దధిత్రిపలముచ్యతే ॥ ఘృతమేకపలం దద్యాత్పలమేకం కుశోదకమ్ । గాయత్ర్యాదాయ గోమూత్రం గంధద్వారేతి గోమయమ్ ॥ ఆప్యాయస్వేతి చ క్షీరం దధిక్రావ్ణస్తథాదధి । తథా శుక్రమసీ త్యాజ్యం దేవస్యత్వా కుశోదకమ్ ॥ పంచగవ్యమృచాపూతం స్థాపయేదగ్నిసన్నిధౌ। పవిత్రం త్రిషులోకేషు దేవతాభిరధిష్ఠితమ్ ॥ వరుణశ్చైవ గోమూత్రే గోమయే హవ్యవాహనః । దధ్ని వాయుస్సముద్దిష్టస్సోమః క్షీరేఘృతే రవిః ॥ సస్తావరాస్తుయే దర్భా అచ్ఛిన్నాగ్రాశ్శుకల్విషః । ఏతై రుద్ధృత్యహోతవ్యం...హుతశేషంపిబే ద్ద్విజః ॥ ఆలోడ్య ప్రణవేనైవ నిర్మంథ్యం ప్రణవేనతు। ఉద్ధృత్య ప్రణవే

నైవపిబేచ్చ ప్రణవేనతు ॥ "యత్వగస్థిగతం పాపం దేహే తిష్ఠతి దేహినామ్। ప్రాశనం పంచగవ్యస్య దహత్వగ్నిరివేంధనమితిప్రాశనమన్త్రః ॥"

సర్వ ప్రాయశ్చిత్తమ్

(౪) తతః పరిషదనుజ్ఞా పూర్వకం ద్వాదశాబ్దకృచ్ఛ్రరూపం షడబ్దకృచ్ఛ్రరూపం ద్వ్యబ్దైకాబ్దకృచ్ఛ్రరూపం వా సర్వప్రాయశ్చిత్తం యథాశక్తి స్వపాపానుసారేణ కుర్యాత్ । తథాచస్మర్యతే - సర్వ జన్మార్జితానిహ భ్రూణహత్యాదికాన్యపి । సర్వపాపాని నశ్యంతి కృచ్ఛ్రైర్ద్వాదశవార్షికైః ॥ జన్మప్రభృతి యత్కించిత్పాతకంచోపపాతకమ్ । అర్వాక్తు భ్రూణహత్యాయా షడబ్దాన్నశ్యతి ధ్రువమ్ ॥ అద్యాప్య సకృదభ్యస్తం బుద్ధిపూర్వమఘం మహత్ । తచ్ఛుద్ధ్యత్యబ్దకృచ్ఛ్రేణ మహతః పాతకాదృత ఇతి ॥

త్రింశత్కృచ్ఛ్రా అబ్దసంజ్ఞకాః, కృచ్ఛ్రోఽత్రప్రాజాపత్యమ్

తస్య స్వరూపతోఽనుష్ఠానాశక్తేః ప్రతినిధిరనుష్ఠేయః । కృచ్ఛ్రప్రతినిధిం కుర్యాద్గోభిరేవ సవత్సకైః ॥ గవామభావే నిష్కంస్యాత్తదర్థం పాదమేవవా ॥ పాదహీనం నకర్తవ్యమితిశాతాతపోఽబ్రవీదితిస్మరణాత్ ॥

ప్రతినిధ్యన్తరముక్తమ్ - హేమాద్రౌ

కృచ్ఛ్రోఽయుతంతు గాయత్ర్యా విప్రద్వాదశ భోజనమ్ । తిలహోమ సహస్రంవా సమమేతచ్చతుష్టయమితి ॥ స్మృత్యంతరే - తావద్భోజనపర్యాప్తం ధాన్యం తన్మూల్యమేవవా । తత్సమృద్ధ్యసమృద్ధిభ్యాం సంఖ్యాహైషస్యభాషణమితి ॥ తత్రైవ = కృచ్ఛ్రాదికరణాశక్తౌ ప్రత్యామ్నాయాంత్సమాచరేత్ । ప్రాజాపత్యేతు గామేకాం దద్యాత్సాంతనే

ద్వయమ్ ॥ కృచ్ఛోఽతియుతంతు గాయత్ర్యా ఉపవాసస్తథైవచ ।
సముద్రగనదీస్నానం సమమేతచ్చతుష్టయమితి ॥

నదీస్నానమతి మృత్తికాస్నానపూర్వమ్ - పరాశరః

పుణ్యతీర్థేఽనార్ద్రే శిరస్స్నానం ద్వాదశ సంఖ్యయా ।
ద్వియోజనం తీర్థయాత్రా ప్రాజాపత్య సమంస్మృతమితి ॥

మరణసంశయె దర్భాస్తృతె భూతల ఏవ శాయయెత్కర్ణే చ జపేదితి

(౫) భూమౌ దర్భాస్తృతాయాన్తు శాయయెన్మృతి సంశయె ।
జపేత్తద్దక్షిణే కర్ణే హ్యాయుషః ప్రాణమిత్యపి॥ మ్రియమాణం నరందృష్ట్వా
కర్తా భూమ్యాం శుచిస్థలె । దేవాలయె నదీతీరె గంగాంభసి వనస్పతౌ ।
అథవ దక్షిణాగ్రేషు కుశేష్వేనం నిపాతయేదితి ॥

ఉత్క్రాన్త్యాది గోదానవిధిః తదాహ శౌనకః

(౬) సమయె మరణేచాస్య ప్రాణానా ముత్క్రమాయచ ।
ఉత్క్రాన్తిం నామగాం దద్యాత్సవత్సాం బ్రాహ్మణాయ చేతి ॥ అన్య
త్రాపి-ప్రాణే కంఠగతేచైవ యో దద్యాద్గాం సదక్షిణామ్ । సతీర్త్వా
నరకాన్ఘోరాన్ స్వర్గం యాతి సుఖేనవై ॥

ప్రసంగాద్వైతరణీ గోదానమాహ వ్యాసః

ఆసన్న మృత్యునాదేయా గౌస్సవత్సాతుపూర్వవత్ । తదభావేతు
గౌరేవ నరకోత్తారణాయవై॥ పూర్వవత్ - ఉత్క్రాన్తివదిత్యర్థః ॥ పిత్రా
దేస్సుఖేన వైతరణీమ్యుత్తరణం కామయమాన ఇతి బ్రూయాత్ ॥

ఉత్క్రాన్త్యాని గోదానం పుత్రాదిర్వా

సంజ్ఞాహీనా మరణేఽపివా పుత్రోఽపిహితైషీ బంధుర్వా దద్యాత్ । ఆతురోవాఽథ పుత్రోఽవాదన్యురాసన్నబాంధవా ఇతి వ్యాససర్మరణాత్ ॥ ☞ స్మృతిరత్నేఽపి - ఉత్క్రాన్తి వైతరణ్యాచ దశదానానిచైవహి। ప్రేతేఽపి కృత్వా తం ప్రేతం శవధర్మేనియోజయేదితి ॥ ☞ ప్రచేతాః - గో భూ తిలహిరణ్యాజ్య వస్త్రధాన్య గుడాని చ । రూప్యం లవణమిత్యాహుర్దశదానాని పండితాః ॥ ఏతాని దశదానాని నరాణాం మృత్యుజన్మనోః । కుర్యాదభ్యుదయార్థం చ ప్రేతేఽపి హి పరత్రచేతి ॥ ఉత్తానం దక్షిణాగ్రీవం తముద్దిశ్యతుగాంత్యజేత్ । హిరణ్యం భూమిదానం చ తిలాన్న్యస్య యథాపురా ॥ కుటుంబినే దరిద్రాయ తద్దానం స్వర్గ సాధనమ్ । ఆతురోవాథ పుత్రోవా దన్యురాసన్నబాంధవాః । కర్ణే జపన్నిదం వాక్యం శాస్త్రిదిభి రుదీరితమితి ॥

తిలదానం పాపనాశకమిత్యాహ

(౭) తిలాః పాపహరానిత్యంతద్దానన్తు ప్రశస్యత ఇతి॥ గారుడేచ- మమస్వేద సముద్భూతాః పవిత్రాస్త్రివిధాస్తిలాః । అసురా దానవా దైత్యాస్తృప్యన్తి తిలదానతః ॥ తిలాః శ్వేతాస్తథా కృష్ణాదానేన కపిలాస్తిలాః । సంహరన్తిత్రిధాపాపం వాఙ్మనః కాయసంచితమితి ॥ మహాభారతోక్తదానశ్లోకః - మహర్షేఃకశ్యపస్యైతే గోత్రేభ్యః ప్రస్తుతాః పురా। తిలాః పాపహరానిత్యం శాన్తిం కుర్వన్తుమేతతః ॥ ఇతి ॥

కర్ణమన్త్ర జపః ఆచమ్యైవ కార్య ఇత్యాహ

(౮) అత్రప్రజాపతిః—ఉపక్రమే జపాదేస్తు కర్మణః ప్రయతోఽపి సన్ । ఆచమ్యైవతు కుర్వీతహ్యన్యథా తన్నిరర్థకమితి॥ బ్రహ్మవిదో దక్షిణే

కర్ణే "బ్రహ్మవిదాప్నోతిపరమ్—భృగుర్వై వారుణిః" ఇత్యేతావను వాకౌ జపేత్ ॥ అత్రానువాక శబ్దార్థో బ్రహ్మమేధ ప్రకరణే ద్రష్టవ్యః ॥ తస్మాత్ "ఆయుషః ప్రాణగ్ంసంతను" ఇత్యనువాక జపః గోబలీవర్ద న్యాయేన, అబ్రహ్మవిద్విషయః ॥ అత్రసూత్రమ్=యది మరణం సంశయీత "బ్రహ్మవిదాప్నోతిపరమ్--భృగుర్వై వారుణిః" ఇత్యే తావనువాకౌ బ్రహ్మవిదో దక్షిణేకర్ణే జపతి । ఇతరస్య "ఆయుషః ప్రాణగ్ం సంతను" ఇతి ॥ బ్రహ్మవిదః-వేద తదర్థజ్ఞస్య ॥ అత్ర జపతీత్యేక వచనమ్ కర్త్రైక ఏవజపేత్, తదసన్నిధౌ సన్నిహితోఽన్యోవా జపేదిత్యర్థమ్ ॥ ఇతరస్య-అబ్రహ్మవిదః_అవేదాధ్యాయిన ఇతియావత్ ॥ స్త్రియాశ్చ (స్త్రీసామాన్యస్య) "ఆయుషః ప్రాణగ్ంసంతను" ఇత్యను వాక మాత్రంజపేత్ ॥ మరణానంతర మప్యేతన్నియమేన కార్యమ్ ॥

(౯) సూత్రమ్ = అథాతః పైతృమేధికందహనం పురుషాహుతిర్హ్యా స్యప్రియతమేతి ॥

ప్రాణనిర్గమనానన్తరం విశేషతః రోదనాదికం నకర్తవ్యమిత్యాహ

తథాహి_జాతస్యహి ధ్రువోమృత్యుర్ధ్రువం జన్మమృతస్యచ। తస్మా దపరిహార్యేఽర్థే నత్వం శోచితుమర్హసి ॥ అవ్యక్తాదీని భూతాని వ్యక్త మధ్యానిభారత। అవ్యక్తనిధనాన్యేవ తత్రకాపరిదేవనా ఇత్యాదివచనాత్ ॥ కించ-శ్లేష్మాశ్రుబాంధవైర్ముక్తం ప్రేతోభుఙ్క్తే యతోఽవశః। అతోనరోది తవ్యంహి క్రియాః కార్యాస్స్వశక్తితః, ఇతినిషేధాచ్చ ॥ అపిచ-శ్రుత్యైవ దేహస్య హవిష్ట్వప్రతిపాదనాత్ న చోద్యావకాశః। సూత్రస్థహిశబ్దః ఆజ్యాదిభ్యః పురుషాహుతేః ప్రియతమత్వ ప్రసిద్ధిద్యోతకః ॥ అత ఏవం హి మంతవ్యమ్ । తనుంత్యజన్నశోచేత్తు స్వజనం వైష్ణవోజనః। కశ్శోచతి ప్రియంపుత్రంకారాకారాద్వినిర్గతమ్ ॥ అపిచ - మద్భక్తా నవినశ్యంతి మద్భక్తా వీతకల్మషాః। మద్భక్తానాంతు మానుష్యే సఫలంజన్మ పాండవ ॥

నయమం యమలోకంచ నదూతాన్ ఘోరదర్శనాన్ । పశ్యంతి వైష్ణవాః క్వాపిసత్యం సత్యం వదామ్యహమ్ ॥ జీవితం విష్ణుభక్తస్య వరంపంచదినాన్యపి । నతుకల్పసహస్రాణి భక్తిహీనస్య కేశవే ॥ తే శవాః పరికీర్త్యంతే యేషాం హృది నకేశవః । కేశవార్పితచిత్తాయే నశవా న పునర్భవాః ॥ ఇతిగీతా విష్ణుపురాణాది వచనాత్ ॥

అథ ప్రేతస్య స్నానాలంకరణాది

సూ—యది ప్రేతేఽమాత్యాః ప్రాచీనావీతినః కేశాన్ప్రకీర్యపాంసూనావపంతే ॥

మృతే జ్ఞాతయః కేశాన్ప్రసార్యపాంసూనావపేయుస్స్వమూర్ధస్వం సేషువేతి భాష్యోక్తముక్తమ్ ॥ జ్ఞాతయ ఇత్యమాత్య శబ్దార్థ ఉక్తః - అమాత్యా బాంధవాజ్ఞాతయస్సపిండా శ్చవస్పృశస్సనాభయస్సపక్షా ఇత్యనర్థాంతరమ్ ॥

సూ—అత్ర ప్రేతం స్నాపయిత్వా గ్రామ్యేణాలం కారేణాలంకృత్యేతి ॥

పుత్రాదయః ప్రేతం సంస్నాప్య వస్త్రగంధమాల్యాద్యైరలంకుర్యుః ॥ అత్రప్రచేతాః - స్నానం ప్రేతస్య పుత్రాద్యైర్వస్త్రాద్యైః పూజనం తతః । ప్రేతందహేచ్ఛుభైర్గంధైర్వస్త్రాద్యైస్సగ్విభూషితమ్ ॥ ఆదిశబ్దేన మానుషాభరణాన్యుచ్యంతే। దేవతాభరణాద్యైః ప్రేతాలంకరణస్యాయుక్తత్వాత్, ప్రేతాలంకారస్యాభరణాదేః పునర్దేవతాఽనర్హత్వాచ్చ । అతఏవ గ్రామ్యేణేత్యాహ ॥ దేవతార్పితయోర్గంధమాల్యయోః స్మృత్యుక్తత్వాత్తాభ్యాం ప్రేతాలంకరణం ముఖ్యమేవ - పుణ్యైస్తు గంధ మాల్యాద్యైర్మాధవాంఘ్రి సమర్పితైః । యది ప్రేతమలంకుర్యాత్సయాతి పరమాం గతిమితిస్మృతేః ॥

దహనకర్తుః ప్రాయశ్చిత్తమ్

(౧౦) విప్రవాక్య ప్రధానేన (క్యానుసారేణ) ప్రాయశ్చిత్త విధిం తథా । కృత్వాతు దహనం కార్యమన్యథా కిల్బిషీభవేత్ ॥ కర్త్రాఽధికార సిద్ధ్యర్థం త్రీన్ కృచ్ఛ్రాన్ సప్తపంచవా । చరేద్ద్వావా తథైకాద్యైః పైతృమేధికమాచరేత్ ॥

ప్రతినిధిరనుష్ఠేయ ఇత్యాహ విజ్ఞానేశ్వరః

"తతః పరం కృతయుగే" ఇత్యాదౌ కృచ్ఛ్రానుష్ఠానస్య కృత యుగధర్మత్వ స్మరణాత్, స్వరూపతోఽనుష్ఠానా యోగాచ్చ ప్రతినిధ్యను ష్ఠానమేవకర్తవ్యమ్ ॥ ప్రాజాపత్యక్రియాశక్తౌ ధేనుం దద్యాద్విచక్షణః । ధేనోరభావే దాతవ్యం తన్మూల్యం వా నసంశయః ॥ ధేనోరభావేనిష్కంస్యాత్తదర్ధం పాదమేవవా । పాదహీనం నకర్తవ్యమితి వేదవిదోవిదుః ॥ * చతుర్వింశతిమతే = ప్రాజాపత్యేతు గామేకాం దద్యాత్సాంతపనే ద్వయమ్ । పరాకతప్త కృచ్ఛ్రాతి కృచ్ఛ్రే తిస్రస్తు గాః స్మృతాః ॥ అష్టౌ చాంద్రాయణేదేయాః ప్రత్యామ్నాయ విధానదేతి ॥

అథ మృతస్య షణ్ణిమిత్త ప్రాయశ్చిత్తమాహ - దేవలః

(౧౧) ఊర్ధ్వోచ్ఛిష్టమధోచ్ఛిష్టమంతరా మరణం తథా । కర్ణమంత్రేణ రాహిత్యమస్నాన మరణంతథా ॥ తథాపర్యుషితంచైవ షణ్ణిమిత్తమితీరితమ్ । ఏతైర్నిమిత్తైర్యోమృత్వా నరకం సమపద్యతఇతి ॥ *మరీచిః= షణ్ణిమిత్తైర్ద్విజోమృత్వా త్రయేణ ద్వితయేనవా । తదానరకమాప్నోతి కర్తురాయుః క్షయోభవేదితి ॥ * కణ్వః=తద్దోషపరిహారార్థం ప్రాజాపత్యం పృథక్చరేత్ । ఏకైకస్య నిమిత్తస్య ప్రత్యేకం ప్రాజాపత్యం కృత్వా శుద్ధిమాప్నోతి ॥ తదేవాహ జాబాలిః = ఏకైకస్య నిమిత్తస్య

ప్రత్యేకం కృచ్ఛ్రమీరితమ్। కృత్వాశుద్ధిమవాప్నోతి కర్తుః రాయు ర్వివ ర్ధనమితి హేమాద్రౌ॥ ఏవమేవాత్ర విషయే గ్రంథాంతరే విప్రతిపన్నవా క్యాని శ్రూయంతే॥ ఊర్ధ్వోచ్ఛిష్టం-మరణకాలేవాన్త్యాదికమ్। మూత్రా దికమధస్తనోచ్ఛిష్టమ్। మంచకాదౌ మరణ పన్తరిక్ష మృతిః। ఆశౌచ మరణమితిపక్షే- రజస్వలా సూతికాది మరణమ్। తథా- అస్పృశ్య స్పర్శన మితి - అస్పృశ్యాః చండాలసూతికోదక్యాదయః, తైః స్పృష్టస్య అస్నా తస్య మరణమస్పృశ్య స్పర్శమరణమ్। పర్యుషితంతు -దివా - పంచవింశ ఘటికానన్తరమ్ - తథా - దివావా యదివా రాత్రౌ శవస్తిష్ఠతిచేత్ తదా పర్యుషితం భవేదితి గార్గ్యవచనమ్ ॥

బ్రహ్మదండ ద్రవ్యమ్ - వృత్తివైకల్యే

(౧-౨) మృతపాపానుగుణ ప్రాయశ్చిత్తవిధాయక బ్రాహ్మణాను జ్ఞానార్థ ద్రవిణమ్। ఉ...తీ పరిషత్ప్రదక్షిణం కుర్యాత్। తథాహి ప్రాణాయామే నమస్కారే స్నానేచైవ ప్రదక్షిణే పైతృకే। పేరిత కృత్యేఽపిహ్యుపవీతం విధీయత ఇతి స్మరణాత్ ॥ శుద్ధ్యర్థ స్నానాచమ నాదివత్ ప్రాణాయామాదేరపి తథాత్వాదుపవీతత్వమేవ ॥

భౌమాదిషు దాహాస్థి సంచయాదీని వర్జయేదిత్యాహ

భౌమార్కార్కివార త్రిపదర్క్ష భద్రాసుదాహాస్థిసంచయౌ వర్జ యేత్ ॥ శుక్రేందు సూర్యజ లగ్నేషు దాహోదకదానం వివర్జయేత్ ॥ ఆరవారే చ సౌరే చ గురువారే చ భార్గవే। పాషాణ స్థాపనో త్థానం సంచయశ్చ కులక్షయః। నందాయాం భార్గవదినే చతుర్దశ్యాం త్రిజన్మసు ॥ యది కుర్యాన్నవ శ్రాద్ధం కులక్షయకరం భవేదిత్యాద్యనేక దోషవచన సంభవాత్ ॥

'నిర్దోషః కాలో దేవానామపి దుర్లభః' ఇత్యుక్తమ్ శ్రీధరీయె

దివసాగుణదోషాభ్యాం రచితాహి పరస్పరమ్ । కేవలం గుణయో గోహి హైవతైరపి దుర్లభః ॥ అత ఏవాత్రైయే దోషరహితః కాలో దుర్లభ ఇత్యభిప్రాయేణోక్తమ్ - కాలేఽల్పదోషే కార్యం స్యాత్తు శక్తౌ దోషాధికేఽశుభమితి ॥

నిగమయతి తస్మాదితి

"తస్మాత్సర్వత్ర మహతా మనుగ్రహ ఏవప్రధానమ్" యస్మా ద్విచార్యమాణే శాస్త్రే నిర్దోషః కాలో నఘటతె తస్మాదిత్యర్థః ॥

అతః కిం కార్యం తత్రాహ

"సర్వత్ర శుభాశుభేషు కృత్యేషు నిర్దోషకాలస్య దుర్లభత్వేఽపి మహతా మనుగ్రహ ఏవ, ప్రధానమ్-దోషనాశే హేతుః, సాధక ఇత్యర్థః । తథాహారీతః-కుర్వీత సర్వకర్మాణి బ్రాహ్మణానా మనుజ్ఞయా। బ్రాహ్మణై రభ్యనుజ్ఞానాద్దోషానశ్యత్యసంశయమ్ ॥ మనుః - యాం యాం వేదవిదో బ్రూయుస్త్రయోఽప్యేనస్సు నిష్కృతిమ్ । సాతేషాం పావనాయస్యా త్పవిత్రం విదుషాం హి వాక్ ॥ సంవర్తశ్చ - జపచ్ఛిద్రం తపశ్ఛిద్రం యచ్ఛిద్రం యజ్ఞకర్మణి । వచనా ద్భూమిదేవానాం సర్వం సంపూర్ణ ముచ్యతె ॥ రుక్మాంగదః - బ్రాహ్మణానాం వినావాక్యైః క్రియాస్స్యు ర్నిష్ఫలాస్తతః । కర్తవ్యా బ్రాహ్మణానుజ్ఞా కర్మణాం పరిపూర్తయె ॥

ఏవం మహదనుగ్రహాశ్చ తత్ప్రీతి కరిత్వాత్ ద్రవ్యదానేనైవ కారయితవ్య ఇత్యాహ

"శక్తి విషయె ద్రవ్య త్యాగః" అత్ర శ్రుతిః - దానేనారా. తీరపానుదన్త దానేన ద్విషన్తో మిత్రాభవన్తి దానే సర్వం ప్రతిష్ఠితమితి ।

దానేన నిర్దోషా భవతీత్యాపస్తంబః । దానమేవ కలౌయుగే, ఇతి పరాశరః । బ్రాహ్మణాన్ సమ్యగభ్యర్చ్య పృచ్ఛేత్కనకభూషణైః । వస్త్రగో భూధనైర్హిర్ణ్యైర్యథాశక్తి న వంచయేదితి భారద్వాజః ॥ జపైర్హోమైస్తథాదానైర్దేవతానాం చ పూజనైః । నశ్యన్తి సకలాదోషాః కర్మచాస్య సమృధ్యత ఇతి జ్యోతిషార్ణవమాలా ॥ తస్మాద్ద్రవ్య త్యాగస్యైవ కలౌ కార్యకరత్వాత్తేన ప్రీతానాం మహాత్మనా మనుగ్రహ ఏవ సర్వార్థసాధక ఇత్యర్థః । అతః ప్రసిద్ధం పురాణ వచన ముదాహరతి = కదాచిత్కవచం భేద్యం తోమరేణ శరేణ వా । అపి వజ్రశతాఘాతైరభేద్యా బ్రాహ్మణాశిష ఇతి పారాశర్యః ॥ (౧౩) సర్వత్రాముక శబ్దప్రయోగే తత్తద్గోత్ర శర్మనిర్దేశః కార్యః । ఏవం గృహ్యాగ్నినా, ఉత్తపనాగ్నినేతిచ ప్రయోక్తవ్యమ్॥

సంస్కరిష్యామీతి పరస్మై పదంయుక్తమిత్యాహ

(౧౪) సంస్కారస్య మృతాతిశయాధాయకతయా ఫలస్య కర్తృగామిత్వాభావేన అత్రపరస్మై పదమేవయుక్తమ్ ॥ ఆత్మనే పద ప్రయోగ శ్చిన్త్యఏవ ॥ అత్ర మనుః = వైదికైః కర్మభిః పుణ్యై ర్నిషేకాద్యై ర్ద్విజన్మనామ్ । కార్యశ్శరీర సంస్కారః పావనః ప్రేత్యచేహ చేతి ॥ హారీతశ్చ = ద్వివిధ ఏవ సంస్కారోభవతి - బ్రాహ్మః, దైవశ్చ, గర్భాధానాది స్మార్తో బ్రాహ్మః । పాకయజ్ఞ, హవిర్యజ్ఞ, సోమయజ్ఞాశ్చేతి దైవః । బ్రాహ్మసంస్కారసంస్కృతః ఋషీణాం సమానతాం సాయుజ్యం గచ్ఛతి । దైవేనోత్తరేణ సంస్కృతః దేవానాం సమానతాం సలోకతాం సాయుజ్యం గచ్ఛతీతి ॥ అతః క్రియాఫలం న కర్తృగామీతి కుత ఆత్మనేపద ప్రసంగః ॥

ప్రేతాగ్ని సంధానమాహాపస్తంబః

(౧౫) ద్వాదశ గృహీతేనస్రుచం పూరయిత్వా తూష్ణీంహుత్వా

ప్రేతేఽమాత్యా ఇత్యాది కర్మ ప్రతిపద్యత ఇతి ॥ తద్వ్యాఖ్యాపేతు = ద్వాదశ గృహీతేనాజ్యేన తూష్ణీం హుత్వా వ్యాహృతిభిరయాశ్చేతి మంత్రేణానాజ్ఞాతత్రయేణ చాగ్నిసిద్ధిః। భూర్భువస్సువరితి సర్వ ప్రాయశ్చిత్తమ్, తదిదం సర్వప్రాయశ్చిత్తం సర్వత్ర క్రియత ఇత్యాశ్మరథ్య ఇతిచ ॥

పతితాగ్నిసంధానకారికా

అనాహితాగ్నేరనలేవినష్టే మృతస్యచాగ్నేర్జననం పురోవత్ । సంపూర్యచద్వాదశసంగృహీతం ఘృతేనదర్వ్యా జుహుయాచ్చతూష్ణీమ్॥ తతోవ్యాహృతిభిర్హుత్వా ప్రేతేఽమాత్యాఇతిక్రియాః । ఇహవిధ్యన్తరాభావాదయమేవ విధిర్భవేదితి ॥ యతివ్రతోర్యోః కపాలాగ్నిస్తుపాగ్నిర్వాపలకన్యయోః । విధవాం విధురంచైవదహేదుత్తపనాగ్నినేత్యుక్తత్వాత్ ॥ ఔపాసనే నానాహితాగ్నిమిత్యుత్తరత్ర విధానాచ్చ, విధవావిధురానుపనీతాది విషయేవక్ష్యమాణోత్తపనాగ్న్యుపలక్షణమితి ॥

మంత్రేషు స్త్రీణాం లింగభేదోనాస్తీత్యాహ

(౧౬) [సూత్రం జఘనేన గార్హపత్యం దక్షిణాశిరసం దర్భేషు సంవేశయంతి సర్వస్య ప్రతిశీవరీతి ॥]

సంకల్ప పిండోదక దానాదౌ లింగభేదః స్త్రీణామ్, నమంత్రేషు లింగభేదః, శవపరత్వాత్తేషామ్, వ్యా-అస్యాః ప్రేతకర్మ, ఇమాం పితృమేధకర్మణా, అస్యైప్రేతాయై, ఇత్యాదిషు లింగభేదః, "మైనమగ్నే" ఇత్యాదౌ లింగభేదోనాస్తీత్యర్థః, శవపరత్వాత్తేషాం మంత్రాణామ్ ॥ ఇతిభాష్యమ్ ॥

స్త్రీషు పుల్లింగ మన్త్రేణైవ వర్జయేదిత్యేకే

అత్ర సూత్రమ్=స్త్రియాశ్చైవం పుల్లింగవపనవర్జ మిత్యేక ఇతి ॥

స్త్రీషు పుల్లింగమంత్రాణా వపనంచ వర్జయేదిత్యేకే। తత్ర పుల్లింగ మంత్రాః "సువర్ణగ్ం హస్తాదిత్యాదయః పంచ" అజోభాగఇతిషట్। ఇత్యాద్యేఽనువాకే। ఏవం ద్వితీయాద్యనువాకేషు పుల్లింగమంత్రా వర్జనీయా ఇత్యేకె మన్యన్తె॥ ఏవమేవ సర్వేషు సంవేశనేషు దక్షిణాశిరా దక్షిణాగ్రెషు దర్భేష్వమంత్రకమ్। సూత్రె దక్షిణాశిరస్త్వమాత్రాతి దేశాత్తేష్వయం మంత్రోనభవతి। దర్భగ్రహణా ద్దర్భహీనస్థలె సంవేశన నిషిద్ధః॥

అనాహితాగ్నె రౌపాసనాగ్ని గార్హపత్యాది స్థానీయః

(౧౭) అగ్నెరేకత్వాత్॥ సూ=అన్వారబ్ధే మృత ఆహవనీయె స్రువాహుతిం జుహోతి, పరేయువాంసమితి॥

వపనమాహితాగ్నివిషయమ్, ఇతరస్యతన్నాస్తీత్యాహ

అథాస్య దక్షిణేన విహారం పరిశ్రితే ప్రేతస్య కేశశ్మశ్రులోమ నఖాని వాపయిత్వేతి సూత్రే వపనం విహితమ్, తత్తు "ఆహితాగ్నెర్మరణ సంశయ ఇత్యుపక్రమ్య అస్యేతి తస్యైవ పరామర్శాదాహితాగ్ని విషయ మేవేతి, అన్యస్య తన్నాస్తీత్యాహ, నానాహితాగ్నెః ప్రేతస్య వపనం విద్యతె" ఇతి పితృమేధ సారకృత్॥

(౧౮) సూ=శుక్లసూత్రేణాఙ్గుష్ఠౌ బధ్వానళదమాలామాబధ్యేతి॥ శుక్లసూత్రేణ హస్తపాదాఙ్గుష్ఠ బంధనం పృథక్ సూత్రేణైకేనవా కార్యమ్। నళదఖండైః కృతామాలా నళదమాలా॥ ఆబధ్య – శిరసీతి శేషః॥ (౧౯) "ఔదుంబర్యామాసంద్యాం కృష్ణాజినే ఇత్యత్ర యస్యాం కస్యాం చిదాసంద్యాం శవారోపో న విరుద్ధః, జఘనేన గార్హ పత్యమాసంద్యామ్" ఇత్యత్ర కేవలమాసంద్యామిత్యుక్తత్వాత్। కథం చిదాసంద్యలాభే – బోధాయనః – ఆసంద్యా, తల్పేన, కటేన, వా

సంవేష్ట్య దాసాః, ప్రవయసో, వా, వహేయురితి ॥ అత్ర కృష్ణాజిన మాహితాగ్నివిషయమ్ ॥ అన్యస్యాసందీమాత్రమేవ, ఔదుంబర్యామా సంద్యాం దక్షిణా శిరసముత్తానం సంవేశ్యో దగ్ధశేన వాససా పరిచ్ఛా ద్యేతి విధా దర్శనాదాచారాచ్చేతి పితృమేధ సారకృత్ ॥ (౨౦) పాద యోః - దశా - వస్త్రాన్తం - యస్య - తేన - పత్తోదశేన - అహతేన - అనివసితేన - అఖండితేన - నవవస్త్రేణ - ప్రోర్ణోతి - ఊర్ణుఞ్ ఆచ్ఛా దనే - ఆచ్ఛాదయతీత్యర్థః ॥

(౨౧) సూ= అథాస్యేతరనుపాదత్తే -అపైతదూహేతి-తత్పుత్రో భ్రాతా౽న్యోవా ప్రత్యాసన్నబంధుః పరితః పరిధాయాజరసో వసీతా థాప ఉపస్పృశ్య । స్పష్టమ్ ॥ ఆజరసమేవ వసీతాహశ్శేషంవేతి బోధా యనః ॥ తచ్చాజరస మహశ్శేషం వా పరిదధీతేతి పితృమేధ సారకృచ్చ॥

(౨౨) తద్దుశ్శృతం కుర్యాన్న సుశృతమ్ । దుశ్శృతస్తద్దవిర్యామ దైవత్యమ్ ॥ అస్యాపి యమ ప్రీత్యర్థత్వాదితి శేషః, "యమగ్ం రాజా నగ్ం హవిషానువస్యతేతి శ్రుతేః ॥ (౨౩) యద్యపి సూత్రే "ఇమౌ యునజ్మీత్యేషయోజన ఆమ్నాత ఇతి శకట యోజన ఏవా౽ధీతో౽యం మంత్ర ఇత్యుక్తమ్। "అనశ్చేమ్యం జ్యాదిమౌయునజ్మీతి బోధాయనోక్తం చ ॥ తథాప్యాచారాదధ్వర్యువదోఢృత్వా విశేషాచ్చ తేన వోఢృని యోగోయుజ్యతే। మంత్రార్థ పర్యాలోచనయా౽౽చారాచ్చ వోఢౄన్ని యుజ్య వోఢౄననేనానుమంత్రయీత ॥ బ్రహ్మమేధేప్యయమేవమంత్రః, "ఇదం త్వా వస్త్రమ్" ఇతి మంత్రవదుభయత్ర మంత్రాన్తరానుక్తేః ॥ (౨౪) నివీతిన ఇత్యాది=అత్ర బోధాయనః - అథ నివీతకార్యాణి వ్యాఖ్యాస్యామః ప్రజాసంస్కారః ప్రేతోద్వహనమన్యాని మానుష్యకార్యాణి- కణ్ఠే౽వసక్తం నివీతమితి ॥ ఆశ్వలాయనశ్చ-అన్వారోహన్తో౽మాత్యా అధోనివీతా ఇతి ॥ స్మృతిశ్చ - నివీతినో వహేయుస్తే జ్ఞాతయో౽న్యేచ వాహకా ఇతి ॥ అగ్న్యాది సంభారనయనా నన్తరం ప్రేతం నిహ

రేయు స్తత్రాపి న గ్రామాభిముఖమ్ । అత్ర హారీతః - న గ్రామాభి ముఖం ప్రేతం నిహర్తారేయుః కదాచన । నిహర్తారే శవద్రుష్ట్వాతు గ్రామో నశ్యతి వీక్షిత ఇతి ॥

నిహర్తారే నియమమాహ

నవిప్రం స్వేషు తిష్ఠత్సుమృతం శూద్రేణ నిహర్తారేత్ । అస్వర్గ్యా హ్యాహుతి స్సాస్యాచ్ఛూద్ర సంస్పర్శదూషితా ॥ ప్రేతస్య పాదయో రగ్ని న గచ్ఛేయుః కదాచన । యస్మాదగ్రేతు గన్తృణా మాయుః క్షీణం పదేపద ఇతి ॥ ప్రేతస్యాగ్ని సంభార నయన విధానాత్త ద్విధి బలేన తన్నేతృణా మగ్రగమనం న దోషాయ । అతస్సంభారనేతృ వ్యతిరిక్త విషయం ప్రేతాగ్రగమన నిషేధవచనమ్ । అత్రస్వేషు తిష్ఠత్స్వితి వచనాదసత్సు స్వేషు శూద్రాదిభి శ్శవనిహర్తారణం న దోషాయేతి న భ్రమితవ్యమ్, అస్వర్గ్యాది దోష స్మరణాత్ ॥ అగ్నీనగ్ని భాండమితి సూత్రేతావత్ - "న హీనమన్వాహరేయుర్యేన చాన్యేనార్థీభవతీ త్యుక్తమ్ - తత్ర - హీనమ్ - కర్మణ్యనుపయుక్తమ్, న కించిదప్యన్వా హరేయుః, కిన్తు యేన సాధనేన కర్మణ్యర్థీ భవతి తదేవాన్వాహరేయు రితి ॥ సంభారతృణకాష్ఠాని బ్రాహ్మణై రేవహారయేన్నశూద్రైః ॥

నాత్ర రాజగవ్యాజానయనమ్

యది సోమయాజీ భవతీత్యుపక్రమ్య అజమనునయన్తి రాజగవీం సవ్యేపది బద్ధామితి రాజగవ్యాజానయనపరం సూత్రం సోమయాజివిషయ మిత్యర్థః ॥ తదపి కలౌ నిషిద్ధమ్ ॥

గ్రామశ్మశానయోర్మ ధ్యేశవాగ్నిపతనే

యది కృత్స్నః శవాగ్నిః పతితస్స్యాత్ప్రేతాహుతిపూర్వకం పునః కర్మ కుర్యాత్ - తథా చ స్మృతి సంగ్రహే - గ్రామ శ్మశాన

యోర్మధ్యే పతితేతు శవానలె । పునః కర్మ ప్రకుర్వీత ప్రేతాహుతి పుర స్సరమ్ ॥ ప్రాయశ్చిత్త పురస్సరమితి చ గ్రంథాన్తరె పాఠాన్తర ముక్తమ్ । తదా ప్రాయశ్చిత్తం కృచ్ఛ్రత్రయం దత్వా ప్రేతాహుతి పూర్వకం కర్మకుర్యాత్ । ఇదం కృతాన్నాగ్నిపతనె, ప్రణీతాఘ్నౌ సోమస్కన్నాదౌ దృష్టన్యాయస్యాత్రాపి తుల్యత్వాత్ । ఏకదేశ పాతేతు తముద్ధృత్య సంయోజయేత్ ॥

(౨౫) తురీయ మధ్వనో గత్వేత్యాది సూత్రమ్ ।

అత్ర సవ్యాపసవ్యయోరుభయోః పర్యావర్తనయోస్త్రిః కరణా త్తన్నిబంధన మంత్రస్యాపి త్రిరుచ్చారణ చోద్యం నిరస్యతి ॥ ఉభయత్ర సకృదేవమంత్రః త్రిః పర్యావర్తనమితి ॥ ఉభయత్ర ప్రదక్షిణా ప్రద క్షిణయోః ॥ లోష్టేషు చరోస్త్రిః ప్రయాతీతి సూత్రార్థమాహ-లోష్టేషు చరోస్తృతీయాంశం సకృదేవప్రక్షిప్య మేక్షణేన త్రిర్ఘట్టయేత్ । చరో స్తృతీయమితిగృహ్యాన్తరదర్శనాచ్చ, త్రిఃప్రయాతీత్యన్వయాదాచారాచ్చ। త్రిః ప్రదానన్తు మాధకృత్యమ్ । ప్రయాతి - ఘట్టయతీతి భాష్యమ్ । ఆచారాత్తు మేక్షణేన మిశ్రణం కుర్వన్తి, "యు మిశ్రణేఽమిశ్రణే చేతిధాతుః ॥ సూ=పరీత్యపరీత్య ప్రయాతీత్యేకె ॥ ఏకైకస్మిన్పరిగమనే అమాత్యైః కృతే అగ్నిదః ఏవం సకృత్సకృత్ప్రయాతి । తత్ర ప్రసవ్య పరిగమనస్యైవాయం వాదః" ప్రతిపరీత్యేత్య వచనాదితి ॥ పరీత్యేతి సమానకర్తృకత్వమపి వివక్షితమ్। పూర్వకల్పె భిన్నకర్తృకత్వస్య స్పష్ట త్వాత్ । తస్మిన్నంశే వైయర్థ్యాభావాచ్చ ॥ తృతీయేన సహచరుం ప్రక్షిణుయాత్ - తృతీయేన ప్రయవణేన సహ =తృతీయె ప్రయవణే క్రియమాణే చరుస్థాలీమవాచీనబిలాంప్రాస్య నిర్భింద్యాత్ । చరుస్థాలీ ప్రాసనేనైవ తృతీయం చరు ప్రయవణం కుర్యాదిత్యర్థః । తృతీయేన ఘట్టనేన చరుం భింద్యాదితి కపర్ది భాష్యమ్ ॥

అంతిమతురీయాధ్వ గమనేఽనుమంత్రణ విచారః

(౨౬) తూష్ణీం చతుర్థమాదాయేత్యనుమంత్రణాభావప్రాకట్యార్థమితి ॥ తూష్ణీమితి గమనస్య విద్యమానత్వాత్ అనుక్తేఽప్యన్య (నం) తరస్యవిధేః ప్రాప్తిర్మాభూదిత్యుపదేశః । లౌకిక్యావాచః ప్రతిషేధ ఇతి । అనూత్క్రామన్తి = తాందిశమనుగచ్ఛన్తీతి శ్రుతిః । ఇతికపర్ది భాష్యమ్॥ ఇత్థంచకేచిన్మతం - అతః చతుర్థగమనేఽపి ఆయుర్విశ్వాయురితి యో ఽనన్తరః ప్రత్యాసన్నో మంత్రవిధిర్మాభూదాధ్వర్యుఃర్వేది నియమాచ్చ సఏవ ప్రాప్నోతి । అతో భాష్యకారవచనాత్సామాన్య సూత్రన్యాయతశ్చ చతుర్థాధ్వగమనేచఆయుర్విశ్వాయురిత్యనుమంత్రణం కర్తవ్యమితి॥

తూష్ణీం శబ్దార్థమతాన్తరమాహ

[౧౮ పు ౭] మానిన ఇతి, త్రిష్వపి భరణేషు భాషమాణేష్వపి చతుర్థే వాగ్యతా వహేయుః । తతశ్చ సమంత్రకం ప్రేతమాదాయ చతుర్థమధ్వభాగం మానినోగత్వేతి సూత్రార్థః ఇతి పితృమేధసారకృత్॥

సంమార్జన మంత్రవిచారః

అపేతవీతేత్యారణ్యపాఠేన, బోధాయనసూత్రేఉక్తత్వాదితిగోపాల భాష్యమ్ ॥ సంహితాపాఠతస్సంమృజ్య - భాష్యకార వచనాదారాచ్చ, యుక్తంచైతత్ - అనారభ్యాధీతత్వాత్, కించ “యావతీవై పృథివీ” ఇత్యారభ్య కృత్స్నాయాః పృథివ్యా యమాధిపత్యం ప్రతిపాద్య ప్రార్థనయా కర్మార్థం యమదత్త భూభాగస్థ పురాణప్రేత పిశాచాద్యుత్సారణే “తేదేవా ఏతద్యజురపశ్యన్నపేత” ఇతి బ్రాహ్మణేన తస్య వినియుక్తత్వాత్తత్రచానువాకే “అదాదిదం” ఇత్యేవామ్నాతత్వాత్సాంహిత ఏవాపేతవీతేతిమంత్రః - ఇతి పితృమేధసారకృత్॥ చిత్యాసహైవాగ్ని పరిస్తరణమ్ - పృథక్పృథగితికేచిత్। దక్షిణతః పశ్చాద్వేతి వికల్ప

స్మరణేఽప్యగ్నే ర్దక్షిణత ఏవాచారః ॥ (౨౭) రజ్జూరవకృత్యేతి సామాన్యోక్త్యాఽజుష్ట రజ్జుచ్ఛేదనమపి సిద్ధమ్ । విస్రస్యేధ్మమితీధ్మబంధ విస్రంసనానన్తరమేవ ప్రోక్షణ విధానా దత్రాప్యేవమేవ కార్యమ్ ॥

నాస్యోదర విదారణ నిష్పురీష కరణమ్

(౨౮) అథైన ముదరే విదార్యేతి శాట్యాయనమతమ్ । తత్ప్రజానాం క్షుధార్తి శ్రవణాత్ - ఆర్తిః - మృతిః ॥

నాత్ర రాజగవీ ప్రసక్తిః

పితృమేధసారాది గ్రంథేషు కలౌ నిషిద్ధత్వాత్ ॥ ఉత్సర్గ నియమోఽపి యుగాన్తర విషయః ॥

సూ—అత్ర పత్నీ ముపనిపాతయతీయం నారీతి, తాం పతిత్థ ఏకధనేనోత్థాపయత్యన్యోవా బ్రాహ్మణ ఉదీర్ష్వ నారీతి ॥

నాత్ర పత్న్యుప నిపాతన పతిత్థోత్థాపనే

దేవరన్యాయాదేర్నిషిద్ధత్వాత్ - పతిత్థః - దేవరః, తేన భ్రాతృపత్న్యా ఉత్థాపనం పతిత్థోత్థాపనమ్ । "ఉదీర్ష్వ నారి" ఇతిమంత్రే- పత్యుర్జనిత్వం మత్త ఏవ లభస్వ, మృతం కిమర్థముపశేషే, అత ఉత్తిష్ఠ, మత్త ఏవ ప్రజాద్రవిణే ప్రాప్నుహి, ఇత్యభిప్రేత్యాహ, తాముత్థాపయతి పతిత్థః । ఏవమేవహివ్యాఖ్యాతంచ । తచ్చ నిషిద్ధం కలౌ । తథాస్మృతిచంద్రికాయామ్-స్మృత్యర్థసారేచ । శ్లో - ఊఢాయాః పునరుద్వాహం జ్యేష్ఠాంశం గోవధం తథా। కలౌ పంచ న కుర్వీత భ్రాతృజాయాం కమండలుమ్ ॥ క్రతుశ్చ ॥ దేవరాన్న సుతోత్పత్తిర్దత్తా కన్యా న దీయతే। న యజ్ఞే గోవధః కార్యః కలౌచ న కమండలుః ॥ విధవాయాం ప్రజోత్పత్తౌ దేవరస్య నియోజనాత్। బాలికాక్షతయోన్యోశ్చ వరేణాన్యేన సంస్కృతిః ॥ దత్తా

రసేతరేషాం చ పుత్రత్వేన పరిగ్రహః । అస్థిసంచయనాదూర్ధ్వ మంగ స్పర్శనమేవచ ॥ శిష్యస్య గురుదారేషు గురువద్వృత్తిరీరితా । సవర్ణానాం తథా మప్యైస్సంసర్గశ్శోధితైరపి ॥ బలాత్కారోత్త మస్త్రీ సంగ్రహో విధిచోదితః । నవోదకే దశాహంచ దక్షిణాగురుచోదితా ॥ ఏతానిలోక గుప్త్యర్థం కలేరాదౌ మహాత్మభిః । నివర్తితాని సర్వాణి వ్యవస్థాపూర్వకం బుధైః ॥ ఇత్యాది ॥ యాజ్ఞవల్క్యశ్చ - అస్వర్గ్యం లోకవిద్విష్టం ధర్మ మప్యాచరేన్నతు ॥ మనుః - పరిత్యజేదర్థకామౌ యౌ స్యాతాం ధర్మ వర్జితౌ । ధర్మంచాప్యసుఖోదర్కం లోకసంఘుష్టమేవచేతి ॥ హస్త యోస్సంమార్గేఽపి సకృదేవమంత్రః, అత్రైవత్వమితి మృతాభిధానాత్ । హస్తాదిత్యేకవచనన్తు జాత్యాఖ్యాపరమ్ ॥ విహితత్వాత్సంమార్గః కార్యః, ప్రయోజనాభావ ఇతి న త్యాజ్యః, మంత్రలోపేకర్మాసిద్ధేశ్చ ॥

అథైనం రజ్వాది సహితంచితావాదధ్యురిత్యాది

(౨౯) తత్రాహ బోధాయనః - నివీతినస్త్వేవపహేయుశ్చితాయాం చాదధ్యురితి । తత్రాపి దక్షిణా శిరస్త్వం ప్రత్యేతవ్యమితి ॥ (౩౦) బోధాయనీయే - దధ్యాజ్య తండుల తిలాన్పాత్రస్యాస్యేతు నిక్షిపేదితి ॥ ఆశ్వలాయనీయేచ - సతిలాంస్తండులాంశ్చాస్యే వక్షస్యగ్నిం నిధాయచేతి ॥ ఆదిత్యాభిముఖత్వంతు "యస్యహోతా ప్రాతరనువాకమిత్యాద్యభి సువర్గం లోకం జయతీత్యాదిత్యాభి ముఖస్యయజ్ఞసిద్ధి స్వర్గజయత్వశ్రుతేః । అపిచ- సావిత్ర్యాది క్రియాస్సర్వా ఆదిత్యాభిముఖశ్చరేదితి సర్వకర్మసాధారణ్యేనాదిత్యాభిముఖత్వస్మృతేశ్చ సిద్ధమ్ ॥ ఉరసీతి కుతః, ఆచారాత్, "జ్వలమల్మకేనోరసిదహేదితి పితృమేధసారే - వక్షస్యగ్నిం నిధాయచేత్యాశ్వలాయనీయే దర్శనాచ్చ ॥ ఏకదేశ నిత్యస్యాయమర్థః - ఏవం మంత్రవద్దగ్ధ్వాఽగ్నీనవశేష్యావశిష్టం జ్వలితం, తత్ర చితౌ ప్రాగాది క్రమేణ ప్రక్షిపేత్ । యుక్తంచైతత్, ఆహవనీయాది స్థానీయత్వాదౌపాస

నస్య యథా ప్రాగారథ్య ఆహవనీయాదిభిర్దాహః క్రియతే । ఏవం సర్వత సర్వతః ప్రక్షిప్య యుగపత్ప్రజ్వాలయేత్ । తథా బోధాయనః - సర్వత ఏవ సహసా ప్రజ్వాలయేద్బ్రహ్మలోకం జయతీత్యేనం జానీయాత్॥ ఏవం చ "శరీరమగ్నౌ సంయోజ్య" "శరీరేణాగ్నిం సంయోజయేదితి శాతాతపాదిభిరగ్నే రధికరణత్వం కృత్స్నశరీరాగ్నిసంయోగస్మరణంచ సిద్ధ్యేత్, ఉరస్థమగ్నిమితి విశేషణంచ సార్థంస్యాత్॥

ననగ్నం దహేత్కించిద్వస్త్రావృతం దహేత్

కించిద్వస్త్రం - పుంసః కౌపీనమ్, స్త్రియాః కర్పటమ్, తేన గుహ్యస్థాన మాచ్ఛాద్యదహేత్ । అత్ర ప్రచేతాః - నగ్నం దేహం దహేన్నైవ కించిద్దేయం పరిత్యజేత్ । అత్ర విజ్ఞానేశ్వరః - కించిద్దేయమితి శవవస్త్రైకదేశం శ్మశానవాస్యర్థం, దేయం - పరిత్యజేదిత్యర్థః ఇతి ॥ (31) చితేరుత్తరత ఇతి ప్రేతాభిముఖస్థిత్యేత్యర్థః, మంత్రలింగా దేవాభిముఖ్యం సిద్ధమ్ । స్థితిస్తు ఆచారసిద్ధార్థా సిద్ధాచ । "అఘోర్ణ్య తిష్ఠే ముపస్థానే" ఇతి స్మృతిసిద్ధా ॥ సూత్రంచ అథైనముపతిష్ఠత ఇతి ॥

నాత్రాజానయన బంధనాది

(32) అత్రాజానయనాభావాత్తస్య సోమయాజివిషయత్వాత్తదను మంత్రణ మంత్రా తద్ధవిరాహుతిమంత్రశ్చ నాస్త్యేవేతి పితృమేధసారకృత్ ॥ ప్రేతస్యాపరే స్థిత్వేతి బోధాయన వృత్త్యైదా దర్శనాదపరేణ చితిమితి నిర్వివాదమ్ ॥ స్రువాహుతీర్హుత్వాఽఽజ్యస్థాలీం స్రువం చాగ్నౌ ప్రహరేత్ ॥

అనుశంసన ప్రకార మాహ

(33) పరాచేతి వచనాత్ప్రథమోత్తమయోరాఽభ్యాసః । సామిధేనీవత్ త్రిః ప్రథమామన్వాహ త్రిరుత్తమామితి । ప్రాప్తం నిషధతి. నాత్రా

భ్యాసేన శంసేదితి పితృమేధసారకృత్ ॥ అనుశంసన వచనాదర్ధర్చ సంతానమైక శ్రుత్యమిత్యాది ధర్మసిద్ధిః ॥ ప్రణవేన సంధాయోత్తరాదిమ్, అర్ధర్చేఽవసాయ శంసేత్, తేన ప్రణవేన ఉత్తర మంత్రాదిం సంబధ్య, అర్ధర్చాంతేఽవసాయ-విరమ్య, యమ దైవత్యేన సూక్తేన శంసేత్ ॥ అత్రశ్రుతిః=సంతతముత్తరమర్ధర్చమాలభేత, అర్ధర్చా సంద ధాతి, ,ఇతిచ । పూర్వేణ ఋగంతేన ప్రణవాంతే నోత్తరమర్ధర్చాది, సంతతమ్-అవిచ్ఛిన్నమ్, ఆలభేత-ఆరభేత. రలయోరభేదః । ఏవంపూర్వా పరార్ధర్చా, సందదాతి – నవిచ్ఛినత్తీత్యర్థః । అథాఽనుత్తరార్ధర్చాస్తం విచ్ఛిన్ద్యాదితి సిద్ధమ్ । తథాఽఽశ్వలాయనః – ఉత్తరస్యార్ధర్చస్యై తత్సన్తతమవస్యేత్ – అవసానఙ్కుర్యాత్ ॥ స్వరాది మృగన్తమోఙ్కారం త్రిమాత్రం కృత్వేతిచ ॥ విశేషస్తు బ్రహ్మమేధ ప్రకరణేవక్ష్యతే । కేచి దిహానుపదిష్టస్య విధేః అన్యత్ర విద్యమానస్య ఉపసంగ్రహో న్యాయ్య ఇతి తూష్ణీం నిరసనోపవేశనే కర్తవ్యే అవిరుద్ధేచేతి భాష్యే ఉక్తమ్ ॥

అవటకరణాది క్రమః

(3౮) ఉదీచీః – ఉదగాయతాః । కర్షూః – దీర్ఘావటాన్గర్తాన్ । అశ్మభిః–పాషాణైః । సికతాభిశ్చోపపరికీర్య । అయుగ్భిః – త్రిభిః పంచభిర్వేత్యాదిభిరపః క్షిప్త్వా । సంగాహన్తే – ప్రవిశన్తి ॥ అయమభి ప్రాయః – దహన దేశస్య పశ్చాదుదగాయతాన్ త్రీన్గర్తాన్ఖాత్వా – తేషాం పూర్వ ఆదౌ – తతో మధ్యమ స్తతః పశ్చిమ ఇతి క్రమేణ కనిష్ఠ ప్రథమాస్తేషు ప్రవిశన్తీతి ॥

శాఖాస్థాపనాది క్రమః

(3౯) తయోరగ్రే బధ్వాతోరణవత్కృత్వేతి భాష్యమ్, తయో రుత్తరా ప్రథమం నిఖన్యత ఇతి చ। తే అన్తరేణ – తయోర్మధ్యే నేత్యర్థః,

అన్తరాన్తరేణేతి ద్వితీయా ॥ వ్యుదస్యతి - ఉత్క్షిద్య విక్షిపతీతి భాష్యమ్ ॥ అత్ర కర్తుశ్చ శాఖయోర్మధ్యే గమనస్య విద్యమానత్వా ద్యద్వై దేవస్యేతి మంత్రం జపిత్వా మధ్యే సర్పన్ యా రాష్ట్రాదితి మంత్రాన్తే భూమౌ నిఖాతే శాఖే ఉత్థాయశుల్బం ఛిత్వా దక్షిణస్యాం నైరృత్యాం వా దిశి ప్రాస్యేదితి ॥ అత్రోక్తం యల్లాజీయముదకుంభ స్రావణాది, తన్న సూత్రోక్తమ్। బోధాయనేనతుస్రువాహుతేః పూర్వముక్తం ప్రకారాన్తరేణ "ఉదకుంభేన త్రిరపసలైః పరిషించతి వారుణీభిరితి" అతోఽత్ర ప్రమాణం మృగ్యమ్ ॥

ఆదిత్యోపస్థాన విచారః

(౩౬) ఆదిత్యోపస్థానే ఉపవీతం కేచిదాచరన్తి, బోధాయన వృత్తౌతు "యజ్ఞోపవీతీ పరిషత్ప్రదక్షిణంకృత్వా ఽఽదిత్యముపతిష్ఠత ఉద్వయం తమసస్పరీతి" ఇతిచేన్న, ప్రేతకర్మాన్తః పాతిత్వేన ప్రాచీనావీతస్యైవయుక్తత్వాత్, సూత్ర భాష్యకారాభ్యా మనుక్తేశ్చ। నను, ఉపస్థాన మంత్రస్య ప్రార్థనాపరత్వాదుపవీతమేవ యుక్తమితిచేన్న, "అశ్మన్వతీరేవతీః - యద్వై దేవస్య - యా రాష్ట్రాత్పన్నాత్" ఇత్యాది మంత్రాణామపి తథాత్వేనోపవీతప్రసక్తేః ॥ బోధాయనీయేతు, స్నానోదకదానాన్త ప్రేతకృత్యానన్తరమేవాదిత్యోపస్థాన విధానాద్బోధాయనీయానాం తద్యుక్తమ్ ॥

దహనకర్మణి ధూన్వనాదా నియమమాహ

సూ = ఉద్వయంతమసస్పరీత్యాదిత్య ముపస్థాయానవేక్షమాణా అపో ఽవగాహన్తే ధాతా పునాతు సవితా పునాత్వితి ॥ అత్ర క్రమమాహాపస్తంబః - అథాత్యన్త ప్రదేశో ధూన్వనే ఽన్వారంభణే సంగాహనే సంసర్పణ ఉదకోప స్పర్శన ఆరోహణ ఇతి సర్వత్ర కనిష్ఠ

ప్రథమా అనుపూర్వ్యా ఇతరే స్త్రియోఽగ్రే ఇతి ॥ ధూన్వనం – సిగ్భిర భిధూన్వనమ్ । (అన్వారంభణం – రాజగవ్యాః) నానడుహః । సంగా హనం – కష్ఠూణానామ్ । సంసర్పణం – శాఖాద్వయ మధ్యేన । ఉదకోప స్పర్శనం – ధాతా పునాత్వితి స్నానమ్ । ఆరోహణం – ఆనడుహే । ఏతేషు షట్సుకర్మసు కనిష్ఠ ప్రథమాస్స్యుః । యత్ర యత్ర తేషాం ప్రసక్తిః తత్ర సర్వత్రాప్యయం కనిష్ఠ ప్రథమా ఇతి నియమో భవతీతి । అస్యార్థః – కనిష్ఠః ప్రథమమ్ – జ్యేష్ఠోవా కనిష్ఠోవా కర్తా సర్వేషాం పశ్చాత్ – తయోర్మధ్యే జ్యేష్ఠాను క్రమేణ జ్ఞాతయః కల్ప్యా ఇతి ॥ అను పూర్వ్యా ఇతరే – అన్యే సకుల్యాః తదానుపూర్వ్యావంతస్స్యుః, ప్రథమా పేక్షయా వృద్ధవృద్ధతర వృద్ధతమానుపూర్వ్యేణస్యురిత్యర్థః । స్త్రియో ఽగ్రఇతి – మృతస్యైవ భార్యా ఇత్యపరే ॥ అత్ర బృహద్విష్ణుః – సంస్కృత్యవహన్నా పితరం దృష్ట్వా జ్యోతిస్తతోరవిమ్ । స్త్రీబాలాన్ స్వపురః కృత్వా వృద్ధోగచ్ఛేజ్జలాశయమితి ॥ స్మృత్యన్తరే – శవం దగ్ధ్వా యథాన్యాయం దృష్ట్వా జ్యోతిర్ద్విజః క్రమాత్ । బాలాన్దారాన్ పుర స్కృత్య గచ్ఛేత్ప్రేతమనీక్షక ఇతి ॥

అజ్ఞాతివాహక కృత్యమ్

(32) అత్ర వృద్ధహారీతః – ప్రాయశ్చిత్తాదికం కార్యం బ్రాహ్మ ణానా మనుజ్ఞయా । తేన శుద్ధిమవాప్నోతి నాన్యథాశుద్ధ్యతేతతః ॥ భార ద్వాజః – అగోత్రిణామబంధూనాం సజ్యోతిరశుచిర్భవేత్ ॥ హారీతః – శవ స్పృశోగ్రామం న ప్రవిశేయురానక్షత్రదర్శనాత్ రాత్రౌ చాదిత్యస్య దర్శనాత్తతశ్శుద్ధా ఇతి ॥ విజ్ఞానేశ్వరేచ-కృచ్ఛ్రపాదోఽసపిండస్య ప్రేత నిర్హరణేకృతే । అజ్ఞానాముపవాసస్స్యా దశక్తౌ స్నానమిష్యతే ॥ అత్ర శవస్పర్శ నిర్హారశబ్దయోః ప్రేతవహన దహనాలంకరణాన్యర్థః । స్మృత్య న్తరే – సజ్యోతిస్తు బహిర్వాసో రాత్రౌ నక్షత్ర దర్శనాత్ । ప్రాతశ్చే

త్పంచగవ్యం చ బ్రాహ్మణైస్స్వస్తివాచయేత్ ॥ దేవలః - విహితస్తు స పిండానాం ప్రేతనిర్హరణాదికమ్ । తేషాం కరోతియః కశ్చిత్తస్యాధిక్యం నవిద్యతే ॥ అధిక్యం - కృచ్ఛ్రాచరణాది । బహిర్వాసస్తు భవత్యేన, బహిర్వాసమాత్రం జ్ఞాతయ ఆచరేయురితి । మాత్రం చ పంచగవ్యప్రాశన స్వస్తివాచన కృచ్ఛ్రపాద నిరాసః ॥ ఆశ్వలాయనః - ఆర్ద్రాణి వాసాంసి పరిధాయ...ఆనక్షత్రదర్శనాదాదిత్యస్యవా దృశ్యమానే ప్రవిశేయుః కనిష్ఠ ప్రథమా జ్యేష్ఠ జఘన్యా ఇతి ॥

అస్పృశ్య స్పర్శన స్నానవిధిమాహ భరద్వాజః

పుత్రాస్సపిండాశ్చ వస్త్రసంశోధనపూర్వకం త్రయోదశనిమజ్జనం కుర్యుః । అస్పృశ్య స్పర్శనేచైవ త్రయోదశ నిమజ్యచ । ఆచమ్య ప్రయతః పశ్చాత్స్నానం విధివదాచరేదితి ॥

శవానుగమనాదౌ స్మృత్యన్తరమ్

శవాను గమనే క్షౌరే పునః స్నానం విధీయతే । ఆర్ద్రవస్త్రం పరిత్యజ్య శుష్కవస్త్రేణమజ్జనమ్ ॥ సప్తవాతాహతం వస్త్రం శుష్కవత్ప్రతిపాదితమ్ । ఆర్ద్రం వాపి ద్విజాతీనామాదృతం గౌతమాదిభిః ॥

త్రివిధం స్నానం తేష్వప్యంగతర్పణముక్తం తత్రైవ

నిత్యం నైమిత్తికం కామ్యం త్రివిధం స్నానముచ్యతే । తర్పణం త్రివిధస్యాపి హ్యంగత్వేన పరికీర్తితమితి ॥

నైమిత్తిక స్నానే అంగతర్పణం నాస్తీతి చంద్రికాయామ్

అజీర్ణేఽభ్యుదితేవాన్తేప్యశుచిస్పర్శనే తథా । స్నానం నైమిత్తికం జ్ఞేయం దేవర్షి పితృవర్జితమితి ॥

పునస్స్నానేతు క్వచిత్తర్పణముక్తం స్మృత్యర్థసారే

అస్పృశ్య స్పర్శనస్నానే నాఘమర్షణ తర్పణే। అజీర్ణేఽభ్యుదితేషౌర పునస్స్నానేతు తే స్మృతే ఇతి॥ యోషిత్సుస్నాత్వా గ్రామం ప్రవిష్టాసు జ్ఞాతయో ఽన్యేచ త్రయోదశవారం నిమజ్జ్యాగ్నిం స్పృష్ట్వా ఘృతం ప్రాశ్య పునస్స్నాయురిత్యత్ర కవషః - ప్రవేశనాదికం కార్యం దాహకేనైవ న క్వచిత్। అనుగంతార్శ్చ వోఢార్శ్చ పునస్స్నాత్వాచ యోషితామ్। అనుగమ్య శవం బుద్ధ్యా స్నాత్వా స్పృష్ట్వా హుతాశనమ్॥ సర్పిః ప్రాశ్య పునస్స్నాత్వా ప్రాణాయామైర్విశుధ్యతీతి॥

కథం చిద్ఘృతాద్యసంభవే

అగ్న్యభావే ఘృతాభావే సచేలం స్నానమాచరేత్। అభిమంత్ర్యతు గాయత్ర్యా దశకృత్వో యథావిధి॥ అథాఽంజలి మపః పీత్వా సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే। వర్జయేత్తదహోరాత్రం జపహోమార్చనాదికమితి స్మృత్యన్తరోక్తం ద్రష్టవ్యమ్॥

అస్నాత్వా(గ్రామం స ప్రవిశేయుః

అస్నాత్వా చేద్విశేద్గ్రామం శ్మశానాద్బుద్ధిపూర్వకమ్। త్రిరాత్రేణైవ శుద్ధిస్స్యాదమత్యా హ్నా విశుధ్యతీతి స్మరణాత్॥

యత్యనాథ ప్రేతనిర్హారే భృతిగ్రహణేచ

యత్యనాథ ప్రేతనిర్హారే సద్యశ్శుద్ధిర్మహాఫలం చ॥ భృతిం గృహీత్వా బ్రాహ్మణ శవనిర్హారే బ్రాహ్మణస్య దశరాత్రమ్। ఏవం క్షత్రియాది శవనిర్హారే బ్రాహ్మణస్య క్షత్రియాది జాత్యుక్తా శౌచాద్ద్విగుణమ్। "షోడశరాత్రం క్షత్రియస్య వింశతి రాత్రం వైశ్యస్య మాసం శూద్రస్య" ఇతి పైఠీనస్యాదిభిస్తత్తజ్జాత్యుక్తాద్ద్విగుణం త్రింశ

దాది దినాన్యాశౌచం భవతీత్యర్థః ॥ క్షత్రియాదా ద్వాదశాహాది స్మరణం అభిషిక్త క్షత్రియాది విషయత్వేన వ్యవస్థితమ్ ॥

అమూల్యేనా సవర్ణంనీత్వా దగ్ధ్వాచ - వృద్ధపరాశరః

యోఽసవర్ణమమూల్యేననీత్వా ప్రేతం దహేన్నరః । ఆశౌచన్తు భవేత్తస్య ప్రేతజాతి సమంతదేతి ॥

హీనజాత్యౌర్ధ్వ దైహికే పితృమేధసారే

యోహీనజాత్యౌర్ధ్వదైహికంకుర్యాత్సచస్వయంహీనజాతిస్స్యాదితి ॥

కన్యాబాలయోస్సంస్కారవిధిః

ప్రాగుపనయనాత్కన్యాబాలయోః "అస్మాత్త్వమధి జాతో ఽస్యయంత్వత్" ఇతి మన్త్రేణైవ దాహో నాన్యత్పశ్చాత్తుపరస్తాచ్చకర్మ, అన్యయోగవ్యవచ్ఛేదాత్ । అత్రసూత్రమ్ "అనుపేతాన్కన్యాశ్చ పున ర్దహనమన్త్రేణైవ దహేయురితి" అత్రావధారణేన దాహాత్ప్రాక్తనం చోపరితనం చోపస్థానాన్తం కర్మనాస్తీత్యర్థో దర్శితః, ఇతి భాష్యెభాషి తమ్ ॥ అన్యయోగవ్యపచ్ఛేద శబ్దస్య - దాహమంత్ర వ్యతిరిక్త మన్త్ర యోగ నిషిద్ధః । అత్రాపి భూ సంస్కారో హిరణ్య శకల నిధానం చా విరుద్ధమ్ ॥ తూష్ణీమేవ సంమార్జనమ్ । దాహనిబంధనత్వా త్పిండో దకదానం తూష్ణీం దశాహేచా కార్యమ్ । ఊనద్విపార్షికం ప్రేతం నిఖనేన్నోదకన్తత ఇతి ॥ ఊఢోపనీతానాం విధివత్పితృమేధః । నాత్ర వయః కారణమ్ । విధవానాం విధురాణాంచ, ఆహితాగ్నిర్విధురశ్చేదగ్ని త్రయముత్పాద్య విధివద్దాహః కార్యః, అనాహితాగ్నెస్తు ఉత్తపనేనేతి భేదః । ప్రేతేఽమాత్యా ఇత్యాది సమానముభయోః ।

విషయ వ్యవస్థయాఽగ్ని భేదమాహ

ఆహితాగ్నిం త్రిభిరగ్నిభిర్దహేద్గృహ్యాగ్నినాఽనాహితాగ్నిమ్ కన్యామనుపనీతం విగవాం విధురం లౌకికే నేతి మను వృద్ధయాజ్ఞవల్క్యౌ। నిర్మంథ్యేన పత్నీముత్తపనేనేతరానిత్యాపస్తంబః ॥

ఉత్తపనాగ్నేరుత్పత్తి క్రమః

దర్భ ముష్టిత్రయేణ క్రమాత్ప్రవర్తితోఽగ్నిః। దర్భేష్వగ్నిం సమారోప్య పునర్దర్భేషు సంస్థితః। పునర్ముష్ట్యన్తరారూఢో వహ్నిరుత్తపనాహ్వాయ ఇత్యుక్త లక్షణః। అత ఉత్తపనేనేతి వచనాత్ బ్రహ్మచారి విధురాదీనుత్తపనేనైవదహేన్నాగ్న్యన్తరేణేత్యాపస్తంబినామయంఘంటాపథః। పూర్వమృతాం పత్నీమౌపాసనాగ్నినా దహేదగ్నిహోత్రేణవా ॥

అత్ర విశేషమాహ దేవలః

నాగ్నిహోత్రేణ దహేదనధికృతాం కనిష్ఠాం శంకితాం జ్యేష్ఠాం చేతి॥

నిషిద్ధర్క్ష తిథివారాదిషు మరణే దాహేచ బ్రాహ్మణేభ్యః
శక్తితోదత్వా ఽనుజ్ఞాప్య తద్దోషం నాశయేయుః

అత్రపరాశరః—బ్రాహ్మణా జంగమంతీర్థం త్రిషులోకేషువిశ్రుతమ్। తేషాం వాక్యోదకేనైవ శుద్ధ్యంతి మలినాజనా ఇతి ॥

స్నానానంతరం వపనం కర్తవ్యమిత్యాహాపస్తమ్బః

(౩౭) తేషుచోదకోపస్పర్శనం తావంతం కాలమనుభావినాంచ పరివాపనమితి। అనుభావినః—కనిష్ఠభ్రాతరః। అథవా అనుభావినఇతిపుత్రా ఏవనిర్దిశ్యంతే। గయాయాం భాస్కరక్షేత్రే మాతాపిత్రోర్గురోర్మృతౌ। ఆధానకాలే సోమేచ వపనం సప్తసు స్మృతమితి స్మరణాత్ ॥ వపనం

ద్వివిధమ్, దహనాంగం శుద్ధ్యర్థంచ, దహనాంగం దాహకస్యైవ ప్రథమ దినేభవతి । దాహాదినే వపనవిధానంచ సంస్కర్తృణాం జ్ఞాత్యాది విషయమ్ ॥ శుద్ధ్యర్థంతు సర్వసాధారణం దశమదినఏవ జ్ఞాతీనాం కర్తుశ్చ భవతి ॥ తథాచ "నాపితకర్మాణి కారయంతే, ఏష ప్రథమోఽలంకారః" ఇతి దశమేఽహస్యేవాపస్తంబేన జ్ఞాతీనాం వపనముక్తమితి ॥

పుత్రస్య రాత్రావపి వపనవిధిః స్మృత్యంతరే

శుక్రవారేచ రాత్రౌచ శావేచదశమేదినే । రాత్రిదాహే తదా కుర్యాత్ క్షౌరం పిండోదక క్రియామ్ ॥ మాతాపిత్రోరథాన్యేషాం శ్వోభూతే వపనంభవేదితి ॥ ఏవంచ పుత్రస్య శుక్రవారే రాత్రావపి వపనమ్, ఇతరేషాంతు సంస్కర్తౄణాం పూర్వ పూర్వదినస్య దుష్టత్వే తత్రఆలస్యాదినాఅసంభవేవాద్వితీయాద్యుక్త దినేషువపనపూర్వక ముదక దానమ్,సంస్కర్తృ వ్యతిరిక్తజ్ఞాతీనాం దశమదినాత్పూర్వం వపనముదకదానంచ వైకల్పికమ్, సర్వేషాం దశమదినే నిత్యమితి వివేకః ॥

రాత్రౌ యామద్వయానన్తరం పుత్రస్యాపి వపన నిషేధః

పుత్రస్య రాత్రౌ వపనం యామద్వయ మధ్యఏవ, నతు యామద్వయాత్పరమ్ ॥ తదుక్తం శ్రీధరీయే—రాత్రౌ యామద్వయా దర్వాక్ కర్తురేవ వపనంభవేత్ । అన్యేషాంతుసపిండానాం శ్వోభూతే వపనక్రియేతి ॥ శుక్రేచవారే నిశివామృతస్స్యాత్ క్షౌరం నకుర్యాత్తనయస్తు కుర్యాదిత్యాది పూర్వోక్త వచననిచయేన తనయవ్యతిరిక్తస్య సంస్కర్తుర్నిశి వపనస్య కంఠరవేణ నిషిద్ధత్వాత్, రాత్రావపి విధేర్బలాదితి నిశి పుత్రస్య వపన విధానవదితరస్య తద్విధానాభావాచ్చ । యామద్వయమధ్యే సర్వపుత్రాణాం గర్భవతామపి వపనం సమానమ్ ॥

తదూర్ధ్వం నిషేధోఽపి స్మర్యతే

రాత్రౌ యామద్వయాదూర్ధ్వం పుత్రోఽపి న వపేత్తత ఇతి ॥

శుక్రవారే నిశివా ప్రోషిత పితృ మృతిశ్రవణే యామద్వయ
మధ్యేఽపి పుత్రోఽపి వపనమతిక్రాన్త ప్రేతకృత్యంచ
న కుర్యాత్

తథాచ వృద్ధ హారీతః=శుక్రవారే వ్యతిక్రాంతే మాతాపిత్రోస్తథై వచ । సంధ్యా రాత్ర్యోస్తథా క్షౌరం ప్రేత కార్యంచ నాచరేదితి ॥ స్మృతిరత్నేఽపి=పరిత్యక్షమరణే పిత్రో ర్నపశ్యేత్తిథివారభమ్ । పరోక్షే సూత్క్రమతః పశ్యేన్మృతౌ తు తిథివారభమితి ॥

గర్భిణీ పతివిషయే వపనవిధిః

అన్తర్వద్విషయే యమః=అంతర్వత్నాఽపి కర్తవ్యం పిత్రోర్మరణ ఏవతు । నాన్యేషాం వపనం కార్యం భ్రూణహత్యా సమంభవేదితి ॥ పిత్రో ర్మరణే సంస్కర్తుః వ్యతిరిక్తేన పుత్రేణాంతర్వతాఽపి వపనంకార్యమ్ ॥ అన్యేషాం మరణే అంతర్వతా వపనం న కార్యమిత్యర్థః । విశేషస్తు (వై) శ్రాద్ధకాండే ద్రష్టవ్యః ॥

నగ్నప్రచ్ఛాదన శ్రాద్ధమ్

(౩౯) తథాచ స్మృత్యన్తరమ్-జ్ఞాతిభిశ్చాద్రవాసోభిస్సహ బాలపుర స్సరైః । నగ్నపరిచ్ఛాదనం కృత్వా సప్రదీపం విశేద్గృహమితి ॥

నగ్నశ్రాద్ధ పదార్థానాహ చంద్రికాయామ్

నగ్నప్రచ్ఛాదనశ్రాద్ధం స్నానాన్తేతుమృతేఽహని । ఘృతేతండుల

సంపూర్ణేవాససా పరివేష్టితే ॥ పిధాయకాంస్య పాత్రేణ తస్మిన్నాజ్యం వినిక్షిపేత్ । హిరణ్యం తత్ర నిక్షిప్య యథా విభవసారతః ॥ కులీనాయ దరిద్రాయ విష్ణుంచ మనసాస్మరన్ । ప్రేతముద్దిశ్య సంపూజ్య బ్రాహ్మణన్తు విసర్జయేదితి ॥

దహన పపనానన్తరం నగ్నశ్రాద్ధమేవ కర్తవ్యమిత్యాహ

స్మృత్యర్థసారే=వాసస్తండులమప్పాత్రంకాంస్య ముద్దీపనంఘృతమ్। దహనానన్తరం దద్యాత్సతునగ్న పరిచ్ఛద ఇతి దహనానన్తరమేవ నగ్నప్రచ్ఛాదన విధానాత్తదనంతరముదకదానమితి గమ్యతే ॥

నగ్నశ్రాద్ధానన్తర ముదకదానవిషయె స్మృత్యన్తరమ్

నగ్నప్రచ్ఛాదనంకర్మ కృత్వైవమథవేశ్మనః । ప్రవేశనాదికంకుర్యాత్తతోఽగర్తం గృహాద్బహిరితి ॥ గర్తం - జలాశయముదకదానార్థం గచ్ఛేదిత్యర్థః ॥

నారదేన క్రమవైపరీత్య ముక్తమ్

స్నాత్వాదగ్ధ్వాపునస్స్నాత్వాతోయం దద్యాద్యథోచితమ్ । నగ్నప్రచ్ఛాదనందద్యా ద్భోజనేనసహద్విజ ఇతి ॥ నతథేహాశిష్టాచారోఽస్తి; దేశవిశేషేతథైవాచరన్తి! నైవం, దహనానంతరమేవ నగ్నప్రచ్ఛాదనవిధానాత్ నగ్నంప్రతి తర్పణాయోగాత్ నగ్నప్రచ్ఛాదనస్య గృహద్వార ఏవ కర్తవ్యత్వ విధానాత్ నవవస్త్ర కుంభాది సంభార సంభరణస్య గ్రామగామభిరేవకర్తుంశక్యత్వాదాచారాచ్చ ॥

దహనదిన ఏవ నగ్నశ్రాద్ధం కర్తవ్యమితి శ్రీధరీయే

నగ్నప్రచ్ఛాదనందద్యాద్భోజనేనసహద్విజః । ససువర్ణంసోద

కుంభం సవస్త్రం వేదపారగే ॥ తదైవదేయం తద్విప్రే న ద్వితీయేఽహ్ని కారయేదితి ॥ భోజనేన సహతండులేన సహేత్యర్థః ॥

రాత్రి దాహే న నగ్నాది శ్రాద్ధమితి విశేషమాహ జాతుకర్ణిః

తిలోదకం తథాపిండం నగ్నప్రచ్ఛాదనం నవమ్ । రాత్రౌనకుర్యాత్సంధ్యాయాం యదికుర్యాన్నిరర్థకమితి ॥ నవం – నవశ్రాద్ధమ్ ; రాత్రౌ దహనానంతరం నగ్నప్రచ్ఛాదనాదికం నకార్యమ్, కిన్తు పరేఽహ్ని కర్తవ్యమిత్యర్థః ॥ రాత్రౌపితరోరన్యేషాం దివాఽఽరబ్ధదహనాది కర్మ, వపనంవినా పిండాన్తం సమాపయేచ్ఛ్వోభూతే కేశమాత్రవపనాదీతికాత్యాయనాదిస్మరణాత్ దివారబ్ధే విశేష ఉక్తః ॥

పుత్రాణాన్తు రాత్ర్యారబ్ధసంస్కారేఽపి తదైవకర్తవ్యమ్

రాత్రిదాహేతదాకుర్యాత్ క్షౌరం పిండోదకక్రియామ్ । మాతాపితోరథాన్యేషాం శ్వోభూతేవపనం భవేదితిస్మరణాత్ ॥ ఏవం చ రాత్రౌ నగ్నశ్రాద్ధాది, నకుర్యాదితి సిద్ధమ్ ॥

తత్రైవ పక్షాంతరమ్

కుడపద్వితయేనైవ ఆమమిత్యభిధీయతే । ఆమం తద్ద్విగుణం కౌంతేయ దద్యాదామం చతుర్గుణమ్ ॥ నగ్నప్రచ్ఛాదనంశ్రాద్ధం దహనేదినఇష్యతే । తచ్ఛ్రాద్ధస్యవిశేషస్స్యా దామప్రస్థాష్టకం భవేత్ ॥ తదర్థాంశ్చైవ గోధూమానిత్యాది పూర్వవత్ ॥ యద్యద్దదాతి విప్రేభ్యః శృతంవాయ దివాఽశృతమ్ । తేనాగ్నౌకరణం కుర్యాత్పిండాంస్తైనైవ నిర్వపేత్ ॥ పిండదానం (హోమపిండం) పరిత్యజ్యయశ్శ్రాద్ధం కురుతేద్విజః । సంతతేశ్చ వినాశాయ సంపదాం హరణాయచేతి ॥ నగ్నప్రచ్ఛాదనస్య శ్రాద్ధరూపతానాస్తి। కిన్తు స్వరూపత్యైవేతి యల్లాజీయే॥ అశక్తస్తు వాసస్తండుల పూర్ణపాత్రమాత్రం దద్యాదితిచ ॥ ఇతి నగ్నశ్రాద్ధప్రకరణమ్ ॥

ఉదకదాన విధిః--అత్రాపస్తమ్బః

(౪౦) కేశాన్ప్రకీర్య పాంసూనోప్యైకవాససోదక్షిణాముఖాస్సకృ
దుపమజ్యోత్తీర్యోపవిశన్తి, ఏకవాససోగ్రహణాదుత్తరీయ నిషేధః । సకృ
దుపమజ్య-న ద్విస్త్రిర్వా । ఏవం త్రిః, తత్ప్రత్యయముదకముత్సిచ్యాప్రతీ
క్షాగ్రామమేత్యయత్స్త్రియ ఆహుస్తత్కుర్వన్తీతి ॥ ఉపవిశన్తి-ఉపవిశ్య
పీడయేయుః - న ప్రహ్వీభూయ స్థిత్వావా ॥ తత్ప్రత్యయం-గోత్రనామ
గ్రహణ పూర్వకమిత్యర్థః ॥

శిలా లక్షణమ్

తతశ్శిలాం సమాదాయచతురంగులమాయతమ్ । నాతిహ్రస్వం
నాతిదీర్ఘం స్ఫుటితన్తుపరిత్యజేత్ ॥ రక్తం శ్వేతన్తుపాషాణం వర్ణానా
ముత్తమోత్తమమ్ । బహువర్ణం నీలవర్ణం పాషాణన్తు పరిత్యజేత్ ॥
పాషాణస్య ప్రమాణన్తు ఆర్ద్రామలకమాత్రకమ్ । నచాధికం నైవహీనం
ప్రవదంతి మనీషిణః ॥ వ్యాసోఽపి-శసందగ్ధ్వా యథాన్యాయం దృష్ట్వా
జ్యోతిర్దిశస్తథా ॥ బాలాన్దారాన్ పురస్కృత్యగచ్ఛేత్ప్రేతమనీక్షకః ।
శుద్ధమస్ఫుటితంశ్లక్ష్ణం శ్వేతం లోహితమేవవా । పాషాణం తతఆదాయ
గత్వా తత్రమహాజలమ్॥ సచేలందండవత్స్నాత్వామలం ప్రక్షాళ్యవష్మర్
జమ్ । పునస్సచేలం స్నాత్వాఽథ వాగ్యతాస్సుసమాహితాః ॥ వృద్ధ
పూర్వాస్సగోత్రాశ్చ బాంధవాశ్చ సహోదకాః । సపిండాశ్చక్రమాత్ప్ర
తాః ప్రాచీనావీతిన స్తథా ॥ దక్షిణాభిముఖాభూత్వా దక్షిణాగ్రకుశే
షుహి । పాషాణం తత్రనిక్షిప్య కృత్వాతుపురతోఽవటమ్ ॥ నామగో
త్రేసముచ్చార్య ప్రేతస్తృప్యత్వితిబ్రువన్ । గర్తేసకృత్ప్రసించేయుస్తేః
పూర్ణం జలాంజలిమితి ॥ ప్రేతాశ్చవపనంకృత్వా స్నాత్వైకవస్త్రా
ఇత్యాది ॥

అత్ర విశేషమాహాపస్తంబః

ఏవమహరహరంజలినైకోత్తరవృద్ధిరై కాదశాహాదితి ॥ కర్తా, జ్ఞాతయశ్చ, ప్రథమదినే త్రీనంజలీన్ దద్యుః, ద్వితీయేచతురః, తృతీయేపంచ, ఏవందశదిన పర్యన్త మెకోత్తరవృద్ధ్యాదద్యుః, సంభూయపంచ సప్తత్యంజలయోభవన్తి ॥ "అంజలినైకోత్తరవృద్ధిః" ఇత్యభిధానాద్వాసోదకే నాస్త్యేకోత్తరవృద్ధిః। తత్తుప్రత్యహమాదశాహాత్ త్రిరేవదద్యుః। విష్ణుపురాణేచ= ప్రేతస్య తాపోప శాన్తి విశేషాపేక్షయాతు ప్రతిదిన మేకోత్తరవృద్ధ్యా ఉదకదానం కార్యమ్ ॥

తిలపరిమాణముక్తం విష్ణుపురాణే

తిలైః స్సప్తాష్టభిర్వాపి సమవేతం జలాంజలిమ్ । భక్తినమ్రస్సముద్దిశ్య భువ్యస్మాకం ప్రదాస్యతీతి ॥ స్మృతిరత్నే - అపసవ్యే తతః కృత్వా వస్త్రయజ్ఞోపవీతకే। దక్షిణాభి ముఖైర్వ్యాప్తైః దేయంతోయాంజలిత్రయమితి ॥ వస్త్రం నిష్పీడన వస్త్రమితి వ్యాచక్షతే ॥ వసిష్ఠః— సవ్యోత్తరాభ్యాం పాణిభ్యాముదక క్రియాం కుర్వీరన్నితి ॥

కేషుచిత్కామోదకమాహ

శ్వశ్రూశ్వశుర స్వస్రీయ మహిత్ర స్వస్రాదీనాం సఖ్యుర్‌ఋత్విజోశ్చ దాహాదిక మిచ్ఛయా కుర్యాత్। అత్రి యాజ్ఞవల్క్యౌ= కామోదకం సఖిపుత్రా స్వస్రీయశ్వశురర్త్విజామ్ ॥ పుత్రాః - పరిణీతా మహిత్ర భగిన్యాదయః ॥

ఋత్విగ్లక్షణమాహ—మనుః

అగ్న్యాధేయం పాకయజ్ఞా నగ్నిష్టోమాదికాన్మఖాన్ । యః కరోతి వృతో యజ్ఞై సతస్యర్త్విగిహోచ్యతే। ఇతి ॥ కామః - ఇచ్ఛా।

ప్రేతాభ్యుదయ కామనాయాం సత్యాం శ్వాశ్రాదీనాముదకం దేయమ్, అసత్యాం నదేయమితి, అకరణేప్రత్యవాయోనాస్తీత్యర్థః ॥ ఇతివిజ్ఞానేశ్వరః ॥

సపిండానాంమధ్యే కేషాంచిదుదకదాన ప్రతిషేధమాహ

అత్రోదాహరన్తి = క్లీబాద్యానోదకం దద్యుస్తేనా వ్రాత్యా విధర్మిణః । గర్భభర్తృద్రుహశ్చైవ సురాప్యశ్చైవ యోషితః । న బ్రహ్మచారిణః కుర్యురుదకం పతితా నచ ॥ క్లీబాద్యా ఇత్యాదిశబ్దాత్కుండగోళకాదయో గృహ్యన్తే । స్తేనాః - పరస్వాపహారిణః । వ్రాత్యాః - వ్రాత్యస్సంస్కారహీనస్స్యాదవకీర్ణీ క్షతవ్రత ఇతి లక్షణాః । విధర్మిణః - ప్రచ్యుత ద్విజాతిధర్మాః । గర్భద్రుహః - గర్భఘాతిన్యః । అత్ర లింగమ వివక్షిత మనుపాదేయత్వాదిత్యే తద్వ్యర్థ మనువచనమ్ ॥

జ్ఞాతిత్వే సత్యపి క్లీబాదయోనోదకం దద్యుః

ఉదకదాన నిషేధాదేవ దాహనిషేధః కైముత్యసిద్ధః । పతితాః - అథ పతనీయానిస్తేనాభిశస్త బ్రహ్మహసురాపగురు తల్పగా ఇత్యాపస్తంబ గౌతమాద్యుక్తాకారాః । అతః క్లీబాద్యా దాహాదికం న కుర్యుః ॥

ఏవముదక దానే కర్తృ విశేషప్రతిషేధముక్త్వా సంప్రదాన విశేష ప్రతిషేధమాహ

పాషండ్యనాశ్రమిస్తేనాః భర్తృఘ్న్యః కామగాదికాః । సురాప్య ఆత్మఘాతిన్యః నాశౌచోదకభాజనాః ॥ ఇతి ॥ అత్ర విజ్ఞానేశ్వరః = నరశిరః కపాలాది శ్రుతిబాహ్య లింగధారణం పాషండం తద్యేషాం తే పాషండినః - అధికారే సత్యకృతాశ్రమవిశేష పరిగ్రహాః - అనాశ్రమిణః । కామగాః - కులటాః । ఆత్మ త్యాగిన్యః - విషాగ్న్యుద్బంధనాద్యైరాత్మానంయాస్త్యజంతి । ఏతే పాషండ్యాదయః - అశౌచస్య, ఉదక

దానాద్యౌర్ధ్వ దైహికస్య చ భాజనా న భవన్తి । భాజయన్తీతి భాజనాః । సపిండాదీనా మాశౌచాది నిమిత్త భూతా న భవన్తీత్యర్థః ॥ అతస్తన్మరణే సపిండై రుదకదానాది న కార్యమ్ ॥ సురాప్య ఇత్యాదిషు పూర్వవల్లింగ మవివక్షితమ్ । పురుషాప్యేవం విధః ఔర్ధ్వ దైహికార్హో న భవతీతి సిద్ధమ్ ॥

ఏకోత్తరవృద్ధ్యా శ్రాద్ధమపి కర్తవ్యమిత్యుక్తం శ్రీధరీయే

(౪౧) శ్రాద్ధమేకోత్తరం వృద్ధ్యా కర్తవ్యన్తు దినేదినే । ఆవసానా ద్బలీనాన్తు ద్విగుణం ప్రత్యహం పర ఇతి ॥ ఏకోత్తరం యథా భవతి తథా వృద్ధ్యా బలీనామవసాన పర్యన్తం శ్రాద్ధం కర్తవ్యమ్ । పరే - అన్యే - ప్రత్యహం జలాంజలిభ్యో ద్విగుణం దేయ మిత్యాహురితి శేషః ॥ యస్తు సంస్కర్తా స ఏవైకోత్తర వృద్ధిశ్రాద్ధం కుర్యాత్ ॥ ఏతచ్చైకోత్తర వృద్ధిశ్రాద్ధం పిండబలిప్రదానా నన్తరం కర్తవ్యమ్ । నదీతీరకుండే శిలా స్థాపనం కృత్వా వస్త్రోదక తిలోదక దానమ్, తథా గృహద్వార కుండే చ శిలాస్థాపనం కృత్వా పునః వస్త్రోదకమాత్రం త్రిర్దత్వా పిండబలి ప్రదానం కర్తవ్యమిత్యయం పక్షః పితృమేధసారే ఉక్త ఇతి (వై) శ్రాద్ధకాండే ఽపిదర్శితః ॥

ద్వారకుండస్థానం శిలాసంఖ్యాం చాహ - శ్రీధరీయె

వామపార్శ్వే గృహద్వారే శిలాస్తిస్రో నిధాయచ । తాసు వస్త్రాణి సంపీడ్య సాయం ప్రాతర్బలింహరేదితి ॥ వామపార్శ్వే గృహ స్యాభిముఖం గతస్యేతి కైశ్చిద్వ్యాఖ్యాతమ్ ॥ తథాచ స్మృత్యన్తరమ్ = ద్వారస్య దక్షిణే పార్శ్వే బహిః కుర్యాద్యథాఽవటమ్ ॥ ఏకమశ్మాన మాదధ్యాదిష్టకాం వా ఽగ్రజన్మనామితి ॥ బహిః - గృహాద్బహిః, అంగణ ఇతి యావత్ ॥ గృహద్వార వామపార్శ్వే దక్షిణపార్శ్వయో ర్వికల్ప ఇత్యన్యే । శిలాత్రయ స్థాపనం బోధాయనీయానాం నియతమ్

తేషాం శిలాత్రయ స్థాపనస్య సాయం ప్రాతర్బలిదానస్య చ విధానాత్। ఇతరేషామ్ "ఏకమశ్మానమాదధ్యాత్, శిలాస్తిస్రో నిధాయచ" ఇత్య నయోర్వికల్పః ॥

సంకటె తీరకుండె పిండదానమ్

కేచిత్, సంకటేషు, తీరకుండే తర్పణాన్తె పిండం దద్యాత్, ఏవమన్వహం పిండమేకైకం దద్యాదాశ్రాద్ధాత్తీరకుండ పాషాణేవా పిండం దద్యాదితి ॥ దేశాన్తరె ప్రేతకృత్యే తత్రి గృహాభావాత్తద్విషయమిద మితి సుధీవిలోచనె । అథజ్ఞాతయో దక్షిణాముఖా స్నాత్వేత్యాది (కనిష్ఠః ప్రథమం ఇతరె యథావృద్ధం కర్తా పశ్చాత్) ఇత్యుక్త క్రమేణ (అముష్యాద్య ప్రథమేఽహని క్షుత్తృష్ణాశాన్త్యర్థం వాసోదక తిలో దకదానం కరిష్యామీతి సంకల్ప్య). సవ్యం జాన్వాచ్యాముక గోత్రాయా ముకశర్మణే ప్రేతాయై తద్వాసోదకం దదామీతి త్రిగుణభుగ్నం (త్రివేష్టితం) సదశం (దశా-వస్త్రాన్తః) నవం - వాసస్సకృత్పీడయేయుః (త్రిగుణీకృత సదశవస్త్రాన్తకం) స్రావయేదితి విధిః ॥ ఏవం స్నాత్వా స్నాత్వాత్రిః పీడయేయుః - అశక్తౌ త్రిర్నిమజ్య త్రిర్వాసోదకం దత్వా। తిలదర్భైస్సార్ధం త్రీంస్త్రీన్ జలాంజలీంశ్చ దద్యుః। (అశక్తౌ-సకృదుప మజ్యేత్యాది క్రమేణ పునశ్చైవం కర్తుమశక్తౌ) త్రిర్నిమజ్య త్రిః కృత్వోవాసః పీడయేయుః ॥ సకృన్నిమజ్య త్రిరుదకాంజలిం దద్యా దిత్యాశ్వలాయనః।

వాసోదకాది దానవిధిః

"ప్రేతం వాసోదక తిలోదకం ప్రాప్నోతు" ఇతివిధిః "అముష్మై ప్రేతాయ వాసోదక తిలోదక దానమ్" ఇతి భాష్యో క్తమ్. ॥ యుక్తం చైతత్ "కర్మణా యమభిప్రైతిస సంప్రదానమ్,

చతుర్థీ సంప్రదానే, తాదర్థ్యే చతుర్థీవక్తవ్యా" ఇత్యనుశాసనాను గుణ్యాత్। తదేవం సతి "సలిల దర్భేష్వసావేతత్త ఇతి జలాంజలీన్ దద్యుర్బాలపురస్సరాస్సపిండాః" ఇత్యఙ్గిరోముఖరితం ప్రకారాన్తరం స్వస్వ గృహ్యానుక్తౌ గ్రాహ్యమ్। ఏతచ్చ క్షౌరం కృత్వైవోదకం దేయమ్। "ప్రదద్యుర్జ్ఞాతయస్సర్వే క్షౌరం కృత్వా తిలోదకమితి స్మృతేః ॥ తాపోపశమనం స్నానం తృష్ణోపశమనం జలమ్। క్షుధోప శమనం పిండం ప్రేతకర్మసమాచరేదితి యల్లాజీయే ॥

తిలోదక సంఖ్యా విషయే పక్షాన్తరాణి ఉదకదాన ప్రకారశ్చ

దశాహాత్పంచ పంచాశత్ పంచసప్తతిరేవవా। శతం వాఽంజలయ స్తేషాం పక్షే ష్విచ్ఛానియామికేతి ॥ సప్తత్యాఽంజలయః కేచిదిత్యాది ॥ ఉదకదానవత్పిండదానం న సర్వైః కార్యమ్, అపితు సంస్కర్త్రైవ ॥ తథాఽఽహ సంవర్తః—పూర్వాహ్ణే వాఽపరాహ్ణే వా తోయమాశౌచ గామిభిః। సంస్కర్త్రైవ బలిర్దేయస్సహి ప్రేతస్య బాంధవ ఇతి ॥ బలిరితి పిండస్యాప్యుపలక్షణమ్। అతస్సంస్కర్త్రా వ్యతిరిక్తైరాశౌచిభి స్సపిండైః సోదకైశ్చ, తోయం-జలాంజలిమాత్రమ్, దేయమిత్యర్థః ॥ ఉదకపిండ బలిప్రదానే చతుర్థీ, తతస్సంబుద్ధిరిత్యుపదేశః ॥ మంత్రకరణ ఏవతిష్ఠతేశ్చాత్మనేపదవిధానాత్ ఉపతిష్ఠ ఇత్యేవప్రయోగస్సాధుః। అతఏవ హ్యభియుక్తైరుక్తమ్। అముకాసావిమం పిండం ఉపతిష్ఠేతి మంత్రత ఇతి ॥ యథా-అముష్మై ప్రేతాయ ఇమం పిండం దదామి ఇతిదత్వా అముకప్రేత ఏతం ఏతానివా ఉపతిష్ఠ ఇత్యుపస్థాయేతి ॥

పిండద్రవ్యం ద్రవ్యనియమం చాహ శునః పుచ్ఛః

శాలినా సక్తుభిర్వాఽపి శాకేనాప్యథ నిర్వపేత్। ప్రథమేఽహని యద్ద్రవ్యం తదేవస్యాద్దశాహికమితి ॥

కర్తృ నియమో గృహ్యపరిశిష్టేఽభిహితః

అసగోత్రస్సగోత్రో వా యది స్త్రీ యదివా పుమాన్ । ప్రథమేఽహని యః కుర్యాత్స దశాహం సమాపయేదితి ॥

స్థాన నియమ ఉక్తః స్మృత్యన్తరే

ఏకత్ర నిక్షిపేత్ప్రేతాన్ దశపిండాంత్సమాహితః । స్థాన భేదే మహాన్ దోషః పిండభుఙ్నరకం వ్రజేదితి ॥ పిండభుక్ - ప్రేతః ॥

అన్యత్రాపి, ద్రవ్యాదిభేదం న కారయేదిత్యాహ

ద్రవ్య భేదే మహాహానిః కర్తృభేదేత్వనర్థతా । స్థానభేదే మహాన్ దోష,స్త్రీభేదస్తు న కారయేదితి ॥

కర్తుః పిండార్థం చరుశ్రపణ విధిమాహ - అఖండాదర్శే

తతో గృహం సమాగమ్య చరుం కుర్యాత్స్వయం తతః । ద్విః ప్రక్షాళ్యతు తద్రవ్యం కర్తవ్యం శ్రపణం తతఇతి ॥ బ్రహ్మపురాణేఽపి గృహాద్బహిశ్శుచౌదేశే గోమయేనోపలేపితే । లౌకికాగ్నిం ప్రతిష్ఠాప్య స్నాత్వా పాత్రేణ తేజసా ॥ మృన్మయేనాపి కర్తవ్యం శ్రపణం పితృయజ్ఞవత్ । అభిఘార్య తముద్వాస్య పునరప్యభిఘార్యచ ॥ పాషాణం పురతస్థాప్య వాగ్యతో దక్షిణాముఖః । దక్షిణాగ్రాన్కుశాంస్తీర్య దద్యాత్తేషూదకం సకృత్ ॥ నామగోత్రే సముచ్చార్య పిండం దద్యాదమంత్రకమ్ । పునస్తత్రోదకం దద్యాద్గంధ పుష్పైరథార్చయేత్ ॥ ధూపదీపౌ తథాదద్యాదేవం దశదినేషుతు। వాయసేభ్యో బలిం దద్యాద్వైవ స్వత వరంస్మరన్ ॥ అగ్నౌజలేవా నిక్షిప్య స్నాత్వా శీఘ్రద్గృహం వ్రజేదితి। ప్రేతపిండ వ్యతిరిక్తం బలిం వాయసేభ్యోదత్వా తం ప్రేతపిండం చరుపాకాగ్నౌ జలేవానిక్షిప్య స్నాయాదిత్యర్థః ॥ విజ్ఞానేశ్వరీయే - నవభి

ధికాప్సైదద్యాన్నవ పిండాంత్సమాహితః । దశమం పిండముత్సృజ్య రాత్రిశేషే శుచిర్భవేదితి । ప్రత్యహమేకైక పిండాభిప్రాయేణ । ప్రేతేభ్యస్తు సవర్ణేభ్యః పిండాన్ దద్యుర్దశైవత్వీతి దశ పిండస్మరణాత్ప్రత్యహమేక పిండవిధానాచ్చ ॥ ఏకస్మిన్నేవకాలే పిండదానమ్ “ సాయం ప్రాతర్బలిం హరేదితి వచనేన” సాయం బల్యర్థం ద్వితీయమపి పిండం శిష్టా ఆచరంతి ॥

పిండపరిమాణం తత్కరణ ప్రకారంచాహాశ్వలాయనః

యత్రస్యుర్బహవః పిండాస్తత్ర బిల్వ ఫలోపమాః । యత్రచైకో భవేత్పిండస్తత్రాశ్వ ఖుర సంమిత ఇతి ॥ స్మృత్యంతరే– ప్రాయఃపిత్ర్యేషు పిండాస్స్యుర్మానేన బదరోపమాః । సర్వత్ర సుదృఢాహిస్యుర్వర్తులాశ్శ్రాద్ధకర్మసు ॥ ఇత్యాది పరిమాణవచనాని మాసిశ్రాద్ధపిండదానప్రకరణే విస్తరేణ ప్రపంచితాని । బోధాయనశ్చ = ముష్టిపరిమాణం కుక్కుటాండ ప్రమాణం వా తిలమిశ్రం పిండంపరిదాయ గంధ పుష్ప ధూప దీపాదీన్ దత్వా సంక్షాళనేనాపసవ్యం పరిషిచ్య ప్రేతపిండమప్సు విసర్జయేదితి ॥ యస్మిన్పాత్రేఽన్నముత్పాద్య పిండః క్రియతే తత్పాత్రక్షాళన తోయం సంక్షాళనమ్ । అప్సు విసర్జయేదితి నియమవిధానాన్నాన్యత్రవినియోగః ॥

విసర్జనప్రకారమాహాపస్తంబః

ఆకాశం గమయేత్పిండం జలస్థో దక్షిణాముఖః । పితౄణాం స్థానమాకాశం దక్షిణాదిక్తథైవచేతి ॥ కేచిత్ బలిమదత్వా ప్రేతపిండమేకమేవదత్వా తం వాయసేభ్యో దద్యుః ॥ తత్రప్రమాణం – తద్రూపాః పితరస్తత్ర ప్రచరంతీతిహి శ్రుతిః । కాకాద్యభావే ఉదకే క్షిపేత్ ॥ ఉదకం పిండదానం చ పునరప్యుదకం నయేత్ । వాయసేభ్యోబలిందద్యాద్వైవస్వతమనుం స్మరన్ ॥ అగ్నౌ జలేవా నిక్షిప్య స్నాత్వా వ్రజేద్గృహం

వ్రజేదితి యల్లాజీయే ॥ యత్తు శంఖలిఖిత వచనమ్ = బలిం బలిభుజో యత్రాప్రదత్తం నైవ భుంజతే । నైవ తృప్తాః ప్రయాస్యంతి పితరస్తస్య సానుగాః ॥ ఇతి తద్గయాదౌ దత్తపిండవిషయమితి పితృమేధసారకృత్ ॥

నవశ్రాద్ధమ్

(౪-౨) ప్రథమేఽహని సంకల్ప్య ఆమరూపేణ సదక్షిణం నవ శ్రాద్ధమేకం దద్యాత్ ॥ ఏవమేకాదశాహాద్విషమేషు షణ్ణవశ్రాద్ధాని దద్యాత్ ॥ తదాహాఙ్గిరాః = ప్రథమేఽహ్ని తృతీయేఽహ్ని పంచమే సప్తమేతథా । నవమైకాదశేచైవ షణ్ణవశ్రాద్ధముచ్యత ఇతి ॥ యత్తు దేవల వచనమ్ = తృతీయె పంచమేవాపి సప్తమే నవమే తథా । అహ న్యేకాదశేచైవ నవశ్రాద్ధాని పంచవై ఇతి ॥ తదాశ్వలాయన విషయమితి ॥

ఆమశ్రాద్ధే విశేషమాహవ్యాసః

ఆమం దదతు కౌంతేయ దద్యాదన్నాచ్చతుర్గుణమ్ । సిద్ధాన్నేతు విధిర్యస్స్యాదామశ్రాద్ధేఽప్యసౌవిధిః ॥ ఇత్యాది ॥

స్మృతిముక్తాఫలే - శవాగ్న్యనుగత ప్రాయశ్చిత్తమాహ సంగ్రహకారః

నష్టేశవాగ్నౌ తద్భస్మ సంస్పృష్ట్వాఽరణి మంథనమ్ । లౌకికాగ్న్యాహృతి స్స్మార్తే సర్వ చిత్తం ద్వయోస్సమమితి ॥ ఆహితాగ్నే ర్మథితాగ్నిః, అనాహితాగ్నే ర్లౌకికాగ్నిః, ఉభయత్ర సర్వప్రాయశ్చిత్తం సమమిత్యర్థః ॥ * అత్ర విశేషమాహ బోధాయనః = అథయద్యుపనయ నాగ్నిర్వివాహాగ్నిర్జాతకర్మాగ్నిశ్శ్మశానాగ్నిరా చతుర్థాదాదశాహాదాస్థి సంచయనాదనుగతస్స్యాదిత్యారభ్యప్రాయశ్చిత్తం జుహుయాదిత్యన్తమ్ ॥ సూత్రమిదం వ్యాఖ్యాతం పితృమేధ సారకృతా ॥ యదిశ్మశానాగ్నిరను

గతస్స్యాత్తతస్సంకల్ప్య "అపహతా అసురాః" ఇతి తద్భస్మ ప్రోక్ష్య "అయన్తేయో నిర్ బుత్వియః" ఇతి సమిధి సమారోప్య, లౌకికాగ్నిం ప్రతిష్ఠాప్య "ఆజుహ్వానః - ఉద్బుధ్యస్వ" ఇతిద్వాభ్యాం తాం సమిధ మాధాయ ప్రజ్వాల్య పరిస్తీర్యాజ్యం దర్వీంచ సంస్కృత్య సమస్తమప్ర దక్షిణం పరిషిచ్య "అయాశ్చ - అగ్నిర్హోతా" ఇతి ద్వాభ్యామ్, "బ్రాహ్మణఏకహోతా" ఇత్యనువాకె నచ ప్రతివాక్య చతుష్టయమ్ "మనోజ్యోతిర్జుషతామ్-యన్మఆత్మనః" ఇతిద్వాభ్యామ్ "భూరగ్నయేద" ఇతి చతుర్భిర్వ్యాహృతిభి ర్వ్యస్తాభి స్సమస్తాభిశ్చ హుత్వా, పూర్వవత్పరిషిచ్య తతఃకర్మ ప్రతిపద్యత ఇతి ॥ * కారికాచ = ఉపా యనాగ్నౌ చ వివాహవహ్నౌ శవానలే సూతకపావకేచ । శాన్తేఽప హత్యాఽపహతేతి మంత్రాచ్ఛన్నో దేవ్యాఽద్భిరవోక్ష్య భస్మ॥ తద్భస్మ చారోప్య సమిధ్యయంత ఆజుహ్వా ఉద్బుధ్య బుచోద్వయేన । లోకాగ్నా నలే తాం సమిధం నిధాయ పరిస్తరాజ్యోత్పవనాది కృత్వా ॥ అయాశ్చ పంచహోతాచ బ్రాహ్మణ ఏకహోతా దశ । మనస్వతీచమిందాచమహా వ్యాహృతయస్తథేతి ॥

హేమాద్రౌ - అథాస్థి సంచయనాత్ప్రాక్ప్రేతాగ్ని నాశే తథా వివాహాదావపి ప్రాయశ్చిత్తమాహ దేవలః

ప్రేతాగ్నిశ్చ వివాహాగ్నిర్వ్రతాగ్నిర్జాతకర్మణి । నష్టేహృత శ్చోపహతశ్శాంత శ్చేత్త్రి దోషభాక్ ॥ నష్టః-అపసరణమ్ ॥ నానా దిక్షు హృతోఽజ్ఞానిభిర్గృహీతః । ఉపహతః - అన్యాగ్ని మేళనమ్ ॥ శాన్తోనష్టప్రాయః । ఏతేషాంచతుర్విధానామగ్నీనాంమేళనప్రాయశ్చిత్తం కూర్మ పురాణేపిపూర్వవదేవోక్తమ్ ॥ కృత్వా విప్రస్తతఃపశ్చాత్తత్కర్మ సమాపయేత్ । ప్రాయశ్చిత్తవిహీనం యత్తత్కర్మ విఫలం భవేత్ ॥ స్థాలీపాకానంతరం శేషహోమపర్యంతం వివాహాగ్ని నాశే ఏతదేవ

ప్రాయశ్చిత్తమ్ ॥ ఉపనయనాదూర్ధ్వం చతుర్థీ హోమ పర్యన్తం శాస్త్రే తదేవ ॥ శిశౌ జాతే తదా జాతకర్మ కృత్వా ఫలీకరణ హోమాగ్నౌ దశ రాత్రిమధ్యే శాంతే తదేవ॥ శవాగ్నౌ తుస్పష్టమ్ ॥ ఇతి హేమాద్రినిరచితమ్॥

నిశాది మరణప్రాయశ్చిత్తం నైకర్చ విధినేతి స్మృత్యన్తరే

నిశాయాం కృష్ణపక్షే దక్షిణేచాయనే మృతౌ । తాసూర్యేత్యాది షణ్మన్త్రైర్జుహుయాత్తు పృథక్పృథక్ ॥ చతుర్గృహీతేనాజ్యేన దాహక స్తుసమాహితః । పితృమేధ విధానేన దహ్యాతేయస్సుతాదిభిః ॥ తాసూ ర్యేత్యాది తస్యైవ ప్రాయశ్చిత్తముదీరితమ్ । ఏకర్చ విధినాదాహే ప్రాయశ్చిత్తన్తు నేష్యత ఇతి ॥

సర్పహత ప్రాయశ్చిత్తం విజ్ఞానేశ్వరీయే విశేషః

సువర్ణతారనిష్పన్నం నాగంకృత్వా తథైవగామ్ । వ్యాసాయదత్వా విధివత్పితురానృణ్యమాప్తవానితి ॥ వ్యాసాయ-వేదవిద ఇతియావత్ ॥

పర్యుషిత శవ ప్రాయశ్చిత్తమాహ గార్గ్యః

పంచవింశ ఘటీపూర్వం దివా ప్రేతస్య సంస్కృతిః । దివావాయ దివారాత్రౌ శవస్తిష్ఠతి కర్హిచిత్ ॥ తత్పర్యుషిత మిత్యాహుర్దహనే తస్యకాగతిః । బ్రాహ్మణేభ్యో విధింలబ్ధ్వా కృచ్ఛ్రత్రియమథాచరేత్ ॥ పంచగవ్యేన సంస్నాప్య పావమాన్యాభి మంత్ర్యచ । జలేనస్నాపయి త్వాచ విధివద్దహనం చరేత్ ॥ అన్యథా దహనేతస్య సర్వంతన్నిష్ఫలం భవేదితి ॥

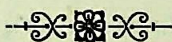
॥ ఇతి పర్యుషిత శవ ప్రాయశ్చిత్తమ్ ॥

☞ యత్త్రిస్త్రియ ఆహుస్తత్కుర్యాదిత్యత్ర భోధాయనేన బహుధోక్తమ్

తద్యథా-మృతదినే పుత్రాదిప్రేషణముఖేన బన్ధుజ్ఞాపనమ్, పుత్రాగ్నిద్యానయనమ్, జ్ఞాతిభిస్తండులాన్నాది ప్రదానమ్, సంచయే పంచభక్ష్యాదిదానమ్, దశాహే ప్రభూత బల్యపూపాదిప్రదానమ్. రాత్రౌ ఘానా పూపాదిప్రదానమ్, అపరరాత్రే తద్బంధుభిః మృతభర్తృకాయై వస్త్రదానమ్, ఏకోద్దిష్టభోక్త్రే మృతవస్త్రాఙ్గుళీయక జలపాత్ర భుక్తిపాత్రాది దానమిత్యాది, యచ్చ కించిత్ స్త్రియ ఆహుస్తచ్చ సర్వం కుర్యుః ॥

ఏవం స్త్రీభిరుక్తమపి కర్తవ్యమిత్యత్ర ప్రమాణమాహ కాత్యాయనః

యద్యపిస్యాత్త్రిలోకజ్ఞః త్రైలోక్యాకర్షణ క్షమః । తథాఽపి లౌకికాచారం మనసాఽపి న లంఘయేదితి ॥

దుర్మరణ నిమిత్తాని

బ్రాహ్మణాముదకాత్సర్పాద్గోభిః పశుమృగాదిభిః । ఉద్బంధనోదకవిషైస్సర్పాద్యుపల వైద్యుతైః ॥ ప్రమాదాన్మరణేచాంద్రం తప్తకృచ్ఛ్రత్రయం తథా । యద్వా షాణ్మాసకృచ్ఛ్రాణి గా దద్యాద్దశ పంచవా ॥ ఛాగలేయః = చండాలా ముదకాత్సర్పాద్బ్రాహ్మణాద్వైద్యుతాదపి । దంష్ట్రిభ్యశ్చ పశుభ్యశ్చ మరణం పాపకర్మణామ్ ॥ తేషాం పాప విశుద్ధ్యర్థం షాణ్మాసం కృచ్ఛ్రమాదిశేదితి ధర్మశాస్త్రానుసారేణై తేషా

మన్యతమప్రకారేణ పంచదశ కృచ్ఛ్రాణి భవన్తి ॥ మనువర్జనాన్తు విప్రాణాం గర్హితే మరణేసతి । సద్యఏవ క్రియాః కార్యా విప్రాణా మనుశాసనాదితి ॥ అపరార్కేఽచ = మర్మృతా సద్యఏవస్యాత్సంస్కారోహి ద్విజన్మనామ్ । లబ్ధ్వా కృచ్ఛ్రాణి విప్రేభ్యః ఇతి ధర్మవిదాం మతమితి వచనాత్సద్య ఏవ సంస్కారోభవతి ॥ స్మృత్యన్తరే = ప్రాజాపత్యాది కృచ్ఛ్రం చ తప్తకృచ్ఛ్రత్రయన్తథా । చాంద్రాయణన్తతః కుర్యాన్నారాయణ బలిన్తథా ॥ కృత్వైతద్వత్సరస్యాన్తే విదధీతౌర్ధ్వదైహికమ్ । షణ్మాసా ద్ద్విగుణం కార్యం త్రిమాసా త్త్రిగుణం భవేత్ ॥ చతుర్గుణం త్రిపక్షేస్యాత్సద్యః పంచగుణం భవేదితి ॥ అనేన వచనేన సద్యస్సంస్కారపక్షే పూర్వోక్తాని పంచదశకృచ్ఛ్రాణ్యేవ పంచగుణితాని భవన్తి ॥ పంచసప్తతి సంఖ్యాకప్రాజాపత్యకృచ్ఛ్రాత్మకంప్రాయశ్చిత్తం పాపాపనోదకం భవతీతి నిశ్చయేన మర్మరణ ప్రాయశ్చిత్తంకుర్యాత్ ॥

అత్రక్వచిదపవాదః పురాణేశ్రూయతే

ప్రమాదాదపి నిశ్శంకమకస్మాన్మృత్యునామృతః ॥ శృంగిదంష్ట్రి నఖివ్యాళ విషవిద్యుజ్జలాదిభిః ॥ చండాలై రథవాచోరైర్నిహతో యత్ర కుత్రచిత్ । తస్య దాహాదికం కార్యం యస్మాన్న పతితస్తు సఇతి ॥

తత్రాపి ప్రాయశ్చిత్తోత్తర కాలమేవ క్రియాః కార్యాఇత్యఙ్గిరాః

యదికశ్చిత్ప్రమాదేన మ్రియతేఽగ్న్యుదకాదిభిః । తస్యాశౌచం విధాతవ్యం దద్యాత్పిండోదకక్రియామితి ॥

అత్రవిశేషమాహ - గౌతమః

యస్యతు ప్రాణాన్తికం ప్రాయశ్చిత్తం సమృతశ్శుద్ధ్యేత్ । సర్వాణ్యేవోదకాదీని ప్రేతకృత్యాని కుర్యురితి ॥

మహారోగాదిభిరకామతో మృతస్య పురాణే

మశ్చికిత్స్యైర్మహారోగైః పీడితస్తు పుమాన్యది । ప్రవిశేజ్జ్వలనం దీప్తం కుర్యాదనశనం తథా ॥ అగాధతోయరాశిం చ విషంపీత్వాచకో పతః । విప్రాగ్న్యుదకచండాల శృంగి దంష్ట్రిభిశస్త (త్ర) తః । అకామతో మృతా నాన్తు (దాపయె) ఆహ రేజైందవద్వయమితి ॥

అకృత చూడవిషయె అపరార్కే

చండాలాదగ్నినావాఽపి విద్యుతా బ్రాహ్మణేనవా । పథివా పశునా వృక్షాత్పతేనోద్బంధనేనవా ॥ జలేవా భోజనేవాఽపి యఃపంచత్వముపాగతః । తస్య పాప విశుద్ధ్యర్థం తప్త కృచ్ఛ్రం సమాచరేదితి ॥

తథాఽనుపనీతవిషయె బృహదఙ్గిరాః

ప్రమాదాన్మ్రియతె యస్తు భృగ్వగ్న్యనశనాంబుభిః । తస్య పాపవిశుద్ధ్యర్థం కృచ్ఛ్ర షట్కం విధీయత ఇతి ॥

అనుపనీత విషయె బుద్ధిపూర్వక మరణే సఏవ

అష్టౌ కృచ్ఛ్రాణివా కుర్యాచ్చాంద్రాయణ మథాపివా । తస్య పాపవిశుద్ధ్యర్థమఙ్గిరా మునిరబ్రవీత్ ॥ అథ కశ్చిత్ప్రమాదేన మ్రియేతా గ్న్యుదకాదిభిః । చండాలై రన్త్యజైశ్చైవ వ్యాఘ్రసర్పాదినాతథా ॥ పశుభిశ్చతథాచోరై ర్విషాద్బంధన శస్త్రకైః । తస్య పాప విశుద్ధ్యర్థం షాణ్మాసం కృచ్ఛ్రమాచరేదితి ॥

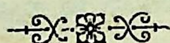
కృచ్ఛ్ర ప్రతినిధిమాహ యజ్ఞపార్శ్వః

ప్రాజాపత్యే భవేద్ధేనుస్తప్తస్నాన్తపనేతథా। మహాసాన్తపనేత్రిస్రో ద్వేతు సాన్తపనే తథా ॥ పంచచాంద్రాయణే ప్రోక్తాశ్చతస్రోవాఽపి థే

నవః । పరాకెద్వేతు నిర్దిష్టే తప్త కృచ్ఛ్రేత థైవచ ॥ ద్వేతుకృచ్ఛ్రే సమాఖ్యాతె ధేనుపంచపురాణికాః । నిష్కంసాన్తపనేతిస్రోద్వేతు సాన్తపనేఽథవా ॥ పంచచాన్ద్రాయణే ప్రోక్తాశ్చతస్రోవాఽపిధేనవః ॥

నిష్కవిషయె నారద శ్చతుర్వింశతిమతే

ప్రాజాపత్యేతు గామేకాం ద్వయం సాన్తపనేతథా । పరాకతప్త కృచ్ఛ్రేషు తిస్రస్తిస్రస్తుగాస్స్మృతాః ॥ అష్టౌచాన్ద్రాయణేదేయాః దక్షిణాస్తు విశేషతః । యథా విభవసారేణ దానందద్యాద్విశుద్ధయె ॥ అష్టౌ చాన్ద్రాయణేదేయా ఇతి ధనికవిషయమ్ ॥ అశక్తౌతు = చాన్ద్రాయణ పరాక కృచ్ఛ్రాతికృచ్ఛ్రాస్తు ప్రాజాపత్య త్రయాత్మకాః ॥ ఇతి కృచ్ఛ్ర ప్రత్యామ్నాయాః ॥

అథ దుర్మరణ ప్రాయశ్చిత్తప్రయోగః

ప్రా...మ్య - దేశకాలౌ సంకీర్త్య అముకస్య అముకగోత్రస్య శర్మణః అముష్య ప్రమాదాద్వా చండాలాద్యముకనిమిత్తైర్హతస్య దుర్మరణజనితపాపాపనోదకం ప్రాయశ్చిత్తం పరిషదనుజ్ఞాపూర్వకం కరిష్యామీతి సఙ్కల్ప్య । పరిషద్దక్షిణాం గృహీత్వా పరిషదం త్రిః ప్రదక్షిణీ కృత్య దండవత్ప్రణమ్య విజ్ఞాపయేత్ - అశేషే హేపరిషత్... యథోక్తదక్షిణామివస్వీకృత్య అముకస్యాముక గోత్రస్యాముక శర్మణః అముష్య ప్రమాదాదముకనిమిత్తాద్ధతస్య దుర్మరణజనిత పాపాపనోదకం ప్రాయశ్చిత్తం నిశ్చిత్యోపదిశ్య మామనుగృహాణ, ఇతి విజ్ఞాప్య పరిషదె దక్షిణాం సమర్ప్య పునః ప్రణమేత్ ॥ పరిషదపి యజమానేన విజ్ఞాపితస్య

ప్రమాదాదముక్తైర్హత నిమిత్తస్య దుర్మృతస్య పంచసప్తతి సంఖ్యాక ప్రాజాపత్యకృచ్ఛ్రాత్మకం ప్రాయశ్చిత్తం పాపాపనోదకం భవతీతి నిశ్చిత్య యజమాన అముష్య చండాలాద్యైర్హతస్య దుర్మృతస్య ప్రాయశ్చిత్తం సద్యస్కాలత్వాత్ పంచగుణితం పంచసప్తతిసంఖ్యాక ప్రాజాపత్యకృచ్ఛ్రాణి సముద్రగా మహానదీస్నాన ధేనుదానాది శక్య ప్రత్యామ్నాయ రూపేణాచర । అస్మిన్ ప్రాయశ్చిత్తే సమ్యగాచరితే సతి తవపిత్రాదేః త్వదుక్తనిమిత్తాత్పాపాన్ముక్తో భవిష్యతి – ఇత్యుపదిశేత్ ॥

తతః కర్తా ప్రా...మ్య, దేశకాలౌ సంకీర్త్య పిత్రాదేర్గోత్రస్య శర్మణః అముష్య చండాలాద్యైర్హతస్య దుర్మృతస్య నైమిత్తిక పాపాపనోదకం పరిషదుపదిష్టం ప్రాయశ్చిత్తం శక్య ప్రత్యామ్నాయ రూపేణాచరిష్యామి। ఇతిసఙ్కల్ప్య ॥ పంచసప్తతి సంఖ్యాక ప్రాజాపత్యకృచ్ఛ్రాణి ధేనుదాన సముద్రగా నదీస్నానాది ప్రత్యామ్నాయ రూపేణాచరిత్వా మహానద్యాం మృత్తికాస్నాన కర్తృభ్యః ఫల స్వీకరణార్థమాగ్నేయం హిరణ్యం తేభ్యస్తేభ్యస్సంప్రదదే నమమ – ఇతి దక్షిణాం దత్వా పరిషదం ప్రార్థయేత్, అస్మత్పిత్రాదేః గోత్రశ్శర్మా చండాలాద్యైర్దుర్మరణ జనిత పాపాన్ముక్తో భవతు ఇతిభవన్తోబ్రువన్తు – ఇతిబ్రూయాత్ – పరిషదపి ఉచ్చైః తథాఽస్త్వితి బ్రూయాత్ । ఏవం ప్రాయశ్చిత్తం కృత్వా ॥

నారాయణ బలిఙ్కుర్యాత్ తత్ర వృద్ధ యాజ్ఞవల్క్యః

నారాయణబలిః కార్యో లోకగర్హాభయాన్నరైః । తతస్తేషాం భవేచ్ఛౌచం నాన్యథేత్యబ్రవీద్యమ ఇతి ॥ వ్యాసోఽపి = నారాయణంసముద్దిశ్య శివం వా యత్ప్రదీయతే । తత్ర శుద్ధికరం కర్మ తద్భవేన్నైతదన్యథేతి ॥ అఙ్గిరాః = నారాయణబలిః కార్యో దుర్మృతా దుర్మృతస్యతు । సంవత్సరే వ్యతీతేవా తదర్ధే పాదఏవవా ॥

మనుః = సర్వేషామేవలోకానాం గురుర్నారాయణోహరిః । తస్య సంపూజనంకార్యం సర్వపాపహరం హి తత్ ॥ తముద్దిశ్య బలిఃకార్యో దత్తోఽపిమరితాపహః । మంత్రసంస్కారహీనస్తు సుగతిం ప్రాపయిష్యతి ॥ అతో నారాయణబలినా ప్రేతశ్శుద్ధ్యేత్ ॥ అనేనద్వారేణౌర్ధ్వదేహిక శ్రాద్ధాది సంప్రదానయోగ్యత్వం జనయతీతి తేషామప్యౌర్ధ్వదేహికం సర్వంకార్యమేవ ॥ యేమృతాః పాపమార్గేణ తేషాం సంవత్సరాత్పరమ్ । నారాయణబలింకృత్వా కుర్యాదూర్ధ్వక్రియాంద్విజః ॥ ఇతివచనాచ్చ- ; పూర్వం నారాయణబలిం కృత్వా పశ్చాత్ప్రేతకృత్యం కుర్యాత్ ॥ హారీతశ్చ = భస్మాస్థీని గృహీత్వాతు విప్రాణామనుశాసనాత్ । క్షీరప్రక్షాళనంకృత్వా తదస్థిప్రేతవద్దహేదితి వచనాత్ దగ్ధమస్థి పునర్గృహీత్వా స్వశాఖోక్త విధినా పైతృమేధికం కుర్యాత్ ॥ ఇత్యాహితాగ్నేః ప్రమాదమరణే । బుద్ధిపూర్వక మరణే పలాశవిధిః । అనాహితాగ్నేః ప్రమాదమరణే వికల్పఇతి యల్లాజీయే ॥

దుర్మృత నారాయణబలి ప్రయోగః

దుర్మృతస్య పురుషాదేస్సంస్కారాత్పూర్వం వత్సరాన్తే షణ్మాసే త్రిమాసే త్రిపక్షే సద్యోవా తత్తత్కాలానుగుణం యథోక్తకృచ్ఛ్రాచరణ పూర్వకం నారాయణబలిం కృత్వా మంత్రసంస్కారం కుర్యాత్ ॥

ఏకాదశ్యాం శ్రవణనక్షత్రే రోహిణీనక్షత్రే యస్మిన్ కస్మిన్ దినేవా కర్తాస్నాత్వాఽఽచమ్య కృతప్రాణాయామో దేశకాలౌ సంకీర్త్య, అముకస్యాముకగోత్రస్యాముకశర్మణోఽముష్యచండాలాద్యైహిక

తస్య దుర్మృతస్య దుర్మృతిజనిత పిశాచత్వ నివృత్తిద్వారా ప్రేత సంస్కార యోగ్యతాసిద్ధ్యర్థం నారాయణబలిఙ్కరిష్యామి । ఇతిసఙ్కల్ప్య ॥ శ్రోత్రియాగారాదగ్నిమాహృత్య యత్రక్వచేతి విధినాఽగ్నింప్రతిష్ఠాప్య చరుంశ్రపయిత్వాఽభిఘార్య ప్రాచీనముదీచీనంవోద్వాస్య ప్రతిష్ఠితమభిఘార్య । అగ్నేరుపసమాధానాద్యగ్ని ముఖాన్తే "సహస్రశీర్ షాపురుషః" ఇతి పురుషసూక్తేన ప్రత్యృచం షోడశ పలాశసమిధోహుత్వా తథైవావదానధర్మేణ షోడశ చర్వాహుతీస్తత ఆజ్యాహుతీశ్చ హుత్వా స్విష్టకృజ్జయాది ప్రతిపద్యతే పరిషేచన బ్రహ్మవిసర్జనాన్తం కృత్వా, పునః పురుషసూక్తంజపిత్వా ఓం నమోనారాయణాయేతి మంత్రముచ్చార్య చరుశేషేణాగ్నేః పురతోదర్భేషు బలిందత్వాఽగ్న్యుపస్థానాది తంత్ర శేషం సమాప్య కేశవాదీన్ దామోదరాంతాన్ ప్రేతంచోద్దిశ్య త్రయోదశ బ్రాహ్మణావరాన్ భోజయేత్ ॥ కృష్ణపక్షే మృతిశ్చేత్సంకర్షణాదీన్భోజయేత్ ॥ బ్రాహ్మణాలాభే యథాలాభం వా భోజయేత్ । తత్ప్రకారస్తు = ఏకోద్దిష్టవిధానేనాన్నశ్రాద్ధఙ్కుర్యాత్ ॥ తతః కర్తా ప్రాణానాయమ్య దేశకాలౌసఙ్కీర్త్య - అముకస్యాముక శర్మణోఽముష్య చండాలాద్యైర్హతస్య దుర్మృతస్య దుర్మృతి జనిత పిశాచత్వ నివృత్తి ద్వారా ప్రేతసంస్కార యోగ్యతా సిద్ధ్యర్థం కేశవాదీన్ దామోదరాన్తాన్ సఙ్కర్షణాదీన్ (శ్రీ) కృష్ణాంతాన్వా శుక్లకృష్ణపక్ష మరణ భేదేనోద్దిశ్య అముకం గోత్రం శర్మాణమముంచోద్దిశ్య ఏకోద్దిష్ట విధానేన అన్నద్రవ్యేణ శ్రాద్ధంకరిష్యామీతి సఙ్కల్ప్య । ప్రేతార్థం ప్రాచీనావీతీ - అన్యత్రోపవీతీకుర్యాత్ ॥ సర్వత్ర కేశవాయనమః, నారాయణాయనమః, ఇత్యేవం ప్రకారేణ బ్రాహ్మణ నిమంత్రణాదికం కృత్వా కేశవార్థే, నారాయణార్థే, క్షణః కర్తవ్య ఇత్యాది ద్వాదశబ్రాహ్మణాన్ ప్రేతార్థమేకంచ నిమంత్రయేత్ ॥ గోమయేన మండలద్వయం చతురశ్రమేకం, ప్రేతార్థం వర్తులమేకమితి, పాదప్రక్షాళనంచ కృత్వాఽ

ఉచాంతాన్ప్రాఙ్ముఖానుపవేశ్య ప్రేతార్థముదఙ్ముఖముపవేశ్య । భవదను జ్ఞయా ప్రకారాంతం శ్రాద్ధకర్మకరిష్యామీతి సఙ్కల్ప్య ॥ అపహతా ఇత్యాది - భోజనపాత్రనిధానాంతం కృత్వా, పక్వాన్నాత్పాత్రద్వయే నోద్ధృత్య ఏకపాత్రస్థమన్నమాదాయ భవదనుజ్ఞయాఽగ్నౌ కరిష్యామి, కురుష్వేత్యనుజ్ఞాప్య-లౌకికాగ్నిముప సమాధాయ ప్రాగుదగగ్రైః దర్భైః పరిస్తీర్య తూష్ణీంసమంతం ప్రదక్షిణం పరిషిచ్య మేక్షణేనాదాయ కేశవాయ స్వాహేత్యాది ద్వాదశాహుతీర్హుత్వా - ఉత్తరంపరిషిచ్య । పాత్రా న్తరస్థమన్నమాదాయ ప్రేతాహుతిం హోష్యామీత్యుక్త్వా దక్షిణతోఽ ఙ్గారాన్నిరూహ్య "ప్రేతాయాముష్మై యమాయచస్వాహా" ఇతిహుత్వా హుతశేషంతత్పాత్రేషునిధాయ (అన్న) పరివేషణాది బ్రాహ్మణభోజ నాంతం కృత్వా హుతశేషం భుక్తిశేషంచమధ్వాజ్య తిలమిశ్రాణ్కృత్వా త్రయోదశ పిండాన్కృత్వా ప్రాగగ్రాన్దర్భానాస్తీర్య తేషు "కేశ వాయనమః" ఇత్యాదిభిః ద్వాదశపిండాన్ దత్వా తేషాముపర్యక్షతో దకం దత్వా దక్షిణాగ్రేషుదర్భేషు గోత్రాయ - శర్మణే - అముకాయ - ప్రేతాయ "ఏషపిండ ఉపతిష్ఠతు" ఇత్యేకం పిండందత్వా - తస్యోపరి తిలోదకం దత్వా, ప్రా...మ్య, దేశకాలౌ సఙ్కీర్త్య కేశవాదీన్ ప్రేతం చోద్దిశ్య మయాకృతేన నారాయణ బలి కర్మణా గో - శ - అముకస్య ప్రేతస్య చండాలద్వైర్హతస్య దుర్మృతస్య తజ్జనిత పిశా చత్వనివృత్తి ద్వారా ప్రేతసంస్కార యోగ్యతాఽస్త్వితి భవన్తోబ్రువన్తు- ఇతి బ్రూయాత్ । తతః పిండానప్సుప్రక్షిప్య స్నాయాత్ ॥

॥ ఇతి దుర్మృత నారాయణ బలిః ॥

అవిశేషేణ విషాది నిమిత్తేన మరణే హోమవిశేషమప్యాహ

ఏవం దుర్మరణ ప్రాయశ్చిత్త నారాయణ బల్యనన్తరం ఆరబ్ధ శరీర

సంస్కారస్య అగ్నిసిద్ధ్యనన్తరం ఉక్త ప్రాయశ్చిత్తహోమం కృత్వా శరీరం సంస్కుర్యాత్ ॥ తదిత్థం ప్రాయశ్చిత్త హోమః కార్యః ॥

సూ = యద్యాహితాగ్ని ర్విషహతో మ్రియేతతస్య ప్రాయశ్చిత్తమ్ "నమో అస్తు సర్పేభ్యః" ఇతి తిసృభిశ్చతుర్గృహీతేనాజ్యేన జుహుయాత్ ॥ యద్యాహితాగ్నిరప్సు మ్రియేత తస్య ప్రాయశ్చిత్తమ్ "ఇమం మే వరుణ తత్త్వాయామి" ఇతి ద్వాభ్యాం చతుర్గృహీతేనాజ్యేన జుహుయాత్ ॥ యద్యాహితాగ్నిః పశుభ్యోమ్రియేత "ఆగావో అగ్మన్ - ఇన్ద్రో యజ్వనే" ఇతిద్వాభ్యాం పూర్వవజ్జుహుయాత్ ॥ యద్యాహితాగ్నిరశనిహతోమ్రియేత "మూర్ధానందివో అరతిం పృథివ్యాః" ఇతి పూర్వవజ్జుహుయాత్ ॥ యద్యాహితాగ్నిర్దంష్ట్రిభ్యోమ్రియేత "దగ్ంష్ట్రాభ్యాం మలిమ్లూన్ - యేజనేషు మలిమ్లవః" ఇతి ద్వాభ్యాం పూర్వవజ్జుహుయాత్ ॥ ఏతదేవాస్య ప్రాయశ్చిత్తం భవతీతి విజ్ఞాయతే ॥ అత్ర నిమిత్తస్య తుల్యత్వా దనాహితాగ్నేరపి తత్తదుక్త ప్రాయశ్చిత్తం భవత్యేవ ॥ ఏవం ప్రకారేణ సంకల్పే తత్తన్నిమిత్తముక్త్వా ప్రాయశ్చిత్తం కృత్వా సంస్కారః కార్యః ॥

శవస్యా స్పృశ్యస్పర్శాదౌ ప్రాయశ్చిత్తాది, ధర్మసింధుసారే

శ్మశానే నీయమానశవస్య శూద్రాదిస్పర్శే శూద్రేణ వహనేవా । కుంభే సలిలమాదాయ పంచగవ్యం తథైవచ । సుమంత్రైరభిమన్త్ర్యాప స్తేన సంస్నాప్య దాహయేదితి । కృచ్ఛ్ర త్రియంచ కుర్యాత్ । సూతికా రజస్వలయోః స్పర్శేప్యేవమేవ, ప్రాయశ్చిత్తంతు పంచదశకృచ్ఛ్రాః । శూద్రేణ ద్విజదాహేతు చాంద్రాయణం పరాకః ప్రాజాపత్యాని సముచ్చయేన పుత్రాదిః కృత్వాఽస్థీని పునర్దహేత్, అస్థ్యభావే పాలాశ విధిః । రజకాది సప్తవిధాన్త్యజాతిస్పృష్టమరణేత్వేకత్రింశత్కృచ్ఛ్రాణి ।

దేశాన్తర మరణే పరాకద్వయమష్టౌ కృచ్ఛ్రాణివా । కృచ్ఛ్రత్రయం ప్రకు ర్వీత ఆశౌచ మరణేఽపివా । అర్ధదగ్ధశవేచితేరస్పృశ్యస్పర్శే కృచ్ఛ్రత్రియమ్ । ఏవం పుత్రాదయఃపిత్రాదేఃపాపినఃపాపానుసారేణ ప్రాయశ్చిత్తకాండోక్తం ప్రాయశ్చిత్తమ్। దుర్మరణాత్మఘాతాదినిమిత్తే పూర్వోక్తప్రాయశ్చిత్తం నారాయణబల్యాదికం చ కృత్వైవాన్త్యే కర్మకుర్యుః। ఏవముక్తప్రాయశ్చిత్తం వినా దాహాదికృతం వ్యర్థం భవేత్। ఉభయోశ్చ నరకః ॥

అనాథ బ్రాహ్మణ సన్యాసినాం సంస్కారాదౌ

అనాథ బ్రాహ్మణవహనాదౌ చ సద్యశ్శౌచ మాహ పరాశరః

అనాథ బ్రాహ్మణం ప్రేతం యే వహన్తి ద్విజాతయః । పదేపదే యజ్ఞఫలమానుపూర్వ్యాల్లభన్తి తే । న తేషామశుభం కించిత్పాపం వా శుభకర్మణామ్ । జలావగాహనాత్తేషాం సద్యశ్శౌచం విధీయతే ॥ అస గోత్రమబంధుం చ ప్రేతీభూతం ద్విజోత్తమమ్ । వహిత్వా చ దహిత్వా చప్రాణాయామేనశుద్ధ్యతీతి ॥ బంధుమిత్రాది రహిత బ్రాహ్మణ వహన స్పర్శన దహనాదౌ స్నానప్రాణాయామాభ్యాం శుద్ధిరిత్యర్థః ॥ అగ్నిస్పర్శోఽపి కర్తవ్యః ॥ బ్రాహ్మే = అనాథబ్రాహ్మణం దగ్ధ్వా పితృమేధ మహాయజ్ఞఫలం ప్రాప్నోతి మానవః । సన్యాసినాన్తు సంస్కర్తు ర్నాశౌచం నోదకక్రియా । అశ్వమేధఫలం తత్ర భవేన్నాస్త్యత్ర సంశయఇతి ॥ బోధాయనశ్చ = సర్వసంగనివృత్తస్య ధ్యానయోగరత స్యచ । న తస్య దహనఙ్కార్యాన్నాశౌచంనోదకక్రియా ॥ యేవహన్తి మహాత్మానం దృష్ట్వా స్పృష్ట్వా ద్విజాతయః । హయమేధఫలంతేషా మస్తీత్యేవం విదుర్బుధా ఇతి ॥ సంగ్రహే = యతీంద్రానాథనిర్హారే సద్యశ్శుద్ధిర్మహాఫలమితి ॥

గర్భవతః బ్రహ్మచారిణశ్చ పిత్రాదివ్యన్య శవనిర్హరణ నిషేధమాహ మనుః

దహనం వహనం వాఽపి ప్రేతస్యాన్యస్య గర్భవాన్। న కుర్యాదుభయం తత్ర కుర్యాదేవపితుస్సదా॥ జ్యేష్ఠస్య చానపత్యస్య మాతులస్యాసుతస్య చేతి॥ దేవలః = బ్రహ్మచారీ న కుర్వీత శవదాహాదికాః క్రియాః। యది కుర్యాత్తతః కృచ్ఛ్రం పునస్సంస్కారమేవ చేతి॥

తస్యైవ పిత్రాది వహనాదౌ వ్రతలోపోనాస్తీత్యాహతు ర్మనుదేవలౌ

ఆచార్యం స్వముపాధ్యాయం మాతరం పితరం గురుమ్। నిర్హృత్యతు వ్రతీప్రేతం న వ్రతేన వియుజ్యతే॥ భృగుః = మాతామహం మాతులం చ తత్పత్నీశ్చ చానపత్యకే। వ్రతీ సంస్కురుతే యత్ర వ్రతలోపో న విద్యత ఇతి। మాధవీయె = ఆచార్యం స్వముపాధ్యాయం గురుంవా పితరంచవా। మాతరం వా స్వయం దగ్ధ్వా వ్రతస్థ స్తత్రభోజనమ్॥ కృత్వా పతతి యత్తస్మాత్ప్రేతాన్నం నతు భక్షయేత్। అన్యత్ర భోజనఙ్కుర్యాన్నచతైస్సహ సంవసేత్॥ ఏకాహ మశుచిర్భూత్వా ద్వితీయాది దివసేషు ప్రేత కృత్యోత్తరకాలం స్నానాచ్ఛుధ్యతీత్యర్థః॥

పర్యుషిత రజస్వలా సూతికా గర్భిణీ శవవహనే ప్రాయశ్చిత్తముక్తం బోధాయనేన

కృత్వాతు పఞ్చగవ్యస్య ప్రాశనంచ తథాగవామ్। గ్రాసం దత్వా యథాశక్తి గాయత్రీ జపమాచరేత్॥ బ్రాహ్మణానాంచ వాక్యేన ఘృతాగ్ని స్పర్శనేనచ। పుణ్యాహేనవిశుద్ధ్యేతనూత్రమన్యత్తు ధారయేదితి॥

సపిండానాం ప్రేతనిర్హరణస్య విహితత్వాదాశౌచాధిక్యమగ్ని స్పర్శనాదికంచ నాస్తీత్యాహ దేవలః

విహితన్తు సపిండానాం ప్రేతనిర్హరణాదికమ్। తేషాం కరోతి యఃకశ్చిత్తస్యాధిక్యం నవిద్యత ఇతి ॥

సమానోదక ప్రేతవహన దహనాదౌ దశాహాశౌచమాహుః మాండవ్యాదయః

శావేచ సూతకేచైవత్ర్యహాముదకదాయినః। శవవాహంతు కుర్యాచ్చేద్దశాహాన్తం భవేత్క్రియేతి ॥ ఆశౌచముదకదానం చ క్రియా ॥ సమానోదాః ప్రకుర్వీరన్ సంస్కారం వహనంయది। దశాహాన్తేన శుద్ధిస్స్యాత్ ॥ యస్సమానోదకంప్రేతం వహేద్వాఽథ దహేత్తువా। తస్యాశౌచందశాహంస్యాత్ ॥ అన్యేషాం యోనిబంధూనాంత్ర్యహం వివురితి ॥

ధర్మార్థం శవనిర్హరణే మానుషాస్థి స్పర్శనే శవదర్శనే

స్మృత్యర్థసారేతు – ధర్మార్థం శవనిర్హరణే స్నానాలంకార వహన దహనాదికే కృతే ద్విజానాం సచేల స్నానాత్ సద్యశ్శుద్ధిః మహాపుణ్యం శుభంచాయుశ్చ భవతి। తత్రాప్యనాథ బ్రాహ్మణ ప్రేత నిర్హరణే అనన్తం పుణ్యం శుభం చాయుశ్చవర్ధతే। ధర్మార్థముత్కృష్ట జాతిప్రేతనిర్హరణే సర్వేషాం సచేల స్నానాచ్ఛుద్ధిః। ధర్మార్థం స్వజాతి ప్రేతనిర్హరణే సచేల స్నాన ప్రాణాయామైశ్శుద్ధిః ॥

అఘూన్త కృత్యమాహ మనుః

అఘాన్తే అఘభాజ స్సంగవేస్నాత్వా గ్రామం ప్రవిశేయురితి। జనన మరణాశౌచాన్తే ఆశౌచిన స్సంగవేస్నాత్వా గృహం ప్రవిశేయు

రిత్యర్థః ॥ తథాస్మృత్యన్తరే = మృతేచ సూతకేచాన్తె సంగవే స్నాన మాచరేత్। సంగవాత్పరతస్స్నాన మార్తవేతు విశిష్యత ఇతి ॥ సంగ్రహేచ = ఆశౌచాన్తె కృతస్నానః స్వస్తివాచన పూర్వకమ్ । బ్రాహ్మణా న్భోజయేత్తత్ర శుద్ధయే విష్ణుతుష్టయ ఇతి ॥

రాత్రి జననాదావాశౌచ కాలః

రాత్రౌ జన్మాది సంభవే అర్ధరాత్రాత్పరం జన్మాదౌసతి పరదినమ్। పూర్వం తదుత్పత్తౌ పూర్వదినమిత్యేకః కల్పః ॥ రాత్రింత్రేధా విభజ్య ఆద్యభాగద్వయే జననాదౌ పూర్వదినం గ్రాహ్యమ్ । ఉత్తరభాగే పర దినమితి ద్వితీయః ॥ ప్రాగుదయాదిత్యపరః కల్పః ॥ తథా విజ్ఞానేశ్వ రీయె = అర్ధరాత్రావధిఃకాలః సూతకాదౌ విధీయతె। రాత్రింకుర్యాత్త్రి భాగన్తు ద్వౌభాగౌ పూర్వఏవతు ॥ ఉత్తరాంశః ప్రభాతేన యుజ్యతే మృతసూతకె । ఋతౌచసూతకెశావే తృతీయాంశః పరాన్వితః ॥ ఆద్యౌ ద్వావంశకౌ యుక్తౌ పూర్వేణాహ్నేతి నిశ్చయః । ఉదితేతు యదా సూర్యేనారీణాం దృశ్యతేరజః ॥ జననం వా విపత్తిర్వా యస్యాహస్తస్య శర్వరీ । రాత్రావేవ సముత్పన్నే మృతే రజసి సూతకె । పూర్వమేవ దినం గ్రాహ్యం యావన్నాభ్యుదితో రవిః ॥ తేషాం చ కల్పానాం దేశా చారేణ వ్యవస్థేతి ॥ అతఏవ స్వదేశాచారానుసారిణా తుణ్డీరమణ్డలీయేన సంగృహీతమ్ = త్రియామాయాస్తృతీయాంశే యది జన్మర్తు మృత్యవః । ప్రభాతాది యదిద్వ్యంశే పూర్వాహాద్యఘమిష్యత ఇతి ॥ పాదోన చతు ర్నాడికారూప సన్ధ్యాకాల రహితా రాత్రిస్త్రియామా ॥ అత్రాహుః = తృతీయభాగె సంప్రాప్తె మలం స్యాన్నిశిచేత్త్రియః । ప్రభాతాది త్రిరాత్రేణ శుద్ధింతస్యా వినిర్దిశేత్॥ ప్రత్యూషి జన్మ మరణేస్యాతాం యది పరందినమ్ ॥ ఇతి వృద్ధ పరాశర స్మరణాత్, "రాత్రింకుర్యాత్త్రి భాగన్తు" ఇత్యాదీని వచనాని రజోమాత్ర విషయతయా సంకోచనీయాని,

జన్మమరణయోస్తు అరుణోదయాద్యేవ దినం గ్రాహ్యామితి ॥ కేచిత్తు = “సూతకె మృతకెచైవ యదఘం పరికీర్తితమ్ । తేచే త్సూర్యోదయాద ర్వాగ్దినమేకన్తు తద్భవేత్” ఇతి వచనాజ్జన్మ మరణయో రుదయాద్యేవ దినం గ్రాహ్యామిత్యాహుః ॥ యథాచారమిహ వ్యవస్థా ॥

పలాశవృంతాదిభిః పునస్సంస్కారవిధిః

యది పిత్రాదీనాం మరణకాలే దేశకాలవైపరీత్యాదిభిః మర్మరత్తై ర్వా సంస్కార కృత్యం న కుర్వీత తదా సంవత్సరమధ్యేఽపి పునస్సం స్కారస్య మలమాసమౌఢ్యాది దోషాభావేన భద్రతిథి త్రిపదర్క్ష భృగ్వంగార బృహస్పతివార ధనిష్ఠాపంచకవ్యతిరిక్త శుద్ధదినె చంద్ర తారాబలాన్వితే పునస్సంస్కారముపక్రమేత్ ॥ యద్యస్థిచేదస్థిభిరేవ పున ర్దాహః । అస్థ్యభావే త్రీణి షష్టిశతాని పలాశవృంతాన్యాహృత్య తైశ్శరీరాకృతిం వక్ష్యమాణప్రకారేణ పర్ణవల్కైః కుశైరూర్ణా సూత్రేణ వా సంధిషు సంవేష్ట్య కుర్వన్తి । జయన్త కారికాయామ్ = శరీరాణి న విందేరన్ దేశాన్తర మృతస్యచెత్ । దద్యాచ్ఛిరస్య శీత్యర్ధం గ్రీవాయాన్తు దశైవతు ॥ ఉరసి త్రింశతం దద్యా ద్వింశతిం జఠరె తథా । బాహ్వో ర్ద్వయోశ్శతం దద్యాద్దశబాహ్వఙ్గులీషుచ ॥ ద్వాదశార్ధం వృషణయో రష్టార్ధం శిశ్నఏవతు । ఊర్వోర్ద్వయోశ్శతం దద్యాత్ షష్ట్యర్ధం జాను జంఘయోః ॥ దశపాదాఙ్గులీషుస్యురూర్ణాసూత్రేణ బంధయేత్ । స్నాప్యాలఙ్కృత్య తద్రూపం కుర్యాత్తస్యాభిమర్శనమితి ॥ శౌనకః = కృష్ణాజినేతు పాలాశవృంతైః కృత్వా నరాకృతిమ్ । చత్వారింశచ్ఛిరో గ్రీవా దశవింశత్యురస్యపి ॥ పంచచత్వారింశద్బాహ్వోః పంచపంచభి

రజ్జులౌ । త్రింశత్సంఖ్యోదరే శిశ్నబీజేఽష్టౌ ద్వాదశక్రమాత్ ॥ పంచ
షష్టిర్ద్వే పదయోరజ్జులౌ పంచపంచభిః । త్రిశతాని చ షష్టిశ్చ పాలాశం
వృంతమాహరేత్ ॥ అలాభే యజ్ఞవృక్షాణాం వృంతాన్యపి సమాహరే
దితి ॥ స్మృత్యన్తరేఽపి = తావద్భిః పాలాశపత్రైశ్శరీరాకృతిరిత్యేకే ॥
కుశైరిత్యన్యే ॥ పర్ణశరైరిత్యపరే ॥ తత్రైవ = దేశాన్తరే ప్రమీతస్య నర
స్యాస్థి పునర్దహేత్ । అస్థ్యభావే పలాశోత్థైర్వృంతైః ప్రతికృతిం
దహేత్ ॥ తదభావే కుశైస్తేషాం షష్ట్యాచ త్రిశతైరపి । చత్వారింశచ్ఛిర
ఇత్యాది - ఊర్ణా సూత్రేణ బంధనమిత్యన్తం పూర్వవత్ ॥ పితృమేధ
సారేతు = పలాశవల్కైః కుశైర్వాసంధిషు సంవేష్ట్య చత్వారింశతా
పలాశవృంతైశ్శిరః ప్రకల్పయతే దశభిర్గ్రీవాం వింశత్యోర స్త్రింశ
తోదరం పంచాశతైకైకం బాహుం తయోరేవ పంచభిరంగులీ స్సప్త
త్యైకైకం పాదం తయోరేవ పంచభిరంగులీరష్టాభిశ్శిశ్నం ద్వాదశభి
ర్వృషణమేవం పురుషాకృతిం కృత్వా ప్రేతమావాహ్య సంస్నాప్యా
లంకృత్యాగ్నిముత్పాద్య సంకల్ప్యాపరేణాగ్నిం “ సర్వస్య ప్రతిశీవరీ ”
ఇత్యే తదాది ప్రతిపద్యతే । తాంఘృతేనాభ్యజ్య దహేదితి ॥

తత్ర సంకల్పః । యథాసంభవమ్ ॥ షష్ఠ్యన్తం గోత్రనామ సం
కీర్త్య - అస్థ్యభావే పలాశవృంతైః - కుశైః - పలాశ పత్రైః - పర్ణ
శరైః - యజ్ఞవృక్షాణాం వృంతైర్వా- ఏతేషామన్యతమేన యథాసంభవం
సంకీర్త్య పూర్వోక్తవచ్ఛరీరాకృతిం కృత్వా ప్రేతమావాహ్యస్నాప్యా
లంకృత్యాభిమృశ్య పునస్సంస్కారంకరిష్యామీతిసంకల్ప్య-తత్తత్ప్రాయ
శ్చిత్తపూర్వకం గవాదిదాన పంచగవ్య సర్వప్రాయశ్చిత్తాదికం కృత్వా
ప్రేతేఽమాత్యా ఇత్యాది కర్మ ప్రతిపద్యతే సమానమత ఊర్ధ్వమితి ॥

॥ ఇతి పునస్సంస్కార క్రమః ॥

అనాహితాగ్ని బ్రహ్మమేధ ప్రయోగః

"అథాతో బ్రహ్మమేధ విధిం వ్యాఖ్యాస్యామః" ఇత్యాది "సన్తిష్ఠతే బ్రహ్మమేధః" ఇత్యన్తమ్ సూత్రమ్ ॥

అత్రాపి పైతృమేధిక ప్రయోగోక్తాని 'ఆపత్కాలె ముమూర్షుభిరనుష్ఠేయాని' ఇత్యారభ్య తిలపాత్రదానాన్తం సర్వమనుష్ఠాయ కర్ణమన్త్ర జపేవిశేషః। (౧) యద్యాచార్యస్య, శ్రోత్రియస్య, వా మరణసంశయె 'బ్రహ్మ విదాప్నోతిపరమ్, భృగుర్వై వారుణిః' ఇత్యనువాకనామకం (ప్రశ్నద్వయమ్) శాన్తిపూర్వకం బ్రహ్మవిదో దక్షిణే కర్ణే జపతి। జీవదశాయా ముపవీతినా। యదిప్రేతి ప్రాచీనావీతినైవ ॥ 'అథ ప్రేతస్య స్నానాలంకరణాది' ఇత్యారభ్య యథాక్రమం షణ్ణిమిత్త ప్రాయశ్చిత్తం కృత్వా సంస్కర్తా బ్రహ్మమేధ సంస్కార యోగ్యతా సిద్ధ్యర్థం పూర్వవత్ ప్రాజాపత్య కృచ్ఛ్రత్రయం చరిత్వా, సిద్ధాగ్నేః ప్రేతస్య సంస్కారసంకల్పః। విచ్ఛిన్నాగ్నేస్తు పూర్వవత్ప్రేతాగ్ని సంధానఃఔపాసన హోమం, విధురస్యాపి యథా శాస్త్రముత్తపనాగ్నిముత్పాద్య సంభావిత దుష్టకాలమరణ

ప్రాయశ్చిత్తం చానుష్ఠాయ పరిషదనుజ్ఞాంలబ్ధ్వా (౨) దర్భే
ష్వాసీన ఇత్యాద్యేకపవిత్రేణ కృత ప్రాణాయామః శ్రీ గోవిం
దేత్యాది దేశకాలౌ సంకీర్త్య - ప్రా...తీ గోత్రం శర్మాణం
అముకపితరం ప్రేతం పరమనిశ్శ్రేయసార్థం అముకాగ్నినా
బ్రహ్మమేధవిధినా సంస్కరిష్యామి - ఇతిసఙ్కల్ప్య । దక్షి
ణతో దర్భాన్నిరస్యాపః ... శ్య - అముకాగ్నిం పూర్వవత్ప్రరి
స్తీర్యేత్యాది సర్వస్యప్రతిశీవరీతి సంవేశనాన్తఙ్కుర్యాత్ ।

(3) సూ = అథాప్యుదాహరన్తి = హోతృాంశ్చ పితృమేధంచ
సంసృజ్య విధిరుత్తరః । విహితశ్చ సమానేన క్రతూనా
ముత్తమః క్రతురితి ॥

☞ అస్మిన్ బ్రహ్మమేధే పితృమేధ మన్త్రైః బ్రహ్మ
మేధమన్త్రాణాం సముచ్చయః కార్యః । తత్ర పూర్వం
పితృమేధ మన్త్రానుక్త్వా బ్రహ్మమేధమన్త్రా వక్తవ్యాః ।
అపిచ సంవేశనమ్ వస్త్రప్రపోర్ణనమ్ వస్త్రాపాదానమ్ ఔషధ్యాణా
మనుమన్త్రణమ్ పర్యావర్తనమ్ దహనదేశసంమార్జనమ్
సంసర్పణమ్ (వ్యుదసనమ్) ఇత్యేతాని పితృమేధ మన్త్రైరేవ

క్రియన్తే బ్రహ్మమేధేమంత్రైనుక్తైః, అతోఽన్యత్రి బ్రిహ్మమేధ మంత్రాణాం సముచ్చయః ॥

(౮) సూ = అన్వారబ్ధే మృతే అముకాగ్నా సువాహేతిం జుహోతి పరేయువాంసమితి । తస్య సగ్రిహైర్హోతృభి హోమః ॥

తతః కర్తా ప్రేతాగ్నా "పరేయువాగ్ంసం" ఇతి హుత్వా దశహోత్రాదిభిః "చిత్తిః పృథివ్యగ్ని స్సూర్యన్తే చక్షుర్మహాహవిహోతా" ఇతి పంచభిర్హోతృమన్త్రైర్వాచా ప్రయుక్తైః ప్రత్యనువాకమనువాకాన్తే జుహోతి-చిత్త్యాదీనాం 'వాచస్పతయె బ్రహ్మణ ఇదమ్।' శుక్లసూత్రేణేత్యాది చరు శ్రపణాన్తం పితృమేధవత్ । తతః ఇమౌయునజ్మీతి వాహకాను మంత్రణమ్ । అగ్న్యాది పదార్థానాం ప్రస్థాపనమ్ ।

సూ = ఆదీయమాన మనుమంత్రయతేపూషా త్వేతశ్చ్యావయ త్వితి । భర్తృసూక్తేన భరణమ్।

"పూషా త్వేతశ్చ్యావయతు, భర్తాసః" ఇత్యనువాకేన చ వాహకైరాదీయమానం ప్రేతమనుమంత్రయతే । గ్రామశ్మ శానయోరిత్యాది ప్రథమాధ్వని పథిబల్యన్తమ్ । పునరాదీయ

మానసం పూషేమా ఆశాః, భర్తాసన్నితిద్వాభ్యా మనుమంత్రి
ణాది ద్వితీయాధ్వని పథిబల్యన్తమ్ । పునశ్చాయుర్విశ్వాయుః,
భర్తా సన్నిత్యనుమంత్రిణాది చరుస్థాలీ భేదనాన్తమ్ । తూష్ణీం
చతుర్థమాదాయేత్యాది నాత్ర నైష్పురీష్య, రాజగవీ, పత్న్యుప
నిపాతనానాం ప్రసక్తిః, ఇత్యన్తమ్ ॥

(౭) సూ=హస్తౌ సంమార్ష్టి-సువర్ణేన బ్రాహ్మణస్య సువర్ణ
గ్ం హస్తాదితి । దక్షిణా ప్రతిగ్రహైర్ని మార్గః ।

(సువర్ణగ్ం హస్తాదిత్యుక్త్వా దేవస్యత్వేత్యనువాకేన
హస్తసం మార్గః ॥ ఇతి భాష్యమ్)

మతాన్తరేయథా=సువర్ణగ్ం హస్తాదిత్యృచా ప్రథమం
ప్రేతస్య హస్తౌసంమృజ్య "దేవస్యత్వా" ఇత్యాదిభిః ప్రతి
దక్షిణాప్రతిగ్రహం సంమార్గః ॥

౧. తద్యథా_సువర్ణమాదాయ "దేవస్యత్వా ...
హస్తాభ్యాం ప్రతిగృహ్ణామి । రాజాత్వా... దేవిదక్షిణాఽగ్నయే
హిరణ్యమ్ । తేనామృతత్వమశ్యామ్ । ... ఉత్తానస్త్వాంగీరసః
ప్రతిగృహ్ణాతు । ఇతి ద్వాదశవాక్యాన్తై సువర్ణేన ప్రేతస్యహస్తౌ
సంమార్ష్టి ।

౨. దేవస్యత్వా···రాజాత్వా···దేవిదక్షిణై గ్నాస్త్వా ఒకృత్తన్నపస్త్వా౽తన్వత్తవరూత్రయస్త్వా౽వయం - సోమాయ వాసః । తేనామృతత్వం···ప్రతిగృహ్ణాతు। ఇతి వాససా పూర్వ వత్సంమార్గః ॥

౩. దేవస్యత్వా···దేవిదక్షిణైర్రుద్రాయగామ్ । తేనా మృతత్వం···గృహ్ణాతు । ఇతి గవా—

౪. దేవస్యత్వా ··· దేవిదక్షిణై వరుణాయాశ్వమ్ । తేనామృతత్వం···గృహ్ణాతు । ఇత్య శ్వేన—

౫. దేవస్యత్వా···దేవిదక్షిణై ప్రజాపతయేపురుషమ్। తెనామృతత్వం···గృహ్ణాతు । ఇతి పురుషేణ —

౬. దేవస్యత్వా ··· దేవిదక్షిణై మనవేతల్పమ్ । తెనామృతత్వం···గృహ్ణాతు । ఇతి తల్పేన—

౭. దేవస్యత్వా ··· దేవిదక్షిణై త్వష్ట్రే౽జామ్ । తెనామృతత్వం···గృహ్ణాతు । ఇత్యజయా—

౮. దేవస్యత్వా ··· దేవిదక్షిణై పూష్ణే౽విమ్ । తెనామృతత్వం ··· గృహ్ణాతు । ఇత్యవినా—

౯. దేవస్యత్వా···దక్షిణానిర్‌ఋత్యాఅశ్వతరగర్దభౌ।
తేనామృతత్వం···గృహ్ణాతు । ఇత్యశ్వతరగర్దభాభ్యామ్ ॥

౧౦. దేవస్యత్వా··· దక్షిణే హిమవతో హస్తినమ్ ।
తేనామృతత్వం···గృహ్ణాతు । ఇతి హస్తినా సంమార్గః ॥

౧౧. దేవస్యత్వా···దక్షిణేగంధర్వాప్సరాభ్యస్స్రగలం
కరణే। తేనామృతత్వం···గృహ్ణాతు। ఇతిస్రగలఙ్కరణాభ్యామ్—

౧౨. దేవస్యత్వా···దక్షిణా విశ్వేభ్యో దేవేభ్యోధా
న్యమ్। తేనామృతత్వం···గృహ్ణాతు । ఇతి ధాన్యేన—

౧౩. దేవస్యత్వా···దక్షిణా వాచేఽన్నమ్। తేనామృ
తత్వం···గృహ్ణాతు । ఇత్యన్నేన—

౧౪. దేవస్యత్వా···దక్షిణాబ్రహ్మణఓదనమ్ । తేనా
మృతత్వం···గృహ్ణాతు । ఇత్యోదనేన—

౧౫. దేవస్యత్వా···దక్షిణే సముద్రాయాపః । తేనా
మృతత్వం···గృహ్ణాతు । ఇత్యద్భిః—

౧౬. దేవస్యత్వా···దక్షిణఉత్తానాయాఙ్గీరసాయానః।
తేనామృతత్వం···గృహ్ణాతు । ఇత్యనసా—

౧౭. దేవస్యత్వా... దేవిదక్షిణె వైశ్వానరాయరథమ్ ।

వైశ్వానరః ప్రత్నథా... ఇత్యాది వాక్యచతుష్టయముక్త్వా-రాజాత్వా...దక్షిణె వైశ్వానరాయరథమ్ । తెనామృతత్వమశ్యామ్ ... ఉత్తానస్త్వాఙ్గీరసః ప్రతిగృహ్ణాతు । ఇతి రథేన సంమార్గః ।

అత్ర సర్వత్ర సంమృజ్యమాన వస్త్రాదిపదార్థాభావే ప్రత్యేకం గృహీతేన సువర్ణేన వా ప్రేతస్య హస్తయోస్సంమార్గః కార్యః ।

సూ=అథైనం చితావుపర్యధ్యూహతి, అథాస్య ప్రాణాయతనేషు హిరణ్యశల్కాన్ప్రత్యస్యత్యాజ్య బిందూన్వా। హృదయైర్హిరణ్య శకలాః ।

(౬) హృదయాని-సువర్ణం ఘర్మమిత్యాద్యనువాకాన్తామంత్రాః । అస్య (ప్రేతస్య) సప్తసుప్రాణాయతనేషు ఆస్య నేత్ర శ్రోత్రఘ్రాణేషు యథాక్రమం దక్షిణ సవ్యేషు సువర్ణం ఘర్మమితి సర్వమనువాకముక్త్వా సకృదేవాన్తతః హిరణ్యశకలాన్ క్షిపేత్ ఇత్యేకఃపక్షః ॥

అథవా సువర్ణం ఘర్మమిత్యాదినా చతుర్దశవాక్యాత్మకేన దశహోతృ హృదయేనాస్యే, బ్రహ్మేంద్రమిత్యాదినా ద్వాదశవాక్యాత్మకేన చతుర్హోతృ హృదయేన దక్షిణనేత్రే, శతంనియుత ఇత్యాదినా ద్వాదశవాక్యాత్మకేన పంచహోతృ హృదయేన సవ్యనేత్రే, సువర్ణం కోశమిత్యాదినా ద్వాదశవాక్యాత్మకేన షడ్ఢోతృ హృదయేన దక్షిణకర్ణే, ఇందో॰ రాజేత్యాద్యనువాకశేషేణ సప్తహోతృహృదయేన సవ్యకర్ణే, తేనైవ వృత్త్యా ప్రత్యేకం దక్షిణసవ్యఘ్రాణయోః ఇతిద్వితీయః ।

యదివా - సువర్ణం ఘర్మమిత్యాస్యే, బ్రహ్మేంద్రమితి దక్షిణనేత్రే, శతం నియుత ఇతి సవ్యనేత్రే, తేనైవ దక్షిణ కర్ణే, సువర్ణం కోశమితి సవ్యకర్ణే, ఇందో॰ రాజేత్యనువాకశేషేణావృత్త్యా దక్షిణసవ్యనాసికయోరితి తృతీయః పక్షః ॥

అత్ర తిల తండులాదీనాస్యే ప్రక్షిపన్తి పుత్రాదయః ।

సూ-అథైన ముపోషతి 'మైనమగ్నే, శృతంయదేతి ద్వాభ్యామ్ । జ్యోతిష్మతీభిరుపోషణమ్'

న నగ్నం దహేదిత్యాదిపితృమేధవత్ ॥ తూష్ణీమగ్నిమాదాయాదిత్యాభిముఖస్థిత్వా 'మైనమగ్నే' ఇతిద్వాభ్యామ్

'జ్యోతిష్మతీంత్వా' ఇత్యనువాకేన చ జ్వలదుల్ముకేనోరసి దహేత్ తతః కృత్స్నమగ్నిం పాత్రిగాదిప్రక్షిప్య జ్వలయేత్ ॥

సూ—అథైనముపతిష్ఠతే సూర్యన్తే చక్షురితి। నారాయణాభ్యా ముపస్థానమ్ ॥

ప్రేతాభిముఖః స్థిత్వా 'సూర్యన్తే చక్షుర్గచ్ఛతు' ఇతి 'సహస్ర శీర్షా, అద్భ్యః సమ్భూతః' ఇత్యనువాకాభ్యాం చ ప్రేతముపస్థాయ ॥

(౭) సూ—నవచస్రువాహుతీర్య ఏతస్య పథోగోప్తార ఇత్యత్రో భయం ప్రహరతి యేనజుహోతి। ప్రయాసాయస్వాహేతి స్రువాహుతీః।

ఉరస్థమగ్నిం ప్రజ్వాల్యాపరేణ చితిం ప్రాఙ్ముఖః స్థిత్వా 'యఏతస్యపథః' ఇతి నవభిః, 'ప్రయాసాయస్వాహా' ఇత్యను వాకేన చ ప్రతిస్వాహాకారం స్రువేణ హుత్వాఽఽజ్య స్థాలీం స్రువంచాగ్నౌ ప్రహరేత్।

(౮) సూ—అపరేణాగ్నిం ప్రాఙ్ముఖ ఉపవిశ్యాథైనం యామ్యేన సూక్తేన నవర్చేన పరాచాఽనుశంసతి ప్రకేతునేతి। మృత్యు సూక్తేనానుశంసనమ్ ॥

అపరేణాగ్నిం ప్రాఙ్ముఖ ఉపవిశ్య ప్రకేతునేతి నవభిః ఋగ్భిః ప్రత్యృచం 'హరిగ్ం హరన్తమ్' ఇత్యనువాకేన చ (షడ్భిః ఋగ్భిః) కృతటిఙ్లోపాభిః ప్రణవాన్తాభిరేకశ్రుత్యా ప్రణవేన సన్ధాయోత్తరమన్త్రాదిమ్, అర్ధర్చాన్తేఽవసాయావసాయ శంసేత్॥ తథాచ 'ప్రకేతునా···రోరవీతి। దివశ్చిదన్తాదుప···థ్రో౼3 మిదన్త ఏకం...సంవిశస్వ। సంవేశనః ··· సధస్థో3 ం నాకేసుపర్ణ···త్వా। హిరణ్యపక్షం···భురణ్యో3మతిద్రవ··· పథా। అథాపిత్రౄన్ ··· మదన్తో 3 ం యాతేశ్వానా... నృచక్షసా। తాభ్యాగ్ం ··· థేహ్యో3మురుణసా ... అను। తావస్మభ్యం···భద్రో3 ం సోమ···ఉపాసతే। యేభ్యో··· గచ్ఛతో3 ం యేయుధ్యన్తే··· తనుత్యజః। యేవా.. గచ్ఛతో 3 ం తపసా···సువర్గతాః। తపోయె ··· గచ్ఛతో3మ్ ॥ హరిగ్ం హరన్త···మతీనామ్। బ్రహ్మ ··· విక్రమస్వో3 ం మాభిదో ··· ప్రమోషీః। ప్రజాంమా ... విధేమో3 ం సద్యశ్చకమానాయ ··· మృత్యవే। ప్రాస్మా··· పునో3 ం కామేన ··· మృత్యోః। యదమీవాసా ··· మామభో3 ం పరం మృత్యో ··· దేవయానాత్। చక్షుష్మతే ··· మోతవీరో3 ం

ప్రపూర్వ్యం···చర్షణీనామ్ । యః ప్రజానా ··· ప్రథమజా

మృతస్యా3మ్ ॥ ఏవమేకశ్రుత్యా శంసనం కార్యమ్ ॥

(౯) సూ=జఘనేన దహనదేశముదీచీస్త్రిస్రః కర్షూః ఖాత్వా

ఒశ్మభిస్సికతాభిశ్చోప (శ్చాభి) ప్రకీర్యాయుగ్భిరుదకుంభై

రపఃపరి ప్లావ్య తాసు జ్ఞాతయ స్సంగాహన్త్ఒశ్మన్వతీ రేవతీ

రితి। గతమ్ ।

సౌమ్యాసంగాహనమ్॥ ఆప్యాయస్వమదిన్తమేత్యృచా॥

సూ=జఘనేనకర్షూః పలాశశాఖే శమీశాఖేవా నిఘ్నన్త్యన్తర్ధా

నే దర్భమయేన శుల్బేన సంబధ్య తే అన్తరేణ ప్రసర్పన్తి

యద్వైదేవస్య సవితుః పవిత్రమితి, జఘన్యశ్శాఖవ్యుదస్యతి

యారాష్ట్రాత్పన్నాదితి ॥ గతమ్ ॥

సూ=ఉద్వయం తమసస్పరీత్యాదిత్య ముపస్థాయ । సౌర్యేణా

దిత్యోపస్థానమ్ ।

అథ సర్వే కర్తారః జ్ఞాతయోఽపి 'ఉద్వయంతమసస్పరి'

'తరణిర్విశ్వదర్శతః' ఇత్యనువాకేన చ ఆదిత్యోపస్థానం కుర్యుః।

ప్రాచీనావీతినైవ ॥

సూ—అనవేక్షమాణా అపోఽవగాహన్తే ధాతాపునాతు సవితా

పునాత్వితి । పృష్ట్వాఽవగాహనమ్ ॥

శ్మశానమనవేక్షమాణా అపోగత్వా కేశాన్ప్రకీర్యపాం

సూనోప్యాతుర వ్యంజనాని కృత్వా 'ధాతాపునాతు సవితా

పునాతు' 'ఈయుష్టైయె' ఇతిమన్త్రాభ్యాముక్తక్రమేణ

స్నానం కుర్యుః ॥

సూ—సమానమత ఊర్ధ్వం పైతృమేధికం (ఆయవౌదనప్రాశ

నాత్) కర్మ ॥ (౧౦) శాంక సరంబ్రహ్మోత్యాచక్షతే ॥

అపామువగాహనాదూర్ధ్వం పైతృమేధికముదకదానాస్థి

సంచయనాది శాన్తిహోమాన్తం సమమేవేత్యర్థః ॥

శ్మశాన సాధారణేశ్మశానేప్రయుంజీత, నానాచార్యాయ

నాశ్రోత్రియాయ ॥

॥ సంతిష్ఠతే బ్రహ్మమేధః ॥

బ్రహ్మమేధ ప్రకరణమ్

(౧) అనువాకా ఇత్యస్య ప్రశ్నద్వయమిత్యుపనిషద్భాష్యోక్తిః । తథాచ యాతుదేశవిశేషే బ్రహ్మవిదిత్యారభ్య నవానువాకా ఇతిప్రసిద్ధిః సాత్వధ్యాపకైః పాఠసౌకర్యాయ పరికల్పితా, నత్వర్థానుసారిణీ । తేహి "తదప్యేషశ్లోకోభవతి" ఇత్యస్యాః ప్రతిజ్ఞాయాః శ్లోకపాఠస్యచ మధ్యే తంతమనువాకం సమాపయంతి । నచైతద్యుక్తమ్ । కస్యచిదప్యర్థస్య పర్యవసానాభావాత్ । తస్మాదితప్రదేశగతాధ్యాపక ప్రసిద్ధ్యా కృత్స్నోఽప్యయమేక ఏవానువాకః । ఏతదేవాభిప్రేత్య కాండానుక్రమణికా భాష్యకారః, వారుణ్యా ఉపనిషదః "సహనావవతు" "బ్రహ్మవిదాప్నోతిపరమ్" "భృగుర్వైవారుణిః" ఇత్యనువాకత్రయాత్మకత్వం వ్యాజహార । భారద్వాజసూత్రే ముమూర్షోః కర్ణే జప్యత్వేనైవముదాహృతమ్--"బ్రహ్మవిదాప్నోతిపరమ్, భృగుర్వైవారుణిః" ఇత్యేతావనువాకౌ బ్రహ్మవిదోదక్షిణేకర్ణేజపతీతి । బ్రహ్మవిదిత్యారభ్య భృగురిత్యంతః (త్యతః) ప్రోక్తనోగ్రంథ ఏకఏవానువాకః । యేషాంనవానువాకకల్పనా తేషామప్యేకవల్లీత్వప్రసిద్ధిరస్తి । బ్రహ్మవల్లీత్యేవంతైర్వ్యాఖ్యాతత్వాత్ । భగవద్భిర్భాష్యకారైరస్యానందవల్లీత్యేవం వ్యాహృతమ్ । అతోబహుస్కన్ధయుక్తవల్లీవద్బహువిధావాంతరపాఠభేదయుక్తోఽప్యేకఏవాయమనువాకః । ఏవంభాష్యకారమతేన భృగుర్వైవారుణిరిత్యారభ్య "ఇత్యుపనిషత్" ఇత్యంతోఽయం నవమ ప్రపాఠకో నాస్తి కింత్వష్టమస్యైవాయం తృతీయోఽనువాక ఇతీదమప్యూహ్యామితి ॥ అస్మిన్విషయే కపర్దిగోపాలభాష్యయోరుక్తివిశేషాభావాదుపనిషద్భాష్యోక్తిపదనుష్ఠానం యుక్తమిత్యవగమ్యతే । బ్రహ్మవిదః_వేదతదర్థజ్ఞస్య+బ్రహ్మనిష్ఠస్యవా । జపతీత్యేకవచనంకర్తైకఏవ జపేత్, తదసన్నిధౌ సన్నిహితోఽన్యోవా జపే

దితి ప్రదర్శనార్థమ్, విశేషానుపాదానాత్ ॥ మరణానంతరమపి ప్రాచీనావీతినా ఏతన్నియమేన కర్తవ్యమ్ । బ్రహ్మవిద ఇత్యేవ "తానసాధారణే శ్మశానె ప్రయుంజీతనానాచార్యాయ నాశ్రోత్రియాయ" ఇతీతరనిషిధస్య వక్ష్యమాణత్వాత్ ॥

(౨) అయంబ్రహ్మమేధః ఉక్తగుణవిశిష్టస్య బ్రాహ్మణస్యైవ పరమశ్రేయసార్థం విధీయతే, నత్వవిశిష్టస్య, స్త్రియాశ్చేతి భాష్యమ్ ॥ అత్రసూత్రమ్—ద్విజాతీనామపవర్గోహ్యర్థతస్తత్వదర్శిభిః । ఋషిభిస్తపసోయోగాద్వ్యాప్తితుంపురుషోత్తమమితి ॥

(౩) హౌత్ర్యాంశ్చపితృమేధంచసంసృజ్యవిధిరుత్తరః । ఇతి హౌత్రపితృమేధమంత్రయోస్సమావేశే "అపూర్వమన్తేస్యాత్" ఇతి న్యాయేన పితృమేధ మంత్రానుక్త్వా, హౌత్రమంత్రావక్తవ్యాః । సంవేశనాద్యష్టపదార్థేషు బ్రహ్మమేధమంత్రాంతరానుక్తిః, పితృమేధమంత్రైరేవక్రియాః కార్యాః । తథాహి। దర్భేషుసంవేశయన్తి "సర్వస్యప్రతిశీవరీ" ఇతి । వాససాప్రోర్ణోతి "ఇదంత్వావస్త్రమ్" ఇతి । అథాస్యేతరదపాదత్తే "అపైతదూహ" ఇతి । "ఇమౌయునజ్మితేవహ్నీ" ఇత్యేషయోజన ఆమ్నాతః । పరియంతి "అపనశ్శోశుచదఘమ్" ఇతి । శ్మశానాయతనంసంమార్ష్టి "అపేతవీత" ఇతి। అంతరేణపరిసర్పంతి "యద్వైదేవస్య" ఇతి । శాఖెవ్యుదస్యతి "యారాష్ట్రాత్పన్నాదితి" ॥

(౪) చిత్తిఃపృథివీత్యాదిపంచభిః పంచసువాహుతయోహోతవ్యాః 'వాఘ్హోతా' ఇత్యత్రనేష్యతే "అథైషఋతుముఖీయఇతి తస్య ఋతుముఖమాత్రవిషయత్వవచనాత్"ఇతి గోపాలభాష్యమ్॥ షడ్భిరనువాకైరితి, పితృమేధసారే ॥ వాచాపమ్ముక్తైరిత్యస్యార్థః కపర్దిభాష్యే = సూత్రె సగ్రహైహోమ ఇతినవక్తవ్యమ్ । యత్రయత్రహోమాథా ఇతి సిద్ధత్వాత్। ఇహాస్తివిశేషః । అన్యత్రతు హోతా మనసైవోచ్యతే, ఉపాంశు

గ్రహేణహోతవ్యమితి । ఇహ సగ్రహేణహోత్రా హూయతే, న మనసా ప్రయోగః ॥ పరేయువాంసమితి హుత్వాఽనాహితాగ్నేరౌపాసనే గ్రహైస్సహితాన్ హోతౄన్ గ్రహదేవతా మనసాధ్యాత్వా జుహుయాదితి ॥

హస్తసంమార్జనమాదౌ పితృమేధమన్త్రేణ కృత్వా పశ్చాద్బ్రహ్మమేధమన్త్రేణ

(౫) అనుషఙ్గః "అగ్నయే హిరణ్యమ్, సోమాయ వాసః" ఇత్యాదిషు సప్తపదస్స్వన్యయాత్సప్తపదవిధిః । దక్షిణాప్రతిగ్రహః "దేవస్య త్వా" ఇత్యాద్యాః పూర్వోక్తాస్సప్తపదానుషఙ్గాః । తథా "పరేయువాంసమ్" ఇతి హుత్వా చిత్త్యాదిభిః ప్రతిహోతృహోమః, ఏనముపోషణోపస్థాన స్రువాహుతి శంసనావగాహనాదిత్యోపస్థానావగాహనాదీని పితృమేధమన్త్రేణ ప్రాక్కృత్వా పశ్చాద్బ్రహ్మమేధమన్త్రేణ కార్యాణి । వచనాదనేకమన్త్రకమేకం కర్మ, వచనాభావే త్వేకమన్త్రకమేకకర్మేతి సామాన్యసిద్ధమ్ । కిఞ్చ-భరణే ఉభయమన్త్రాన్తఏవ స్థలత్రయనిధాన విధానం మధ్యేనిధానాయోగాదితి విశేషః । అపిచ, ఇహ ప్రతిగ్రహాభావేఽప్యనాదౌ సంసారే పునరసంభావితార్థాభావాత్ప్రభవాన్తర ప్రతిగ్రహదురితక్షయాయ సంమార్జనః కార్యః, విహితత్వాత్ । అన్యథా ప్రత్యగ్రహన్మన్త్రలోపే కర్మాసిద్ధిశ్చ ॥ కేచిన్మన్దధియః "గన్ధర్వాప్సరాభ్యస్స్రగలంకరణే" ఇతి ద్వావనుషఙ్గౌ మన్యన్తే తాన్ప్రత్యాహ "గన్ధర్వాప్సరసో వా ఏతమ్" "గన్ధర్వాప్సరసాం గృహాః" ఇత్యాదిషూభయోరవిభాగదర్శనాత్ "తస్మై స్వాహా తాభ్యస్స్వాహేతి జుహోతి" ఇతి చోదనావశాదేకహోమే విభాగాత్ "గన్ధర్వాప్సరాభ్యస్స్రగలంకరణే" ఇత్యనయైవశ్రుత్యా గన్ధర్వాణామప్సరసాం చావిభాగేన స్రగలఙ్కరణోద్దేశత్వప్రతిపాదనాత్, పూర్వాపరవాక్యేష్వేకైకానుషఙ్గస్యైకైక వాక్యత్వ

దర్శనాత్, పృథగనుషఙ్గే భాష్యోక్తసప్తదశసంఖ్యావిరోధాచ్చ గంధ
ర్వాప్సరాభ్యోవ్రాత్యమిత్యాదినచైకఏవ న పృథగనుషఙ్గ ఇతి ॥

తేనేతి తచ్ఛబ్దస్య లిఙ్గాదిభేదవిచారః

తేనామృతత్వమిత్యత్ర తచ్ఛబ్దస్య ప్రకృతపరామర్శిత్వాదశ్వతర గర్దభావితిమంత్రే తాభ్యామిత్యాది వక్తవ్యమితిమూఢచోద్యంనిరస్యతి॥ సర్వానుషఙ్గేషు తచ్ఛబ్దస్య న లిఙ్గవచన భేదః, కారణపరత్వాత్ప్రతిగ్రాహ్య ద్రవ్యపరామర్శాభావాచ్చ, లిఙ్గమ్ - స్త్రీత్వాది, వచనమ్ - ఏకత్వాది, తచ్ఛబ్దస్యలిఙ్గభేదోవచన భేదశ్చనాస్తి, కుతః, కారణపరత్వాత్ - రుద్రాయ గాం ప్రతిగృహ్ణామీతియతః తేన తస్మాత్కారణాదితి కారణపరత్వాదిత్యర్థః "తేనత్వా౽౽యుషా౽౽యుష్మన్తంకరోమి" ఇతివత్ । అతోనాత్రప్రతిగ్రాహ్యగవాదిపరామర్శ స్సర్వానుషఙ్గేషు । అతఏవహి శ్రౌతస్మార్తవిచక్షణాః "తేనామృతత్వమ్" ఇత్యేవ యథాపాఠం పఠన్తీతి ॥

హిరణ్యశకలక్షేపమంత్రవిభాగే పక్షత్రయముక్తమ్

(౧) తత్రాద్యంపక్షద్వయం కపర్దిభాష్యోక్తమ్ । తృతీయస్తు గోపాలభాష్యోక్త ఇతిజ్ఞాతవ్యమ్॥ ఏవంపక్షత్రయోక్తిః శ్రౌతన్యాయాత్ సూత్రే ప్రతిశేషానుక్తేః ॥ ఆజ్యబిందూన్వా౽వనయేదితి హిరణ్యశకలాభావ పక్షః, నారాయణాభ్యామ్ "సహస్రశీర్షా, అద్భ్యస్సంభూతః" ఇత్యనువాకాభ్యామ్ ॥

(౨) ప్రయాసాయ స్వాహేతిస్త్రివాహుతీరిత్యత్ర బహువచనాత్ప్రతిస్వాహాకారం హోమసిద్ధిః ॥

(౩) యామ్యసూక్తమ్ "ప్రకేతునా" ఇత్యాది "తపోయేచక్రిరేమహస్తాగ్ం శ్చిదేవాపిగచ్ఛతాత్" ఇత్యన్తమ్ । "యమస్యయోనాః

యమస్యదూతా” ఇత్యాదిమంత్రలిఙ్గాత్ । మృత్యుసూక్తమ్ “హరిగ్ం హరన్తమ్” ఇత్యనువాకః, “మాఛిదోమృత్యో”ఇతిమంత్రలిఙ్గాత్ । కృతటిలోపాభిః-అత్ర టేరదర్శనాట్టిలోప ఇత్యుపచర్యతే । టేఃస్థానేప్రణవః ప్రయోక్తవ్య ఇత్యర్థః । తథాపాణినిః । ప్రణవష్టేః । ఇతి । యజ్ఞకర్మణిఋగన్తస్య టేః ప్రణవో భవతీత్యర్థః । ఆశ్వలాయనశ్చ=స్వరాదిమృగన్తమోఙ్కారం త్రిమాత్రంకృత్వా । ఇతి । అయమర్థః “ప్రకేతునా” ఇత్యత్ర “వవర్ధ” ఇత్యత్ర అకారష్టిః । “సధస్థే” ఇత్యత్ర ఏకారః । “భురణ్యుమ్” ఇత్యత్ర ఉకారమకారౌ । “అచోన్త్యాదిటి” ఇతిస్మృతేః । తత్ర టేః స్థానే ప్రణవాదేశే కృతే స్వరాది ఋగన్తమోఙ్కారాన్తం భవతీతి తమోఙ్కారాన్తఙ్కుర్యాత్ । స్వరఇత్యన్త్యస్వర ఏవోచ్యతే । ఆదిశబ్దేనస్వరాత్పరం వ్యంజనముచ్యతే । ఋగన్తస్స్వరమాత్రాన్తశ్చేత్తం స్వరమోఙ్కారఙ్కుర్యాత్ । వ్యంజనాన్తశ్చేత్స్వరవ్యంజనయోరుభయోస్థానే ప్రణవఙ్కుర్యాదితి । తతశ్చ, వవర్ధోమ్, సధస్థోమ్, భురణ్యోమ్, మదన్తోమ్, ధేహోమ్, భద్రోమ్, గచ్ఛతోమ్, ఇతి ఋగన్తమ్ । బ్రహ్మమేధే, విక్రమస్వోమ్, విధేమోమ్, అజనయన్నుపోమ్, మామభోమ్, మోతవీరోమ్, ప్రథమజామృతస్యోమ్, ఇతి శంసనంకార్యమ్। ఏకశ్రుత్యేతి “సర్వమేకయమం పూర్వేషామ్” ఇతివ్యాసః । “యజ్ఞకర్మణ్యజపన్యూంఖసామసు” ఇతి పాణినిః । ఉదాత్తానుదాత్తస్వరితానాం పరసన్నికర్ష ఐకశ్రుత్యమిత్యాశ్వలాయనః ॥

(౯) సౌమీ-“ఆప్యాయస్వమదిన్తమ” ఇత్యనువాకః । “ఆప్యాయస్వమదిన్తమసోమ” ఇతిమంత్రలిఙ్గాత్ ॥

(౧౦) తాన్ “పరమంగుహ్యం బ్రహ్మ” ఇత్యాదిశ్రుతాన్ చతుర్హోతౄన్ అనేకకులసాధారణే శ్మశానే న ప్రయుంజీత । కిన్తు ప్రేతకులస్యాసాధారణ ఏవేత్యర్థః । అపిచ, ఆచార్యాదన్యస్మై ప్రేతాయ

తాన్ న ప్రయుంజీత। అథవా సర్వేభ్యః శ్రోత్రియేభ్యః వేదార్థవిద్భ్యః ప్రయుంజీత, నతు కదాచిత్ అశ్రోత్రియాయ। ఏకశాఖాధ్యాయః శ్రోత్రియః । తాన్ హోతౄన్ సాధారణే శ్మశానే సర్వేషాం న ప్రయుంజీత । యస్మాత్ విశిష్టేభ్యో బ్రహ్మమేధః క్రియతే, తత్రైవదహనం నాన్యత్రేతి॥ ఆచార్యాయ ఛాత్రః కుర్యాత్ । అనాచార్యాయ, అశ్రోత్రియాయ న కుర్యాత్ ॥ తథా స్త్రీణాంచేతి ॥ సంస్థా సమాప్తిః ॥

అథ సంచయన ప్రయోగః

సూ=అపరేద్యుస్తృతీయస్యాం పంచమ్యాం సప్తమ్యాం వా
　　ఒస్థీని సంచిన్వన్తి ॥

(౧) ఏవముక్తదివసే జ్ఞాతిభిస్సహ - ఆజ్యం పయః కుంభఘటాశ్మ దర్భావాసస్తిలోదుంబర పర్ణశాఖాః । ఫలం బృహత్యా అపి నీలరక్తసూత్రేచ శుల్బం సికతాబలిం (జలం) చ ॥ క్షీరముదకమాజ్యముదుంబరశాఖాం బృహతీఫలం నీలలోహితసూత్రె శిలామయుగ్మముదకుంభం ప్రేతభక్ష్య బలి పదార్థాన్ గంధోదకానిచ ॥ ఏతాం త్సంభారానాదాయ జ్యేష్ఠక్రమేణ శ్మశానదేశం గత్వా శుచౌ దేశే నిధాయ కర్తాస్నాత్వా

ఽఽచమ్య ఏకపవిత్రేణ బ్రహ్మదండం (అనుజ్ఞా ద్రవ్యం) నిధాయ (శుక్లాం+) ప్రా...మ్య పుణ్యతిథౌ - ప్రా...తీ (పితుః) గోత్రస్య+ప్రేతస్య (౨) మరణదినాదారభ్య అముకే ఽహని అస్థి సంచయనం కరిష్యామి - ఇతి సఙ్కల్ప్య । (౩) అస్థి సంచయనకాలే తిథివార + లగ్నైర్యోదోషస్తద్దోష పరిహారార్థం కృచ్ఛ్ర ప్రత్యామ్నాయం యత్కించిద్ధిరణ్యదానం కరిష్యే - హిరణ్యగర్భేతి హిరణ్యదానం కుర్యాత్ ॥ పునః ప్రా...మ్య సఙ్కల్ప్య (౪) శ్మశాన భస్మని శ్వ చండాల గర్దభ సృగాల క్రిమికీటాద్యస్పృష్టదూషితే తద్దోషపరిహారార్థం ప్రాజాపత్యకృచ్ఛ్రప్రత్యామ్నాయం గోమూల్యదానం కరిష్యామీతి సఙ్కల్ప్య, తత్కృత్వా । శ్మశానభస్మ శుద్ధ్యర్థం పంచగవ్యేన చ ప్రోక్షేత్ ॥

సూ=క్షీరోత్సిక్తేనోదకేనౌదుంబరశాఖయాఽప్రకావ్రథయం ఛరీ

రాణ్యవోక్షతి యన్తే అగ్నిమమంథామేతి పంచభిః ॥

(౫) ఉదకే క్షీరం నినీయ ఉదుంబరశాఖయా అవి కలమ కుర్వన్నస్థీని యన్తే అగ్నిమితిపంచభిః ప్రతిమన్త్రమవోక్షతి ॥

" యన్తే అగ్నిమమన్థామ వృషభాయేవపక్తవే । ఇమ

స్తగ్ం శమయామసి క్షీరేణ చోద్దకేనచ॥ యన్త్వమగ్నే సమ
దహస్త్వము నిర్వాపయా పునః । క్యాంబూరత్రజాయతాం
పాకదూర్వావ్యల్కశా ॥ శీతికే శీతికావతి హ్లాదికే హ్లాదుకా
వతి । మండూక్యాసు సంగమయేమగ్ం స్వగ్నిగ్ం శమయ ॥
శన్తే ధన్వన్యా ఆపశ్శము తే సన్త్వనూక్యాః । శన్తే సము
ద్రియా ఆపశ్శము తే సన్తు వర్ష్యాః ॥ శన్తే స్రవన్తీస్తనువేశ
ము తే సన్తు కూప్యాః । శన్తే నీహారో వర్షతు శము పృథ్వాఽవశీ
యతామ్ ॥"

సూ = అత ఏవాఙ్గారాన్దక్షిణాన్నిరస్యత్రి తిస్రస్సమిధ ఆహుతీ
జుహోత్యవసృజేతి ప్రతిమన్త్రమ్ ॥

యదిశ్మశానాగ్నిర్నష్టస్స్యాత్తదా లౌకికాగ్నిం యత్రి
క్వచేతి విధినాప్రతిష్ఠాప్య అగ్నినష్ట ప్రాయశ్చిత్తం కృత్వా సంచ
యనహోమం కుర్యాత్ ॥ శ్మశానాగ్నిసత్వేదహనదేశాద్దక్షిణతో
ఽంగారాన్నిర్హృత్యోపసమాధాయపరిజ్వాల్యదక్షిణాప్రాగగ్రై
ర్దర్భైః స్సంపరిస్తీర్యాగ్నేర్దక్షిణతో దక్షిణాగ్రేషు దర్భేషు
ఆజ్యస్థాలీం ప్రోక్షణీం స్రువమిత్యేకైకశో దక్షిణాపవర్గం సాద

యిత్వాఽఽజ్యం దర్వీంచ సంస్కృత్య సమన్తమప్రదక్షిణం పరి షిచ్య స్రువేణాజ్యం గృహీత్వా యథాసూత్రింజుహుయాత్ ॥

"అవసృజ పునరగ్నే పితృభ్యోయస్త ఆహుతశ్చరతి స్వధాభిః । ఆయుర్వసాన ఉపయాతు శేషగ్ం సంగచ్ఛతాం తనువాజాతవేదస్స్వాహా - అగ్నయే జాతవేదస ఇదం ॥ సంగచ్ఛస్వ పితృభిస్సగ్ం స్వధాభిస్సమిష్టాపూర్తేన పరమేవ్యోమన్। యత్రభూమ్యైవృణసే తత్రగచ్ఛ తత్రత్వా దేవ స్సవితా దధాతుస్వాహా - దేవాయ సవిత్రె ఇదం ॥ యత్తే కృష్ణశ్శకున ఆతుతోద పిపీలస్సర్ప ఉతవాశ్వాపదః । అగ్నిష్టద్విశ్వాదనృణం కృణోతు సోమశ్చయో బ్రాహ్మణమావివేశస్వాహా-అగ్నీషోమాభ్యామిదం॥(అత్రకెచిదనాజ్ఞాతత్రయం-భూరాదిచతుష్టయం - సంభావితప్రాయశ్చిత్తంచెచ్ఛన్తి) స్రువమాజ్యస్థాలీంచాగ్నౌ ప్రహరతి । పూర్వవత్పరిషిచ్య ।

సూ॥-అయుగ్భిరుదకుంభై స్స్నాపోక్షితమపోహ్యాయుజస్త్రియ స్సించిన్వన్తి ॥

(౬) పంచస్త్రియః పంచభిః కుంభైరప ఆనీయాస్థీన్య

వోక్షన్తి - ఏకాన్వై కేనవా కుంభేన సర్వాణ్యస్థీన్యవోక్షేత్సర్వ మగ్నిం శమయేత్ ॥

సూ=యస్యాః పునర్ద్విజననం న స్యాత్సాసవ్యేహస్తే నీలలోహితాభ్యాం సూత్రాభ్యాం బృహతీ ఫలమాబధ్య సవ్యేన పదాఽశ్మానమాస్థాయ సవ్యేన పాణినా ప్రథమాఽన స్వీక్షమాణాఽస్థీన్యాదత్త ఉత్తిష్ఠాత ఇతి దద్భ్యశ్శిరసోవా, తద్వాససి కుంభేవా నిదధాతి ॥

యా పునర్గర్భిణీ నభవతి గతరక్తావా విధవావా ప్రేత స్యపత్నీవా పంచస్వేకా నీలలోహిత సూత్రాభ్యాం బృహతీ ఫలం సవ్యహస్తే ఆబధ్య సవ్యేనపదా అశ్మానమాస్థాయ నేత్రే నిమీల్య సవ్యహస్తేన సర్వాఙ్గుళీభిర్వా 'ఉత్తిష్ఠాతః' ఇతి దన్తాస్థి శిరోఽస్థిచాదాయ నేత్రే ఉన్మీల్యవా తద్వాససి కుంభేవా నిశ్శబ్దం సైవ నిదధ్యాత్ ॥

'ఉత్తిష్ఠాతస్తనువఙ్సంభరస్వమేహగాత్రమవహామా శరీరమ్ । యత్రభూమ్యైవృణసే తత్రగచ్ఛ తత్రత్వాదేవ స్సవితా దధాతు ॥

సూ=ఇదన్త ఏకమితి ద్వితీయ ౨౦సాభ్యాం బాహుభ్యాం౨వా ॥

ఏవం ద్వితీయా బంధనాదికృత్వా "ఇదన్త ఏకమ్"
అంసాస్థి కంఠాస్థి చాదాయ పూర్వవన్నిదధ్యాత్ ॥

సూ=పర ఊత ఏకమితి తృతీయాపార్శ్వాభ్యాం శ్రోణీభ్యాం వా ॥

పూర్వవత్తృతీయా 'పర ఊత్రఏకమ్' ఇతి కటికంఠయో
ర్మధ్యప్రదేశాస్థ్యాదాయ నిదధ్యాత్ ॥

సూ=తృతీయేన జ్యోతిషా సంవిశస్వేతి చతుర్థ్యూరుభ్యాం
జంఘాభ్యాం వా ॥

తథైవ చతుర్థీ 'తృతీయేన జ్యోతిషా సంవిశస్వ'
ఇతి కటిగుల్ఫయోర్మధ్యమప్రదేశాస్థీన్యాదాయ నిదధ్యాత్ ॥

సూ=సంవేశన ఇతి పంచమీ పద్భ్యామ్ ॥

తథైవ పంచమీ "సంవేశన స్తనువై చారురేధి ప్రియో
దేవానాంపరమేసధస్థే" ఇతి పాదద్వయాస్థ్యాదాయ నిదధ్యాత్ ॥

సూ=ఏవమేవాయుజాకారం సుసంచితం సంచిన్వన్ని ॥

ఏతా ఏవ పంచస్త్రియః ఉత్తిష్ఠాత ఇత్యాది పంచమం
త్రేషు స్వేనస్వేన మంత్రేణ స్వస్వప్రదేశాత్త్రిభిః పంచభిస్సప్తభి
రిత్యేవమయుగ్మపర్యాయావృత్త్యా (౭) నిరవశేషంక్షుద్రాణ్యప్య

స్థీన్యాదాయ నిదధ్యుః ॥ యదా ఏకైవ తదా యామృతస్య స్త్రీ, స్త్రీణాం ముఖ్యావా, ఫలబంధాది కృత్వా పూర్వవత్తత్ర స్మంతేణి తత్తత్థానాన్నిరవశేషం సంచినుయాత్ ॥

సూ=భస్మాభి సమూహ్య సంహత్య శరీరాకృతిం కృత్వా శరీ రాణ్యాదాయోత్తిష్ఠతుత్తిష్ఠ ప్రేహీతి ॥

(౮) తతస్తా ఏవ తద్భస్మాన్యేకీకృత్య సంశ్లిష్టం హస్తాభ్యాం దృఢీకృత్య తత్రిదక్షిణా శిరసం శరీరాకృతిఙ్కుర్యుః ॥ అథ కర్తావా పూర్వోక్త ప్రకారేణ సర్వాణ్యస్థీన్యాదాయ నిఖనన పక్షే కుంభఏవనిధాయ భస్మాభి సమూహ్య శరీరాకృతింకృత్వా ఆచారాత్ ప్రేతస్యక్షున్నివృత్త్యర్థం పంచభక్ష్యాణి దద్యాత్, (తత్సహితం బలిప్రదానం వా) కుర్యాత్ । తత్ప్రయోగస్తు ॥ పంచభక్ష్యాణి (బల్యన్నం చ) కృత్వా బ్రహ్మాదండం (అనుజ్ఞాం) నిధాయ-ప్రా...మ్య=ప్రా...తీ=ప్రేతాయ క్షున్నివృత్త్యర్థం సాపూపం బలిప్రదానఙ్కరిష్యామీతి సఙ్కల్ప్య । తత్కాలే కృచ్ఛ్రాచరణం హిరణ్యరూపేణ కృత్వా । భస్మశరీరే పంచ భక్ష్యాణి దత్వా (భస్మశరీర సమీపే పశ్చాద్భూమిం ప్రోక్ష్య లీదర్భాన్ దక్షిణ గాన్నిధాయ పత్రాణ్యాసద్య ప్రోక్ష్య

బల్యన్నం దత్వా తదుపరి క్షీరాజ్య దధ్యాదీని దత్వా కదళీ నారి కేళఫల తాంబూల దక్షిణా ఫలోదక గుడోదకలాజాదీన్నిధాయ ప్రోక్ష్యపరిషిచ్య - గోత్రస్యేత్యాది సంచయనాంగం గోత్రాయ ... ప్రేతాయతస్సన్నిసృత్యర్థం శ్మశానవాసిభ్యో భూతేభ్యశ్చ ఇమాని పంచభక్ష్యాణి దదామి (బల్యన్నం క్షీరాజ్య దధి కదళి నారికేళ ఫలతాంబూల దక్షిణా ఫలోదక గుడోదక లాజా దీంశ్చదదామి -) ఉత్థాయ - గోత్ర... ప్రేత - శ్మశానవాసినో భూతాశ్చ అత్ర దత్తాని సర్వాణి భక్ష్యాదీన్యుపతిష్ఠత । ఇత్యుపస్థాయ - మార్జయతాం (మమ) పితః ప్రేత - తిలోదక మప్రదక్షిణం నినీయ - (తేనైవాన్నేన పిండప్రదానం కృత్వా) (ఏతత్కర్మ సాద్గుణ్యార్థం గోదాన షడ్దాన దశ దానాని కుర్యాత్)

అథాంధ్రాచార వేదికారాధనప్రయోగః

(౯) భస్మశరీరాకృత్యనన్తరం - బ్రహ్మాదండం నిధాయ- ప్రా... మ్య. దేశకాలౌ సంకీర్త్య - ప్రా... తీ = పితుః గోత్రస్య ... ప్రేతస్య మరణ దినాదారభ్య అముకేఽహని

సంచయనాంగం వేదికారాధనం కరిష్యామి ఇతి సంకల్ప్య-తత్కాలే కృచ్ఛ్రాచరణం కృత్వా । త్రీనుపలానాదాయాభ్యజ్యస్నాప యిత్వా - వేదికాయాం దక్షిణాపవర్గంనిధాయ, మధ్యే ప్రేత రాజాయ, ఉత్తరేశ్మశానవాసిభ్యః, ప్రేతస్య దక్షిణే తత్స ఖిభ్యః । ఆవాహనముపతిష్ఠతు । ఆసనమ్, గంధాః, అక్షతాః, పుష్పాణిచ, ఉపతిష్ఠన్తు । కంటకాది నివారణార్థం - పాదుకె ఉపతిష్ఠేతామ్ । వర్షాతపనివారణార్థం - ఛత్రముప తిష్ఠతు । శ్మశానదేశే సర్వతోలాజాన్ప్రకీర్య సర్వోపహారై రన్నాపూపసూపాద్యైః పిండత్రయం కృత్వా ౭గ్రతస్తేభ్య ఏకైకం పిండముత్సృజ్య । మధ్యే ప్రేతరాజాయ ఏష పిండ ఉప తిష్ఠతు । ఉత్తరతః శ్మశానవాసిభ్యః ఏష పిండ ఉపతిష్ఠతు । ప్రేతస్య దక్షిణే తత్సఖిభ్యః ఏషపిండ ఉపతిష్ఠతు । ఇతి పిండ త్రయందత్వా - సర్వేభ్యః శ్మశానవాసిభ్యో భూతేభ్యః ఇమం బలిం దదామి । ఉదకుంభం నిధాయ - అత్రస్నాహి - అత్ర పిబ - అత్రభుంక్ష్వేత్యుక్త్వా । (అత్రబలిదాన సాద్గుణ్యార్థం ప్రేతతృప్త్యర్థం గోదాన షడ్దాన దశదానాని కుర్యాత్ ॥) తతో౭స్థి కుంభమాదాయేత్యాదిసమానమ్ ॥ ఇత్యాంధ్రాచార

వేదికారాధనే విశేషః ॥ అథ కర్తా 'ఉత్తిష్ఠప్రేహి' ఇత్యస్థి కుంభమాదాయ

"ఉత్తిష్ఠ ప్రేహి ప్రద్రవౌకః కృణుష్వ పరమేవ్యో మన్ ॥ యమేనత్వం యమ్యా సంవిదానోత్తమం నాకమధి రోహేమమ్"

(౧౦) దాహజనితతాపోపశాన్త్యర్థమస్థీని ఘృతేనాభ్యజ్య గవ్యేన క్షీరాదినా సేచయిత్వా గంధతోయేనాభిషిచ్య। సూ=శమ్యాం పలాశమూలేవా కుంభం నిధాయ ॥

దర్భ, పలాశ, శమీ, మూలేవా గజ, పురుష, ప్రమాణం వా గర్తంఖాత్వా అవోక్ష్య దక్షిణాగ్రాన్ దర్భానాస్తీర్య వస్త్రేణ కపాలేనవాఽస్థికుంభం పిధాయ బ్రహ్మదండం (అనుజ్ఞాం) నిధాయ-అస్థికుంభనిధానం కరిష్యామి (పుణ్యతీర్థేషు ప్రక్షేపపక్షే అస్థిస్థాపనం కరిష్యామి) ఇతి వా సంకల్ప్య తత్కాలే కృచ్ఛ్ర ప్రత్యామ్నాయం హిరణ్యదానం కృత్వా। గర్తే తూష్ణీమస్థి కుంభం నిధాయ మృద్భిర్గర్తం పూరయేత్॥ (౧౧) అథవా క్షౌమకౌశేయ వస్త్రాదినా కుశరజ్వావా కుంభం దృఢం బధ్వా గంగాకావేర్యాది మహానదీప్రవాహేషు పుణ్యతీర్థేషు

వా ప్రక్షిప్య కుంభమజ్జనకాలే అఘమర్షణసూక్తమ్ "ఋతం చ సత్యంచేత్యారభ్య - అథోసువః" ఇత్యన్తం జపేత్॥ సూర్యజఘనేన కుంభం కర్షూర్యాది సమానమాస్నానాత్॥

(౧౨) కుంభస్య తీర్థస్యవా పశ్చాద్భాగె ఉదగాయతాస్తిస్రః కర్షూః ఖాత్వాఽశ్మన్వతీరిత్యాది ధాతాపునాత్వి త్యన్తం ప్రథమదినవత్కర్తవ్యమ్ ॥ అథ స్నాత్వా నిత్యవిధి దేశే నిత్యోదక పిండదానాది కార్యమ్ ॥

ఇతి సంచయన ప్రయోగః

అస్థిసంచయన ప్రకరణమ్

(౧) అపరేద్యుస్తృతీయస్యామ్—చతుర్థ్యామిత్యర్థః, బహుస్మృత్యానుగుణ్యాత్ । పరాశరశ్చ = చతుర్థేఽహని కర్తవ్యమస్థి సంచయనం నృప ॥ ఇతి ॥ ఏవం బహుస్మృతి విహితత్వా ద్విప్రస్య చతుర్థేఽహన్యేవాస్థి సంచయః కార్యః । తత్రి కథం చిదసంభవే కాత్యాయనః = అపరేద్యుస్తృతీయేవా చతుర్థే పంచమేఽపివా । సప్తమే నవమేవాఽపి హ్యస్థిసంచయనం భవేత్॥ అపరేద్యురితి చతుర్థాహే దర్శసంభవ విషయమ్, అస్థి సంచయనం చైవ దర్శాత్పూర్వం సమాచరేదితి స్మరణాత్॥ సంభవేతు చతుర్థాహఏవ, బహుస్మృతిసిద్ధేః ॥

అస్థిసంచయనే సర్వేషాం దహనాద్యేన చతుర్థాది దినగణన
జ్ఞార్యమ్, అనాహితాగ్నే ర్మరణాద్వేతి వికల్పః

(౨) బ్రాహ్మే=అనాహితాగ్నేర్మరణాదాహితాగ్నేస్తుదాహతః। అస్థిసంచయనం కుర్యాత్స్వశాఖోక్త విధానతః ॥ దాహాది వా చతుర్థేఽహన్యనగ్నే రస్థి సంచయ ఇతి ॥ నాత్రక్రమేద్దశమదినమ్, ద్వాదశాహాదన్యత్రసాపిండ్యే తతః ప్రాగేవతత్కుర్యాత్ ॥

సద్యస్సంచయోఽస్థిదాహే ప్రతికృతిదాహే చ

యద్యస్థి ప్రవాహాహృతం ప్రతికృతి దాహోవా తత్రాస్థ్యభాత్కథం సంచయ ఇత్యత్రాహ = యద్యస్థి జలౌఘాదిహృతంస్యాత్తద్భస్మవా తద్దేశమృల్లోష్టానివాఽస్థివత్సంచినుయాత్, యది సదేశోనదీభూతోహ్రదోవాస్యాత్తత్రగత్వా మంత్రమాత్రం వా జపేన్నలోపయేత్, అన్యథా శ్మశానవాసినశ్శపన్తీతి ॥ తథా విజ్ఞానేశ్వరః = అస్థిసంచయనే యాగో దేవానాం పరికీర్తితః । ప్రేతీభూతం తముద్దిశ్యయశ్చిన్న కరోతిచేత్ ॥ దేవతానాస్తు యజనం తం శపన్త్యథ దేవతాః । దేవతా శ్చాత్రశ్మశానవాసినస్తత్ర తత్రపూర్వదగ్ధాః ॥ "శ్మశానవాసినో దేవా శ్శవానాం పరికీర్తితాః । ఇత్యంగిరస్మృతేః । అతస్తాన్ దేవానచిరమృతం ప్రేతముద్దిశ్య అపూపాదిభిః పిండరూపేణాన్నేనస తత్రపూజా కార్యేత్యుక్తం భవతి ॥ అతోఽస్థి సంచయనం న లోపయే న్మంత్రమాత్రం వా జపేదితి సిద్ధమ్ ॥ (3) స్వకాలే పిత్రోస్సంచయనే న వారాది దోషః । అన్యేషాం ప్రత్యక్షపరోక్ష మరణభేదేన సంచయకాలాతిక్రమేచ "ప్రత్యక్షే న కించిత్పశ్యేత్పరోక్షే సూక్ష్మతః పశ్యేత్" ఇత్యాదినా సామాన్యతో దోషశంకాసద్భావాత్తదపనోదనార్థ మస్థిసంచయనకాలే తిథ్యాదిదోషపరిహారార్థం నియమేన ప్రాజాపత్యకృచ్ఛ్రప్రత్యామ్నాయం హిరణ్యదానం కృత్వైవ సంచయనం కార్యమ్ ॥

శ్వాదిభిశ్శవాదిదూషణే ప్రాయశ్చిత్తమాహ

(౪) అత్రస్మరన్తి= శ్వసూకరసృగాలాద్యైర్గ్రామసూకర కుక్కుటైః । శవాస్థి భస్మదేహానాం స్పర్శనం చేత్ప్రమాదతః ॥ గవ్యైః ప్రక్షాళ్య కృచ్ఛ్రాణాం త్రితయంచ సమాచరేత్ । శ్వభిర్గర్దభ చండాలైశ్శవాస్థి స్పృశ్యతే యది ॥ పంచపంచ చతుఃపంచ కృచ్ఛ్రాణాం త్రితయాంశ్చరేదితి ॥ గవ్యైః-పంచగవ్యైః కృచ్ఛ్రాః-ప్రాజాపత్యాః । ఆదిశబ్దాత్క్షగాదయ ఉచ్యన్తే । ఇదం కృచ్ఛ్రత్రయాచరణం శ్వాదిభిశ్శవ దేహస్పర్శే, అస్థిస్పర్శేతు పంచవింశతిం వింశతిం త్రీన్ప్రాజాపత్య కృచ్ఛ్రాన్ శ్వగర్ధభ చండాల స్పర్శే క్రమాదాచరేత్, సూకరాదిస్పర్శే కృచ్ఛ్రత్రయమితి వివేకః ॥

పూర్వాహ్ణ ఏవాస్థి సంచయనమాపరాహ్ణే, నాశస్మరణాత్ = శ్రీధరీయేచ

అస్థి సంచయనం కార్యం పూర్వాహ్ణేతు శుభావహమ్ । మధ్యాహ్నే మధ్యమం ప్రోక్తమపరాహ్ణే వినాశనమితి ॥ (౫) అప్రక్వాథయన్-అస్థ్నాముపరి జలబుద్బుదసముదాయాత్ క్వథనమజనయన్నాయథైవం క్వథనం నస్యాత్తథాఽగ్నిద ఇతి భాష్యమ్, అవోక్షణేశాఖామగ్నావదహన్నితి పితృమేధసారకృత్ ॥ (౬) అయుజస్త్రియ ఇత్యుక్తత్వాత్పురుషనివృత్త్యాపత్న్యః, యస్యాః పురరిత్యుక్తత్వాదన్యస్యా ఏకస్యా అపి కర్తృత్వమస్త్యేవ ॥ అత ఏకాఽపిభవతి, "యాస్యముఖ్యా స్త్రీణామితి స్మరణాత్ ॥ సర్వత్రవాశబ్దః చ శబ్దార్థః ॥ ప్రథమేత్యాది కథనం బహు స్త్రీ సంచయన విషయమ్ ॥ అనన్వీక్షమాణేత్యస్య నేత్రేనిమీల్యేత్యర్థః, నిధానేతు వికల్పః ॥ నిఖనేకుంభఏవసవ్యేన పాణినేత్యాపస్తంబః ॥ యద్యనేకాః స్త్రియస్సంచినుయుః ఫలంధావి ప్రత్యేకం

సర్వాసాం సమానమేకైకేన మంత్రేణైకైకాస్థిద్వయం సంచినుయాత్ ॥ (౭) నిరవశేషమితి దన్తాద్యస్థిభ్యోఽవశిష్టం శేషమస్థిచాదాయ కుంభే నిదధ్యాదిత్యర్థః ॥ (౮) భస్మాభిసమూహ్యేత్యభిధానాత్ - భస్మాభిసమూహ్య సంహృత్య శరీరాకృతిం కృత్వేతి ప్రతిపత్తి కర్మోక్తమ్ ॥ సంహృత్య - హస్తాభ్యాం దృఢీకృత్య, భస్మశరీరాకృతేః ప్రేతస్య క్షున్నివృత్త్యర్థమాచారాదపూపాది పంచభక్ష్యాణి దద్యాత్, ప్రేతార్థత్వేన "అపూపవాంచ్ఛృతవాన్ క్షీరవాన్దధివాన్మధుమాగ్ం శ్చరురేహ సీదతు" ఇతి ప్రకరణోక్తస్యాప్యత్రాప్య విరోధాత్ ॥

ఆంధ్రాచారస్య మూలన్తు యల్లాజీయె - సంవర్త్తః

(౯) ఏకశ్మశానవాసిభ్యః ప్రేతాయాన్యస్తు మన్యవః । తత్సఖిభ్యోఽపరః పిండః క్రమాదప్యుదకాంజలీన్ ॥ యద్యేవం యస్త్వాసర్వాణశ్చిత్వా ప్రేతబలిం నరః । ప్రేతాస్తం పిండమిష్యన్తి సపుత్రపశుబాంధవమితి స్మరణాదిదం కర్తవ్యమేవేత్యుక్తమ్ ॥

అత్ర కాత్యాయనః - అస్థీనిఘృతేనాభ్యజ్యేతి

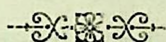
(౧౦) శమీపలాశశాఖాభ్యాముద్ధృత్యాస్థీని భస్మతః । ఆజ్యేనాభ్యజ్య గవ్యేన సేచయేద్గంధవారిణా ॥ మృత్పాత్రసంపుటే కృత్వా వస్త్రేణ పరివేష్ట్య వా । దేశే వా కుశగర్భాఢ్యే నిఖనేద్దక్షిణాముఖ ఇతి ॥ నవకుంభమాదాయ శ్మశానంగత్వా పలాశ శంకూన్వ్యానిహత్యాంగుష్ఠేనోపమధ్యమయా చ సర్వాంగులిభిర్వాఽస్థి సముచ్చిత్యేతి బోధాయనః ॥

మహాతీర్థే వస్త్రాదినాబద్ధ్వాఽస్థీని నిక్షిపేదితిమాత్స్యే

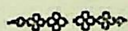
(౧౧) గృహీత్వాఽస్థీనిగంగాయాం నిక్షిపేన్మునిరాక్షిపేత్ । తీర్థాన్తరే కురుక్షేత్రే దేశేవా సకుశేశుచా ॥ నారదీయె-కేశో వాఽస్థినఖోదన్తో

భస్మవాఽపి నరేశ్వర । గంగాయాస్స్పర్శమాత్రేణ తం నయత్యచ్యుతం పదమితి ॥ బ్రాహ్మేచ = అస్థీన్యాదాయ కుంభేవా స్థాప్య గర్తేచ నిక్షిపేత్ । అవికాజిన వస్త్రైర్వాష్టమకౌశేయకర్పటైః ॥ కుశరజ్వా దృఢం బధ్వా గంగాంభసి వినిక్షిపేత్ ॥ అఘమర్షణ సూక్తస్తు యావన్మజ్జతి తజ్జపేత్ ॥ యావదస్థి మనుష్యాణాం గంగాతోయేషు తిష్ఠతి । తావద్వర్షసహస్రాణి స్వర్గలోకే మహీయత ఇతి ॥ (౧౨) కుంభమిత్యుపలక్షణమ్ । తీర్థేఽస్థిప్రక్షేపేచ కర్పూరాదికార్యమ్, ఏవమ్ “అస్థిదాహే తత్రైవాస్థ్నాం సద్యస్సంచయనం భవేత్ । సద్యః ప్రతికృతే దాహే మంత్రజాపో విధీయతే॥ ఇత్యుక్త మంత్రజాపోఽపి “శివాఽవయమభివాజానుత్తరేమ, ప్రజయాస్మాన్రయ్యావర్చసా సగం సృజాథ” ఇత్యాది లింగైశ్శ్రియః ప్రాప్తిహేతుత్వావగమాత్సంచయనాంగత్వాచ్చ ॥

॥ ఇత్యస్థిసంచయన ప్రకరణమ్ ॥

దశమదిన ప్రయోగః

(౧) కర్తా దశమేఽహని ప్రాతఃకాలే మృతదేశాద్దిపాదీనుద్వాస్య గృహాన్గోమయేనోపలిప్య శుద్ధిం సంపాద్య జ్ఞాతిభిస్సహసవం వాసస్తిలాన్ దర్భాన్ కుంభమిత్యాది నిత్య విధి పదార్థాన్ (తీరకుండ ఏవ బలిపరిదానపక్షే) పరిభూత బల్యర్థం కదళ్యాది పత్రాణి నవం వస్త్రం వా లాజాపూప

వ్యంజన గుడ నారికేళ ఫలోదక ప్రభూతాన్న ఘృత తండుల క్షీరదధ్యాజ్య దక్షిణాతాంబూల ఫలాదీని గోదాన షడ్దాన దశదానపదార్థానిచ శాంతిహోమార్థాని దర్భాగ్న్యక్షత ద్రోణిమూలతోబిల వారుణ స్రుక్స్రువావాజ్య సంపాతపాత్రి లోహిత చర్మాసనమహావేతసపుష్పమాలా లోహితాసనమ శ్వేతసశాఖాఽవకాశ్మాంజనౌషధి స్తంబేత్యేతాని అనులోమ కృతవారుణ స్రుక్స్రువౌ యవవ్రీహ్యాదీనీచ గోమయ శుష్క మాచారాద్దీపపాత్రిం పుణ్యాహవాచన పదార్థాంశ్చ సమా దాయ జలాశయం గత్వా స్నాత్వాఽఽచమ్య సంధ్యావందనం కృత్వా జ్ఞాతయస్తు ప్రతిదిన ముదకదానం కర్తుమశక్తాశ్చే దద్యువా మృతస్య కనిష్ఠాస్సర్వేఽపి సర్వాఙ్గం వాపయిత్వా స్నాత్వా సంధ్యావందనానన్తరం బ్రహ్మదండద్రవ్యం (అనుజ్ఞాం) నిధాయ గోత్రస్యేత్యాది నామాదీనుక్త్వా ప్రేతతృప్త్యర్థం వాసోదక తిలోదకం కరిష్యామీతి సఙ్కల్ప్య యోగ్యతా సిద్ధ్యర్థం కృచ్ఛ్రం చరిత్వా పునస్స్నాత్వా త్రింశద్వాసోద కాని పంచసప్తతి తిలోదకాని దద్యుః । ఏవం కర్తుర్నిత్యోదక దానాత్పూర్వం పరం వా కుర్యుః ॥ (3) తతః కర్తా నిత్యనవ

ఘటోదకేన నిత్యోదకదానాని పిండప్రదానాని కుర్యాత్ ॥ (శిలాద్వయపక్షేఽపి నిత్యవత్సర్వాఙ్కృత్వా ప్రభూత బలి ప్రదానం గృహద్వార కుండసమీప ఏవకుర్యాత్ ॥) శిలాద్వయా భావే బలిదానాన్తం తీరకుండ సమీపఏవ సర్వం కుర్యాత్ ॥

ప్రభూతబలి ప్రయోగః

(౧) ఆదౌ బల్యర్థ మన్నాపూపాదీని నిష్పాద్య బ్రహ్మ దండం (అనుజ్ఞాం) గోత్రస్య ‥ ప్రేతస్యాద్య దశమేఽహని మహా క్షున్నివారణార్థం ఫలాపూపవ్యఞ్జనైస్సహ ప్రభూతబలిప్రదానం కర్తుం యోగ్యతాసిద్ధిమనుగృహాణ-యోగ్యతాసిద్ధిరస్తు। ప్రా‥‥ మ్య - శ్రీ గోవిందేత్యాదినా దేశకాలౌ సంకీర్త్య పుణ్యతిథౌ ప్రా‥‥ తీ = గోత్రస్య ‥‥ ప్రేతస్య మరణదినాదారభ్యాద్య దశమేఽహని మహాక్షున్నివారణార్థం ఫలాపూపవ్యంజనై స్సహితం ప్రభూతబలిప్రదానంకరిష్యామి। తత్కాలే తిథివారాది దోషపరిహారార్థం కృచ్ఛ్రం హిరణ్యరూపేణ చరిత్వా - కుండస్య దక్షిణతశ్శుచౌ దేశే ప్రోక్ష్య దక్షిణాగ్రాన్ దర్భాన్

సంస్తీర్య - తేషు 'మార్జయతాం (మమపితా) ప్రేతః'
ఇతి తిలోదకం నినీయ తత్ర కదళీ పాలాశపత్రాణి వా నవం
వస్త్రం వాఽస్తీర్యాద్భిః ప్రోక్ష్య తత్రాపూపవ్యంజనఫలాదీని
లాజగుడోదక ఫలోదకాదీనిచ సమన్తాత్ప్రక్షిప్య దక్షిణా
తాంబూలాని నిధాయ మధ్యే ప్రభూతమన్నం నిక్షిప్య తదు
పర్యాజ్య క్షీరదధిభిస్సంసిచ్య దక్షిణాముఖస్సవ్యంజానాచ్య
గాయత్ర్యా(ప్రోక్ష్యఅప)దక్షిణం పరిషిచ్య గోత్రస్య... ప్రేతస్య
మరణదినాదారభ్యాద్య దశమేఽహని మహోక్షున్నివారణార్థం
గోత్రాయ... ప్రేతాయ ఏతం ప్రభూతబలిం దదామి - ఏతాన్య
పూపలడ్డుక మోదకాని దధ్యాజ్యక్షీరలాజాదీని కదళ్యాది ఫలాని
కృసరగుడోదక ఫలోదకాని దక్షిణా తాంబూల పుష్పాదీనీచ
దదామి - ఇత్యుక్త్వా తదుపరి 'మార్జయతాం (మమపితా)
ప్రేతః' ఇతి తిలోదక ముత్సృజ్యోత్థాయ - గోత్ర ... ప్రేత
మహోక్షున్నివారణార్థం ఏతం ప్రభూతబలి ముపతిష్ఠ-ఏతాన్య
పూప వ్యంజనాదీన్యుపతిష్ఠ (స్త్రియాః గోత్రే ఇత్యాద్యూహః)
"నారాయణ నమస్తేఽస్తు శంఖచక్రగదాఽసిభృత్ । అక్షయ్యం
బలిదానేన ప్రేతతృప్తికరోభవ ॥" ఇత్యుపస్థాయోపవిశ్య చరు

స్థాలీం పరిక్షాళ్యసతిలోదకేన సపరికరం బల్యన్నం పరిషిచ్య చరు పాత్రంన్యుబ్జీకృత్య ప్రోక్ష్యోత్తానం కుర్యాత్॥ (అథ బలిప్రదాన సాద్గుణ్యార్థం ప్రేతతృప్త్యర్థం గోదానం ఛత్రపాదుకా వ్యజన శయ్యాదీపోద కుంభాది, దశదానానిచ కుర్యాత్॥) తత ఆతుర వ్యంజనాది కులధర్మానుసారేణ యత్తిస్రియ ఆహుస్తత్కుర్వన్తీతి విజ్ఞాయతే॥ ప్రభూత బల్యనంతరం నిత్యోదక పిండదానకరణపక్షే తత్కృత్వా శిలాముత్థాపయేత్॥

అథ పాషాణోత్థాపనమ్

(౧) బ్రహ్మదండం (అనుజ్ఞాం) నిధాయ గోత్రస్య ··· ప్రేతస్యాద్య దశమేఽహనిగృహద్వారకుండాత్పాషాణోత్థాపనం కర్తుం యోగ్యతాసిద్ధి మనుగృహాణ। ప్రా···మ్య = సఙ్కల్ప్య ప్రా···తీ=పాషాణోత్థాపనం కరిష్యామి-ఇతి సంకల్ప్య - తస్మి న్కాలె కృచ్ఛ్రాచరణం హిరణ్యరూపేణ కృత్వా। తిలానా దాయ 'పరేహి ప్రేత సోమ్య···అథాపిత్రౄ'···అపీహి··· మదన్తి' గోత్రేత్యాది ··· అస్మాత్ గృహద్వారకుండపాషాణా

దుత్తిష్ఠ- (యథాస్థానం గచ్ఛ) ఇతి తిలాన్వికీర్య (నేత్రేనిమీల్య)
శిలామాదాయ వస్త్రేనిధాయ - ఉపవీతీ = హస్తం ప్రక్షాళ్య
'అస్మత్కులమభివర్ధతామ్' ఇతి కుండే యవానోప్య మృద్భిర
వటమాపూర్యోదకమాసిచ్య - బలి పిండాదీనాదాయ నదీతీరం
గత్వా తీరకుండేఽప్యేవమేవ బ్రహ్మదండాది - పాషాణోత్థాప
నాన్తం కృత్వా అస్మాత్తీరకుండపాషాణాదుత్తిష్ఠేతి విశేషః ॥
పిండాదీనాదాయ నద్యాదౌ విసృజేత్॥

అశ్మద్వయమేకం వాఽప్సు ప్రక్షిప్య స్నాత్వాసర్వాఙ్గం వాపయేత్॥

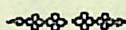
ఆంధ్రాచార దశాహ ప్రయోగః
కర్తృవపనాన్తః

(౧) కర్తాదశమేఽహని ప్రాతఃకాలే మృతదేశాద్దీపా
దీనుద్వాస్య గృహం సంశోధ్య లోహితం చర్మానడుహమశ్మా
నందర్భాన్వేతస శాఖామామలకం వేతసమాలికె ఆఽజనగజల
ఘటమోషధిస్తంబం సంపాతావనయనపాత్రం పాషాణావారుణ

స్రుక్స్రువావగ్నిమామలకచూర్ణం గంధాక్షతాంశ్చాదాయ జ్ఞాతిభిస్సహ జలాశయం గత్వా స్నాత్వాఽఽచమ్య బ్రాహ్మణాన్ప్రదక్షిణీకృత్య యథాశక్తి దక్షిణాం దత్వా (౨) పితుర్గోత్రస్య శర్మణః ప్రేతస్య దహనజనిత తాపోపశమనార్థఞ్చ తృష్ణోపశమనార్థమిష్టైర్బాంధవైశ్చ ధర్మోదకం దీయతామితి ప్రార్థయేత్. తేఽపి దాస్యామ ఇత్యుక్త్వా సర్వాంగం వాపయిత్వా స్నాత్వా యజమానస్య పిత్రే గోత్రాయ శర్మణే ప్రేతాయ "ఏతద్ధర్మోదకం దదామి" ఇతి ప్రత్యేకం త్రీంస్త్రీనుదకాంజలీన్ శిలోపరి దద్యుః। తేషాం శిలాది నియమో నాస్తీతి కేచిత్॥ (౩) కర్తా నవఘటోదకేన నిత్యకర్తవ్యశిలాస్నాన మృదాస్నాన వాసోదకతిలోదక పిండప్రదానాని కుర్యాత్॥ (౪) తతః కర్తా ప్రేత శిలామాదాయ గర్తం మృద్భిః పూరయిత్వా తదుపరి వేదికాం కృత్వా తస్యాం ప్రేతపాషాణం మధ్యే స్థాపయిత్వా తస్యోత్తరతో దక్షిణతశ్చ పాషాణద్వయం స్థాపయిత్వా పూజాఙ్కుర్యాత్। పితుర్గోత్రస్య శర్మణః ప్రేతస్య మరణదినారభ్య దశమేఽహని వేదికాయాం ప్రేత శిలాదిపూజాఙ్కరిష్యామి ఇతి సఙ్కల్ప్య। ఉత్తరే రుద్రం- దక్షిణే యమమిత్యావాహ్య పాషాణద్వయమభ్యజ్య స్నాప్య

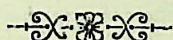
భ్యర్చ్య, మధ్యే ప్రేతరాజాయ । ఉత్తరతో రుద్రాయ । దక్షి
ణతో యమాయ । ఆసనముపతిష్ఠతు ॥ గంధాః - అక్షతాః -
పుష్పాణి - ఉపతిష్ఠన్తు ॥ కంటకాది నివారణార్థం పాదుకె
ఉపతిష్ఠేతామ్ । వర్షాతపనివారణార్థం ఛత్రముపతిష్ఠతు ।
అన్నాపూపసూపాద్యైః పిండత్రయం కృత్వా తేభ్యోఽగ్రత
ఏకైకం పిండముత్సృజ్య - మధ్యే ప్రేతరాజాయ ఏషపిండ ఉప
తిష్ఠతు । ఉత్తరతో రుద్రాయైష పిండ ఉపతిష్ఠతు । దక్షిణతో
యమాయైషపిండ ఉపతిష్ఠతు । ఇతి పిండత్రయందత్వా -
సర్వేభ్యో భూతేభ్యః ప్రేతాయచ మహాక్షున్నివారణార్థం
ఇమం బలిం దదామీతి బలిందత్వా-ఉదకుంభం స్థాపయిత్వా-
(ఆతురవ్యంజనాని కృత్వా కంఠసూత్రాది విసర్జనం కులధ
ర్మానుసారాత్) అథ బలిసాద్గుణ్యార్థం ప్రేత తృప్త్యర్థం
గోదానషడ్దాన దశదానాని కుర్యాత్ ॥ (౨) తతో బ్రాహ్మణై
రనుజ్ఞాతః ప్రేతశిలోద్వాసనం కరిష్యామీతి సంకల్ప్య - ప్రేత
శిలాసహితం శిలాత్రయమాదాయజలాశయంగత్వా జలమధ్యే
క్షిపేత్ ॥ (తలసర్వే ధర్మోదకదాతారస్సామాత్యం కర్తార

మాలింగనేనాశ్వాస్య- తిలామలకకల్కానాదాయ లేపయిత్వాఽమాత్యైస్సహ కర్త్రాస్నాత్వా సర్వాంగం వాపయేత్ ॥

అథ వపనమ్

(౬) వపనానుజ్ఞా-కృచ్ఛ్రం । మేరుమందర··· వపామ్యహమ్ ॥ ఇత్యుక్త్వా కనిష్ఠపూర్వం సర్వే కర్త్రాసస్సర్వాఙ్గం వాపయిత్వా స్నాత్వా శుద్ధ్యర్థం పునస్స్నాయాత్ ॥

అథ శాన్తిహోమః

(౭) సూఽనవమ్యాం వ్యుష్టాయాం యజ్ఞోపవీత్యన్తరాగ్రామం శ్మశానంచాగ్నిముపసమాధాయ సంపరిస్తీర్యాపరేణాగ్నిం లోహితం చర్మానడుహం ప్రాచీనగ్రీవముత్తర లోమాస్తీర్య తద్వేతసమాలినోజ్ఞాతీనారోపయత్యారోహతాయురితి ॥

అథ దశమేఽహని (అధ్వర్యుః) కర్తావా యజ్ఞోపవీతీ గ్రామశ్మశానయోర్మధ్యే మహాపథే యత్రకుతాఽపి వృక్షమూ

లేవాశాన్తిహోమార్థందర్భద్వయపవిత్రింధృత్వా శాన్తిహోమం కర్తుమితి బ్రాహ్మణానుజ్ఞాం స్వీకృత్య ప్రా ... మ్య=దేశకాలా సంకీర్త్య - (యజమానస్య) మమ సర్వేషాం జ్ఞాతీనాంచ (అఘనివారణార్థం అఘాపనుత్తిహోమం) శాన్తిహోమం కరిష్యే - ఇతి సంకల్ప్య - స్థండిలం కల్పయిత్వా యత్రక్వచేతి విధినా లౌకికాగ్నిం ప్రతిష్ఠాప్య ప్రాగుదగగ్రైర్దర్భైః పరి స్తీర్యోత్తరేణాగ్నిం దర్భాంత్సంస్తీర్య ద్వంద్వం న్యంచి పాత్రాణి ప్రయునక్తి । మూలతోబిలవారు (ర) ణసుగ్గాజ్యస్థాల్యౌ - ప్రోక్షణ పాత్రమూలతోబిలవారు(ర)ణసువౌచ - లోహితం చర్మానడుహం వేతసపుష్పమాలాస్సంపాతపాత్రిం లోహిత మనడ్వాహం వేతసశాఖామనకా అశ్మానమాంజనమోషధి స్తంబమిత్యేతాని సాదయిత్వా-పవిత్రేకృత్వా ప్రోక్షణీస్సంస్కృ త్యోత్తానానిపాత్రాణి త్రిః ప్రోక్ష్య- అగ్నేః పశ్చాత్ లోహిత మానడుహంచర్మ (ర) తదభావే తద్రూపంమృగచర్మవా యథా సూత్రమాస్తీర్య తస్మిన్ వేతసమాలినోజ్ఞాతీన్ కనిష్ఠపూర్వా నారోపయత్యారోహతాయురితి ॥

ఆరోహతాయుర్జరసం గృణానా అనుపూర్వం యత

మానాయతిష్ట। ఇహత్వష్టా సుజనిమా సురత్నో దీర్ఘమాయుః
కరతు జీవసే వః ॥

(౯) అథైనానమపూర్వ్యాన్కల్పయతియథాఽహానీతి ॥
యథాజ్యేష్ఠంస్త్రీరగ్రే,యథావృద్ధంజ్ఞాతీఁ పరికల్పయతి॥
యథాఽహాన్యనుపూర్వం భవన్తి యథర్తవ ఋతు
భిర్యన్తి క్లప్తాః । యథానపూర్వమపరోజహాత్యేవా ధాత్తరా
యూగ్ంషికల్పయైషామ్ ॥

సూ=ప్రతిలోమకృతయా వారుణ్యా స్రుచా ద్వే చతుర్గృహీతే
జుహోతి నహితే అగ్నేతనువా ఇతి ॥

అథాజ్యసంస్కారంకృత్వా సాదితౌ స్రుక్స్రువౌ ప్రతి
తప్య సంమృజ్య ప్రోక్ష్య నిధాయాగ్నిం తూష్ణీం సమన్తం ప్రద
క్షిణం పరిషిచ్య ॥ మూలతోబిలవన్త్యాం వారుణస్రుచి తాదృశ
స్రువేణైవ చతుర్గృహీత్వా నహితే అగ్న ఇతి హుత్వా పూర్వ
వద్గృహీత్వా అపనఇతి జుహోతి ॥

“నహితే అగ్నే తనువై క్రూరం చకారమర్త్యః ।
కపిర్బభస్తి తేజనం పునర్జరాయుగౌరివసప్సోహ - అగ్నయ

ఇదం ॥ అపనశ్శోశుచదఘమగ్నే శుశుద్ధ్యార్యయిమ్ । అపనశ్శో శుచదఘం మృత్యవేస్వాహా - అగ్నిమృత్యుభ్యామిదమ్ ॥

సూ=దశచస్రువాహుతీ రపనశ్శోశుచదఘమితి హుత్వా పా

త్ర్యాం సంపాతమవనయతి ॥

(౧౦) అథ సకృత్సకృత్సువేణ గృహీత్వా "అపనశ్శో శుచదఘమ్" ఇత్యనువాకేన ద్వాభ్యాం ద్వాభ్యాం వాక్యాభ్యాం దశాహుతీస్సువేణ జుహుయాత్ - ప్రతిహోమం స్వాహేతి హోమాన్తే దర్వ్యస్థం హుతశేషమాజ్యం సంపాతపాత్రేనినయేత్ ॥

"అపనశ్శోశుచదఘమగ్నే శశుధ్యార్యయిమ్ । అపన శ్శోశుచదఘుగ్గ్ంస్వాహా - అగ్నయఇదం ॥ సుక్షేత్రియాసుగా తుయావసూయాచయజామహే। అపనః ⋯ దఘుగ్గ్ం స్వాహా - అగ్నయ ఇదమ్ ॥ ప్రయద్భందిష్ఠ ఏషాం ప్రాస్మాకాసశ్చసూర యః । అపనః ⋯ ఇదమ్ ॥ ప్రయదగ్నేస్సహస్వతో విశ్వతో యన్తిసూరయః । అపనః ⋯ ఇదమ్ ॥ ప్రయత్తే అగ్నే సూర యోజాయే మహిప్రతేవయమ్ । అపనః⋯ఇదమ్ ॥ త్వగ్ంహి విశ్వతోముఖ విశ్వతః పరిభూరసి । అపనః ⋯ ఇదమ్ ॥ ద్విషో

నో విశ్వతోముఖాతినావేవపారయ । అపనః ··· ఇదమ్ ॥ సనస్సింధుమివనావయాతి పరుషా స్వస్తయే। అపనః···ఇదమ్ ॥ ఆపః ప్రవణాదివ యతీరపాస్మత్స్యన్దతామఘమ్ । అపనః ··· ఇదమ్ ॥ ఉద్వనాదుదకానీవాపాస్మత్స్యందతామఘమ్। అపనః ··· ఇదమ్ ॥

సూ = అతోఽభయం ప్రహరతి యేనజుహోతి ॥

స్రుక్స్రువౌదర్వ్యావా ప్రహృత్య - పూర్వవత్పరిషిచ్య॥

అత్ర కేచిదనాజ్ఞాతత్రియం భూరాదిచతుష్టయం సర్వ ప్రాయశ్చిత్తం చ కుర్వన్తి ॥

సూ = ఉత్తరేణాగ్నిం లోహితోఽనడ్వాన్ప్రాఙ్ముఖోఽవస్థితో భవతితంజ్ఞాతయోఽన్వారభన్తేఽనడ్వామన్వారభామహ ఇతి॥

(౧౧) అగ్నేరుత్తరతో లోహితమనడ్వాహం ప్రాఙ్ముఖమవస్థాప్య (తదభావే దర్భానడ్వానిదధాతి) తమనడ్వాహం జ్ఞాతయః (కనిష్ఠప్రథమాః) అన్వారభన్తే ॥

అనడ్వాహమన్వారభామహే స్వస్తయే । సన ఇంద్ర ఇవదేవేభ్యోవహ్నిస్సంపారణోభవ ॥

సూ=ప్రాంచోగచ్ఛన్తిమే జీవా ఇతి ॥

అనడుత్పరిథమార్జ్ఞాతయః ప్రాచీందిశం గచ్ఛన్తి ॥

ఇమేజీవా విమృతైరావవర్తిన్నభూద్భద్రాదేవహూ తిం నో అద్య । ప్రాంజోఽగామానృతయే హసాయదాఘీయ ఆయుః ప్రతరాందధానాః ॥

సూ=జఘన్యోవేతసశాఖయాఽవకాభిశ్చ పదానిసంలోపయన్నే తిమృత్యోః పదమితి ॥

(౧౨) పశ్చాద్గచ్ఛన్నధ్వర్యుః (జఘన్యః కర్తా, అమా త్యోవా) వేతసశాఖామవకాశ్చ సహగృహీత్వా తాభ్యామ నడుత్పదాని (స్వస్యపరేషాంచపదాని) మార్జయన్గచ్ఛేత్॥

మృత్యోః పదంయోపయన్తోయదైమదాఘీయఆయుః ప్రతరాందధానాః । ఆప్యాయమానాః పజయాధనేన శుద్ధాః పూతాభవథయజ్ఞియాసః ॥

సూ=అథైభ్యోఽధ్వర్యుర్దక్షిణతోఽశ్మానం పరిధిం దధాతీ మంజీవేభ్యః పరిధిం దధామీతి ॥

(౧౩) అథ జ్ఞాతీన్ప్రస్థాప్య (పురస్థాపయిత్వా) కర్తా జ్ఞాతిభ్యోదక్షిణతో భూమాఖాత్వా జీవతాం మృతానామన్తరం భవేదితిధ్యాత్వా తస్మిన్నవటేఽశ్మానం పరిధితయాస్థాపయేత్ ॥

ఇమం జీవేభ్యః పరిధిందధామిమానోఽనుగాదపరో అర్థమేతమ్ । శతం జీవన్తు శరదః పురూచీస్తిరో మృత్యుం దధ్మహేపర్వతేన ॥

సూ=స్త్రీణామంజలీషు సంపాతానవనయతీమానారీరితి, తైర్ముఖాని విమృజన్తె ॥

(౧౮) హుతశేషం పాత్రస్థం సంపాతాజ్యం జీవభర్తృకాణామమాత్యస్త్రీణామంజలీష్వవనయేదిమానారీరితి, మంత్రావృత్త్యా, నవా। తైస్సంపాతాంజలిభిస్తానార్య స్తూష్ణీం ముఖాని విమృజన్తె (స్వస్యవాముఖమాచారాత్)॥

ఇమానారీరవిధవాస్సుపత్నీ రాంజనేన సర్పిషా సంమృశన్తామ్ ॥ అనశ్రవో అనమీవాస్సుశేవా ఆరోహన్తుజనయోయోనిమగ్రే ॥

సూ=యదాంజనంత్రైకకుదమితిత్రైకకుదేనాంజనేనాక్షై- యది త్రైకకుదంనాధిగచ్ఛేయుర్యేనైవకేనచాంజనేనాంజీరన్ ॥

(౧౯) యదాంజనమితిసర్వేఽమాత్యాః స్వేస్వేచక్షుషీ అంజీరన్ ॥

యదాంజనం త్రైకకుదంజాతగ్ం హిమవతస్పరి । తేనా
మృతస్యమూలైనారాతీర్జంభయామసి ॥

సూ= పృథివ్యామోషధిస్తంబం ప్రతిష్ఠాపయతి యథాత్వముద్భి
నతో౽స్యషధ ఇతి ॥

యఓషధిస్తంబః ప్రతిరోపితో వర్ధతే, తాదృశముత్ఖా
మైతయచ్చా, యజమానవర్ధనానుగుణం పృథివ్యాం ప్రతి
రోపయేదధ్వర్యుః కర్తావా ॥

యథాత్వముద్భినతో౽స్యషధే పృథివ్యా అధి । ఏవమిమ
ఉద్భిందన్తు కీర్త్యాయశసా బ్రహ్మవర్చసేన ॥

అత్రవా ఆనందహోమంకృత్వా, అలంకృత్య దీపహస్తాః
స్త్రీరగ్రతః ప్రస్థాప్య గృహాన్ప్రత్యేత్య, గృహేవా, ఆనంద
హోమం కుర్యాత్ ॥

అథానందహోమః

సూ—ప్రత్యేత్యగృహానుత్తరపూర్వదేశేఽగారస్యాగ్నిముపసమా
ధాయసంపరిస్తీర్యానులోమకృతయా వారుణ్యాస్రుచాద్వే
చతుర్గృహీతే జుహోత్యానందాయ న వైతత్రేతి ॥

పూర్వవద్ద్విపవిత్రధారణం-శాన్తిహోమస్థలే, గృహస్యో
త్తర పూర్వదేశేవా, అనుజ్ఞా-అశేషే ··· స్వీకృత్య-సర్వేషాం
జ్ఞాతీనాం మమ చ ఆనందావాప్త్యర్థం ఆనందహోమం కర్తుం
యోగ్యతాసిద్ధిమనుగృహాణ। ప్రాణా···మ్య - సర్వేషాం ···
ఆనందహోమం కరిష్యే- ఇతి సంకల్ప్య - పూర్వవదగ్నిప్రతిష్ఠాప
నాది చతుష్పాత్రప్రయోగః పవిత్రకరణాద్యాజ్యదర్వీ సంస్కా-
రాన్తంకృత్వా సమన్తం పరిషిచ్య - 'ఆనందాయ - నవైతత్రి,
ఇతి (౧౬) వారుణ దర్వ్యగ్రేణ ద్వేచతుర్గృహీతే జుహోతి ॥

ఆనందాయ ప్రమోదాయ పునరాగాగ్ం స్వాన్గ్రహాః । అపనశ్శోశుచ దఘగ్గ్ం స్వాహా - అగ్నయ ఇదం ॥
నవైతత్రిపరిమాయత్రే గౌరశ్వః పురుషః పశుః । యత్రేదం
బ్రహ్మక్రియతే పరిధిర్జీవనాయకమపనః ··· ఇదమ్ ॥

అనాజ్ఞాతత్రియం సర్వప్రాయశ్చిత్తం చేతి కేచిత్॥

సూ=అతోఽభయం ప్రహరతియేన జుహోతి ॥

(౧౭) దశాహ్యే ప్రహృత్యపూర్వవత్పరిషిచ్య పుణ్యాహం వాచయిత్వా తేనజలేన గృహంప్రోక్ష్య ॥

సూ=అజమేతదహః పచన్తియవౌదనంచ । అజోఽసీత్యజస్య ప్రాశ్నన్తి యవోఽసీతియవౌదనస్య ॥

(౧౮) యవౌదనంవ్రీహ్యోదనం వా జ్ఞాతిభిస్సహ 'యవోఽసి' ఇతి భుంజీత ॥

'యవోఽసియవయాస్మద్ద్వేషో యవయారాతీః' ఇతి (?)

'యవోఽసియవయాస్మద్ద్వేషాగ్ంసి'

గ్రామాద్బహిరానందహోమశ్చేత్తదనంతరమేవ దీపానయనపూర్వకం గృహప్రవేశ ఇత్యాచారః ॥

(౧౯) సూ=అతాఽసందీప్తల్పానధిరోహన్తి ॥

(౨౦) నాపితకర్మాణి చ కారయన్తే, ఏషప్రథమోఽలంకారః ॥

॥ దశాహప్రయోగ స్సమాప్తః ॥

—:o:—

అథ దశాహ ప్రకరణమ్

జననే మరణే వా భూశుద్ధిమంజలిదానవిధిం చాహ

(౧) వాచనాద్దహనాద్భూమేర్లేపనాత్ క్షాళనాచ్ఛుచిః । గోవిప్రపాదస్పర్శాచ్చక(ఘు)ర్షణాద్భోజనాదపీతి ॥ (౨) "ఏవమహరహరంజలీనేకోత్తర వృద్ధ్యా" ఇతిసూత్రేఽవిశేషస్మరణాత్సర్వైర్జ్ఞాతయశ్చ ప్రత్యహమాదశాహాత్తత్తద్దివస సంఖ్యయా ద్వ్యాధికయాఽంజలీన్ దద్యుః । దశాహే వా, కర్తుర్నిత్యోదకదానాత్పూర్వం పరం వా దద్యుః, సంకటేష్వయుగ్మాహేషు దశాహే వా దద్యురిత్యుక్తత్వాత్ ॥

ఆంధ్రాచారే తు – సూత్రోక్త విధ్యతిరేకేణ ధర్మోదక దానమితి త్రివారం దశాహే జ్ఞాతిభిః కర్తవ్యమితి యల్లాజీయే వర్తతే, తత్ప్రమాణ వచనమనుక్తమ్। ఆశ్వలాయనాపరప్రయోగే వాక్యమాత్రం వర్తతే ॥ తత్తు నత్వాపస్తంబమతమితి ప్రతిభాతి ॥ (3) అత్రవాసః పీడనేచ నవేన ఘటేన జలం దేయమ్, ఆచారాత్, ఘటాన్తర పరిగ్రహే పూర్వదత్తోదకం పునః కార్యమితి జ్ఞాపనాచ్చ ॥

తర్పణప్రసంగాదిదమాహ దశాహే అతిక్రాన్తే జ్ఞాతివిషయే
త్ర్యహ తర్పణాది విధిః

ఆద్యదివసే ద్వాదశ, ద్వితీయే త్రింశత్, తృతీయేఽహ్ని త్రియస్త్రింశదుదకాంజలీన్ దద్యాత్ । ఆద్యేఽహ్ని త్రీన్ పిండాన్ ద్వితీయే చతురస్తృతీయే త్రీన్ ॥ నవశ్రాద్ధన్తు = ప్రథమేఽహని ద్వే, ద్వితీయేఽహని చ ద్వే నవశ్రాద్ధే, తృతీయేఽహ్న్యేక, మేకోద్దిష్టాహే చైకమితి షణ్ణవశ్రాద్ధాని చ దద్యాత్ ॥

ప్రభూతబలినిత్యోదకపిండదానయోః పౌర్వాపర్యవ్యవస్థామాహ

(౪) అత్ర కేచిత్-దశమేఽహ్ని ప్రేతస్య మహతీక్షుద్భవతి, తన్ని వృత్తిః ప్రభూతబలినా భవతి, సచ దశమదినపిండోదక దానాత్పూర్వం కార్యః। తిలోదకేచ పిండేచ ప్రదత్తే దశమేఽహని। అశ్మనోత్థాపనం కృత్వా తతః ప్రేతం విసర్జయేత్ ॥ ఇతి। పిండదానానంతరమేవాశ్మో త్థాపనస్మరణాత్ ॥ దశమే క్షుత్పరిక్షయః, "దశమేనతు పిండేన తృప్తిః ప్రేతస్యజాయతే" ఇతి స్మరణాచ్చ, భుక్తభోజనవత్తృప్తస్య ప్రేతస్య బలిప్రదానాయోగాదిత్యాహుః ॥ *అఖండాదర్శేతు—॥ అత్రోదక పిండ బలిప్రదానాత్ప్రేత తృప్తిః, ప్రేతతృప్త్యా సంతతి వృద్ధిర్భవతీతి ॥ ప్రత్యహం యత్పిండోదకదానం, దశాహే యచ్చ ప్రభూతబలి ప్రదానం, తాభ్యాంప్రేతస్య తృప్తిర్భవతీత్యర్థః ॥ ఏవంచ ప్రభూతబలిప్రదానేనాపి ప్రేతస్య తృప్తేః పిండోదకదాన ప్రభూతబలిదానయోః పౌర్వాపర్యే అనియమ, ఇత్యపరే ॥

మృతేఽహని దశమేఽహని వా కంఠసూత్ర కర్ణపత్రాణి విసృజే దితి సంగ్రహకారః

కంఠసూత్రం కర్ణపత్రే త్యక్త్వాఽత్ర ప్రేతసన్నిధౌ। పశ్చా త్సంగాహయేన్నారీ యదాభర్తృమృతిస్తదా ॥ తథాచ స్మృతిః = మృతే భర్తరి తస్య స్త్రీకంఠసూత్రం పరిత్యజేత్। పశ్చాత్సంగాహనాదర్వాగథవా దశమేఽహనీతి ॥

పాషాణోత్థాపనం దశాహ ఏవ కుర్యాదిత్యాహ - శంఖః

(౫) ఆదావమధ్యే తథాఽంతే య ఉదకాదిసమాపయేత్। సఏవ దశమేకుర్యాత్పాషాణోత్థాపనాదికమ్ ॥ దర్శాది నిమిత్తేనోదకం పిండ

దానంచాపకృష్యకరణేఽపి పాషాణోత్థాపనాదికం దశమఏవ కుర్యా దిత్యాహ షట్త్రింశన్మతే - ప్రేతకార్యాణి సర్వాణిమధ్యేయది సమాపయేత్। తథాఽపి దశమేఽహ్న్యేవ పాషాణోత్థాపనం స్మృతమితి ॥

దశాహాత్పూర్వముత్థాపనే ప్రభూతబలిదానేచ దోషమప్యాహ-ప్రచేతాః

ఉదకం పిండదానంచాప్యపకృష్య సమాపయేత్। ఉత్థాపనం దశాహేస్యాదన్యథా కులనాశనమితి ॥ ఉత్థాపనం—ప్రభూతబలి ప్రదానస్యాప్యుపలక్షణమ్ ॥ *యదాహ సంగ్రహకారః = దశాహమధ్యేత్వథ దర్శఆగతే సమాపితే కర్మణిపారలౌకికే। ఉత్థాపనం భూతబలిర్దశాహే మధ్యేకృతంచే త్కులనాశహేతురితి ॥

అపకర్షణె శాన్తిహోమమపి దశమేఽహనీతి స్మృత్యన్తరె

అన్తర్దశాహే దర్శశ్చేత్పిండశేషం సమాపయేత్। ఉత్థాపనం శాన్తిహోమం దశమేఽహ్ని సమాచరేదితి ॥

అన్తర్దశాహే సంక్రమేవా దర్శవత్సమాప్య దశమదినే నియమేన వపనమపి కర్తవ్యమిత్యాహ జాబాలిః

(ఉ) అన్తర్దశాహే దర్శేవా సంక్రమేవా సమాప్యతు। వపనం శాన్తిహోమంచ దశాహాన్తె సమాచరేత్ ॥ తస్మాత్సర్వప్రయత్నేనదశాహే వపనం విదురితి ॥

సప్తమపురుషాదర్వాగ్భూతానాం జ్ఞాతీనామపి కనిష్ఠానాం దశమేఽహని వపనమాహ ప్రచేతాః

జ్ఞాతయస్సప్తమాదర్వాక్కనిష్ఠా దశమేఽహని। వాపయేయు

శ్చతే సర్వే కర్తృభిస్సహ సర్వదేతి ॥ వపనస్య శుద్ధ్యర్థత్వాచ్ఛుద్ధస్యైవ శాన్తికర్మణ్యధికారః ॥

శాన్తిహోమే వపనమాహాపస్తంబోఽపి

నాపితకర్మాణిచ కారయన్తే, ఏష ప్రథమోఽలంకార ఇతి ॥ శాన్తికర్మణః ప్రాగేవ వపనం కార్యమిత్యర్థః ॥

అన్తర్దశాహసమాపనేజ్ఞాతిభిః కేశవపనపూర్వకమేవోదకందేయమ్

ప్రదద్యుర్జ్ఞాతయస్సర్వే క్షౌరంకృత్వా తిలోదకమితి స్మరణాత్ ॥ వపనం కృత్వా స్నాత్వా ఏకవస్త్రాః జలాంజలీన్ దద్యురితి పరిచేత స్మరణాత్ ॥ అకృత్వా వపనం మూఢః ప్రేతకర్మప్రవర్తతే । ఉదకం పిండదానంచ శ్రాద్ధంచైవ చ నిష్ఫలమితి స్మరణాచ్చ ॥

గ్రంథకర్తుర్నిగమనమ్

ఏవం చాన్తర్దశాహ సమాపనే జ్ఞాతీనాం ప్రథమదినే కంఠాదుపరి వపనాకరణే తర్పణాత్పూర్వం కర్తవ్యమేవ, దశమదినేఽపి శాన్తిహోమా త్పూర్వం శేషవపనం, సర్వాంగవపనం వా కార్యమేవే ॥

బోధాయనీయ వృత్తౌచ వపనానన్తరం శాన్తికర్మేత్యుక్తమ్

దశమ్యాం వికృతబలిం దత్వా పిండాన్తే శిలాః కాంస్యే నిధా యాప్సు విసర్జయేదతస్సంస్కర్తుర్వపనవిధిరతఊర్ధ్వం శాన్తిహోమ కర్మ ప్రతిపద్యతఇతి ॥ వపనాకరణే దోషమాహ వసిష్ఠః – వైధే కర్మణి తు ప్రాప్తే కాలదోషం నచిన్తయేత్ । సద్యః క్షౌరం ప్రకుర్వీత మాతా పిత్రోర్మృతౌ తథా ॥ జాతేసోమే తథాతీర్థే వ్రతచాన్ద్రాయణేషుచ । యస్య కేశాశ్శిరోజాతాః దశమేఽహన్యవాపితాః ॥ ఆశౌచం తస్య కేశేషు లీయతే నాత్రసంశయఇతి ॥

కేచిన్మందధియః "నవమ్యాం పుష్టాయామ్" ఇత్యాదినా శాన్తి హోమముక్త్వా "నాపితకర్మాణిచ కారయన్తే" ఇతిసూత్ర క్రమమనుసృత్య శాన్తిహోమానన్తరం వపని" తన్న యుక్తమిత్యాహ పితృమేధ సారకృత్

వపనస్య శుద్ధ్యర్థత్వాచ్ఛుద్ధస్యైవ శాన్తికర్మణ్యధికారాత్తద నంతరం భోజనఖట్వాశయనోపదేశాద్భుక్తస్య వపననిషేధాచ్చశాన్తికర్మణః ప్రాగేవ వపనం కార్యమ్ "మృతావా ఏషాత్వగమేధ్యాయత్కే–శశ్మశ్రు ... మేధముపైతి" "శుద్ధిం కుర్యాత్తథా విద్వాన్ మలానాం దేహజన్మ నామ్ । కృత్తకేశనఖశ్మశ్రు స్త్రీపక్షేషు గృహీభవేత్, ఇతి శ్రుతిస్మృ తిభ్యాం వపనస్య శుద్ధ్యర్థత్వావగమాత్ "శుచినాకర్మకర్తవ్యమ్" ఇతి శుద్ధేః కర్మాఙ్గత్వ విధానాచ్చానుప్తకేశస్యశాన్తికర్మానధికారః । అథ – వపనానన్తరమేవ శాన్తికర్మావసర ఇత్యర్థః ॥ (౭) నవమ్యాం వ్యుష్టాయా మిత్యస్య – పరిభాతాయామితిభాష్యమ్, అతః ప్రాతరేవ శాన్తికర్మకార్య మితిచేత్ – న ప్రాతశ్శాన్తికర్మ–వ్యుష్టిశబ్దస్య దివసపరత్వాత్ "రాత్రిర్వా ఉషాః, అహర్వ్యుష్టిః" ఇతిహిశ్రూయతే । అతోదశమదివస ఏవతస్యకా ర్యత్వం ప్రతీయతే, న ప్రాతరేవ । అన్యథా "అనశ్రవో అనమీవాః" ఇత్యనుశ్రుత్య శ్రుతివిరోధాత్, తతశ్చనేత్రాంజనాద్యలంకారః స్మర్యతే। క్రియతేహితదాబలికాలే ఆతురవ్యంజనం సర్వైః । తచ్చాతురవ్యంజనం విరుధ్యతే । కించ "అసమాప్తేవ్రతే తస్మిన్ నైవకుర్యాద్వ్రతాన్తరమ్" ఇతివత్ ప్రారబ్ధకర్మమధ్యే శాన్తికర్మకరణం చాత్యన్తవిరుద్ధమ్ । అపి చ గృహ్యాన్తరే పిండోదకదాన (ప్రభూతబలిప్రదాన) సమాప్త్యనన్తరమేవ శాన్తికర్మవిధిర్దృశ్యతే । తత్రైవబోధాయనాశ్వలాయనయోశ్చ ఉదా హృత విధిగ్రంథప్రకారః ॥ అతః షడ్భిర్హేతుభిః ప్రాతస్తద్విధానం శాస్త్ర విప్రతిషిద్ధమితిసిద్ధమ్॥ అయమేవార్థః "నాపితకర్మాణిచ" ఇత్యేతత్సూత్ర భాష్యేఽపీతి ॥

(౮) అనడుహాలాభే "విశిష్టాభావే సామాన్యాప్రతినిధి స్తద్ధర్మా వాస్యాత్" ఇతి వచనాత్తదాకారం మృగచర్మ గ్రాహ్యమ్ । వేతసః (నీర్వంజీ) (౯) కనిష్ఠః ప్రథమమితరేయథావృద్ధంకర్తా పశ్చాదిత్యుక్త ప్రకారేణ, "యథాజ్యేష్ఠం స్త్రీః" ఇతి పురుషవత్ స్త్రీణామపి న్యాయ తౌల్యాత్, "యథాహాన్యనుపూర్వం" ఇతి మంత్రలింగాత్, బోధాయనే తథా దర్శనాచ్చ, యథాజ్యేష్ఠకల్ప నేత్యర్థః ॥

(౧౦) పాత్ర్యం సంపాతః – పాత్రేహుతశేషాజ్యస్రావః । ఇహాహుతస్యద్రవద్రవ్యస్య శేషఉచ్యతే-సతుసర్వాస్వాహుతిషు గ్రాహ్యః ॥ సకృత్సకృత్, నద్విస్త్రిర్వా .. దశాహుతీనాం ప్రత్యేకం సకృదవదాన మితి వీప్సార్థః ॥ (౧౧) తదభావేదర్భాన్వేతియల్లాజీయె ॥ (౧౨) వేతసః (నీర్వంజి) అవకా – శైవాలవిశేషః । సంలోపయన్నేతి – సమూ హనద్వారానాశయన్ననుగచ్ఛేదిత్యర్థః ॥ (౧౩) ఏభ్యః – ఏషాం జీవ నార్థం । పరిధితయా – వ్యవధానతయా । సతుమృత్యుమార్గనిరో ధత్వాత్పరిధిర్భవతి ॥

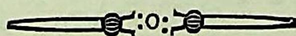
(౧౪) స్త్రీణామితి- అమాత్యానాం పతివత్యోభార్యాగృహ్యన్తే । అత్రపఠితస్త్రీ(యం) మంత్రావృత్తిః, తత్సంస్కారత్వాత్ । సకృదేవేతి కేచిత్, బహువచనాన్తత్వాదితిభాష్యమ్ ॥ (౧౫) త్రైకకుదేన – త్రిక కుత్ -త్రికూటపర్వతః, తత్ర భవం అంజనం త్రైకకుదమ్ । తేన ॥ 'పృథి వ్యామోషస్తంబమితి, దహనదేశే ఓషధివిరోహణం వాజసనేయి హిరణ్య కేశి సూత్రయోర్విస్పష్టమ్ । అస్మాకంత్వ వచనాద్వికల్ప ఏవేత్యుపదేశ ఇతి భాష్యమ్ ॥ (౧౬) వారణీ–వారణ వృక్షమయీ । తదభావే పలాశ పత్రంవేతి, సుధీవిలోచనె ।

(౧౭) అజభక్షణం యుగాన్తరవిషయమ్ । "వరాతిథిపితృభ్యశ్చ పశూపాకరణక్రియా" ఇతి కలౌనిషేధాత్ । అత ఏవ శిష్టావర్జయన్తి,

హింసామన్తరేణ మాంసానుపలబ్ధేః । "అగ్నీషామీయం పశుమాలభేత" ఇతి విశేషవిధానాన్న తత్రిచోద్యావకాశః ॥ (౧౭) ఏతస్మిన్నహని యవోఽసీతి యవౌదనం సర్వేజ్ఞాతయ స్సహ భుంజీరన్। యవసాదృశ్యాత్తత్స్థానే వ్రీహిర్గ్రాహ్యాః, సోమాభావే పూతీకవత్। (౧౮) ఆత్రాసందీరితి-శాన్తికర్మణి సమాప్తె । (యవౌదన ప్రాశనేకృతె) ఆసంద్యః - ఆసనార్థాః ఖట్వాః । తల్పాః-శయ్యార్థాః ! ఇతః ప్రాక్ "స్వపేయుస్తే పృథక్ క్షితౌ" ఇత్యధశ్శయనవిధానాత్తన్నివర్త్యతె॥ ఏతేనాతురవ్యంజనానాం సర్వేషాం నివృత్తిస్సూచితాభవతి ॥

(౨౧) నాపిత కర్మాణీతి బహువచనం కేశశ్మశ్రులోమనఖాత్మకవిషయబహుత్వేన కర్మబహుత్వాత్ బోద్ధవ్యమ్ ॥ యథాఽఽహుః "దశమేఽహనిచ ప్రాప్తేస్నానం గ్రామాద్బహిర్భవేత్ । తత్రత్యాజ్యాని వాసాంసి కేశశ్మశ్రు నఖానిచేతి ॥ ఏషః అనన్తరోక్తః అంజనాది వాపనాన్తోఽలఙ్కారః ప్రేతకార్య వినిర్ముక్త్యుత్తరకాలికానాం మండనానాం ప్రథమో వేదితవ్యః । తతశ్చ అస్మిన్నహనికర్తవ్యం కేశాన్ ప్రకీర్యపాంసూనోప్య, ఇత్యాదికర్మ, ప్రాగేవశాన్తికర్మణః కార్యమ్ । నతు తతఊర్ధ్వమితి ఖ్యాపితం భవతీతి భాష్యమ్ ॥

॥ దశాహప్రకరణం సమాప్తమ్ ॥

ఏకాదశేఽహ్ని వృషోత్సర్జనాత్పూర్వం కర్తవ్య ప్రయోగః

(౧) ఏకాదశేఽహ్ని ప్రాతః గృహాది శుద్ధ్యనంతరం సంగవకాలే గ్రామాద్బహిర్నద్యాది పుణ్యతీర్థేషు సచేలం స్నాత్వా శుద్ధం శుష్కవస్త్రం ధృత్వా ధృతత్రిపుండ్రోర్ధ్వ పుండ్రోవా యజ్ఞోపవీతం ధారయిత్వా సంధ్యోపాసనానంతరం గృహాన్గత్వా కృతప్రాతర్హోమో ద్వి పవిత్రపాణిః బ్రాహ్మణానా హూయ గణపతిం నిర్విఘ్నేన పరిసమాప్త్యర్థమితిపూజయిత్వా బ్రాహ్మణాన్గంధపుష్పాద్యైస్సంపూజ్య హిరణ్యేన తోషయిత్వా పుణ్యాహం వాచయిత్వాఽబ్లింగైః పావమానికై రభిషేచ యిత్వా గృహాదీన్ప్రోక్ష్య (ఏకపవిత్రేణ నవశ్రాద్ధంకుర్యాత్) (వృషోత్సర్జనానన్తరం వేతి కేచిత్)

ఆపస్తంబినాం వృషోత్సర్గ ప్రయోగః

(౨) ప్రా ... మ్య అముకగోత్రస్యాముకశర్మణః ప్రేత స్యాద్య వృషోత్సర్జనం కరిష్యామీతిసంకల్ప్య- వృషం స్నాప్యా

లంకృత్య "యస్య దేవస్యయోభక్తస్తస్యచిహ్నం సమాలిఖేత్" ఇతి హేమాద్రౌ నియమాత్ స్వేష్టదేవతా చిహ్నం పశ్చిమే దక్షిణపాదమూలె అగ్నితప్తేనాయసేన విలిఖ్య "పిశఙ్గరూపః— తన్నస్తురీపమ్" ఇతిద్వామాత్రౌ దక్షిణెకర్ణె జపిత్వా 'ఏతం యువానమ్' ఇతిగోషు విసృజేత్॥ ఏతావదేవాపస్తంబినాముక్త మితి పితృమేధసారకృదాహ ॥

యల్లాజీయోక్తనైమిత్తికవృషోత్సర్గ ప్రయోగః

అనుజ్ఞా-అశేషె···స్వీకృత్య గోత్రస్య శర్మణః ప్రేతస్య అద్యవృషోత్సర్జనకర్మ కర్తుంయోగ్యతాసిద్ధిమనుగృహాణ - దక్షిణాందత్వా - యోగ్యతాసిద్ధిరస్తు ॥ దర్భేష్వాసీన ఇత్యాది దర్భద్వయపవిత్రపాణిః -ప్రా··· మ్య=దేశకాలౌ సంకీర్త్య- ప్రా···తీ=గోత్రస్య, శర్మణః, ప్రేతస్య మరణదినాదారభ్యైకా దశేఽహని ప్రేతత్వవిముక్త్యర్థం పిశాచత్వ నివృత్తిద్వారా రుద్ర లోకావాప్త్యర్థం ఉ··· తీ = మహారుద్రప్రీత్యర్థం వృషో

త్సర్జనాఖ్యం కర్మకరిష్యామి। ఉత్తరతో దర్భాన్నిరస్యాప ఉప స్పృశ్య । (౪) అయంగృహేనకార్యః- (౫) స్వయమేవ సర్వం కుర్యాత్, నచాచార్యః కుర్యాత్। గవాంమధ్యే-గోష్ఠేవాయత్ర క్వచేతివిధినా లౌకికాగ్నిం ప్రతిష్ఠాప్య పరిస్తీర్య చర్వర్థమగ్నా వధిశ్రిత్య "శివస్త్వష్టః=పిశంగరూపః" ఇతిద్వాభ్యాం గోమిథునమభిమన్త్ర్య - అగ్నేరుత్తరత స్తండులోపరి రుద్రకలశం ప్రతిష్ఠాప్యశుద్ధోదకైః పూరయిత్వా తత్రకుంభరత్న చూతపల్లవ ఫలవస్త్రాణి నిధాయ "కద్రుద్రాయ ··· హృదే" ఇతి మహారుద్రమావాహ్య షోడశోపచారపూజాఙ్కుర్యాత్॥ రుద్రజపార్థమేకాదశబ్రాహ్మణాన్ యథాలాభంవా 'రుద్రపారాయణం భవన్తః కుర్వన్తు' ఇతి వృణుయాత్। శ్రపయిత్వేత్యాది ప్రతిష్ఠితమభిఘార్యేత్యన్తంకృత్వా - ఉత్తరేణాగ్నిం దర్భానిత్యాది షట్పాత్రి ప్రయోగః - పవిత్రకరణాద్యగ్నిముఖాన్తే - స్రుచ్యుపస్తీర్య - అవదానధర్మేణావదాయావదాయ "మయోభూర్వాతో అభివాతు" ఇత్యనువాకస్థ మన్త్రిదశకైర్దశాన్నాహుతీర్జుహోతి ॥ మయోభూర్వాతో అభి ··· రుద్రమృడస్వాహా రుద్రాయేదం ॥ అప ··· శ్య । యాస్సరూపాః ··· శర్మయచ్ఛ

స్వాహా - పర్జన్యాయేదం ॥ యూదేవేషు ... రిరీహిస్వాహా-ఇంద్రాయేదం ॥ ప్రజాపతిర్మహ్యం ··· సదేమస్వాహా - ప్రజాపతయ ఇదమ్ ॥ ఇహధృతిస్స్వాహా - ధృత్యా ఇదమ్ ॥ ఇహవిధృతిస్స్వాహా - విధృత్యా ఇదమ్ ॥ ఇహరన్తిస్స్వాహా - రన్త్యా ఇదమ్ ॥ ఇహరమతిస్స్వాహా - రమత్యా ఇదమ్ ॥ మహీమూషు మాతరం ··· సుప్రణీతిగ్గ్ంస్వాహా - అదిత్యా ఇదమ్ ॥ అవదాయక్షతమభిఘార్య ॥ సుత్రామాణం ··· స్వస్తయేస్వాహా-అదిత్యా ఇదమ్ ॥ స్విష్టకృజ్జయాదీత్యాది పూర్ణపాత్రస్థోదకేన గోమిథునమభిషిచ్య వస్త్రాదిభిరలంకృత్య సంపూజ్య 'అథ వాయోరేకాదశ, ఇత్యనువాకేన గోమిథునముపస్థాయ 'ఏతం యువానం పరివోదదామి ··· తేనో న ఉగ్రోవిభజావసూని' ఇత్యన్తం జపిత్వా (౬) సవ్యేనపాణినా వృషభస్య పుచ్ఛమాదాయ దక్షిణేన సహేమకుశం తిలోదకమాదాయ గోత్రస్య శర్మణః ప్రేతస్య మరణదినాదారభ్యాద్యైకాదశేఽహాని ప్రేతత్వ పిశాచత్వ నివృత్తిద్వారా రుద్రలోక ప్రాప్త్యర్థం మహారుద్ర ప్రీత్యర్థం ఏషవృషోమయా ఉత్సృష్టః - ఇతి సహేమజలంభూమావుత్సృజేత్ ॥ అథ చతసృషుదిక్షు విసర్జ

నార్థం ప్రార్థయతే = హే వృషభరాజ పూర్వదేశం గత్వా దేవబ్రాహ్మణక్షేత్రం పరిహృత్య తత్రస్థతృణానిజగ్ధ్వా స్వాదూదకం పీత్వా గవాం పతిర్భూత్వా యథేష్టం విహర। ఏవమేవ, హే వృషభరాజదక్షిణదేశంగత్వేత్యాది విహరేత్యన్తంచతుర్దిక్షు ప్రార్థయిత్వా (౭) హుతావశిష్టేనాజ్యేన లింగముదారించ క్రముదారిం వా స్వేష్టదేవతాచిహ్నం కారయిత్వా పశ్చిమే దక్షిణపాదమూలె అగ్నితప్తేనాయసేన విలిఖ్య 'ప్రత్యక్షయోధిమాంభ్య ప్రాగర్థ్గోఽధిపోభవ। తథైవ దక్షిణాంభోధిసామ్యాద్ధేరధిపోభవ ॥ హిత్వాదేవద్విజక్షేత్రం యథేష్టం చరగోఽధిప। గవామధిపతిర్భూత్వాహ్యభీష్టఫలదోభవ ॥ ఇతి వా ప్రార్థ్య గోష్వపిస్రుజేత్ ॥ బహిర్వా ఉత్సృజేత్॥ (౮) తతోవృషోత్సర్గ సాంగతార్థం (వృషభస్యలోమత్వగస్థిమజ్జా దహనదోష పరిహారార్థం) తిలపాత్రోదకుంభవస్త్ర హిరణ్యదానాని గవాది దశదానానిచ యథాసంభవం కరిష్యామీతి సంకల్ప్య। అస్మిన్బ్రాహ్మణే మహారుద్రమావాహయామి - ఇదమాసనమ్। సకలారాధనైస్స్వర్చితమ్। 'తిలాః పాపహరానిత్యం విష్ణోర్దేహసముద్భవాః। తిలదానాదసహ్యాం మే పాపంనాశయ

కేశవ" వృషభస్య లోమదహన జన్యదోష పరిహారార్థం ఇదం తిలపాత్రం దక్షిణాతాంబూలసహితం తుభ్యమహం సంప్రదదే (నమమ) (ఉదకుంభదానం) అస్మిన్బ్రాహ్మణ ఇత్యాది 'వారిణాపూరితం కుంభంఘుర్మకాలె సుఖావహమ్। యస్మాత్తస్మాచ్ఛివం మే స్యాద్రుద్రప్రీత్యై దదామ్యహమ్॥ వృషభస్యత్వగ్దహన ... ర్థం ఇదముదకుంభం ... ప్రదదే (నమమ) (వస్త్రదానం) అస్మిన్నిత్యాది - 'శీతవాతోష్ణసంత్రాణం లజ్జాయా లక్షణంపరమ్। దేహాలంకరణం వస్త్రమతశ్శాన్తిం ప్రయచ్ఛమె' వృషభస్య అస్థిదహన ... ర్థం ఇదం వస్త్రం ... సంప్రదదే (నమమ) (హిరణ్యదానం) అస్మిన్నిత్యాది-'హిరణ్యగర్భ ... ప్రయచ్ఛమె' వృషభస్యమజ్జాదహన ... ర్థం ఇదం హిరణ్యం ... సంప్రదదే (నమమ) (కేచిత్ దుర్గంధనివృత్త్యర్థం చందనకాష్ఠదానం కుర్వన్తి) (దశదానం) గో భూ తిల హిరణ్యాజ్య వాసోధాన్య గుడానిచ। రౌప్యంలవణ మిత్యాహుర్దశ దానాని పండితాః॥ యథాసంభవం కుర్యాత్॥ అథ శిష్టచరుణాఽగ్నేః ప్రాగాద్యష్టదిక్షుబలిం దత్వా తదుపరి సహిరణ్యామక్షతోదకందత్వాఽగ్ని మలంకృత్య 'అథాగ్నేరష్టపురుషస్య।

అగ్నేః పూర్వదిశ్యస్యేత్యాది ... దిశో వో మిథునమానో మిథునగ్ం కేధ్వమ్ ' ఇత్యగ్నిముపస్థాయ, ఆచార్యాయ కలశ వస్త్రాదీనిదత్వా రుద్రజప కర్తృభ్యః దక్షిణాం దత్వా, హో మాన్త ఇత్యగ్నిం సంపూజ్య, యస్యస్మృత్యేత్యాది కర్మసమాప యేత్॥ (౯) ఇమంచ వృషోత్సర్గం పూర్వాహ్ణే మధ్యాహ్నే వా కుర్యాత్॥ నవశ్రాద్ధానంతరం వృషోత్సర్గశ్చ॥

వృషోత్సర్గమంత్రాః

శివ స్త్వష్టరిహాగహి విభుః పోష ఉత త్మనా। యజ్ఞేయజ్ఞేన ఉదవ॥ పిశఙ్గరూపస్సుభరో వయోధాశ్శ్రుష్టీవీరో జాయతే దేవకామః। ప్రజాంత్వష్టావిష్యతునాభిమస్మే అథాదేవానామ ప్యేతుపాథః॥ మయోభూర్వాతో అభివాతూస్రా ఊర్జస్వతీ రోషధీరారిశన్తామ్। పీవస్వతీర్జీవధన్యాః పిబ న్త్వవసాయ పద్వతే రుద్రమృడ॥ యాస్సరూపావిరూపా ఏకరూపాయాసా మగ్నిరిష్ట్యానామానివేద। యా అఙ్గిరస స్తపసేహచక్రుస్తాభ్యః పర్జన్యమహిశర్మయచ్ఛ॥ యాదేవేషుతనువమైరయన్తయ

స్రాగ్ంసోమో విశ్వారూపాణి వేద। తా అస్మభ్యం పయసాపిన్వ
మానాః ప్రజావతీరింద్రగోష్ఠేరిరీహి ॥ ప్రజాపతిర్మహ్యమేతారరాణో
విశ్వైర్దేవైః పితృభిస్సంవిదానః। శివాస్సతీరుపనో గోష్ఠ
మాకస్తాసాం వయం ప్రజయాసగ్ంసదేమ ॥ మహీమూషు
మాతరగ్ం సువ్రతానామృతస్యపత్నీమవసేహువేమ । తువి
క్షత్రామజరన్తీమురూచీగ్ంసుశర్మాణమదితిగ్ం సుప్రణీతిమ్ ॥
సుత్రామాణం పృథివీంద్యామనేహసగ్ం సుశర్మాణమదితిగ్ం
సుప్రణీతిమ్ । దైవీం నావగ్గ్ం స్వరిత్రామనాగసమస్రవన్తీ
మారుహేమాస్వస్తయే ॥

అథవాయోరేకాదశ పురుషస్యైకాదశస్త్రైకస్య । ప్ర
భ్రాజమానానాగ్ం రుద్రాణాగ్ం స్థానేస్వతేజసాభాని । వ్యవ
దాతానాగ్ం రుద్రా ··· భాని । వాసుకి వైద్యుతానాగ్ం
రుద్రా···భాని। రజతానాగ్ం రుద్రా···భాని। పరుషాణాగ్ం
రుద్రా... భాని। శ్యామానాగ్ం రుద్రా···భాని। కపిలానాగ్ం
రుద్రా ··· భాని। అతిలోహితానాగ్ం రుద్రా ... భాని।
ఊర్ధ్వానాగ్ం రుద్రా···భాని । అవపతన్తానాగ్ం రుద్రా···

భాని । వైద్యుతానాగ్ం... భాని ॥ ప్రభ్రాజమానీనాగ్ం రుద్రాణీనాగ్ం స్థానే ... భాని। వ్యవదాతీనాగ్ం రుద్రాణీ ... భాని । వాసుకి వైద్యుతీనాగ్ం రుద్రాణీ ... భాని । రజతానాగ్ం రుద్రాణీ ... భాని । పరుషాణాగ్ం రుద్రాణీ ... భాని । శ్యామానాగ్ం రుద్రాణీ ... భాని । కపిలానాగ్ం రుద్రాణీ ... భాని । అతిలోహితీనాగ్ం రుద్రాణీ ... భాని । ఊర్ధ్వానాగ్ంరుద్రాణీ ... భాని। అవపతంతీనాగ్ం రుద్రాణీ ... భాని । వైద్యుతీనాగ్ం రుద్రాణీనాగ్ం స్థానేస్వతేజసా భాని । ఓం భూర్భువస్సువః । రూపాణివో మిథునం మానో మిథునగ్ంరీఢ్వమ్ ॥ ఏతంయువానం పరివోదదామితేన క్రీడన్తీశ్చరతప్రియేణ ! మానశ్శాప్త జనుషా సుభాగారాయస్పోషేణ సమిషామదేమ ॥ నమోమహిమ్న ఉతచక్షుషే తే మరుతాం పితస్తదహం గృణామి । అనుమన్యస్వ సుయజాయజామజుష్టం దేవానామిదమస్తుహవ్యమ్ ॥ దైవానామేష ఉపనాహ ఆసీదపాంగర్భ ఓషధీషున్యక్తః। సోమస్యద్రప్సమవృణీత పూషాబృహన్నద్రిరభవత్తదేషామ్ ॥ పితావత్సానాం పతిరఘ్నియానామథో

పితామహా తాం గర్భాణామ్ । పతోऽజరాయు ప్రతిధుక్షి యూష ఆమిక్షామస్తు ఘృతమస్య రేతః । త్వాంగావోఽ వృణత రాజ్యాయత్వాగ్ం హవన్త మరుతస్స్వర్కాః । వర్ష్మన్క్షత్రస్య కకుభి శిశ్రియాణస్తతోన ఉగ్రో విభజావసూని । అథాగ్నే రష్టపురుషస్య । అగ్నేః పూర్వా దిశ్యస్య స్థానే స్వ తేజసాభాని । జాతవేదస ఉపదిశ్యస్య స్థానే ··· భాని । సహోజసో దక్షిణ దిశ్యస్య స్థానే···భాని । అజిరాప్రభవ ఉప దిశ్యస్య స్థానే··· భాని । వైశ్వానరస్యాపర దిశ్యస్య స్థానే···భాని । నర్యాపస ఉపదిశ్యస్య స్థానే···భాని । పఙ్క్తిరాధస ఉదగ్దిశ్యస్య స్థానే ·· భాని । విసర్పిణ ఉప దిశ్యస్య స్థానే···భాని । ఓం భూర్భువ స్సువః । దిశోవో మిథునం మానో మిథునగ్ం రీఢ్వమ్ ॥

॥ ఇతి వృషోత్సర్గ ప్రయోగః ॥

నైమిత్తిక వృషోత్సర్గ ప్రకరణమ్

(౧) తత్రసంవర్తః = ఆశౌచే నిర్గతేకుర్యాద్గృహమార్జనలేపనే । వాససా జలమాప్లుత్య శుద్ధ్యైత్పుణ్యాహవాచనైః ॥ అప్లుతిశ్చఏకాదశాహే సంగవేకార్యా "అహ్న్యేకాదశే సంగవే స్నాయాత్" ఇతి వసిష్ఠ స్మరణాత్ ॥

కించ, సఏవ = ఆశౌచాన్తేతు కర్తవ్యం బ్రాహ్మణైరభిషేచనమ్। ఋగ్భి ర్యజుర్భిశ్ఛన్దోభిరబ్లింగైః పావమానికైః ॥ ఆశిషంచ గృహీత్వాఽథ శ్రాద్ధకర్మసమాచరేదితి ॥ వ్యాసోఽపి = సంపూజ్య గంధపుష్పాద్యై ర్బ్రాహ్మణాం స్స్వస్తివాచయేత్ । శుద్ధికామస్తుష్టికామ శ్శ్రియస్కా మశ్చ నిత్యశ ఇతి ॥

ఏకాదశేఽహ్ని కర్తవ్య కర్మక్రమమాహ స్మృతిరత్నే

ఏకాదశే ఽహ్ని సంప్రాప్తే స్నాత్వా పుణ్యాహవాచనమ్ । కృత్వాచరేద్వృషోత్సర్గం కుర్యాచ్ఛ్రాద్ధం తతఃపరమితి ॥

వృషోత్సర్గః అవశ్యమనుష్ఠేయ ఇత్యాహశంఖః

ప్రేతస్యైకాదశాహేతుయస్యతూత్సృజ్యతేవృషః । పిశాచత్వా ద్విముచ్యాశుస్వర్గలోకం సగచ్ఛతీతి ॥ సచ వృషోత్సర్గః నిత్యః కామ్యశ్చ। నకరోతి వృషోత్సర్గం సుతీర్థేవాజలాంజలిమ్ । నదదాతి సుతోయస్తు పితురుచ్చారఏవసఇతి ॥ ఉచ్చారః పురీషమ్ ॥

తదకరణే పిశాచత్వం ప్రేతత్వం చ సుస్థిరమితివిజ్ఞానేశ్వరః

ఏకాదశేఽహ్నిసంప్రాప్తేయస్యనోత్సృజ్యతేవృషః। పిశాచత్వం స్థిరంతస్య ప్రేతత్వాన్న విముచ్యతే (దత్తై)శ్శ్రాద్ధ శతైరపీతి) ॥

వృషోత్సర్గేణ రుద్రలోకం యాతీతి స్మృత్యన్తరమ్

వృషహీనోమృతోయాతి రౌరవంతమసావృతమ్। ఉత్సర్గమాత్రే రుద్రస్యలోకం యాత్యత్రమానవ ఇతి ॥ అత ఏకాదశాహే, కథం చిత్తదాసంభవే, సపిండీకరణాత్ప్రాగేవ త్రిపక్షాద్వావా కుర్యాత్॥

పతిపుత్రవత్యా వృషోత్సర్గ నిషేధ ఇతి యత్

పతిపుత్రవతీనారీ మ్రియతేఽథయాగ్రతః । వృషం నైవోత్సృజే త్పుత్రః యావత్స్వ పితృ జీవనమితి ॥ తత్కేవల వృషోత్సర్గ నిషేధపరమ్ ॥

అతఏవ సాహిత్యేన వృషోత్సర్గమాహజాబాలిః

పతివ్రతా సుశీలాచ పుత్రిణీసుభగామృతా । నోత్సృజేద్వృష మేకస్తు సహగాముత్సృజేద్వృషమితి ॥

పుత్రాదన్యశ్చేచ్ఛ్రాద్ధకర్తా వృషమాత్రముత్సృజేత్

పుత్రాదన్యోయదాతస్యాః శ్రాద్ధకర్తాభవేద్యది । తదైవ (సచవై) వృషముత్సృజ్యపశ్చాచ్ఛ్రాద్ధం సమాచరేదితి ॥ అతఏవ స్మృత్యంతరమ్ । యా నారీ భర్తృసుతయోరగ్రేతు ప్రమితింగతా । తస్యాఅపి వృషోత్సర్గః కర్తవ్యస్తు యథావిధి ॥ అపుత్రాతు యదానారీ మ్రియతె భర్తురగ్రతః । వృషోత్సర్గోనకర్తవ్యః ఏకాగాదీయతేతదేతి ॥

మృతాయాః పతిపుత్రవత్యా అపి వృషోత్సర్గాకరణే న రుద్రలోక ఇత్యన్యత్రాహ

పతిపుత్రవతీనారీ మృతాచేజ్జీవభర్తృకా । పాతివ్రత్యేనతల్లోకం వృషహీనా న గచ్ఛతీతి ॥ ఏవంచ పతిపుత్రవత్యామరణే పుత్రేణాపి కథంచిద్వృషోత్సర్గః కార్యఏవేతి నిశ్చింతంభవతి ॥

అపుత్రాయా జీవభర్త్రాయాః పార్వణ శ్రాద్ధం వృషోత్సర్గం చ న కుర్యాత్పతిరితి తత్రైవ

జీవభర్త్రాయాస్తు కర్తవ్యం సంకల్ప శ్రాద్ధమేవహి । పార్వణంచ వృషోత్సర్గః కుర్యాదాయుః క్షయోభవేదితి ॥ జీవభర్త్రాయ అపుత్రాయా

ఇతి శేషః ॥ పతిపుత్రయోరన్యతరాభావేతు స్త్రీణామపి వృషోత్సర్గః కార్యఇతి ధర్మసింధుః ॥ లోకాక్షిస్తు = న స్త్రియాశ్చ వృషోత్సర్గం భర్తా కుర్యాత్కదాచన । వృషం రుద్రాన్వసూంస్త్యక్త్వా సపిండీకరణావధీతి ॥ వృషం, రుద్రార్థ బ్రాహ్మణభోజనం, వస్వర్థ బ్రాహ్మణభోజనం చ త్యక్త్వా అన్యత్సర్వం సపిండీకరణావధి కుర్యాదిత్యర్థః ॥

అత్ర ప్రేత వృషోత్సర్గే న వృద్ధిశ్రాద్ధం కిన్తు ఏకోద్దిష్ట విధినా సదక్షిణాం యథాశక్తి విప్రాన్ భోజయేదిత్యాహ గార్గ్యః

న ప్రేతార్థ వృషోత్సర్గే వృద్ధిశ్రాద్ధం విధీయతే । ఏకోద్దిష్ట విధానేన స్వశక్త్యాభోజయేద్ద్విజాన్ ॥ కామధేనౌ = వత్సరాభ్యన్తరే పితౄర్వ్యృషస్యోత్సర్గకర్మణి । వృద్ధిశ్రాద్ధం న కుర్వీతతదన్యత్రి సమారభేదితి ॥ శంఖశ్చ = ప్రేతార్థేతు వృషోత్సర్గే ఏకోద్దిష్ట విధానతః । బ్రాహ్మణాన్ భోజయిత్వాతు శక్త్యాదద్యాచ్చదక్షిణామితి ॥

అథ నీలవృషోత్సర్గో విశిష్యతే పితృగాథాయామ్

ఏష్టవ్యా బహవః పుత్రా యద్యేకోఽపిగయాంవ్రజేత్ । యజేతవాఽశ్వమేధేన (గౌరీం వా వరయేత్కన్యాం) నీలంవా వృషముత్సృజేదితి ॥

నీలవృషలక్షణముక్తం హేమాద్రౌ

లోహితోయస్తు వర్ణేన ముఖేపృచ్ఛేచ పాండురః । శ్వేతః ఖుర విషాణాభ్యాం సవృషో నీల ఉచ్యత ఇతి ॥ బోధాయనస్తు = లోహితో యస్తు వర్ణేన శ్వేతలాంగూల లక్షణః । ఖురే కకుదిచ శ్వేతస్సవై నీలవృష స్స్మృత ఇతి ॥ అథవా శ్వేతవర్ణస్య ముఖపుచ్ఛాది శ్యామత్వే నీల వృషత్వమ్ । యద్వా, సర్వశ్యామస్య ముఖాదిశ్వేతత్వే నీలవృషత్వమ్ । యథోక్తాలాభే యథాలాభో ద్వివర్షః ఏకవర్షోవా వృషః, వర్షాధికా శ్చతస్ర, ఏకావా, వత్సతంస్యాత్ ॥

వృషయజ్ఞో నానాఫలక ఇతి కాశ్యపః

నీలంవాప్యథవాకృష్ణం మృతస్యైకాదశేఽహని । వృషం పాప విశుద్ధ్యర్థం రుద్రాణామనుశాసనాత్ ॥ హోమకర్మ సమాయుక్తం రుద్రప్రీతి కరంత్యజేత్ ॥ అపిచ = సప్తజన్మకృతంపాపం యద్బాల్యే యచ్చవార్ధకే । తత్క్షణాదేవనశ్యేత్తు వృషోత్సర్గె పితుఃకృతె ॥ పిత్రా నుద్దిశ్య రుద్రాయ హోమకర్మ సమన్వితః । ఉత్సర్గమాత్రే రుద్రస్య లోకం యాత్యత్రిమానవ ఇతి ॥

వృషాభావే ధర్మసింధౌ

కేచిత్ వృషాభావె మృద్భిః పిష్టైర్దర్భైర్వావృషం కృత్వా హోమాదివిధినా వృషోత్సర్గ ఇత్యాహురితి యత్తన్నిర్మూలమితి నిర్ణయ సింధౌ ॥ ప్రచేతాశ్చ = అశక్తశ్చేద్వృషాభావే సువర్ణేనతుకారయేత్ । ఆమేనవా ప్రకుర్వీత హోమకర్మసమాచరేత్ ॥ విహితేచ వృషోత్సర్గే అలాభే శక్త్యసంభవె ! ప్రేతత్వస్య విమోకార్థం రుద్రానేకాదశా శయేదితి ॥ వ్యాసోఽపి = ఏకాదశభ్యో విప్రేభ్యో దద్యాదేకాదశేఽ హని । రుద్రముద్దిశ్య కర్తవ్యం రుద్రప్రీతికరం హితదితి ॥ శాతాతపశ్చ= ఏకాదశసు విప్రేషు రుద్రానుద్దిశ్య భోజయేత్ । ప్రేతత్వస్య విమో క్షార్థం మధుక్షీర ఘృతాశనైరితి ॥ స్మృత్యన్తరె = ప్రేతత్వస్య విమో క్షార్థే రుద్రాన్వావిధిరూపతః । బ్రాహ్మణాన్భోజయేదష్టౌ హిరణ్యే నాదనేనవేతి ॥

ఏతదుపవీత్యాఽక్షతైశ్చ కర్తవ్యమిత్యాహ

ఉపవీత్యాక్షతైః కుర్యాద్రుద్రప్రీతికరం భవేదితి ॥

ఆపస్తంబినాం వృషోత్సర్గవిధిః

(౧) అథసూత్రమ్ = వృషభే గోషు జీర్ణేయూనః కణః వహ

జపేత్ "పిశంగరూపః—తన్నస్తురీపమ్" ఇత్యేతాభ్యామ్ ॥ అథైనం గోషువిసృజేత్ "ఏతం యువానమ్" ఇతి ॥

స్వసూత్రోక్తం స్వల్పమపి సంపూర్ణఫలకమిత్యాహ కాత్యాయనః

యస్యయావత్స్వసూత్రోక్తం స్వల్పం వాయదివాబహు । తస్య తావతి శాస్త్రార్థే కృతే సర్వం కృతం భవేదితి ॥

యల్లాజీయే వృషోత్సర్గ కల్పకారికా

(౩) శూలం చక్రమథాన్యద్వాలాంఛనం కారయేత్తతః ॥ యస్య దేవస్య యో భక్తస్తస్య చిహ్నం సమాలిఖేదితి ॥ తత్రవ్యాసః = ఉపోషితః పౌర్ణమాస్యామాజ్య భాగాన్తకేచరుమ్ । మయోభూరితి హుత్వా చ జయాది ప్రతిపద్యతే ॥ పూర్ణపాత్రోదకం గృహ్యామార్జయేద్వృషభం తతః । పరిభాజమానానామితి జపేద్వృష సమీపతః ॥ తతోఽర్చితే గో మిథునే ప్రాచ్యాం వృషభముత్సృజేత్ । హుతావశిష్టే నాజ్యేనలింగముద్రాం లిఖేచ్ఛుభామ్ ॥ ఏతం యువాన మిత్యేతైర్మంత్రైః పంచభిరంతతః । అగ్నేః పూర్వదిశ్యస్యేతి చానువాకం సకృజ్జపేదితి ॥ (౪) నగృహేమోచయేన్నిలం కామయన్పుష్కలం ఫలమితి కాళికా పురాణాత్ ॥ (౫) ఆత్రి స్వయమేవ సర్వంకుర్యాత్, నతు కామ్య వృషోత్సర్గవదాచార్యవరణమితి సింధుః ॥ (౬) సవ్యేన పాణినా పుచ్ఛం సమాలంబ్య వృషస్యతు । దక్షిణే అప ఆదాయ సతిలాః సకుశాస్తతః ॥ పేతగోత్రం సముచ్చార్య అముకస్మై ఇతిబ్రువన్ । వృష ఏష మయాదత్తస్తంతారయతు సర్వదా ॥ సహేమ సతిలం భూమావిత్యుచ్చార్యవినిక్షిపేత్ ॥ తథా—"విధారయేన్నతం కశ్చి న్నచకశ్చనవాహయేత్ । నదోహయేచ్ఛుతా ధేనుర్నచకశ్చనబంధయేత్ ॥ ఇతి పారస్కరః ॥

(౬) హేమాద్రౌ = స్వేష్టదేవతాచిహ్నం పశ్చిమదక్షిణపాదమూలే తప్తాయసేన విలిఖేదితి ॥ (౭) వృషోత్సర్గసాంగతార్థం తిలోదకుంభధేనువస్త్రహిరణ్యేతి పంచదానానీతి సింధుః ॥ లోమత్వగస్థిమజ్జానాం దాహదోషశాన్త్యర్థం తిలోదకుంభవాసో హిరణ్యదానాని, దశదానానిచ, యథాసంభవం కుర్యాత్ ॥ (౮) కాలస్తు పద్ధతావుక్తః = పూర్వభాగేఽథవామధ్యేదినస్య వృషముత్సృజేదితి ॥

నవశ్రాద్ధాసన్నరం వృషోత్సర్గముక్తమ్

ఏకాదశేఽహ్ని సంప్రాప్తే త్రీణికర్మాణి కారయేత్ ॥ నవశ్రాద్ధన్తు పూర్వాహ్ణే హేమ్నావాఽఽమేనవా భవేత్ ॥ ప్రేతత్వస్య విమోకార్థం వృషభం విసృజేత్తతః । స్నాత్వా మధ్యాహ్నవేళాయాం విప్రానేకాదశావరాన్ ॥ అశక్తస్త్వేక విప్రం వా శ్రోత్రియం గుణశాలినమితి ॥

దైవికాదీనాం కర్మణాం కాలవిధానమ్

పూర్వాహ్ణే దైవికం కార్యమపరాహ్ణేతు పైతృకమ్। ఏకోద్దిష్టంతు మధ్యాహ్నే ప్రాతర్వృద్ధి నిమిత్తకమితి ॥

వృషోత్సర్జనాశక్తౌ

ఏకాదశ బ్రాహ్మణాన్భోజయేత్ । తస్యాశక్తౌ అష్టబ్రాహ్మణభోజనం, తావన్మాత్రామామం వా, హిరణ్యం వా దద్యాత్ ॥

॥ ఇతి నైమిత్తిక వృషోత్సర్గ ప్రకరణమ్ ॥

అథ కామ్యవృషోత్సర్గ ప్రయోగః

అనుజ్ఞా గణపతిపూజా అభ్యుదయం పుణ్యాహవాచనమ్ । సంకల్పః - దేవర్షి పితృతృప్తిద్వారా శ్రీమహారుద్రప్రీత్యర్థం విశేషేణ సప్తజన్మకృతానాం అస్మిన్ జన్మని బాల్యయౌవన వార్ధకేషు కృతానాం చ పాపానాం పరిహారద్వారా స్వర్గాది పుణ్యలోకావాప్త్యర్థం తిర్యగ్యోనిగతాన్ జ్ఞాతీన్ జాత్యన్తరే వర్తమానాన్ దుష్కృతైః (దుష్కృతైః) రుపరుద్ధాన్ దశపూర్వాన్ దశాపరాన్ ఆత్మానంచ ఏకవింశతిం పఙ్క్తిం చ పవిత్రీకరణార్థం వృషోత్సర్జనాఖ్యం కర్మకరిష్యే ॥ అస్మిన్కర్మణిమదర్థం సకల కర్మకర్తుమాచార్యం త్వాం వృణీమహే - ఇత్యాచార్యం వృత్వా - నైమిత్తిక వృషోత్సర్జనవత్ప్రయోగస్సర్వోప్యుపవీతినాదర్భద్వయపవిత్రేణ కార్యః ॥ లాంగూలోత్సర్జనంచైవమ్ । పూర్వోక్తాన్ జ్ఞాతీన్ ఆత్మానంచ పవిత్రీకరణద్వారా రుద్రాది పుణ్యలోకావాప్త్యర్థం దేవర్షి పితృతృప్త్యర్థం శ్రీమహారుద్రప్రీత్యర్థం ఏషవృషో మయా ఉత్సృష్టః ॥ ఇతి ॥

॥ ఇతి కామ్యవృషోత్సర్గః ॥

అథ కామ్యవృషోత్సర్జన ప్రకరణమ్

అథ వృషోత్సర్జనమ్, తచ్చద్వివిధమ్, కామ్యమ్, నైమిత్తికమితి, నైమిత్తికమైకాదశాహ్నికమ్। కామ్యన్తు, కార్తిక్యాం వైశాఖ్యాం గ్రహణే సంక్రమేవా, ఇతిబోధాయనః॥ అశ్వలాయన పరిశిష్టేఽపి=అథ వృషోత్సర్గః కార్తిక్యాం పౌర్ణమాస్యాం వైశాఖ్యాం వా జీవవత్సాయాః పయస్విన్యాః పుత్రిం ద్విహాయనమేకహాయనం వా నీలం బభ్రుం పింగళంవేతి॥ స్మృత్యంతరేఽపి = ఉత్సృజేద్వృషభం నీలం పౌర్ణమాస్యాన్తువత్సకమ్। కార్తిక్యా మాశ్వయుజ్యాం వా వైశాఖ్యాం ప్రాతరేవతు॥ ఇతి॥

అత్ర నాందీవిధిః

స్వర్గకామోవృషోత్సర్గే నాందీముఖ విధానతః। శ్రాద్ధం కుర్యాత్తదన్యస్తు న కుర్యాత్ప్రేతమోచక ఇతి॥ శంఖశ్చ = స్వర్గార్థేతు వృషోత్సర్గే నాందీముఖవిధానతః॥ ప్రేతార్థేతు వృషోత్సర్గే ఏకోద్దిష్టవిధానతః॥ బ్రాహ్మణాన్భోజయిత్వాతు శక్త్యాదద్యాచ్చ దక్షిణామితి॥ సంకల్పోక్త స్త్రిర్యగ్యోని గతానిత్యాది ఫలవిశేషః బోధాయనోక్తః॥ అన్యత్సర్వం నైమిత్తిక ప్రకరణే ఉక్తమ్॥

కామ్య వృషోత్సర్గః మలమాసే న కుర్యాదిత్యాహ గర్గః

స్వర్గకామో వృషోత్సర్గం మలమాసే పరిత్యజేత్। ఐకాదశాహికంయత్తు మలమాసేఽపి తత్కృతమ్॥ ఇతి॥

॥ ఇతి కామ్య వృషోత్సర్గ ప్రకరణమ్॥

అథ బోధాయనోక్త వృషోత్సర్గః

కార్తిక్యాం పౌర్ణమాస్యాం క్రియేత, అపివా ఆశ్వయుజ్యాం వైశాఖ్యాం వా గోష్ఠేగవాంమధ్యే ॥ అథదేవయజనోల్లేఖన ప్రభృత్యాగ్నిముఖాత్కృత్వా పక్వాజ్జుహోతి = "పూషాగా అన్వేతునః" ఇతి పురోఽనువాక్యామనూచ్య 'శుక్రన్తే అన్యత్' ఇతియాజ్యయా జుహోతి ॥ అథాజ్యాహుతీరుపజుహోతి - 'ఇహధృతిస్స్వాహా । ఇహవిధృతిస్స్వాహా । ఇహరన్తిస్స్వాహా। ఇహరమతిస్స్వాహా' ఇతి ఉపసృజన్మాతేరి వత్సంధారయన్ ధరుణోధయనారియస్పోషమిషమూర్జమస్మాసుదీధరత్స్వాహా' అగ్నయ ఇదం ॥ ఇతి । 'ఆగావో అగ్మన్నుతభద్రిమకర్' ఇత్యేతేన సూక్తేన 'నమస్తే రుద్రమన్యవె' ఇత్యాన్తాదనువాకస్యచ హుత్వా ॥ స్విష్టకృత్ప్రభృతి సిద్ధమాధేనువరప్రదానాత్ ॥ అథ రుద్రం జపిత్వా గోమిథునమధ్వర్యవేదదాతి ॥ లాజమన్త్రేణ త్రిః ప్రదక్షిణం పరిక్రమయేదేకవర్ణోద్వివర్ణో (ఏకవర్షోద్వివర్షో) వాయూథంఛాదయతి । యూథస్య ముఖ్యాశ్చతస్రోవత్సతర్యః స్నాపయ్యాచ్ఛాద్య తిలోదకం గృహ్ణాతి - 'బుచాంప్రాచీ' ఇతి ॥

అవధూనుయుజః లబిందూన్ పీత్వా - 'తృప్తాయాన్తుపితరః' ఇతి ॥ అథైనం మధ్యేగోష్వపిసృజతి - 'ఏతం యువానం పరి వోదదామి' ఇతి ॥ అపియన్త మనుమన్త్రియతే - "త్వాం గావః" ఇతి ॥ మధ్యస్థమనుమన్త్రియతే - 'మయోభూర్వాతో అభివాతూస్రాః' ఇతి ॥ సర్వాసాంపయసి పాయసం శ్రపయిత్వా బ్రాహ్మణాన్ సంపూజ్యాశిషోవాచయిత్వా యథాశక్తిదక్షిణాం దదాతి ॥ తిర్యగ్యో నిగతాన్ జ్ఞాతీన్ జాత్యంతరె వర్తమానాన్ దుష్కృతై (దుష్కృతై) రపరుద్ధాన్ దశపూర్వాన్ దశా పరానాత్మానంచైకవింశతిం పఙ్క్తించ పునాతి నచ పునరావర్తతె నచ పునరావర్తత ఇతి ॥

॥ ఇతి బోధాయనోక్త వృషోత్సర్గః ॥

బోధాయన వృషోత్సర్గ మంత్రాః

పూషాగా అన్వేతునః పూషారక్షత్వర్వతః । పూషా వాజగ్ం సనోత్తునోం౩శుక్రన్తే అన్యద్యజతంతె అన్యద్విషురూపె అహనీద్యౌరివాసి । విశ్వాహిమాయా అవసిస్వధావో భద్రాతె

పూషన్నిహర్త్రాతిరస్తుస్వాహా - పూష్ణఇదమ్ ॥ ఉపసృజన్మాత్రే
... దీధరత్స్వాహా - అగ్నయ ఇదమ్ (పుష్టిపతయ ఇదమ్)
(౧౮౪) ఆగావో అగ్మన్నిత్యాద్యనుత్తాదనువాకస్య చతుర్భిరాష్ట్రైక్యై
స్స్వాహాకారాన్తైః ప్రతిమన్త్రమాజ్యాహుతీర్జుహుయాత్ =
సర్వత్రగోభ్య ఇదమితిత్యాగః ॥ తథా నమస్తే రుద్రమన్యవ
ఇత్యనువాకస్థ పంచదశమన్త్రైః ప్రతిమన్త్రంస్వాహాకారాన్తైః
హోమః=సర్వత్రరుద్రాయేదమ్ ॥ అన్తేఽపాముపస్పర్శనమ్ ॥
(౨౪౯) ఋచాం ప్రాచీమహతీదిగుచ్యతే - ఇత్యనువాకమ్ ॥

అగ్నావేకోద్దిష్ట శ్రాద్ధప్రయోగః

సూ=అథైకోద్దిష్టేప్రాప్తే విప్రాభావే ద్రవ్యాభావే వా కథ
మత్ర కుర్యాదితి? ద్వాత్రింశత్కబళేన సఘృతపాయసేన
అగ్నావేవ కుర్యాదితి విజ్ఞాయతే॥

(౧) ఏకాదశేఽహనిప్రాతః కృతవృషోత్సర్గః కర్తా-
మధ్యాహ్నే నద్యాదిజలాశయం గత్వా స్నాత్వా మాధ్యా
హ్నికానన్తరం శుచౌదేశే బ్రాహ్మణానాహూయానుజ్ఞాప్య -

ఏకపవిత్రేణ అగ్నావేకోద్దిష్ట శ్రాద్ధం కుర్యాత్ ॥ అశ్యేషి ...
(పితుః) గోత్రస్య ... అముష్య తృప్త్యర్థం మరణదినాదారభ్య
ఏకాదశేఽహని స్వతన్త్రం మహైకోద్దిష్ట శ్రాద్ధం యోగ్యవిప్ర
ద్రవ్యాభ్యామభావాత్ సఘృతపాయసేన (చరుణా) ద్వాత్రింశ
త్కాలబలేన అగ్నావేవ కర్తుమనుగృహాణ - ఇతి ప్రార్థ్య
(అనుజ్ఞా) బ్రహ్మదండద్రవ్యం సమర్ప్య, ప్రా ... మ్య =
దేశకాలౌ సంకీర్త్య, ప్రా ... తీ = (పితుః) గోత్రస్య ...
అముష్య (౨) మరణదినాదారభ్యైకాదశేఽహని ఆద్యం
స్వతంత్రం మహైకోద్దిష్టశ్రాద్ధం అగ్నౌ సఘృత పాయస చరు
ద్రవ్యేణ కరిష్యామి, ఇతి సంకల్ప్య ॥ తత్కాలే యోగ్యతా
సిద్ధ్యర్థం ప్రాజాపత్య కృచ్ఛ్రప్రత్యామ్నాయం హిరణ్యందత్వా-
ఆదితఏవ ప్రాచీనావీతం కృత్వా శుచౌదేశే గోమయేనోపలిప్య
తస్మిన్ సికతాభిః, దక్షిణా ప్రత్యక్ప్రవణం స్థండిలం హస్త
మాత్రం కుండంవా కృత్వా, సకృదుల్లిఖ్య అద్భిరభ్యుక్ష్య
భూర్భువస్సువరోమితి లౌకికాగ్నిం ప్రతిష్ఠాప్య ప్రజ్వాల్య పరి
స్తృణాతి, పురస్తాద్దక్షిణాగ్రాన్, ఉత్తరతః ప్రాగగ్రాన్, పశ్చా
ద్దక్షిణాగ్రాన్, దక్షిణతః ప్రాగగ్రాన్ ॥ ఉత్తరానుత్తరాన్,

దక్షిణానధరాన్కృత్వా॥ దక్షిణేనాగ్నిం దక్షిణాగ్రాన్ దర్భాన్ సంస్తీర్య తేష్వేకైకశః న్యంచి పాత్రాణిసాదయతి, ఉదుంబర దర్వీమాజ్య స్థాలీం ప్రోక్షణీపాత్రం పునర్దార్వీం సపవిత్రమర్ఘ్య పాత్రం హవిరుద్ధరణీయంపాత్రం తిలాన్ సికతాః మధుగన్ధ పుష్పాణిచ ప్రయుజ్య ॥ ఏకపవిత్రేణ ప్రోక్షణీ స్సంస్కృత్య ఉత్తానాని పాత్రాణి ప్రోక్ష్య ఘృతాప్లుతం పాయసం (చరుం) పాత్రేకృత్వా శ్రపయిత్వాఽభిఘార్య దక్షిణత ఉద్వాస్య ప్రతి ష్ఠితమభిఘార్య అపరేణాగ్నిమిత్యాజ్యం నిరుప్య దక్షిణతోఽంగా రాన్నిరూహ్య, యథాపూర్వమాజ్య సంస్కారే హవిషాసహ ప్రదక్షిణం త్రిః పర్యగ్నికృత్వా దర్వ్యాచ సంస్కృత్య (౩) ఏక పవిత్రాన్తర్హితే అర్ఘ్యపాత్రే అపఆనయన్నాహ ॥ 'ఆమ ఆగచ్ఛతు ప్రేతోదేవయానాన్ సముద్రాన్ సలిలాన్ సవర్ణానస్మిన్యజ్ఞే సర్వకామం (మాన్). లభతేఽక్షీయమాణా (ణ) ముపదుహ్యాతామిమాః (మాం) ॥ ప్రేతాయతే (వో) గృహ్ణామి' ఇతిపుంసామ్ । ప్రేతాదేవయానాన్ ... ప్రేతా యైతే (వో) గృహ్ణామి ఇతి స్త్రీణామ్, పవిత్రముద్ధృత్య తిలా నావపతి । "తిలోఽసిసోమదేవత్యోగోసవో దేవనిర్మితః ।

ప్రత్నవద్భిః ప్రత్త ఏహి " ప్రేతమిమాన్ లోకాన్ ప్రీణయాహినః - ఇతిపుంసామ్ । ప్రేతామితి స్త్రీణామ్ ॥ తిరఃపవిత్రం నిధాయ మధ్వానయతి 'మధువాతా ఋతాయతే' ఇతితిసృభిరనుచ్ఛందసం(ప్రతిమంత్రం) గుడంవా ప్రక్షిప్య । అథైనత్సర్వాభిరఙ్గులీభిస్సముదాయుత్య సోమస్యత్విషిర సీత్యభిమృశతి ॥

"సోమస్యత్విషిరసితవేవమేత్విషిర్భూయా దమృతమసి మృత్యోర్మాపాహి దిద్యోన్మాపాహి "

తత్రయత్కించిదాపతితమంగుష్ఠేనానామికయాచాదాయ

"అవేష్టాదందశూకా నిరస్తంనముచేశ్శిరః "

నైరృత్యాందిశి నిరస్యాప ఉపస్పృశ్య - పునరేవాభిమృశతి శంనోదేవీరితి ॥ అథైనద్గంధపుష్పైరభ్యర్చ్య దక్షిణాగ్రైర్దర్భైః (దర్వ్యాచ) ప్రచ్ఛాద్య (ర) భోజనస్థానే ఆసనేచ అపహతా అసురా ఇతి తిలాన్ సికతాశ్చ సంప్రకిరతి

"అపహతా అసురారక్షాగ్ంసి పిశాచాయేక్షి (క్ష) యన్తి పృథివీమను । అన్యత్రేతోగచ్ఛన్తు యత్రాస్యగతంమనః" ఇతిపుంసామ్ "యత్రాస్యాగతం మనః " ఇతి స్త్రీణామ్ ॥

'ఉదీర్తామవర ఉత్పరఉన్మధ్యమః పితస్సోన(స్సోస)మ్యః।
అసుంయ ఇయాయావృక బుత్రజ్ఞస్సనో౽వతు ప్రేత్రా౽హవేషు'॥

ఇతి పుంసామ్ ॥

"ఉదీర్తామవరోత్సరో౽స్మధ్యమా ప్రేతాస్సోమ్యా। అసుం
యేయాయావృక రృజ్ఞాసానో౽వతుప్రేత్రాహవేషు'ఇతిస్త్రీణామ్॥

(అపవితృః పాకాదీన్ప్రోక్ష్య) (౫) అథ ప్రేతమగ్నౌ
దక్షిణాముఖస్తిష్ఠన్నావాహయతి

"ఆయాహి ప్రేతసౌమ్యగంభీరైః పథిభిః పూర్వ్యైః।
ప్రజామస్మభ్యం దదద్రయిం చ దీర్ఘాయుత్వంచ శతశారదంచ"

(పితుః) గోత్రస్య అముకశ్రాద్ధే (పితరం) గోత్రం ...
అముం అస్మిన్నగ్నౌ ఆవాహయామి - ఇత్యావాహ్య, ఇతి
పుంసామ్ ॥

'ఆయాహి ప్రేతేసౌమ్యే...దదతీ' ... ఇతిస్త్రీణామ్॥

అథాగ్నిం ప్రేతాకారం ధ్యాత్వా - అగ్న్యాకారప్రేత
(తే) ఆసనం దదామి, ఇత్యేవం పాద్యమాచమనీయం చాగ్ని
సమీపే దక్షిణతోదత్వా, తత్రైవ శుద్ధోదకం దత్వా౽ర్ఘ్య

పవిత్రం దక్షిణతో నిధాయ, పాత్రాన్తరేణార్ఘ్యోదకమా
దాయ తూష్ణీం (పిత్రే) గోత్రాయ ... అముకశర్మణే అము
ష్మై తృప్తిరస్తు' ఇతిదదాతి - (మాత్రే) గోత్రాయై ...
అముష్యై - ఇతిస్త్రియాః ॥ పునశ్శుద్ధోదకం దత్వా తిలగన్ధ
పుష్పమాల్య వస్త్ర శయ్యాఽఽసనోదకుంభ కాంస్యపాత్రాణి
గోభూహిరణ్యాలంకారాద్యైశ్శక్తితోఽగ్నిమభ్యర్చ్య సర్వం
వస్త్రాదికమన్త బ్రాహ్మణాయ దద్యాత్ ॥ పునః పూర్వవదర్ఘ్యో
దకం దత్వా - పవిత్రమాదాయార్ఘ్యపాత్రే నిధాయ, అగ్నౌ
కరిష్యామి - కురుష్వేతి బ్రాహ్మణై రనుజ్ఞాతః - అగ్నిం సమ
న్తమప్రదక్షిణం పరిషిచ్య - భూస్స్వాహేతి చతసృభిః వ్యా
హృతీభిర్హుత్వా, దర్వ్యాముపస్తీర్య మేక్షణేన సహ హవిషో
మధ్యాత్సకృదవదాయాభిఘార్య (పిత్రే) అముకగోత్రాయా
ముకశర్మణే పిత్రే ప్రేతాయ యమాయచస్వాహా - అగ్నేర్దక్షి
ణతో భస్మమిశ్రాంగారేషు జుహోతి - పిత్రే ప్రేతాయ
యమాయేదమ్ ॥ తద్ధుతమహుతంభవతి ॥ మేక్షణం ప్రహృత్య
(అభిహుత్య) 'అముకగోత్రాయై నామ్నై ప్రేతాయై యమా
యాయచ స్వాహేతిస్త్రియాః ॥ అథాగ్నేర్దక్షిణతః ఉదకుంభం

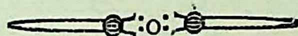
దక్షిణాతాంబూలం చ నిధాయ (౬) దక్షిణాముఖః యమాయ సోమమిత్యృచాఘృతమిశ్రేణ పాయసేన (చరుణా) గ్రాస సంమితాః ద్వాత్రింశదాహుతీః పితృతీర్థేన హస్తేన జుహుయాత్ ॥

యమాయ సోమగ్ంసునుత యమాయ జుహుతా హవిః ।
యమగ్ం హ యజ్ఞో గచ్ఛత్యగ్నిదూతో అరంకృతస్స్వాహా - యమాయేదం ॥

సర్వాహుత్యనన్తరం నిహితముదకుంభం '(పితుః) గోత్రస్య ... అముష్య 'దాహోపశమనార్థమయముదకుంభః' ఇతి బ్రాహ్మణాయదత్వా । పూర్వవదఘ్యోదకమగ్నేర్దక్షిణతోదత్వా । దక్షిణాతాంబూలం చ బ్రాహ్మణాయదత్వా (౭) చరుశేషేణ తిలమిశ్రం పిండంకృత్వా - (బ్రహ్మదండం నిధాయ) ప్రా...మ్య(పితుః) గోత్రస్య ... అముకశ్రాద్ధీయ పిండప్రదానం కరిష్యామి (కృచ్ఛ్రిం) పిండస్యాథ ఇత్యాది ... (పిత్రే) గోత్రాయాముష్మై తృప్త్యర్థం 'ఏషపిండ ఉపతిష్ఠతు' ఇతిదత్వా - తదుపరి తిలోదకం ఆంజనాభ్యంజనేదక్షిణాంచ దత్వోపస్థాయోపవిశ్య-అర్ఘ్యపాత్రిమానీయ (పితుః)

గోత్రస్య... అముష్య 'తృప్తిరస్తు' ఇత్యప్రదక్షిణం పరిషిచ్య-పాత్రంన్యగ్బిలంకృత్వా ప్రోక్ష్యోత్తానం కుర్యాత్॥ పత్రపుటాంచే ద్దక్షిణతో నిరస్యాప ఉపస్పృశ్య । బ్రాహ్మణానగ్నించ ప్రదక్షిణీకృత్య యథాశక్తి దక్షిణాందత్వా "మయాకృతేనాద్యైకోద్దిష్టశ్రాద్ధేన ప్రేతతృప్తిరస్త్వితి భవన్తోబ్రువన్తు" ఇతివాచయిత్వా ఽఽశిషోవాచయిత్వా యథాపూర్వం వ్యాహృతీభిర్హుత్వా దర్వ్యా శ్రాద్ధశేషదర్భాంశ్చ ప్రహృత్యాగ్నిమప్రదక్షిణం పరిషిచ్య పిండమప్సు ప్రక్షిప్య స్నాత్వా పుణ్యాహం వాచయిత్వా ఽఽత్మానం గృహం చ ప్రోక్షేదిత్యాహ భగవాన్బోధాయనః ॥

॥ ఇతి మహైకోద్దిష్ట శ్రాద్ధప్రయోగః ॥

ఆమరూపేణావృత్తాద్య మాసికశ్రాద్ధ ప్రయోగః

(౧) ఏకాదశేఽహని మహైకోద్దిష్టశ్రాద్ధానన్తరంకర్తా స్నాత్వా శాస్త్రోక్తాశౌచాది కారణాభావే ఆవృత్తాద్య మాసిక కుర్యాత్॥ యోగ్యద్రవ్యబ్రాహ్మణాద్యభావే ఆమాదిరూపే

ణావృత్తాద్య మాసికశ్రాద్ధం కర్తవ్యమ్ । అన్నశ్రాద్ధపక్షేఽపి బ్రాహ్మణమేవ భోజయేన్నాత్రాగ్నౌ ద్వాత్రింశద్ధోమః । ఏక పవిత్రేణ అనుజ్ఞా (బ్రహ్మదండద్రవ్యం) దత్వా ప్రా ··· మ్య = దేశకాలౌ సంకీర్త్య ప్రా ... తీ (పితుః) గోత్రస్య ··· ఏకా దశేఽహని ఆవృత్తాద్యమాసికైకోద్దిష్టశ్రాద్ధం ఆమాది ద్రవ్యే ణాద్య కరిష్యామీతిసంకల్ప్య (బ్రాహ్మణే, కూర్చేవాఽఽవాహ్య) అన్నాచ్చతుర్గుణం తండులాద్యామద్రవ్యం వస్త్ర పాత్ర దక్షిణాతాంబూలానిచ గృహీత్వా బ్రాహ్మణాయదత్వా సర్వం నవశ్రాద్ధవత్కుర్యాత్-తతః స్నాత్వా పుణ్యాహంవాచ యిత్వా శ్వస్సాపిండ్యపక్షే అద్యవా శ్వోవా ఊనాది పంచదశ మాసికాని కృత్వా సాపిండ్యం కుర్యాత్ ।

ఊనాది పంచదశ మాసికామ శ్రాద్ధ ప్రయోగః

(౯) అశేషే అనుజ్ఞా (బ్రహ్మదండం) గోత్రస్య ··· అముష్య మరణదినాత్ ద్వాదశేఽహని సపిండీకరణ శ్రాద్ధం

కర్తుకామః సాపిండ్యాత్పూర్వమావత్సరం స్వకాల విహితాని ఊనాద్యూనాబ్దికపర్యన్తాని పంచదశమాసికాన్యపకృష్యతంత్రేణ కర్తుమనుగృహాణ । తథా కురు, ఇతిప్రతివచనమ్ ॥ దర్భేష్వాసీనః ... ఏకపవిత్రేణ - ప్రా ... మ్య=శ్రీగోవిందేత్యాది దేశ కాలౌ సంకీర్త్య పుణ్యతిథౌ ప్రా...తీ గోత్రస్య...అముష్య... ద్వాదశేఽహ్ని సపిండీకరణ శ్రాద్ధం కర్తుకామః సాపిండ్యాత్పూర్వమావత్సరం స్వకాల విహితాని ఊన మాసిక ద్వితీయ మాసిక త్రైపక్షికమాసిక తృతీయమాసిక చతుర్థమాసిక పంచమమాసిక షాణ్మాసిక ఊన షాణ్మాసిక సప్తమమాసిక అష్టమమాసిక నవమమాసిక దశమమాసిక ఏకాదశమాసిక ద్వాదశమాసిక ఊనాబ్దికమాసికాని అపకృష్యతంత్రేణ ఆమాది ద్రవ్యేణాద్య కరిష్యామి । దక్షిణతో దర్భాన్నిరస్యాప...శ్య । తత్కర్మయోగ్యతా సిద్ధ్యర్థం కృచ్ఛ్ర ప్రత్యామ్నాయం హిరణ్యదానం కరిష్యే - తత్కృత్వా ॥ 'అస్మిన్ ఊనమాసికైకోద్దిష్టశ్రాద్ధే భవతాక్షణః కర్తవ్యః' ఇతి ప్రత్యేకం పంచ దశ బ్రాహ్మణాన్వృత్వా (గోత్రం ... అముం అముకశ్రాద్ధే ఆవాహయామి - ఇదమాసనం - గంధాది సకలారాధనైస్స్వర్చిత

మితి ప్రత్యేకముక్త్వా) అన్నాచ్చతుర్గుణమామద్రవ్యం సపరికరం వస్త్రపాత్రదక్షిణాతాంబూలసహితం గృహీత్వా "తండులా వైశ్వదేవత్యాః" "హిరణ్యగర్భగర్భస్థం" ఇదమామద్రవ్యం సపరికరం దక్షిణాతాంబూలసహితం గోత్రస్య ... అముష్య తృప్త్యర్థం క్రియమాణే ఊనమాసికైకోద్దిష్టశ్రాద్ధే గోత్రాయ ... అముష్మై తృప్త్యర్థం తుభ్యమహం సంప్రదదే (నమమ) ఇతి ప్రత్యేకం తత్తన్మాసికమనూద్య పంచదశ బ్రాహ్మణేభ్యో దద్యాత్ ॥ యద్వా యథాశక్తి యథాసంభవం వా బ్రాహ్మణాన్ వృత్వాఽఽమాది ద్రవ్యం దద్యాత్ ॥ అనేనామరూప పంచదశైకోద్దిష్టశ్రాద్ధేన ప్రేతతృప్తిరస్త్వితిభవన్తో బ్రువన్తు - ఇతి ప్రార్థనం - ప్రేతతృప్తిరస్తు - ఇతిప్రతివచనమ్ ॥

॥ ఇత్యామరూప పంచదశ మాసికశ్రాద్ధ ప్రయోగః ॥

ఆవృత్తాద్య మాసికాన్నశ్రాద్ధప్రయోగః

సర్వంమహైకోద్దిష్టవత్ కుర్యాత్ (అనుజ్ఞా) బ్రహ్మదండం. గోత్రస్య ... ఏకాదశేఽహని - ఆవృత్తాద్య మాసిక

శ్రాద్ధమన్నాదిద్రవ్యేణాద్యకరిష్యామి ఇతి సంకల్ప్య - తదధికార సిద్ధ్యర్థం. కృచ్ఛ్రాచరణం కృత్వా। అస్మిన్నావృత్తాద్య మాసిక శ్రాద్ధేక్షణః కర్తవ్యః । యత్రక్వచేతి విధినా లౌకికాగ్నిం ప్రతి. ష్ఠాప్య పరిస్తీర్య పాత్రాసాదనాది ఉత్తానాని ప్రోక్ష్య సిద్ధ మోదనం సవిశేషమాసీయ దక్షిణతో నిధాయాజ్య నిర్వాపాది సిద్ధమోదనం సహోపసలైః పర్యగ్ని కృత్వా స్రుచస్స్రువౌ సం మృజ్య సవిశేషమోదనం ప్రతిష్ఠిత మభిఘార్య యథాపూర్వ మర్ఘ్యగ్రహణమ్ । స్థళశుద్ధిః । అథప్రేతం బ్రాహ్మణేఆవాహ్య- వృత్తైకుండే అర్చనపూర్వకం పాదప్రక్షాళనం - సదర్భోపక్లృప్తేష్వాసనేషు పశ్చిమాభిముఖముపవేశ్య తస్య సపవిత్రపాణౌ (పిత్రే) గోత్రాయ ··· 'అముష్మై తృప్తిరస్తు' ఇత్యర్ఘ్యం దత్వా - అస్తు తృప్తిరితి ప్రతివచనమ్ ॥ అథైనం వస్త్ర గంధ పుష్పమాల్యైః సంపూజ్య (నధూపదీపౌ) - పునశ్చార్ఘ్యం దత్వా - అథైనం పృచ్ఛతి (అన్నమగ్నౌ) 'కరిష్యామి' కురుష్వేత్యనుజ్ఞాతోఽగ్నిం సమన్తమప్రదక్షిణంపరిషిచ్యదర్భా ముపస్తీర్య సర్వస్మాత్సకృత్సకృదవదాయాభిఘార్య దక్షిణతో భస్మమిశ్రానంగారాన్నిరూహ్య తేషు జుహుయాత్ ॥ (పిత్రే)

గోత్రాయ‥అముష్మైయమాయచస్వాహా - పితృప్రేతాయ యమాయేదమ్ పూర్వవత్పరిషిచ్య - భుక్తిపాత్ర ఉపస్తీర్య హుత శేషమన్నం కించిద్దత్వా వివిధవ్యంజనమన్నంచ, పరివిష్య అభిఘార్య సవ్యాంజాన్వాచ్య 'పృథివితే పాత్రమ్' ఇత్యన్న మభిమృశ్య "ఇదంవిష్ణుః" ఇత్యన్నేద్విజాఙ్గుష్ఠం నివేశ్య తిలో దకమాదాయ గోత్రస్య ‥ అముష్య తృప్త్యర్థం మరణదినా దేకాదశేఽహని ఇదమన్నం సపరికరం గోత్రాయ‥అముష్మై ఉపతిష్ఠతు - ఇతిపాత్రసమీపే ఉత్సృజేత్ । పరిషేచనకాలే మంత్రముచ్చార్య "అమృతోపస్తరణమసి" తీర్థం ప్రాశ యిత్వా 'ప్రాణేనివిష్టోఽమృతం జుహోమిశివోమావిశ' అపానే నివిష్ట ఇత్యాది పంచభిర్భుంజానం ద్విజం ప్రసమీక్ష్య 'బ్రహ్మణి మ ఆత్మాఽమృతత్వాయ' ఇత్యాత్మానం 'యథాసుఖం జుషస్వ' ఇతివదేత్। నచాత ఊర్ధ్వంనిరీక్షేత ॥ భుక్తే విప్రే అపేక్షితం పృష్ట్వా సంపన్నం సుసంపన్నమిత్యుక్తే 'అమృతా పిధానమసి' ఇత్యాచమయ్యాచాన్తే శుద్ధే 'స్వదితమ్' ఇత్యుక్త్వా 'అస్తుస్వదితమ్' ఇత్యుక్తే పూర్వవత్తిలోదకందత్వా అస్తు తృప్తిరిత్యుక్తే భుక్తిదక్షిణాసహితం తాంబూలందత్వా ప్రా...

మ్య ఆవృత్తాద్య మాసిక శ్రాద్ధీయ పిండప్రదానం కరిష్యామి ఇతి సంకల్ప్య కృచ్ఛ్రించదత్వా దక్షిణేనాగ్నిముచ్ఛిష్టసన్నిధౌ దక్షిణాగ్రాన్ దర్భాన్ సంస్తీర్య తేషు మార్జయతాం మమ పితా ప్రేతః (ప్రేతే) ఇతివా అపోమార్జయిత్వా హుత భుక్త శేషైస్తిలమిశ్రం పిండం కృత్వా అముక గోత్రాముకశర్మన్ ప్రేత 'ఏతం పిండముపతిష్ఠ' ఇత్యేకం పిండం దత్వా (అముక గోత్రే ఇత్యాదిస్త్రియాః) పూర్వవదపో మార్జయిత్వా పాత్రి సంక్షాళనతోయేనాపసవ్యం 'తృప్యస్వ' ఇతి త్రిః పిండం పరి షిచ్యన్యుబ్జ్య పాత్రముత్తానం కృత్వా ప్రోక్ష్య "అక్షయ్యమ్" ఇత్యుక్త్వా యజ్ఞోపవీతీ విప్రం ప్రణమ్య ప్రసాద్య ప్రదక్షిణీ కృత్యోపచారానుక్త్వా తం విసృజేత్ ॥ భుక్తశిష్టమన్నం పిండం సర్వాణి దర్భహోమపాత్రాణి చాప్సుప్రక్షిప్య స్నాత్వాగృహం సమేత్య పుణ్యాహం వాచయేత్తతస్సంస్కర్తా శుద్ధో భవతీతి బోధాయనః ॥

॥ ఇత్యన్నరూపా వృత్తాద్య మాసిక శ్రాద్ధ ప్రయోగః ॥

ఊనాది పంచదశ మాసికాన్న శ్రాద్ధప్రయోగః

ద్వాదశాహాదిసాపిండ్యే పూర్వేద్యుస్సాయం హోమం హుత్వాఽనశ్నన్నశితేభ్యో బ్రాహ్మణేభ్యః శ్వః అముష్య విష్ణుశర్మణ స్సపిండీకరణం భవితా తత్ర భవద్భిః ప్రసాదః కరణీయ ఇతి విజ్ఞాప్య। శ్వోభూతే నిత్యకర్మాన్తే మాసిక బ్రాహ్మణాన్ నిమంత్ర్యాహూయ పరిషద్దక్షిణాం నిధాయ ప్రణమ్య తైరనుజ్ఞాతః ప్రాణానాయమ్య శ్రీ గోవిందేత్యాది దేశకాలౌ సంకీర్త్య ప్రా ··· తీ అముష్య సపిండీకరణం కరి ష్యన్నద్య ద్వాదశేఽహని ఊనమాసికాదీన్యాబ్దికపర్యన్తాని పంచదశ ప్రేతశ్రాద్ధాని తన్త్రేణాన్నేన కరిష్యామి ఇతి సంకల్ప్య ఊనమాసికార్థే ద్వితీయ మాసికార్థే త్రైపక్షిక మాసికార్థే క్షణః కర్తవ్య ఇతి క్రమేణ పంచదశ బ్రాహ్మణాన్ వృత్వా పాదప్రక్షాళన కృసరాభ్యంగ తాంబూలదానస్నాపనాది కృత్వా స్వయం స్నాత్వా ఏకోద్దిష్టవదగ్న్యుపసమాధానాది పూర్వవ త్సంకల్ప్య, అఘ్యార్థగ్రహణ స్థళశుద్ధి ప్రేతావాహనార్ఘ్యదాన

గంధాద్యర్చన హిరణ్యాలంకరణాదీని శక్తితో దత్వా పూర్వవ
త్తిలోదకం దత్వా హోమార్థమన్నమాదాయ శ్రపయిత్వాఽభి
ఘార్య దక్షిణతః ప్రతిష్ఠితమభిఘార్యాగ్ని మప్రదక్షిణం పరి
షిచ్య పక్షహోమవత్పంచదశధాఽవదానాన్యవదాయాభిఘార్య
దక్షిణాయాం జిహ్వాయాం గోత్రాయేత్యాద్యుక్త్వా సకృదేవ
జుహుయాత్ । గోత్రాయై ఇతి స్త్రియాః । అహవిష్యంచ
హుత్వామేక్షణమగ్నౌప్రహృత్యపూర్వవత్పరిషిచ్య భుక్తిపాత్ర
ఉపస్తీర్య హుత శేషమన్నం పంచదశ పాత్రేష్వపి కించిత్కించి
న్నిధాయవివిధవ్యంజనాన్యన్నంచదత్వాఽభిఘార్యేత్యాద్యఙ్గుష్ఠ
నివేశనాన్తం ప్రత్యేకం కృత్వాఽఽపోశనతీర్థం ప్రాశయిత్వా
"ప్రాణేనివిష్టోఽమృతం జుహోమి శివోమావిశ" ఇత్యాది భుక్తి
దక్షిణాం చ దత్వేత్యన్తం కృత్వా దక్షిణేనాగ్నిముచ్ఛిష్టసంని
ధావిత్యాది పంచదశధాఽపోమార్జయిత్వా హుత శేషాద్భుక్త
శేషాచ్చ పంచదశ పిండాన్కృత్వా గోత్ర శర్మన్ ప్రేత ఊన
మాసిక శ్రాద్ధీయమేతం పిండముపతిష్ఠ - ఏవం గోత్రేత్యాది -
ద్వితీయమాసిక శ్రాద్ధీయమేతమిత్యాది క్రమేణ దక్షిణాపవర్గా
న్పంచదశపిండాన్ దత్వా (గోత్రే ఇత్యాదిస్త్రియాః) పూర్వా

వస్త్రార్జనాద్యుపచారానుక్త్వా విసృజేదిత్యన్తంకృత్వాభుక్తావశిష్టా న్యపున్సప్రక్షిప్యస్వాత్వా సాపిండ్యం కుర్యాత్ ॥

॥ ఇత్యూనాది పంచదశ మాసికశ్రాద్ధ ప్రయోగః ॥

ద్వాదశాహే సపిండీకరణే పంచదశ మాసికాన్యపి సమానతంత్రేణామాది ద్రవ్యేణ కరణమేవసుష్ఠు ॥ ఇతి శివమ్ ॥

అథైకాదశాహే రుద్రగణాది శ్రాద్ధం సంప్రదాయానుసారతః

తచ్చైకాదశ రుద్రోద్దేశేన రుద్రరూప ప్రేతోద్దేశేనవా, రుద్రోద్దేశపక్షే సవ్యేన, రుద్రరూప ప్రేతోద్దేశపక్షే అపసవ్యేన, వీరభద్రః ౧ శమ్భుః ౨ గిరీశః ౩ అజైకపాత్ ౪ అహిర్బుధ్న్యః ౫ పినాకీ ౬ అపరాజితః ౭ భువనాధీశ్వరః ౮ కపాలీ ౯ స్థాణుః ౧౦ భగః ౧౧ ఇత్యేకాదశరుద్రాః । అత్ర శక్తౌనైకైక రుద్రనామ్నా ఏకైకోవిప్ర ఇత్యేకాదశ విప్రా భోజ్యాః । అశక్తౌనతు సర్వోద్దేశేనైకఏవ విప్రోభోజ్యః । ఆమాన్నాన్యేకాదశ, ఏకం వాఽఽమాన్నందేయమ్ । అత్ర శ్రాద్ధే పిండదానార్ఘ్యాగ్నౌ కరణవికిరాణామభావః ॥

ఏవమేవాష్టవసుశ్రాద్ధమ్ ఏతచ్చ కృతాకృతమ్

వసునామాన్యప్యన్యత్రజ్ఞేయమ్ । ఏతత్కరణపక్షే, రుద్రగణం వసుగణం చ షోడశ మాసికానాం పురస్తాదుపరిష్టా ద్వా కర్తవ్యమ్ । రుద్రోద్దేశేన ప్రేతోద్దేశేనవేతి వికల్పస్య దేశాచారతో వ్యవస్థాజ్ఞేయా ॥

పదాదిదానాని

అత్రైకాదశాహే ద్వాదశాహేవా పదదానానికార్యాణి, తేన ప్రేతస్య మార్గేసుఖగతిర్భవతి ॥ 'ఆసనోపానహచ్ఛత్రం ముద్రికాచకమండలుః । యజ్ఞోపవీతాజ్యవస్త్రం భోజనం చాన్నభాజనమ్ ॥ అగ్నిష్టికాం తథాయష్టిం లోహదండం ప్రదాపయేత్ । చందనం పుష్పమాలాంచ తాంబూలం చ తిలాంస్తథా ॥" ప్రదీపం వైతరణీ ధేనూత్క్రాన్తి ధేను మోక్షధేన్వాది దానాని గో భూమ్యాది దశదానాని తిలపాత్ర

దానాదీని మరణకాలే, నకృతాని చేదేకాదశాహాదౌ పుత్రాదిభిః ప్రేతోద్దేశేన కార్యాణి 'అశ్వం రథం గజం ధేనుం మహిషీం శిబికాదికమ్ ॥ శాలగ్రామం పుస్తకంచ కస్తూరీ కుంకుమాదికమ్ ॥ దాసీంరత్నం భూషణాది శయ్యాం ఛత్రంచ చామరమ్ । దద్యాద్విత్తానుసారేణ ప్రేతస్తత్సుఖం లభేదితి ధర్మసింధుసారేఽభిహితమ్ ॥

ఏకోద్దిష్ట ప్రకరణమ్

ఏకోద్దిష్ట స్వరూపమాహ యాజ్ఞవల్క్యః

(౧) ఏకోద్దిష్టం దైవహీనం ఏకార్ఘ్యైక పవిత్రకమ్ । ఆవాహనాగ్నౌకరణరహితం హ్యపసవ్యవత్ ॥ ఉత్తిష్ఠతామిత్యక్షయ్యస్థానే విప్రవిసర్జనే । అభిరమ్యతామితి వదేద్బ్రూయుస్తేఽభిరతాస్మః ॥ ఇతి ॥ ఏక ఉద్దిష్టో యస్మిన్ శ్రాద్ధే తదేకోద్దిష్టమితి కర్మనామధేయమ్ ॥ ఏకాదశేఽహ్ని మధ్యాహ్నే తత్కర్తవ్యం విధాయిచ । ఇతి ॥

ఆశౌచాన్తరంచేదేకాదశాహే ప్రాప్నోతి

తదా వృషోత్సర్గాదికమాద్యమాసికం శయ్యాది దానాదిచ కుర్యాదేవేతి ధర్మసింధుః । అథైకాదశాహే మహైకోద్దిష్టమ్ । ఇదం చ మహైకోద్దిష్టం షోడశ శ్రాద్ధేభ్యోభిన్నమేవ, అత ఏవేదం కరిష్యమాణ

సర్వైకోద్దిష్ట ప్రకృతి భూతమిత్యుచ్యతే। ఇదంచ సాకేనైవ-అత్ర సతి సంభవే విప్రో భోజయితవ్యః - అసంభవే అగ్నౌ హోమః। బ్రాహ్మణం భోజయేదాద్యే హోతవ్య మనలేఽపివా। ఇత్యుక్తేః ॥

అథైకాదశాహే ప్రాతరుత్థాయ

గృహానులేపనాదికం కృత్వా స్పృష్ట సర్వ వస్త్రాదిక్షాళనపూర్వకం సచేలం స్నాత్వా సపిండానాం సంధ్యా పంచమహాయజ్ఞాది కర్మణి శుద్ధిః। ఏకాదశాహే సంగవకాలే స్నానాచ్ఛుద్ధిరితి కేచిత్ (ఏకాదశాహే పుత్రాదేః కర్తురపి పంచమహా యజ్ఞాద్యధికారః) సపిండానాం దర్శవార్షిక శ్రాద్ధేష్వప్యధికారః। ఇత్యాది ధర్మసింధుసారే ॥

విప్రాభావేత్వగ్నావేకోద్దిష్టం యథా

(౨) అగ్నౌపాయసం శ్రపయిత్వాఽఽజ్యభాగాన్తే అగ్నేరగ్రే శ్రాద్ధప్రయోగం కృత్వాఽగ్నౌ ప్రేతమావాహ్య గంధాద్యైస్సంపూజ్య పృథివీతే పాత్రమిత్యాది ధర్మసింధుసారే। బోధాయనస్తు- అగ్నౌ ప్రేతమావాహ్య అగ్నిం ప్రేతాకారంధ్యాత్వాఽఽసనం పాద్యమాచమనీయం తిలోదకంచాగ్నిసమీపే దక్షిణతోదత్వాఽథ తిలగంధ పుష్పమాల్యైరభ్యర్చ్య తథా తిలోదకమితి ॥ (౩) అఘ్య్ర గ్రహణాదికం బోధాయనోక్తం కర్తవ్యమ్ ॥

భోజన స్థళశుద్ధిః

(౪) నాత్ర "అపేతవీత" ఇతి భుక్తిదేశ సంమార్జనం, శ్మశానే తదుక్తేః। అపహతా ఇత్యనైవ ప్రేత పిశాచాద్యుత్సారణ సిద్ధేః ॥

బోధాయనమతే మంత్రేణైవా వాహనాది కార్యమితి

(౫) పరితోఽగ్నిం గంధాద్యైరభ్యర్చ్య దక్షిణాముదకుంభం

చాగ్నిసమీపే నిధాయ తానిచ బ్రాహ్మణేభ్యో దద్యాదిత్యత్ర కాశ్యపః। ఏకోద్దిష్టేతు సంప్రాప్తే విప్రాభావే కథంభవేత్ । ఆవాహ్య సుసమిద్ధే ఽగ్నౌ పాయసం జుహుయాద్ధవిః ॥ పౌరుషేణతు సూక్తేనత్వా వృత్త్యా గ్రాససంమితమ్ । అభ్యర్చ్య గంధవస్త్రాద్యైర్యరుదకుంభం చ దక్షిణామ్॥ తతస్స్నాత్వా పునశ్చాద్యం కుర్యాత్తు బ్రాహ్మణైర్బుధఇతి ॥ చంద్రికాయాన్తు – ఏకోద్దిష్టేతు సంప్రాప్తే విప్రాభావే కథంభవేత్। ఉదీరతామితి మంత్రేణ జుహుయాద్ఘృతపాయసమ్ ॥ స్వగృహ్యోక్తవిధానేన సూక్తేన పురుషస్యచేతి ॥ "ఉదీరతామవర ఉత్పరాసః" ఇత్యాదీనామష్టానామృచాం చతురావృత్త్యా ద్వాత్రింశదాహుతయోభవన్తి ॥ పురుషసూక్తస్య ద్విరావృత్త్యా తథాభవన్తి ॥ యథాస్వకులాచారమిహ మన్త్రవ్యవస్థా ॥ ఇతి ॥ (౬) అత్ర బ్రాహ్మణాలాభే లౌకికాగ్నిం ప్రతిష్ఠాప్య దక్షిణాముఖ ఇత్యాది స్మృతి ముక్తాఫలే ॥

తత్రాగ్నావేకోద్దిష్టశ్రాద్ధే స్మృత్యన్తరవచనమ్

ఏకాదశేఽహ్ని సంప్రాప్తే విప్రాభావె కథంభవేత్। పాయసం ఘృతసంమిశ్రం హస్తేన గ్రాససమ్మితమ్ ॥ యమాయ సోమమిత్యేవ ద్వాత్రింశ జ్జుహుయాచ్చరుమ్ । అధ్వర్యుర్వాగ్యతోభూత్వా ప్రసవ్యం దక్షిణాముఖః ॥ శ్రాద్ధసిద్ధిమవాప్నోతి నాత్రకార్యావిచారణేతి ॥

ఏకోద్దిష్టప్రయోగె ఆపస్తంబాదిభిరనుక్తె బోధాయనోక్త ఆశ్రయణీయ ఇతి ముక్తాఫలే

స్వసూత్రేఽవిద్యమానేతు పరసూత్రేణవర్తతె । బోధాయనమతం కృత్వా స్వసూత్రఫలభాగ్భవేదితి నియమాత్ ॥ ఏవం స్థితే "యత్తే కృష్ణశ్శకునః" ఇతి ద్వాత్రింశదాహుతీర్జుహుయాదిత్యాది యల్లాజీయోక్తిః ప్రమాణంకిమితిచిన్త్యమ్ ॥ కించ అగ్నావేకోద్దిష్టే భోజనాభావేన

తద్ధర్మాణాం పరిషిచనాదీనాం "పృథివీతే పాత్రం" ఇతిమంత్రస్య, తత్రాగ్ని శబ్దోహస్య చ కథం ప్రాప్తిరితిచ ॥

తత్ర పిండప్రదానమాహ శ్రీధరీయె

(౭) ఏకోద్దిష్టేతు సంప్రాప్తే విప్రాభావే హుతేసతి। పిండమేకం ప్రదాతవ్య మాశౌచం చాప్యుదానత ఇతి ॥ బోధాయనీయ పితృమేధ సూత్రే = అథాప్యుదాహరన్తి—ఆద్యశ్రాద్ధేతు సంప్రాప్తే విప్రాభావే కథంభవేత్ । ద్రవ్యాభావేతుకుర్వీత చరుణాపాయసేనతు ॥ అగ్నౌహుత్వాయమాయేతిద్వాభ్యాం ద్వాత్రింశదాహుతీః। ప్రేతతృప్తిమవాప్నోతి పుణ్యలోకే మహీయత ఇతి ॥ యమాయ సోమమిత్యృచేతిముక్తాథలే ॥

అథ నవశ్రాద్ధం విచ్ఛిద్యేతైకాదశేఽహ్ని కుర్యాత్

ఏకోద్దిష్టేనవశ్రాద్ధెయదివిఘ్నః ప్రవర్తతె । తిథివారాదిభిః కుర్యాత్పాప్తమేకాదశేఽహనీతి ॥

ఆద్యస్యావృత్తి సిద్ధ్యర్థం పునశ్చ బ్రాహ్మణం భోజయేదిత్యాహ

(౮) గౌతమః। బ్రాహ్మణం భోజయేదాద్యేహోమఃకార్యోఽథవాఽనలే। పునశ్చ భోజయేద్విప్రం ద్విరావృత్తిర్భవేదిహేతి ॥ వ్యాసోఽపి= సూతకాన్తేనరః కుర్యాదేకోద్దిష్టద్వయం బుధః । బ్రాహ్మణం భోజయేదాద్యే హోతవ్యమనలేఽపివా ॥ (పునశ్చభోజయేద్విప్రం ద్విరావృత్తిర్భవేదితి) పునశ్చ భోజయేద్విప్ర మావృత్తిద్వయసిద్ధయె ॥ ఇతి ॥ కాలాదర్శేఽపి = ఆద్యశ్రాద్ధం ద్విజేఽగ్నౌవా కుర్యాత్పునరపి ద్విజ ఇతి ॥ ద్వాదశాహమారభ్య సప్తదశాన్యతమేషు షట్సుదినేషు త్రయోవింశదినేవా సాపిండ్యే ఆద్యమావృత్తాద్యమితిద్వయమప్యేకాదశాహ ఏవకార్యమ్ ॥

ఆద్యైకోద్దిష్టస్యైకత్వమ్.

(౯) త్రిపక్షాదౌ సాపిండ్యే ఆద్యైకోద్దిష్టమేకమేవ, నతుద్వయమ్ ॥ అపిచ స్వకాలే కృతస్య ఊనమాసికాదేర్న పునఃకరణమ్ ॥ సాపిండ్యాత్ప్రాఙ్మాసికాని స్వస్వకాలే కృతానితు । నపునస్తాని వైకుర్యాద కృతాని పునశ్చరేదితి గర్గస్మరణాత్ ॥ అర్వాగబ్దాద్యత్రయత్ర సపిండీకరణం కృతమ్ । తదూర్ధ్వం మాసికానాన్తు యథాకాల మనుష్ఠితిరితి కార్ష్ణాజినిస్మరణాత్ ॥ వత్సరాన్తేతు సాపిండ్యం యశ్చికీర్షతి సద్విజః । మాసికాని యథాకాలం కుర్యాదేవ యథావిధి ॥ త్రిపక్షాద్యేషు కాలేషు సాపిండ్యం యశ్చికీర్షతి । అబ్దావశిష్టమాసానా మపకర్షస్తదాభవేత్ ॥ అపకృష్యకృతానాంచ యథాకాలం పునఃకృతిరితి స్మృతిరత్నేఽభిధానాచ్చ ॥ యత్తు—ద్వాదశాహే కృతానామూనమాసికాదీనాం పునఃకృతిరితి, తస్యార్థః - ద్వాదశాహే సాపిండ్యే ఆద్యశ్రాద్ధాది షోడశ మాసికానామప్యావృత్తిః ఆద్యస్యతు ఏకాదశాహ ఏవావృత్తిః ఇతరేషాన్తు ఏకాదశాహే ద్వాదశాహేవా కృతానామూన మాసికాదీనాం స్వస్వకాలే పునఃకరణమ్, త్రిపక్షేతు సాపిండ్యే ఊనద్వితీయయోస్స్వకాలే కృతయోర్న పునఃకరణమ్ । తదుత్తరభావీనితు మాసికాన్యపకృష్య కృత్వా సపిండీకరణాత్పరమపి స్వస్వకాలే పునః కుర్యాత్ । ఏవం త్రిమాసాదాసాపిండ్యేఽపి తత్పూర్వం కృతానాం నావృత్తిః, తదుత్తరభావినామేవ పునఃకరణమ్ । ఏవం సంవత్సరాన్తే సపిండీకరణే ఆద్యశ్రాద్ధాదీనాం షోడశానామపి మాసికానాం స్వస్వకాలే కృతానాం నపునఃకృతిః ॥ ఏతదేవాభిప్రేత్య గాలవః = త్రిపక్షాదిషు కాలేషు సాపిండ్యం యశ్చికీర్షతి । శిష్టానాం మాసికానాం చ యథాకాలం పునఃక్రియేతి ॥

వత్సరాన్తే అత్యబ్దసాపిండ్యేచ మాసిక విచారః

సంవత్సరాంత సాపిండ్యే అత్యబ్ద సాపిండ్యేచ మాసికానామా

వృత్తిర్నాస్తి కిన్తు సపిండీకరణాత్పూర్వం సకృదేవతాని కుర్యాత్ "యస్య సంవత్సరాదర్వా క్సపిండీకరణక్కృతె । మాసికం సోద కుంభం చ దేయం తస్యాపివత్సరమ్ " ॥ ఇత్యాదిభిర్వత్సరాత్ప్రాగేవ సపిండీకరణే తదూర్ధ్వ మాసికానాంపునఃకరణవిధానాత్ ॥

సంగృహ్య షోడశ శ్రాద్ధాన్యాహ స్మృత్యన్తరె

ఏకాదశే భవేదాద్యం మాస్యూనె హ్యూనమాసికమ్ । త్రైపక్షికం త్రిపక్షే స్యాదూన షాణ్మాసికం తథా ॥ ప్రతిమాసం మృతాహేషు ఊనాబ్దం చేతిషోడశ ॥ మాసికం ప్రతిమాసం మృతాహే విహితమ్ ॥ ఊనషణ్మాసే విహితం ఊనషాణ్మాసికమ్ ॥

ద్వాదశాహ సాపిండ్యే మాసికాపకర్ష విచారః

ద్వాదశాహ సాపిండ్యే తత్రైవ మధ్యాహ్నె సర్వమప కృష్యైకోద్దిష్టేన కుర్యాదితి తత్రైవ । ద్వాదశాహే యదా కుర్యాత్సపిండీకరణం సుతః । మధ్యాహ్నేచైవ సర్వాణి కుర్యాచ్ఛ్రాద్ధాని షోడశ ॥ సపిండీకరణాత్పూర్వం మాసికేషు కృతేషు చ । అపకృష్యైకోద్దిష్టేన పిండమేకం విధీయత ఇతి ॥ ఏకమితి ప్రతిమాసమేకమిత్యర్థః ॥ ద్వాదశాహే అపకృష్యకృతేఽపి ప్రత్యేకం పిండదానం, పంచదశావదానం కృత్వా సకృత్ప్రేతాహుతిశ్చ కార్యా, త్రిపక్షాదౌ సాపిండ్యేప్యవశిష్టానామేవప్రత్యేకం పిండదానం, తథాశిష్టానాం ప్రేతాహుతేరవదానసంఖ్యాచజ్ఞేయా । తథాచ స్మృత్యన్తరె = మాసికానాన్తు సాపిండ్యాత్పూర్వన్తు యుగపత్కృతౌ ప్రత్యేకం పిండదానం స్యాదగ్నౌ ప్రేతాహుతిస్సకృత్ ॥ పంచదశావదానంకృత్వా ఏకాం ప్రేతాహుతిం కుర్యాత్ ॥

వత్సరమధ్యే సపిండీకరణార్థం మాసికాపకర్షణ కాలమాహ

మాసికానిమృతాహేష్యుద్దివసే ద్వాదశేఽపివా । త్రిపక్షాదౌతు

సాపిండ్యే మాసికానిమృతేఽహనీతి ॥ త్రిపక్షాదౌ సాపిండ్యేతత్పూర్వం మృతతిథౌ తదుత్తరమాసికాన్యపకృష్య కృత్వా సాపిండ్యం కుర్యాత్, నత్వేకాదశాహే ద్వాదశాహేవా। ద్వాదశాహే సాపిండ్యే తస్మిన్నేవ దినే మధ్యాహ్నే పంచదశ శ్రాద్ధాని కృత్వా ఽనన్తరం సపిండీ కరణం కుర్యాత్ ॥ వత్సరాన్తే సాపిండ్యే తత్తన్మాస మృతతిథౌ తత్తన్మాసికాని కుర్యాత్, ఊనమాసికాదీని చ మృతతిథేః పూర్వం యథోక్తకాలే కుర్యాదిత్యర్థః ॥

వత్సరాన్తసాపిండ్యే ప్రాగకృత మాసికానాం కాలనిర్ణయః

వత్సరాన్తసాపిండ్యే ఉపాధివశాత్ప్రాగకృతాన్యూనమాసికాదీని సర్వాణి మాసికాని ద్వాదశ మాసికాహేవా ఊనాబ్దికాహేవా ఆబ్దికా త్పూర్వదినే సపిండీకరణాహేవా కుర్యాత్ ॥

అత్యబ్దసాపిండ్యేతు విశేషః

కృతాన్యకృతాని చ మాసికాదీని కృష్ణైకాదశ్యాం దర్శే మృతాహేవా సపిండీకరణాహేవా కుర్యాత్ "శ్రాద్ధాని షోడశాపాద్య విదధీత సపిండతామ్" ఇతి లోకాక్షి వచనాత్ ॥ కృతేషు మాసికేష్వేషు సపిండీకరణం వినా। సంవత్సరే వ్యతీతేతు పునస్తాని సమాచరేదితి శంఖ స్మరణాచ్చ ॥ మాసికానాం సపిండీకరణాఙ్గత్వాత్, స్వకాలే సపిండీకరణాకరణే కాలాంతరే తత్కరణే కృతైరప్యఙ్గభూతైర్మాసికై స్సహ సాపిండ్యం కుర్యాత్ తథాచ కాత్యాయనః ప్రధానస్య క్రియా యాన్తు సాఙ్గం తత్క్రియతే పునః। తదంగస్య క్రియాయాన్తు నావృత్తిర్నైవ తత్క్రియేతి ॥ ననుతర్హి, ప్రధానభూత సాపిండ్యమాత్రాను ష్ఠానేనకృతం మాసికానుష్ఠానమితిచేన్నైవమ్। యస్యైతాని నదత్తాని ప్రేత శ్రాద్ధాని షోడశ। పిశాచత్వం స్థిరం తస్యదత్తైశ్శ్రాద్ధ శతైరపి ॥ ఇతి తద కరణే ప్రత్యవాయ స్మరణాత్ ॥

ఊనమాసికానాం కాలమాహ - పద్ధతౌ

సప్తవింశదినాదూర్ధ్వం త్రియహన్యూనమాసికమ్। చత్వారింశద్దినాదూర్ధ్వం పంచాహస్సుత్రిపక్షకమ్ ॥ తథా దశసు షాణ్మాసం సప్తత్యతిశతాత్పరమ్। ఊర్ధ్వం పంచదశాహస్సు చత్వారింశచ్ఛతత్రయాత్ ॥ ఊనాబ్దికం ప్రకుర్వీత తథావాబ్దికమాచరేత్ ॥ ఇతి ॥

మాసికాదీనాం స్వకాలాకరణే కాలం విదధాతిగర్గః

కృష్ణపక్షేతు పంచమ్యామష్టమ్యాం దర్శఏవవా । ఏకాదశ్యాన్తు కర్తవ్యం స్వకాలాకరణేసతీతి ॥

మలమాసమృతానాం సపిండనాది విచారః

మలమాసమృతానాం సపిండనం ద్వాదశాహే, ఆద్య మాసికన్తు పునర్నిజమాసేఽపి కర్తవ్యమాహ దక్షః=మలమాసమృతాన్తు ద్వాదశాహస్సపిండనే ॥ అవృత్తిశ్చాన్యమాసానాం ద్వాదశాహ సపిండనె । తథానావర్తయేదాద్యం మలేత్వావృత్తిరిష్యతఇతి ॥ అస్యాయమర్థః = ద్వాదశాహసాపిండ్యే, అన్యమాస్యానాం వూనమాసికాది పంచదశ మాసికానాం పునః సపిండ్యనంతరం స్వేస్వేకాలే యథా ఆవృత్తిః క్రియతె, తథా ఆద్యం, ఏకోద్దిష్టం సపిండ్యనంతరం నావర్తయేత్ కిన్తు మలమాసే మృతిశ్చేద్ద్వాదశాహసాపిండ్యానంతరం శుద్ధమాసే మృతతిథౌ తదావర్తయేదితి ॥ తచ్చాగ్రేవక్ష్యతె, ఇతి మాసికావృత్తి ప్రకరణే ఉక్తమ్ ॥ మలమాస ప్రకరణేతు - ఏవం చేత్యుపక్రమ్య = సూతకాన్తే నరః కుర్యాదేకోద్దిష్టద్వయంబుధః । సూతకె పతితెచాపిస్వతంత్రేనాతిలంఘయేత్ ॥ ఇతి వ్యాసస్మరణాన్మ ధ్యే సూతకాన్తరాపాతె స్వతంత్రేం - మహైకోద్దిష్టం ఏకాదశాహే కృత్వా ఆశౌచాపగమానన్తరం అవృత్త్యాద్యం యథాక్రియతే తద్వన్మలమాసేఽప్యేకాదశాహె ఆద్యశ్రాద్ధం

కృత్వా శుద్ధమాసేత్వావృత్త్యాద్యం ఊనమాసికాత్పూర్వం కుర్యాత్ ॥ తథాస్మృత్యర్థసారే ॥ ఆద్యశ్రాద్ధస్యవిఘ్నేతు భార్గవవారనందాచ చతుర్దశీ త్రిజన్మానిత్యక్త్వా వూనమాసికాత్పూర్వ మనుష్ఠేయమితి ॥ తథాచపరాశరః ॥ అధిమాసమృతానాన్తు ఆద్యమేకం సమాచరేత్। శుద్ధమాసే తదన్యాద్యం శుద్ధేచైవోన మాసికమితి ॥ ఏవంచ షష్టిదినాత్మక మృతమాసస్థ ద్వితీయతిథౌ ద్వితీయమాసికం కర్తవ్యమ్, తదామృత మాసాత్పూర్వమాసే ప్రథమాబ్దికం భవిష్యతి ॥ బుధశ్చాంద్రమసస్యైవ మామలేదివసేసతి। ఆద్యాబ్దికంప్రకుర్వీత ఇతిస్మరణాత్ ॥

త్రైపక్షికోనమాసవిషయె పితృమేధసారేఽభిహితమ్

తత్రన్మాసవృద్ధౌ త్రైపక్షిక మూనానిచ పూర్వత్రైవ, నపరత్ర పునః కుర్యాత్ । ద్వితీయాది మాసికానితు షతేశుద్ధేఽప్యేకనామ్నా ద్వివారం కుర్యాత్ ॥ సుధీవిలోచనే వ్యాఖ్యాతమేతత్ = ద్వితీయమాస వృద్ధౌమృతాహాత్త్రిపక్ష ఏవత్రైపక్షికం కుర్యాత్ ।నచ పరత్రమాసే తస్య సప్తమత్వాత్, ఏవం ద్వాదశమాసవృద్ధౌ పూనాబ్దికం ద్వాదశమాస ఏవకుర్యాత్ నత్రయోదశమాసే ॥ అన్యేతు "షష్టిభిర్దివసైః" ఇతి షష్టిదినానామేకమాసత్వస్మరణేన ఉత్తరమాసానామపి ఆద్యషష్ఠద్వాదశ మాసత్వాద్ద్విత్రిదినైరూనేషు తేషూనానాం కరణసంభవాత్ అనేకవచన సద్భావేనాపి ఆద్యశ్రాద్ధాదీని షోడశ మాసికాని మలమాసే తదుత్తరమాసే చావృత్త్యాకార్యాణీత్యాహుః ॥

యల్లాజీయేస్మృత్యన్తరే = మలమాసమృతస్య మధ్యాధికె ఽన్త్యాధికేవా, ప్రథమాబ్దిక వ్యవస్థామాహ

మలిమ్లుచేమాసిమృతస్య పుంసస్త్రయోదశేమాసి ప్రథమాబ్దికం స్యాత్ । మధ్యాధిమాసేచ పునస్తథైవ అన్త్యేఽధికె ద్వాదశమాసఏవ ॥

మధ్యేఽధిమాసే సంప్రాప్తే కథమూనాబ్దికం భవేత్ । మామలేనైవ కుర్వీత మాదలేతు సమాచరేదితి ॥ ఏవంచ ఆద్యాధికే మధ్యాధికేచ త్రయోదశే మాసి ప్రథమాబ్దికం కార్యమితి వదతా త్రయోదశే మాస్యేవ పూనాబ్దికం కర్తవ్యమిత్యుక్తంభవతి । మామలే = ౩౧౨ ॥ మాదలే = ౩౦౮ ॥ మామల మాదల శబ్దయోరేవంవిధ సంఖ్యాప్రదర్శనాత్ ॥

తదేవం నిగమయతి

మలమాసే కార్యాకార్య వివేకః పంచధా సంపన్నః । తత్ర కించిన్మలమాస ఏవ కర్తవ్యమ్, తద్యథా – మలమాసమృతానాం యదా కదాచిత్ప్రత్యాబ్దికమ్, అన్యమాస మృతానాం ప్రథమాబ్దికంచ । కించిత్తు శుద్ధమాస ఏవ కర్తవ్యమ్, తద్యథా – ఉపాకర్మాది । కించిదుభయత్రాపి కర్తవ్యమ్, తద్యథా – ఆబ్దోదకుంభాది । కించిదుభయోరన్యతరస్మి న్నిమిత్తవశాత్కర్తవ్యమ్, తద్యథా – ద్వాదశాహ సపిండ్యాది । కించి న్మలమాసే కర్తవ్యమ్, తద్యథా అనిత్యమనిమిత్తంచేత్యాది ॥

ఊనాది పంచదశ మాసిక ప్రకరణమ్ అత్రి స్మృత్యన్తరమ్

మాసికానాన్తు సాపిండ్యాత్పూర్వన్తు యుగపత్కృతౌ । ప్రత్యేకం పిండదానం స్యాదగ్నౌ ప్రేతాహుతిస్సకృత్ ॥ అత్రిపక్షహోమవత్పంచ దశధాఽవదాయాముష్మై యమాయ చ స్వాహేతి కృష్ణాయామేకదా హుత్వేతి పితృమేధ సారకృదాహ ॥

అన్నేనామేన వా మాసికాని కుర్యాదిత్యత్ర విజ్ఞానేశ్వరః

యద్యద్దదాతి విప్రేభ్యశ్శృతంవా యదివాఽశృతమ్ । తేనాగ్నౌ కరణం కుర్యాత్పిండాంస్తేనైవ నిర్వపేదితి ॥ ఏవం హోమపిండయోస్సన్ని యోగశిష్టత్వాద్ధోమాభావే సంకల్ప శ్రాద్ధే పిండదానం నాస్త్యేవ । *తథా

చ స్మృత్యర్థసారే = ఆవాహనాగ్నౌకరణం స్వధానినయనంతథా । వికిరం పిండదానంచ సంకల్పే పంచవర్జయేదిత్యుక్తత్వా దర్శాదిమ శ్రాద్ధే హోమాకరణే పిండదానం చిన్త్యమేవ ॥

ప్రాయేణామేనైవ షోడశ శ్రాద్ధాదికముక్తమ్

అనుక్తకాలేష్వ పితుర్వ్యత్క్రమేణ మృతావపి । ఆమేనవాఽపి సాపిండ్యం హేమ్నావాఽపి ప్రకల్పయేదితి గోభిలవచనాత్ ॥ అత్ర సపిండీకరణమాత్రస్యామ విధానేఽపి తన్నాంతరీయకతయా శ్రాద్ధాన్తం సిద్ధమ్। ఏకోద్దిష్టాన్తకృత్యాకరణే సపిండీకరణాసంభవాత్। కించ ద్వాదశాహాదౌ సాపిండ్యేచ మాసికాన్యపకృష్య తద్విధానమామేనైవ కార్య మితియుక్తమ్, అనుక్తకాలత్వాత్ ॥ ప్రతిమాసం మృతాహోప్యుక్తకాలో మాసికస్య । "మాససంవత్సరాదృతే" ఇత్యామశ్రాద్ధ నిషేధో యథా కాలానుష్ఠానాభిప్రాయః । అత ఏవహ్యన్నేనైవ తత్తన్మృతాహే మాసికాని పునఃక్రియన్తే । అతో నవశ్రాద్ధైకోత్తర వృద్ధ్యేకోద్దిష్ట సోదకుంభ మాసిక సపిండీకరణాంత మామేనకుర్యాత్ ॥ నహి మాసికానాం ద్వాదశాహాదిరుక్తః కాలః । "మృతేఽహనితుకర్తవ్యమ్" ఇతిస్మృతేః । తథాపి "శ్రాద్ధాని షోడశాపాద్య విదధీత సపిండతామ్" "షోడశానాం ద్విరావృత్తిం కుర్యాత్" ఇత్యాది వచనాత్తత్పూర్వం తత్కరణమ్ । ఏషామకాలే కృతత్వేన అకృతత్వ బుధ్యాహి స్వస్వకాలే పునఃకరణంస్మర్యతే। అత ఏవ విజ్ఞానేశ్వరేణోక్తమ్ – సపిండీకరణం కృత్వా స్వస్వకాల ఏవ మాసికాని కర్తవ్యానీతి ప్రథమఃకల్పః, అప్రాప్తకాలత్వేన ప్రాగనధికారాదితి ॥ అతో ద్వాదశాహాదౌ సపిండీకరణమాపత్కల్పః ॥ "కుర్యాదేకోహియస్సుతః" "సాగ్నికస్తు యదాకర్తా" ఇత్యాది వచనైరేక పుత్రాగ్నిమద్భ్యామేవ ద్వాదశేఽహన్యవశ్యం కార్యమ్ ॥

యత్తు ఆమశ్రాద్ధ ప్రకారమాహ చతుర్వింశతిమతే

ఆమశ్రాద్ధం యదాకుర్యాత్పిండదానం కథంభవేత్ । గృహా దాహృత్య పక్వాన్నం పిండం దద్యాత్తిలైస్సహేతి ॥ తత్తు శూద్రవిషయ మిత్యన్యేమన్యన్తె, తస్యైవామశ్రాద్ధస్యోత్పత్తిశిష్టత్వాత్ । "శూద్రః కుర్యాచ్ఛ్రాద్ధైవహి" ఇతి ॥ వికల్ప ఇత్యపరె । "యద్యద్దదాతి విప్రేభ్యః" ఇతి వచనాద్యదా ఆమశ్రాద్ధం ద్విజః కుర్యాత్తదా తేనైవామేన హోమః పిండదానంచేతి యుక్తతరమిత్యలమ్ ॥

ఆమశ్రాద్ధ ప్రసంగాత్తత్క్రమ ఉచ్యతె నియమ్యతేచ పితృమేధ సారకృతా

యద్యద్విప్రేభ్యో దద్యాత్తైనైవ హోమః - తేన వా గృహాదా హృతాన్నేనవా పిండాన్ దద్యాత్, యదాహోమస్తదా పిండదానమ్, హోమాభావే పిండదానాభావః। ఆమశ్రాద్ధే చరోరభావాత్తద్గ్రాణామధి శ్రపణాభిఘారణోపస్తరణావదానానామభావః, భోజనాభావాత్తత్సంబం ధినాం పాత్రాభిమంత్రణ ద్విజాఙ్గుష్ఠనివేశన ప్రాణేశివిష్ట జపాదీనాంచా భావః, సంకల్పో, వరణం, పాదప్రక్షాళనం, గంధపుష్పాదిదానం, తండు లాదిప్రదానం, ఇదం సవ్యంజనం ఇయత్తండులపరిమితం పిత్రాదిభ్యస్సం ప్రదదే నమమేతి, దక్షిణాతాంబూలమిత్యాద్యామశ్రాద్ధంకార్యమ్ ॥

జీవపితృకోదర్శాది శ్రాద్ధం తర్పణం చ న కుర్యాదితిలోకాక్షిః

ఆమశ్రాద్ధం గయాశ్రాద్ధం శ్రాద్ధంచాపరపక్షికమ్, నజీవపితృకః కుర్యాత్తిలైః కృష్ణైశ్చతర్పణమితి ॥ *క్రతుశ్చ=అష్టకాసుచ సంక్రాంతౌ మన్వాదిషు యుగాదిషు । చంద్రసూర్యగ్రహె పాతే స్వేచ్ఛయా పూజ్య యోగతః ॥ జీవత్పితానైవ కుర్యాచ్ఛ్రాద్ధం కామ్యంతథాఽఖిలమితి ॥

అస్యాపవాద ముద్దేశ్యంచాహ

"అన్యత్రి వివాహాదిభ్యః" ఉద్వాహే పుత్రజననే పుత్రేష్ట్యాం సామికే మఖె। తీర్థే బ్రాహ్మణ ఆయాతే షడేతె జీవితః పితురితి ॥ జీవపితృకస్య షడేతె శ్రాద్ధకాలా ఇత్యర్థః ॥ పితుర్యాదేవతాస్తా ఏవ జీవ పితృకస్య శ్రాద్ధదేవతాః పితుర్విద్యమానత్వాత్పితుః పిత్రాదయో జీవ పితృక శ్రాద్ధోద్దేశ్యా ఇత్యర్థః ॥

॥ ఇత్యేకోద్దిష్ట శ్రాద్ధ ప్రకరణమ్ ॥

సపిండీకరణ శ్రాద్ధప్రయోగః

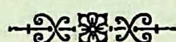
సచ ప్రాయేణ మాసిశ్రాద్ధవదనుష్ఠేయః। విశేషమాత్ర మత్రసూచ్యతే। (౧) ద్వాదశాహాదౌ సపిండీకరణశ్రాద్ధక్రియ మాణేకర్తా పూర్వేద్యుశ్శ్రాద్ధదేశ పరికల్పనాదికృత్వా సాయం హోమాన్తె శ్రాద్ధయోగ్య బ్రాహ్మణ గృహం గత్వాశ్వో విష్ణు శర్మణ స్సపిండీకరణ శ్శ్రాద్ధం భవితా తత్రి భవద్భిః (౨) కాలకామక సంజ్ఞక విశ్వదేవార్థే క్షణః కర్తవ్యః - ఇతి ద్వావేకంవా వృత్వా - ప్రా ··· తీ=పితుః పిత్రర్థే - పితుః పితామహార్థే - పితుః ప్రపితామహార్థే

క్షణ ఇతి త్రీన్ విప్రాన్ । ద్రవ్యాద్యభావే - పితుః పితృపితా
మహ ప్రపితామహార్థే క్షణ ఇత్యేకం వా ప్రార్థయేత్ ॥ తత
శ్చైకం విప్రం ప్రేతార్థే క్షణః కర్తవ్య ఇతి వృత్వా (ఉ...తీ
విష్ణ్వర్థమేకం వృణుయాత్) అథ శ్రాద్ధదినే ప్రాతహ్నామా
నన్తరం తాన్ బ్రాహ్మణానాహూయ అద్యశ్రాద్ధమితి ద్వితీయ
మామంత్రణమ్। తతః కృసరదానం-తేషామభ్యంగస్నానం-పాక
క్రియా - కర్మోపయోగికుశాది పరికల్పనం

(3) విచ్ఛిన్నాగ్ని శ్చేత్పునస్సంధానం - మధ్యాహ్న
శీతోదకే స్నాత్వా మాధ్యాహ్నికానన్తరంవా। (౪) తతః
పవిత్రం ధృత్వా ఽనుజ్ఞా (బ్రహ్మదండమిత్యాది) సంకల్పే
విశేషః (౫) గోత్రస్యశర్మణః ప్రేతస్య మరణదినమారభ్య
(అముకేఽహని) ప్రేతత్వ విముక్తిద్వారా పితృత్వప్రాప్త్యర్థం
- అస్మత్పితుః - పితృపితామహ ప్రపితామహైస్సహ సాపిండ్య
సమానోదకత్వ సిద్ధ్యర్థం - పితుఃపిత్రాదీనుద్దిశ్య పార్వణవిధా
నేన - ప్రేతముద్దిశ్య ఏకోద్దిష్ట విధానేన చ కర్తవ్యత్వాత్
ఏవం పార్వణైకోద్దిష్టోభయాత్మకం సపిండీకరణశ్రాద్ధం (సంభ
వద్భిః ద్రవ్యనియమాదిభిః) మాసిశ్రాద్ధ విధినా అన్నాదిద్రవ్యై

ణాద్యకరిష్యామి (గోత్రస్యాముకశర్మణః ప్రేతస్యాద్య సపిండీ కరణ శ్రాద్ధంకరిష్యామి - ఇతివా సంకల్పః ।) తతస్సర్వేషా మప్పవిదానాసనక్షణాః। (ఉ) ప్రా···తీ=అపరేణాగ్నిం దక్షిణా ముఖస్సవ్యం జాన్వాచ్య సవ్యస్యపాణేరంగుష్ఠానామికాభ్యాం దక్షిణతో భూమిం స్పృష్ట్వా 'యే పార్థివాసః' ఇతి పితౄన్ ప్రార్థ్య। అగ్నే.రుపసమాధానాది ప్రాచీనావీతినా దక్షిణాగ్రైః ప్రాగగ్రైశ్చదర్భైః ప్రాగారభ్య ప్రదక్షిణమగ్నిం పరిస్తీర్య - ఉత్తరత ఉత్తరైర్దక్షిణతోఽధరైః కృత్వా ఉత్తరేణాగ్నిం ప్రాగ గ్రాన్ దర్భాన్ సంస్తీర్య (ఉ) అగ్నేర్దక్షిణతః పశ్చాదుద గగ్రాన్ (ప్రా) తత్పురస్తాద్ద్వేధా దక్షిణాగ్రాన్, ఏవం చతుర్ధా దర్భాన్ సంస్తీర్య, ఉత్తరతః ప్రాగగ్రేషు దర్భేషు దర్వ్యాదీని షట్పాత్రాణ్యేకైకశః ప్రయుజ్య (ఉ) దక్షిణత ఉదగగ్రేషు వైశ్వదేవికార్ఘ్యపాత్రం ప్రయుజ్య (ప్రా) మధ్యమయోః పశ్చాద్దక్షిణాగ్రేషు పితుః పిత్రాద్యర్ఘ్యపాత్రాణిత్రీణి దక్షిణాపవర్గాణి, ఏకంవా, సపవిత్రాణి, హవిః పాత్రద్వయం, తిలాన్, సికతాః, మధుచ, ఏకైకశఃప్రయుజ్య, తత్పురస్తాద్దక్షి ణాగ్రేషు ప్రేతార్ఘ్యపాత్రం ప్రయుజ్య, (ఉ) పశ్చాదుద

గ్రేషు వైశ్వదేవార్ఘ్యపాత్రోత్తరతో విష్ణ్వర్ఘ్యపాత్రం చ ప్రయుజ్య (ప్రా) పవిత్రీకరణాద్యుభయతః పాత్రాణిప్రోక్ష్య దర్వీసంస్కారాన్తం కృత్వా ॥

అర్ఘ్యగ్రహణమ్

(౭) సర్వాణ్యర్ఘ్యపాత్రాణ్యేకజాతీయాని భవేయుః (ఉ) ప్రాగగ్రదర్భద్వయాన్తర్హితేవిశ్వేదేవార్ఘ్యపాత్రే 'శంనో దేవీః' గో···ద్ధే, కాల···దేవేభ్యః అర్ఘ్యంగృహ్ణామి, ఇత్యుదకం నినీయ, పవిత్రముద్ధృత్య "యవోఽసిధాన్యరాజోఽసివారుణో మధుసంయుతః। నిర్ణోదస్సర్వపాపానాం పవిత్రమృషిభిస్స్మృతః(తమ్)" యవాన్ప్రక్షిప్యపవిత్రం నిధాయ గంధపుష్పైరభ్యర్చ్య ఉత్తరాగ్రైర్దర్భైఃదర్వ్యాచ ప్రచ్ఛాద్యశంనోదేవీరిత్యభిమంత్ర్య (ప్రా) ఏకార్ఘ్యపాత్రపక్షే-దక్షిణాగ్రదర్భత్రయాన్తర్హితే పితుః పిత్రాద్యర్ఘ్యపాత్రే "ఆమ ఆగచ్ఛన్తు పితుఃపితరో దేవయానాన్ సముద్రాన్ సలిలాన్ సవర్ణానస్మిన్యజ్ఞే సర్వకామం (మాన్) లభన్తే ఽక్షీయమాణముపదుహ్యతామిమాఃపితుః పితృభ్యోవోగృహ్ణామి" ఇత్యేకదైవార్ఘ్యం గృ

హీత్వా-పవిత్రిముద్ధృత్య 'తిలోఽసి సోమదేవత్యో గోసవో దేవనిర్మితః। ప్రత్నవద్భిః ప్రత్తస్వధయేహి పితుఃపితౄనిమాన్ లోకాన్ ప్రీణయాహినస్స్వధానమః' ఇతి సకృదేవ తిలాన్నిక్షిప్య పవిత్రిం నిధాయ "మధువాతాః" ఇతి ప్రతిమంత్రం మధు గుడం వా ప్రక్షిప్య "సోమస్యత్విషిరసితవేవమేత్విషిః" ఇతి సర్వాంగుళీభిరభిమృశ్య "అవేష్టాదందశూకాః" ఇతి ॥ తత్ర పతితం తృణాదికమాదాయ 'నిరస్తంనముచేశ్శిరః' ఇతి నైర్ ఋత్యాం నిరస్యాపఉపస్పృశ్య 'శంనోదేవీః' ఇత్యర్ఘ్యమభిమన్త్ర్య గంధాదిభిరభ్యర్చ్య దక్షిణాగ్రైర్దర్భైః (దర్వ్యాచ) ప్రచ్ఛాద్య। ప్రేతార్ఘ్య గ్రహణమేకోద్దిష్టవత్-అత్ర విశేషస్తు- 'తిలోఽసి...ప్రత్తస్వధఏహి' ప్రేతమిమాన్ లోకాన్ ప్రీణయాహిన స్స్వధానమః' మధ్వానయన ప్రభృతి సమానమాప్రేతావాహనాత్॥ విశ్వేదేవవద్విష్ణ్వర్ఘ్యగ్రహణమ్॥

ప్రా...తీ=భుక్తిస్థానేషు 'అపహతా అసురాః' ఇతి తిలాన్సికతాశ్చ ప్రకీర్య 'ఉదీరతామవర' ఇత్యద్భిరవోక్ష్య। ప్రేతభుక్తిస్థానే ఏకోద్దిష్టవత్కృత్వా-పాకాదీన్ ప్రోక్ష్యహోమ స్థానం గత్వా పార్వణవత్. విశ్వాన్ దేవాన్, పితుఃపిత్రాదీన్,

ప్రేతమేకోద్దిష్టవచ్చావాహ్య ‘ సహస్రశీర్షాపురుషః ’ ఇత్యృచావిష్ణుమావాహ్య ॥

పాదప్రక్షాళనమ్

(౧) ఉత్తరస్మిన్ హస్తమాత్రవిస్తారే తదర్ధఖాతే చతురశ్రే ఆయసభిన్నేన శంకునా నిఖాతే కుండే విశ్వేషాం దేవానామ్ తతో మధ్యమే త్రికోణే పితౄణాం చ। పాదప్రక్షాళనం మాసిశ్రాద్ధవత్। తతో దక్షిణే వర్తులే ప్రేతస్యాదిత్యాభిముఖవకోద్దిష్టవత్। తత ఉత్తరస్మిన్ వైశ్వదేవికే విష్ణోరిత్యేవం క్రమేణ పాదప్రక్షాళనం కుర్యాత్॥ (౨) తతః స్వయం పాదౌ ప్రక్షాళ్య మాసిశ్రాద్ధవదాచమ్యాచాన్తానాసనేషూపవేశయేత్। దక్షిణతో విష్టరార్ధేషు ప్రాగగ్రదర్భేషు వైశ్వదేవార్థాన్ ప్రాఙ్ముఖానుపవేశయేత్। తత ఉదఙ్ముఖాన్ పైతామహాదీన్ ద్విగుణభుగ్నేషు వామతో దత్తేషు విష్టరార్ధేషూపవేశయేత్ తతః ప్రేతార్థం ప్రత్యఙ్ముఖం పితృవదుపవేశ్య-తతో విష్ణుం యథావకాశముపవేశయేత్।

(౧౦) విశ్వదేవహస్తేశుద్ధోదకం దత్వా పవిత్రిందత్వా యాదివ్యా ఇత్యాది మాసిశ్రాద్ధవదర్ఘ్యదానం ప్రచ్ఛాదనాన్తమ్॥ తతః పితౄర్ఘ్యం పితృహస్తేషు - ప్రేతార్ఘ్యంప్రేతహస్తే యాదివ్యాఇతి। తతో విష్ణ్వర్ఘ్యదానమ్।

(౧౧) అథ క్రమాద్బ్రాహ్మణేభ్యః గంధపుష్పవస్త్ర భూషణ ధూపదీప గోహిరణ్యాదిదానమ్। ప్రేతాయచవిశేషేణ దద్యాత్।

(౧౨) ప్రా···తీ=పరిధినిధాన ప్రభృత్యుపవీత్యాఘార సమిధాసిధాయప్రాచీనావీత్యగ్నిమప్రదక్షిణంపరిషిచ్యఆజ్యాక్తాం తూష్ణీ మిధ్మమాధాయోపవీత్యాఘార హోమాజ్యభాగముఖా హుతీర్హుత్వా ప్రాచీనావీతీ సాదితేపాత్రే హవిరాసీయాధి శ్రితోత్తరేణాగ్నిం నిధాయ ప్రోక్ష్య, అన్యస్మిన్నహవిష్యం చోత్తరేణాగ్నింనిధాయ। ప్రతిష్ఠితం హవిరభిఘారయతి। ఆదాయోద్ధ్రియతా మిత్యాద్యవదాన ధర్మేణార్ద్రామలక మాత్రిం హవిర్ద్విరవదాయ, జమదగ్ని వత్సయోస్త్రి రవదాయ సకృదభిఘార్య యన్మే పితుర్మాతేత్యాది సప్తాన్నాహుతీర్హుత్వా 'స్వాహా (పితుః) పిత్రే' ఇత్యాది షడా

జ్యాహుతీశ్చహుత్వా । దర్వ్యాం సకృదుపస్తీర్య సకృదవదా యాభిఘార్య ఉపవీతీ హవిఃప్రత్యభిఘార్య ప్రాచీనావీతీ దక్షిణతోఽభస్మమిశ్రానంగారాన్నిరూహ్యైకోద్దిష్టవత్పిత్రాహుతిం హుత్వా ఉపవీతీ దర్వ్యాం సకృదుపస్తీర్య కించిదధికమంగుష్ఠ పర్వమాత్రం హవిస్సకృదవదాయ (తయోర్ద్విరవదాయ) ద్విరభిఘార్య 'అగ్నయేస్విష్టకృతేస్వాహా' ప్రాగుదీచ్యాం హుత్వా ప్రాచీనావీతీ ఉత్తరతోఽష్ణభస్మన్య హవిష్యంచ 'స్వాహా' ఇతిహుత్వాపరిధ్యంజనం లేపకార్యంపరిధిప్రహరణాసంస్రావహోమంచ కృత్వా (ఉ) ప్రాయశ్చిత్తాహుతీర్హుత్వా (ప్రా) పూర్వవదగ్నిం పరిషిచ్య ప్రణీతావిమోక్ష్య (ఉ) బ్రాహ్మణం సంపూజ్యోత్థాయ ("పితాపితామహాశ్చైవ తథైవ ప్రపితామహాః ।
మమ తృప్తిం ప్రయాన్త్వద్య హోమాప్యాయిత మూర్తయః")
ఇత్యగ్నిముపస్థాయ ।

సర్వత్ర చతురశ్రమండలేషు భుక్తిపాత్రాణి నిధాయ ప్రోక్ష్యహోమశిష్టాదన్యేనాజ్యేన దేవాదిపాత్రేషూపస్తీర్య(ప్రా) పిత్రాదిపాత్రేషు ప్రేతపాత్రేచ హుతశేషమన్నం దేవతీర్థేన కించిత్ప్రదాయ (ఉ) సర్వపాత్రేషు పాయసాపూపఫలాదీని హవిష్యా

న్నాని పాత్రిజ్యమాజ్యం చ ప్రదాయ, (ఆచారాత్ 'సహవై' ఇత్యనువాక ద్వయంపఠిత్వా) దక్షిణా జాన్వాచ్యాన్నం గాయ త్ర్యాప్రోక్ష్య హస్తోదకం దత్వా విశ్వదేవదక్షిణహస్తం గృహీత్వా 'పృథివీతే పాత్రమ్' ఇతి పాత్రస్థమన్నమభి మన్త్ర్యాఙ్గుష్ఠ స్పర్శయిత్వా 'ఇదం విష్ణుః—విష్ణోహవ్యం రక్షస్వ' ఇత్యన్నే అనఖం ద్విజాఙ్గుష్ఠం నివేశ్య - దక్షిణహస్తేన యవో దకమాదాయ సవ్యహస్తేన పాత్రమాలభ్య-కాలకామకసంజ్ఞిక విశ్వేభ్యోదేవేభ్యః ఇదమిదమన్నం పరివిష్టం ఆతృప్తేః పరి వేక్ష్యమాణం చ స్వాహా నమోనమః ఇతిపాత్ర సమీపే యవోదకముత్సృజేత్ ॥

ప్రా···తీ=పితుః పిత్రాదిపాత్రేషు పరివిష్టాన్ పదార్థాన్ "ఏష తే పితుస్తత-ఏష తే పితుః పితామహ" ఇత్యాది మన్త్రైః క్రమేణాభిమృశ్యగాయత్ర్యా ఽన్నం ప్రోక్ష్య సవ్యం జాన్వాచ్య హస్తోదకం దత్వా "పృథివీతే పాత్రం-ఇదం విష్ణుః-విష్ణోకవ్యం రక్షస్వ" ఇత్యన్నే ఇత్యాది - తిలోదకమాదాయ -అముష్మై పితుః పిత్రే ఇదమిదమన్నమిత్యాద్యుక్త్వా తిలోదకముత్సృ జేత్। ఏవం 'ఏష తే పితుః పితామహ - పితుఃపితామహాయ।

ఏషతే పితుః ప్రపితామహ - పితుః ప్రపితామహాయ - ఇత్యా ద్యుత్సర్గాన్తం ప్రత్యేకం కుర్యాత్ ॥ ఏకబ్రాహ్మణపక్షే-ఏషతే పితుస్తత - ఏషతే పితుఃపితామహ - ఇత్యాదిభిః పాత్రస్థాన్న మభిమృశ్యాన్నం ప్రోక్ష్య 'పృథివీతే పాత్రమిత్యాది' పితుః పితృపితామహ ప్రపితామహేభ్యః ఇదమిద మిత్యాద్యుత్సృజే దిత్యన్యత్తుల్యం కుర్యాత్ ॥

ఏవం ప్రేతపాత్రస్థమన్నం. ప్రోక్ష్య 'పృథివీతేపాత్రం ద్యౌరపిధానం బ్రహ్మణస్త్వాముఖే జుహోమి బ్రాహ్మణా నాంత్వా ··· మైషాం' ఇత్యనూహేనాభిమన్త్ర్యోపస్పర్శ యిత్వా అన్నే ద్విజాఙ్గుష్ఠం నివేశ్యవత్సగోత్రాయ విష్ణుశర్మణే ప్రేతాయ ఇదమిదమన్నమిత్యాద్యుత్సర్గాన్తం కుర్యాత్ ॥ ఉ··· తీ=దేవవద్దక్షిణ జాన్వాచనాభిమంత్రణాద్యుత్సర్గాన్తం విష్ణవే కుర్యాత్ ॥ 'ఏకోవిష్ణుః' శ్రీ జనార్దనః ప్రీయతామితి యవో దకముత్సృజ్య ॥ 'ఓం భూర్భువస్సువః' - 'సత్యంత్వర్తేన పరి షించామి' - ఇతి విప్రైః ద్విః పరిషేచనేకృతే " ఈశానవిష్ణు ··· హేతూన్" ఇతీశానాదీన్ నమస్కృత్య 'అమృతోపస్తర ణమసి' ఆపోశనందత్వా-పాణిగాహ్యాతీకుర్వాణాన్ శౌద్ధాయాం

'ప్రాణేనివిష్టః' ఇత్యాదిభిః పంచభిః ప్రసమీక్ష్య "బ్రహ్మణిమ ఆత్మా" ఇత్యాత్మానం నియోజ్య హస్తోదకందత్వా - సవ్యాహృతికాం గాయత్రీం మధుత్రియం చ జపిత్వా 'మధుమధు మధు - యథాసుఖం జుషధ్వమ్" అపేక్షితం యాచితవ్యం శ్రాద్ధార్థముపకల్పితమ్। ఉపవిశ్య సుఖేనైవభోక్తవ్యంసుస్థమానసైః॥ ఇత్యుపచారానుక్త్వా అన్నవ్యంజనాదిభిర్యథేష్టం భోజయేత్ ॥

(౧౩) భోజనకాలే భుంజానానవేక్షమాణః అన్యత్రోపవిశ్య ఉ...తీ = పితృసూక్తవర్జం పురుషసూక్తం పవమాన రక్షోఘ్న ప్రభృతీంశ్చ పఠన్ శ్రావయేత్। తేచ వాగ్యతాభుంజీరన్-న హవిర్గుణాన్ బ్రూయుః॥ భుక్తేషు తృప్తిం పృష్ట్వా 'మధువాతాః' ఇతి తృచముక్త్వా - 'అక్షన్నమదన్త' - మధుమధు సంపన్నం - సుసంపన్నం - తృప్తాఃస్థ - తృప్తాఃస్మః ఇతి ప్రశ్నప్రతివచనానంతరం వికిరాన్నం (పిండం) నిధాయ - ద్విరాచమ్య ఆపోశనార్థముదకం సకృత్సకృద్దత్వా హస్తాది శుద్ధ్యనన్తరమాచాన్తేషు హస్తోదకం దత్వా 'రోచయతే' ఇతి దేవాన్, 'స్వదితమ్' ఇతిపితౄన్, వాచయిత్వా తాంబూలం

దక్షిణాంచదత్వా విభవేసతి గో భూహిరణ్యాదిభిః సర్వాన్, పితరంవాప్రేతం విశేషేణ పూజయిత్వా । సర్వేభ్యోఽన్న శేషేభ్యః పిండార్థం ప్రాశనార్థం చాన్నం సముద్ధృత్య వశిష్టమన్నం అన్నశేషైః - 'దాతారః' ఓం స్వధా...— (౧౪) ఉ...తీ= ప్రణమ్యోత్థాయ 'ధన్యావయం భవత్పాద రజః పూతమిదం గృహమ్ । అనుగ్రహాశ్చ యుష్మాభిః కృతోఽస్మాసుదయాళుభిః ॥ ఇత్యుపచారానుక్త్వా ప్రా... తీ= 'వాజేవాజే' ఇతి జపిత్వా - ఉత్తిష్ఠత పితరః - ఉత్తిష్ఠ ప్రేత - ఉ ... తీ=ఉత్తిష్ఠత విశ్వేదేవాః - ఉత్తిష్ఠవిష్ణో - ఇతి క్రమేణ బ్రాహ్మణానుత్థాప్య ద్వారమనువ్రజ్య దేవతాభ్య ఇతిత్రిరుక్త్వా - 'పత్రశాకాది దానేన' ఇత్యాదికముక్త్వా ప్రదక్షిణీకృత్య నత్వాఽఽగత్య, ప్రా ... తీ=

(౧౫) హుతశేష మిశ్రైః పూర్వోద్ధృతైరన్నైస్తిలయుక్తైస్సవ్యంజనైః షట్పిండాన్ - ద్వాదశాఙ్గుళ పరిమితమశ్వఖురస్థూలమేకం ప్రేతపిండం చ కృత్వా పిండప్రదానార్థముచ్ఛిష్ట సన్నిధావగ్నే ర్దక్షిణతస్త్రిధా దక్షిణాగ్రాన్ దర్భాన్ సంస్తీర్య దక్షిణాముఖస్సవ్యంజాన్వాచ్య సంస్తృతేషు మధ్యమదర్భేషు

"మార్జయన్తాం మమ పితుఃపితరః" ఇత్యాదిభిః త్రిభిః - పశ్చిమదర్భేషు "మార్జయన్తాం మమపితుర్మాతరః" ఇత్యాదిభిశ్చ దక్షిణాపవర్గం మార్జయేత్। (ప్రమీత మాతృకస్తు 'మార్జయన్తాం మమమాతరః' ఇత్యేవం మార్జయిత్వా) మార్జనక్రమేణ 'ఏతత్తే పితుస్తత' ఇత్యాదిభిః 'ఏష తెపితు ర్మాతః' (మాతః) ఇత్యాదిభిశ్చ షట్పిండాన్ దత్వా 'యేచత్వా మను-యాశ్చత్వామను' ఇతి ప్రతిపిండం దర్భమూలేషు లేపం నిమృజ్య । పూర్వదర్భేషు 'మార్జయతాం మమపితః ప్రేత - (ప్రేతే)' ఇతివా-తిలోదకం దత్వా - అముకగోత్ర - అముక శర్మన్- ప్రేత - ఏతం పిండం దదామి (అముకగోత్రే... ప్రేతే - ఇతిస్త్రియాః) ఇతిప్రేత పిండం దత్వా తదుపరి పూర్వవ త్తిలోదకం అంజనందక్షిణాంచ దత్వా - ఉత్థాయ - అముక గోత్ర... ప్రేత ఏతం పిండముపతిష్ఠ-ఇతి ప్రేతపిండముపస్థాయ ॥

అర్ఘ్య సంయోజనమ్

(౧౬) (అనుజ్ఞా) బ్రహ్మదండం నిధాయ అర్ఘ్యసం యోజనం కర్తుం ... గృహాణ॥ ప్రా...మ్య=దేశకాలౌ సం

కీర్త్యా గోత్రస్యేత్యాదిశ్రాద్ధే పితుః పితృపితామహ ప్రపితామహైస్సహ సమానోదకత్వ సిద్ధ్యర్థం అర్ఘ్యసంయోజనఙ్కరిష్యామీతి సఙ్కల్ప్య । కృచ్ఛ్రం చరిత్వా ప్రేతార్ఘ్యపాత్రమాదాయ । సమానోమంత్రః - సమానీవ ఆకూతిః" ఇతి ద్వాభ్యాం ప్రేతార్ఘ్య జలం పితుః పితాద్యర్ఘ్యపాత్రేషు, పాత్రేవా, నినీయ ప్రేతార్ఘ్యపాత్రం విసృజేత్ ॥

'సమానో మన్త్రస్సమితిస్సమానీ । సమానం మనస్సహచిత్తమేషామ్ ! సమానం కేతో అభిసగ్ం రభధ్వమ్ । సంజ్ఞానేనవో హవిషాయజామః ॥ సమానీవ ఆకూతిః । సమానాహృదయానివః। సమానమస్తువోమనః। యథావస్సుసహాసతి॥

(తతః ప్రేతపిండం త్రేధావిభక్తుం అనుజ్ఞాం, కృచ్ఛ్రంచ, చరిత్వా) తూష్ణీంప్రేతపిండం మధ్వాజ్యైర్లేపయిత్వా సువర్ణ శలాకయా, దర్భరజ్వాదినా వా, త్రేధావిభజ్యాదాయ యథాక్రమం పితుఃపితాది పిండానాం పురస్తాన్నిధాయ (స్త్రియాః పిండంచేత్ మాత్రాది పిండానాం పురస్తాన్నిధాయ ॥)

వైతరణీ గోదానమ్

(౧౭) (అనుజ్ఞా) బ్రహ్మదండం నిధాయ వైతరణీనద్యు త్తరణార్థం బ్రహ్మలోకప్రాప్త్యర్థం మహావిష్ణు ప్రీత్యర్థం గోదానఙ్కరిష్యామీతి సఙ్కల్ప్య । గాం ఆభరణై ర్వస్త్రాదినా ఉలంకృత్య బ్రాహ్మణె మహావిష్ణుమావాహ్యాసనవస్త్ర కుసుమాదినా పూజయిత్వా దక్షిణాతాంబూల సహితాం సవత్సాంగాం పుచ్ఛేగృహీత్వా "యమద్వారే (పురె) మహాఘోరె తప్తావైతరణీనదీ। తాంతర్తుంగాం ప్రదాస్యామి బ్రహ్మలోకజిగీషయా ॥ (తాం తారయితుమిచ్ఛామి కృష్ణాంగాంప్రదదామ్యహమ్) ఇమాం (వైతరణీ) ధేనుం తుభ్యమహం సంప్రదదె (నమమ) ఇత్యుదక ధారాపూర్వం దోహనపాత్రించ బ్రాహ్మణహస్తె దద్యాత్ ॥ అత్రైవనౌదాన సుదర్శనదాన షడ్దాన దశదాన శయ్యాదాన పదదానాదీని యథాసంభవ ఙ్కుర్యాత్ ॥

(౧౮) తతః పిండ సంయోజనార్థ మనుజ్ఞాం లబ్ధ్వా ప్రా...మ్య= గోత్రస్యేత్యాది ప్రేతస్య పితుఃపితాదిభిః సహ

సాపిండ్యసిద్ధ్యర్థం పిండసంయోజనఙ్కరిష్యామీతి సఙ్కల్ప్య-కృచ్ఛ్రంచరిత్వా-దక్షిణాముఖస్సవ్యం జాన్వాచ్య 'మధుమతీభిః సంగచ్ఛధ్వమ్ - సమానోమన్త్రః - సమానీవ ఆకూతిః' ఇతి చతుర్భిర్మన్త్రైః పితుఃపిత్రాదిపిండైస్సహ (పితుర్మాత్రాది పిండైస్సహవా) ప్రేతపిండభాగత్రయం హస్తాభ్యాం యుగప-త్సంసృజ్య తతః ప్రత్యేకం పితుః పిత్రాదిపిండేషు యథాక్రమం ప్రేతపిండభాగత్రయం సంయోజ్యదృఢీకృత్య సమ్యక్ పిండం కృత్వా । మధువాతాః ॥

సంగచ్ఛధ్వగ్ం సంపదధ్వమ్ । సంవోమనాగ్ంసి జానతామ్ । దేవాభాగం యథాపూర్వే । సంజానానా ఉపాసత ॥

'సమానోమంత్రః - సమానీవ ఆకూతిః' ఉత్థాయ 'యేసమానాః-యేసజాతాః' ఇతిద్వాభ్యాం పిండానుపతిష్ఠతే॥

యేసమానాస్సమనసః । పితరోయమరాజ్యే । తేషాం లోకస్స్వధానమః । యజ్ఞోదేవేషు కల్పతామ్ । యేసజాతా స్సమనసః । జీవాజీవేషుమామకాః తేషాగ్ం శ్రీర్మయికల్పతామ్ । అస్మిఁల్లోకేశతగ్ంసమాః ॥ ఏకదర్భ పవిత్రం విస్రస్య విసృజ్య తతః ప్రేతశబ్దం న వదేత్ ॥

స్వర్గపాథేయదానమ్

(౧౯) ప్రా...మ్య - పితుః ప్రపితామహస్య పితృ లోకంగంతు మామాదిద్రవ్యేణ స్వర్గపాథేయదానం కరిష్యామీతి సఙ్కల్ప్య- బ్రాహ్మణే మహావిష్ణుమావాహ్య సపరికరం ద్రోణపరిమితమామద్రవ్యం వస్త్రపాత్రసహితం దక్షిణాం తాంబూలంచాదాయ 'తండులా వైశ్వదేవార్థం' ఇత్యుక్త్వా ఇదం పితుఃప్రపితామహస్య పితృలోక ప్రాప్త్యర్థం మహావిష్ణుప్రీతిం కామయమానస్తుభ్యమహం సంప్రదదే (నమమ) ఇతిదద్యాత్ ॥ అథ సంస్పృష్టేనార్ఘ్యోదకేన మన్త్రానూహేన 'మార్జయన్తాం మమపితరః' ఇత్యాదిభిః పూర్వవన్మార్జయిత్వా 'యేచవోఽత్ర' ఇత్యాదిభిర్యథాలింగ ముభయ పిండానుపస్థాయ "పుత్రాన్పౌత్రానభి" ఇత్యాదిగ్రాస ప్రాశనాన్తం మాసిశ్రాద్ధవత్కృత్వా ఉపవీత్యాచమ్య (పిండపూజాంకృత్వా) (౨౦) పిండానప్స్వేవ విసృజేత్। స్నాత్వాగృహమాగత్యయజ్ఞోపవీతం సంధార్య (గృహాది సర్వోపకరణ శుద్ధ్యర్థం పుణ్యాహం కుర్యాత్। అత్ర వా స్వర్గపాథేయదానం, నిరీక్షణాజ్యదానం చ కుర్యాదితి కేచిత్ ॥)

॥ ఇతి సపిండీకరణ శ్రాద్ధ ప్రయోగః ॥

సపిండీకరణ శ్రాద్ధ కారికా

అనుజ్ఞా కల్పవరణం యేపాఽగ్నిమపసవ్యకమ్ । పరిస్తీర్య చ షట్పాత్రాణ్యర్ఘ్యపాత్రాణి సాదయేత్ ॥ పవిత్రాద్యాజ్య దర్వ్యాదీన్ సంస్కృత్యార్ఘ్యగ్రహోభవేత్ । శుద్ధిరావాహనం క్షాళవేశనేవరణం తతః ॥ అర్ఘ్యదానమలంకారో గంధవస్త్రాదిరేవచ । ఇధ్మాది ముఖహోమాన్తే పితృహోమోయమాహుతిః ॥ స్విష్టకృదహవిష్యాది హ్యుత్తరాంగసమాపనమ్ । భుక్తిపాత్రాణ్యుపస్తీర్య శేషం పితృనిమిత్తయోః ॥ నిక్షిప్య పరివిష్యాన్నమభిమృశ్యాన్నసూక్తకమ్ । సంప్రోక్ష్యాన్నస్తు సంస్పర్శ్య విప్రాఙ్గుష్టం నివేశ్యచ ॥ దత్తం కృత్వాతు విప్రాంశ్చ భోజయేదథవాగ్యతః । రక్షోఘ్నాన్ శ్రావయేన్మంత్రాన్ వైష్ణవాన్పైతృకాన్వినా ॥ తృప్తిప్రశ్నాది తాంబూలముపచారమనువ్రజః । పిండప్రదానం కృత్వాథప్రేతస్య తదుపస్థితిః ॥ సంయోజ్యార్ఘ్యం ప్రేతపిండత్రేధా విభజనం తతః । పిండానాం పురతస్థాప్య దద్యాద్వైతరణీంక్రమాత్ ॥ షడ్దాన దశదానాది యథాశక్తిసమాచరేత్ । ప్రేతభాగాంశ్చ యుగపత్పితృపిండేషు యోజయేత్ ॥ ఉపస్థాయచ వృద్ధస్య పాథేయం దానమాచరేత్ । సంసృష్టేన మార్జనాదీననూహేనాథ పూజయేత్ ॥ ఉద్వాసనం తతః కృత్వా పిండానప్స్వేవ నిక్షిపేత్ । స్నాత్వోపవీతం సంధార్య నిరీక్ష్యాజ్యస్తుదాపయేత్ ॥ పుణ్యాహంవాచయిత్వాతు సోదకుంభం తతపరమ్ । తదారభ్యచ తచ్ఛ్రాద్ధమాబ్దం నిత్యం సమాచరేత్ ॥

॥ ఇతి సపిండీకరణ శ్రాద్ధకారికా ॥

ఆపస్తంబినాం

మాతుస్సపిండీకరణే విశేషః

---

(౨౧) అముకగోత్రాయాః అముకదాయాః (నామ్న్యాః) అముష్యాః మరణదినాదముకెఽహని పితామహీ ప్రపితామహీ ప్రప్రపితామహీభిస్సహసాపిండ్య సిద్ధ్యర్థం పితాదిభిస్సహ (జీవ పితృకస్తు) పితామహాదిభిస్సహ సమానోదకత్వ సిద్ధ్యర్థం పితా మహాదీనుద్దిశ్య పార్వణవిధానేన మాతరం ప్రేతాముద్దిశ్య ఏకో ద్దిష్ట విధానేన ఏవమిత్యాది పితృసాపిండ్యవత్సంకల్పః ॥ పితృ వర్గస్యైవవరణార్ఘ్య గ్రహణావాహన హోమార్ఘ్యదానార్ఘ్య సంయోగాశ్చ । పితామహ్యాది పిండేష్వేవ ప్రేతమాతృ పిండ సంయోగః ॥ అన్యత్సర్వం పితృ సాపిండ్యవత్ ॥

సోదకుంభ శ్రాద్ధమ్

---

(౨౨) సపిండీకరణానన్తరం కైశ్చిత్ సోదకుంభ శ్రాద్ధ మన్నరూపేణానుష్ఠీయతే-తదర్థం పూర్వేద్యురద్యవా బ్రాహ్మ

ణం నిమన్త్రయేత్ ॥ తచ్చ సంకల్పవిధానేన త్రిపురుషోద్దేశేన ఉదకుంభసహిత మదైవమధర్మం కార్యమ్ ॥ సంకల్పశ్రాద్ధ విధానన్తు = ఆవాహనాగ్నౌ కరణార్ఘ్యదాన వికిర పిండదాన రూపకర్మ పంచకరహితమ్ ॥ తత్క్రిమస్తు=(అనుజ్ఞా) బ్రహ్మ దండం నిధాయ నత్వా యోగ్యతాంసమ్పాద్య దర్భేష్వాసీన ఇత్యాది దర్భత్రయ పవిత్రంధృత్వా ప్రా···మ్య - శ్రీ గోవిం దేత్యాది దేశకాలౌసంకీర్త్య, ప్రా···తీ-గోత్రస్య···(పితృత్వం ప్రాప్తస్య మమ పితుః) ప్రేతలోక వాసాభిమాన (సజ్ఞాన) జన్య క్షుత్తృష్ణాశాంతర్థ్యం సంకల్ప విధానేనాన్నాదిద్రవ్యేణ సోదకుంభశ్రాద్ధం కరిష్యామీతి సఙ్కల్ప్య॥ గోత్రస్య···పితుః అద్యాస్మిన్ సోదకుంభశ్రాద్ధేఽస్మత్పితృ పితామహ ప్రపితా మహానామిదమాసనమ్ । క్షణం ··· ప్రాప్నువానీత్యంతమ్ ॥ పాదప్రక్షాళనమ్ వర్తుళమండలే - భుక్తిస్థానే ఆసనం దత్వోప వేశ్య - భుక్తిదేశ సమ్మార్జనాది । గన్ధవస్త్రాద్యలంకారః - భుక్తిస్థానే చతురశ్రమండల భోజనపాత్రనిక్షేప పరివేషణాన్న సూక్తపఠనాన్నప్రోక్షణాది, తిలోదకపూర్వకమన్నత్యాగం కృ త్వోపచారాన్త్ంకుర్యాత్ । తృప్తింజ్ఞాత్వా పృష్ట్వా తృప్తాస్థేత్యుక్తే

ఉత్తరాపోశనం, కరశుద్ధ్యనన్తరం దక్షిణా తాంబూలం దత్వా దాతారఇతి ప్రార్థ్య ఆశీర్వచనం స్వీకృత్య పత్రి శాకాదీత్యుప చారానుక్త్వా పవిత్రం విస్రస్యాచామేత్ ॥

☞ స్వాశక్త్యాదినా పితృకర్తృకశ్రాద్ధం పుత్రః కుర్యాదితి

అథ పితుర్వార్షికాద్యావుచ్ఛార ఇత్యత్ర పితృ కర్తృక శ్రాద్ధం నియోజితః పుత్రిః కుర్యాదిత్యాహ, యదాచ పిత్రాదిభిః స్వా శక్త్యాదినా నియోజితః, పిత్రాదికరణీయం శ్రాద్ధం స్వయం పిత్రాదేః ప్రతినిధీభూయ పుత్రాదిః కరోతి, తదా పితురముక శర్మణః యజమానస్య పితృ పితామహ ప్రపితామహానామ్, ఇత్యేవం యథాశ్రాద్ధముద్దేశః ॥ ఇతిధర్మసింధుః॥ అతో జీవపితృకస్యాపి పితృకర్తృక శ్రాద్ధే అధికారాత్కిముత స్వకర్తృక శ్రాద్ధకరణే ఇతిభావః ॥

సపిండీకరణ శ్రాద్ధప్రకరణమ్

సపిండీకరణం ద్వాదశాహేఽపి ప్రశస్తమిత్యాహ

(౧) వత్సరాన్తె సపిండీకరణమనాహితాగ్నేర్ముఖ్యమితి బోధాయనాదిభిరుక్తమ్ । ద్వాదశాహ సాపిండ్యమపి ప్రశస్తమితి శ్రుత్యాది ప్రమా

జ్ఞైర్నిశ్చీయతె = ద్వాదశాహే సపిండీకరణం షోడశ శ్రాద్ధపూర్వకం కర్తవ్యం, తదపి ప్రశస్తమ్ ॥ "సంవత్సర ప్రతిమా వై ద్వాదశరాత్రయః" ఇతిశ్రుతేః । ఆనన్త్యాత్కులధర్మాణాం పుంసాంచైవాయుషః క్షయాత్ । అస్థిరత్వాచ్ఛరీరస్య ద్వాదశాహః ప్రశస్యతె ॥ ఇతి స్మరణాచ్చ ॥ అపి చ ఏకపుత్రస్య ద్వాదశాహ ఏవముఖ్యః "కస్సంవత్సరం జీవిష్యతి" ఇతి శ్రుతేః । ఏకపుత్రోఽగ్నిమాంశ్చైవ కుర్వీత ద్వాదశేఽహని । సపిండీకరణశ్రాద్ధం తయోరేష ఇతి స్థితిః ॥ సపిండీరణం పిత్రోః కుర్యాదేకోఽపి యస్సుతః । అస్థిరత్వాచ్ఛరీరస్య ద్వాదశాహః ప్రశస్యత ఇతిస్మరణాత్ ॥

సపిండీకరణ కాలాది వ్యవస్థా

ఏకాదశాహమారభ్య సప్తదశదినపర్యన్తేషు సప్తదినేషు, త్రయోవింశదినేవా సపిండీకరణే తిథివారాది దోషచింతానకార్యా । త్రిపక్షాదిషు తు వారాదికం పరీక్ష్య కుర్యాత్ । శుక్రవారదోషస్తు మాతాపితృ వ్యతిరిక్త విషయః । ఏకాదశేఽహ్ని- సపిండీకరణ మాహితాగ్ని విషయమ్ । తదప్యేకాదశాహే దర్శసద్భావే పిండపితృ యజ్ఞకర్మానుష్ఠానార్థం ఏకాదశేఽహ్ని సాపిండ్యకరణమ్, నో చేత్తస్యాపిద్వాదశాహ ఏవేతిసిద్ధమ్॥

సపిండీకరణే పూర్వేద్యుర్నిమన్త్రణ ముక్తమ్

ఏకోద్దిష్టేషు సర్వేషు నచ పూర్వం నిమంత్రణమ్ । సపిండీకరణార్థేతు పూర్వేద్యుస్స్యాన్నిమంత్రణమితి ॥

నియోజనే పౌర్వాపర్య వ్యవస్థామాహ స్మృత్యన్తరే

శ్రాద్ధద్వయముపక్రమ్య సపిండీకరణంభవేత్ । పార్వణం తత్రి పూర్వం స్యాదేకోద్దిష్టమథాచరేత్ । తథా-సపిండీకరణశ్రాద్ధే దైవపూర్వం నియోజయేత్ । పితౄన్నియోజయేత్పశ్చాత్తతః ప్రేతం వినిర్దిశేదితి ॥

ప్రేతపూర్వమితి స్మృతిరత్నే

ప్రేతమాదౌ సమభ్యర్చ్య తతః పైతామహాదికానితి ॥

పితృపూర్వమేవేతి సహేతుకం నిగమయతి బృహద్విష్ణుః

సపిండీకరణశ్రాద్ధం పితృపూర్వముదీరితమ్ । ప్రేతపూర్వంవదన్త్యేకే తద సాంప్రత మీరితమ్ ॥ వైశ్వదేవార్చనం కృత్వాఽనంతరం ప్రేతభోజనే, పార్వణస్యహి తంత్రస్య మధ్యే తంత్రాంతరం భవేదితిదోషః ॥ అపిచ-పార్వణైకోద్దిష్టయోశ్చ పార్వణం పూర్వభాగ్భవేదితి ॥

కించ ప్రేతపూర్వత్వ వచనానామర్థమాహ స్మృతిరత్నే

ఇతి బోధాయనః ప్రాహ సపిండీకరణం బ్రువన్ । తస్యోపస్థానమాత్రస్తు ప్రేతపూర్వంమహామునిః ॥ ఆవాహనాదౌత్వన్యత్ర పితృపూర్వత్వమూచివాన్ । ప్రేతపూర్వత్వ శాస్త్రాణామయమర్థో వ్యవస్థితఇతి ॥

వైశ్వదేవ ద్వైవిధ్య ముక్తమ్

(౧) క్రతుదక్షాఖ్యౌ విశ్వదేవావితి పితృమేధ సారకృదాహ ॥ చంద్రికాయాన్తు= కామకాలౌ వైశ్వదేవే నిర్దిష్టౌతు సపిండనే । పితామహాదీన్నిర్దిశ్య పితురుచ్చారణం తతఇతి ॥ కామకాలావేవాచరసిద్ధౌ॥

బ్రాహ్మణ సంఖ్యామాహ

ద్వౌ నిమంత్రయతే విప్రౌ వైశ్వదేవార్థమాదితః । కామకాలౌ వైశ్వదేవే దేవతేహి ప్రకీర్తితే ॥ పితామహాది సంబంధాన్ త్రీన్వరాన్ శ్రోత్రియాన్ ద్విజాన్ । ప్రేతస్థానేత్వేకవిప్రం యద్వాపైతా మహాదిషు॥ ఏకంవా ప్రేత మేకంవా దైవేప్యేకం నిమంత్రయేత్ । పితామహాదీనభ్యర్చ్య తతః ప్రేతం సమర్చయేదితి ॥ స్మృతిసారముచ్చయే = పూర్వంనిమంత్ర్య

దైవే ద్వౌ త్రీన్విపార్థే పితృకర్మణి । దైవే పిత్ర్యేఽపి వైకైకం సపిండీ కరణంవినేతి ॥ అతశ్చ "ద్వౌ దైవే పితృకార్యే త్రీనేకైకముభయత్రవా" ఇత్యాదినా ఏకైకమితివచనం సాపిండ్య వ్యతిరిక్త పార్వణవిషయమ్ । ఆపద్విషయంవా ॥

అత్ర విష్ణు వరణమావశ్యకమితి సాయణీయే

సపిండీకరణేఽవశ్యం విష్ణుమభ్యర్చయేద్ద్విజే। సప్తకస్తతదాఖ్యాతం వినా విష్ణుం కథం తథేతి ॥ విష్ణువరణాభావే సాపిండ్యస్య సప్తకత్వఖ్యాతి ర్నజ్యేతేత్యర్థః ॥

విష్ణు వరణాభావే దోషమప్యాహ మనుః

దైవాద్యన్తం భవేచ్ఛ్రాద్ధం పిత్రాద్యన్తం న తద్భవేత్ । పిత్రా ద్యన్తం తదీహానః శ్రాద్ధమాప్నోతి నిష్ఫలమితి ॥ అతః "విష్ణో కవ్యం రక్షస్వ" ఇతి ప్రార్థనాయామర్వచత్వాచ్ఛ్రాద్ధ నిష్ఫల ప్రసంగాచ్చ విష్ణ్వావాహనం వరణం కర్తవ్యమితిభావః ॥

సమ్బన్ధాదికముక్త్వా కృసరాది దద్యాదిత్యాహ విష్ణుః

సంబంధ గోత్రనామాని వస్త్రాదీంశ్చ ప్రకీర్తయేత్ । దద్యాత్కృ సరతాంబూలం గన్ధమభ్యంజనాదికమితి ॥

సపిండీకరణే పితాదీనామగ్ని నిర్ణయస్సాయణీయే

(౫) సపిండీకరణం కుర్యాత్పితౄణౌపాసనేఽనలే । తథా మాతా మహస్యాపి పుంసాం మహ్యోశ్చ నిర్ణయః ॥ తథా సీమంత జాతస్య జ్యేష్ఠ స్యాపి సపిండనమ్ । ఔపాసనాగ్నౌ కర్తవ్యం జనకస్య సమోహితః ॥ పితామహస్య తత్పత్న్యాః కార్యమౌపాసనేఽనలే ॥ఇతి ॥

మాతామహాదీనాం తత్తత్సూత్రేణ సపిండీకరణ శ్రాద్ధాన్తం కుర్యాదితి స్మృత్యంతరే

మాతుః పిత్రోర్మాతులాదేర్మరణేతు స్వవహ్నినా । సాపిండ్యం మాసికాదీంశ్చ తత్తత్సూత్రేణ కారయేత్ ॥ అపుత్రస్య పితృవ్యస్య జ్యేష్ఠస్యాప్యసుతస్య చ । సపిండీకరణఙ్కుర్యాత్స్వస్యోపాసన వహ్నినేతి ॥ కారికారత్నే = మాతుఃపిత్రోర్మాసికాదీన్ దౌహిత్రఃస్వీయవహ్నినా। తథామహాలయాదీంశ్చ కుర్యాత్పార్వణతశ్శుచిరితి ॥

వత్సరాంత సాపిండ్యే తత్సమాప్తి పర్యన్తం మాతామహ సూత్రేణ కర్తవ్యమాహ

సపిండనస్య పశ్చాత్తు దౌహిత్రస్స్వీయ వహ్నినా । తత్సూత్రాద్వత్సరాదర్వాక్కుర్యాత్పశ్చాత్స్వసూత్రత ఇతి ॥ సంగ్రహేఽపి = మాతుఃపిత్రోర్మాసికాని దౌహిత్రస్స్వీయ వహ్నినా । తత్సూత్రాద్వత్సరాదర్వాక్కుర్యాత్పశ్చాత్స్వసూత్రత ఇతి ॥

సపిండన పూర్తిపర్యంతం తత్సూత్రేణాకరణే దోషమాహ

యత్తు-మాతామహస్య సూత్రేణ సపిండీకరణాత్పురా । సూత్రాన్తరేణ యఃకుర్యాచ్ఛునాం యోనిం సంగచ్ఛతీతి ॥ తద్వత్సరాంత సపిండీకరణాఽభిప్రాయమ్ ॥

ప్రసంగాత్సగోత్రాదీన్న నిమంత్రయేదితి సంగ్రహే

కర్తుస్స్వగోత్రిణశ్చైవ భోక్తౄణాంచ సగోత్రిణః। న నిమన్త్ర్యాః కిలశ్రాద్ధే సోదకుంభంపినైవతు ॥ ఇతి ॥ అత్ర భోక్తృపదం భోక్తృదేవతాపరమ్ । శ్రాద్ధే నిమంత్రయేద్విద్వాన్ పితౄణామసగోత్రిణః । కర్తుః సగోత్రిణశ్చైవ విశేషేణవివర్జయేదితి స్మరణాత్ ॥

అయమత్రాగ్ని నిర్ణయే పిండితోఽర్థః

తదేవం మాతా పిత్రోర్మాతామహ మాతామహ్యోర్మాతులస్యా పుత్రస్య జ్యేష్ఠభ్రాతుః పితృవ్యస్యాచార్యస్యచస్వోపాసనే సాపిండ్యాది పార్వణశ్రాద్ధం కుర్యాదితి స్థితమ్ ॥ విధుర బ్రహ్మచారిణౌ పిత్రాదీనాం సపిండనాదికం లౌకికాగ్నౌ కుర్యాతామితి విష్ణ్వాది వచనైస్సిద్ధమ్ ॥ తతః స్నాతాన్ సమాహూయ స్నాతస్తానుపవేశ్యచ ॥

పిత్రోస్సపిండీకరణం జ్యేష్ఠనైవ కార్యమ్

సర్వైరనుమతింకృత్వా జ్యేష్ఠేనైవచ యత్కృతమ్ । ద్రవ్యేణచావి భక్తేనసర్వైరేవకృతంభవేత్ ॥ సపిండీకరణంపిత్రోర్న కార్యమఖిలైస్సుతైః । ఏకేనాపికృతే సమ్యక్పుత్రత్వ గుణసంభవాత్ ॥ జ్యేష్ఠపుత్రస్య సద్భావే కనిష్ఠః కురుతేక్రియామ్ । ప్రేతత్వాన్న విముచ్యేత పితృత్వం చ న గచ్ఛతి॥ నవశ్రాద్ధం సపిండత్వం శ్రాద్ధాన్యపిచ షోడశ । ఏకేనైవతు కార్యాణి సం విభక్త ధనేష్వపి ॥ ఇత్యాదివచనాన్యత్రావగంతవ్యాని ॥

జ్యేష్ఠస్యాపత్నీకత్వే సపత్నీకః కనిష్ఠః కుర్యాత్

కనిష్ఠఏవ సపిండనం కుర్యాత్తస్యైవ సాగ్నికత్వాదిత్యాహ పైఠీనసిః=సపిండీకరణంపుత్రః పితుః కుర్వీత యోఽగ్నిమాన్ । అనగ్నేస్తు క్రియానాన్యాహ్యేకోద్దిష్టాదృతేక్వచిదితి ॥ యద్యగ్నిదూరగో విప్రస్సాపిండ్యే సముపస్థితే । భ్రాతృభిః కారయేచ్ఛ్రాద్ధం సాగ్నికైర్విధివత్తతః ॥ జ్యేష్ఠపుత్రోఽగ్నిమాన్న స్యాత్కనిష్ఠ స్త్వగ్నిమాన్యది । కనిష్ఠ ఏవకుర్వీత సపిండీకరణం పితురితి ॥

కనిష్ఠ కృత సపిండనానంతరం జ్యేష్ఠోఽగ్నిమాన్యది ఉద్వాహానంతరం పునస్సపిండనం కర్తవ్యమ్

జ్యాయస్యనగ్నావన్యస్తు సాగ్నిః పిత్రోస్సపిండనమ్ । కుర్యాత్తశక్తౌ

ప్రేతశబ్దం సత్యగ్నావగ్రిజః పునరితి ॥ చంద్రికాయాంగౌతమవచనం - పునస్సపిండీకరణం ప్రేతశ్శబ్దం విహాయార్ఘ్య సంయోజనం పిండసంయోజనంచ కృత్వా పార్వణవత్కర్తవ్యమితి। హేమాద్రౌ శాతాతపస్తు= పునస్సపిండనం పితృశబ్దేన పార్వణ ధర్మవత్కర్తవ్యమ్ । అర్ఘ్య సంయోజనం పిండసంయోజనంచ కృతంచేద్విధిఘ్నో భవతీతి ॥ ఏవంచార్ఘ్య పిండసంయోగ తదభావయోర్వికల్ప ఇతి ॥ అత్ర కేచిదాహుః=పునఃపిండ సంయోగ నిషేధ శ్రవణాత్, పార్వణ ధర్మమాత్రస్మరణాచ్చ పునస్స పిండీకరణం పార్వణవిధానేన కర్తవ్యమితి సిధ్యతీతి ॥

పవిత్రస్య దర్భ సంఖ్యామాహ

(౪) ప్రేతేహ్యేక పవిత్రస్తు ద్వౌ దర్భౌ దైవకర్మణి । పిత్ర్యే త్రిభిరీరితమిత్యాది మాసిశ్రాద్ధప్రకరణేఽభిహితమ్ ॥

సాపిండ్యస్య ప్రయోజనం రూపద్వయంచాహ బృహద్విష్ణుః

(౫) పితుర్మరణమారభ్య ద్వాదశే దివసేచరేత్ । ప్రేతభావ వినిర్మోకద్వారా ప్రేతస్యవై పితుః ॥ పితామహాదిభిస్సార్ధం సాపిండ్యస్య ప్రసిద్ధయే। సమానోదకభావస్య సిద్ధ్యర్థంచ పితుస్సుతః ॥ ఏషాం పితామహాదీనాం విధినా పార్వణేనతు । స్వపితుః ప్రేత భూతస్య త్వేకోద్దిష్ట విధానతః ॥ ఇత్థంచ పార్వణాత్మైకోద్దిష్టాత్మోభయ రూపకమ్ । పితామహాదీన్నిర్దిశ్య పితురుచ్చారణం తత ఇతి ॥ (౬) అగ్ని ప్రతిష్ఠామపి ప్రాచీనావీతినేతి పితృమేధసారకృదాహ । ద్వే స్థండిలే కరోతి దక్షిణత శ్చోత్తరతశ్చ, దక్షిణతో మాసిశ్రాద్ధవత్, ఉత్తరత ఏకోద్దిష్టవదితి బో... సూత్రే ॥ సవ్యపాణేరంగుష్ఠానామికాభ్యాం దక్షిణతో భువం స్పృష్ట్వా "యేపార్థివాసః" ఇతిజపిత్వేతి పితృమేధసారే ॥

అర్ఘ్యగ్రహణయోగ్యపాత్రాణి తేషాం సంఖ్యా మప్యాహ స్మృత్యర్థసారే

(౭) అర్ఘ్య యోగ్య పాత్రాణ్యేక జాతీయాని భవేయుః । తైజసేషు పాత్రేష్వేకద్రవ్యేషు పర్ణపుటేషు మృణ్మయేషువా పవిత్రాన్తర్హితే ష్వితి ॥ ద్రవ్యాభావే ద్విజాభావే యద్యేకో బ్రాహ్మణో భవేత్। పాత్రాణి సాదయేత్త్రీణి నతు బ్రాహ్మణ సంఖ్యయేతి ॥ బోధాయనీయేతు = త్రీణి పిత్ర్యాణామేకం వేతి ॥ ప్రేతార్ఘ్యగ్రహణమేకోద్దిష్టవత్, విశేషస్తు-నాత్ర స్వధానమశ్శబ్దౌ వర్జయేత్సాపిండ్యే ప్రేతార్ఘ్యగ్రహణే, బోధాయనాశ్వలాయనాభ్యాం తథామన్త్రామ్నానాదితి పితృమేధసారే। "స్వధాశబ్దో నమస్కారశబ్దో నమస్కారాభిధేయత్వాత్" ఇతి బో ... సూత్రే ॥ తథా "యత్రాస్యగతమ్, యత్రాస్యాగతమ్, ఆయాహి ప్రేతసోమ్య, ఆయాహి ప్రేతే సోమ్యే" ఇతి మన్త్రోహః ప్రేతార్ఘ్యాదిషు సమాన ఇత్యర్థః ॥

అర్ఘ్యపాత్రే పవిత్రమితి సాగ్రదర్భ నిధానమేవేతి ధర్మశాస్త్రే

భాష్యే అర్ఘ్యపాత్రేషు దర్భనిధానమపినోక్తమ్ । ధర్మశాస్త్రేతు సాగ్రదర్భాన్తర్హితేషు "శంనోదేవీః" ఇత్యర్ఘ్య గ్రహణమిత్యుక్తమ్ ॥ ఏతచ్చ విస్తరతో మాసికశ్రాద్ధప్రకరణేఽభిహితమస్మాభిః ॥ తథా భాష్యే అన్యేత్విత్యాదినా శాస్త్రాంతరానుసారాన్మంత్రవన్నియమపద్భోజన దేశ సంస్కారం విశ్వేషాందేవానాం పిత్రాదీనాంచావాహనం భోజయిత్వో ద్వాసనంచేచ్ఛంతీత్యాదిక మప్యుక్తమ్ ॥ అతోఽత్రక్రమ విరోధ శంకా నాస్తీత్యభిప్రాయః ॥

ఏకపాత్రేతు పితుః పితృభ్యోవో గృహ్ణామీత్యేక దైవార్ఘ్యం గృహ్ణీయాత్పితుః పిత్ర్యానిమానిత్యేవ బ్రూయాదపవీతీ దేవవద్విష్వగర్ఘ్య

గ్రహణం శంనోదేవీరితి ॥ తథా “ఆద్యయాఽఽవాహయేద్దేవమృచాతు పురుషోత్తమమ్” ఇతి శౌనకస్మరణాత్ ॥ “సహస్రశీర్ షా” ఇత్యృచా విష్ణుమావాహయేదితి పితృమేధసార సుధివిలోచనయోః ॥

పాదప్రక్షాళనక్రమమాహ బృహద్విష్ణుః

(౧) పాదాన్ప్రక్షాళయేద్దర్భాంస్తిలానోప్యా వటత్రయె । దేవార్థానాముత్తరేతు పిత్రర్థానాన్తు మధ్యమే ॥ దక్షిణేతు నిమిత్తస్య పాదప్రక్షాళనక్రమః । కుండాని ఖనేచ్ఛాద్ధే యేనకేనాపి శంకునా ॥ ఆయసేన ఖనేద్యస్తు నిరాశాఃపితరోగతాః । శ్రాద్ధస్యాచైక కుండంస్యాద్గజ పాద సుసంమితమ్ ॥ సాపిండ్యకం త్రికుండంస్యాద్వృత్తాకారస్తుదక్షిణే । త్రికోణం మధ్యమం కుండముత్తరం చతురశ్రకమ్ ॥ ఆయామస్తస్య విస్తారస్తదర్ధంఖననంభవేత్ । న్యూనాతిరిక్తం యః కుర్యాత్సభవేత్పితృఘాతుకః ॥ పాదావాజానువాఽఽజంఘమపి వా చరణద్వయమ్ । కూర్పరాన్తం కరౌసమ్యక్ క్షాళయెత్ప్రథమం బుధఇతి ॥ గజపాదపరిమితమేక కుండం వర్తుళమేకోద్దిష్టే । ఆయామః – హస్తమాత్రమ్ । దైర్ఘ్యమాయామః – ప్రకోష్ఠే విస్తృతకరేహస్త ఇతి చామరః (మోళప్రమాణమితిభాషాయామ్ ॥)

ఉపవేశనక్రమాదికమాహ సఏవ

(౨) ఆచాన్తాన్వైశ్వదేవార్థాన్ ప్రాఙ్ముఖానుపవేశయేత్ । ఆసనేషు చక్లృప్తేషు తతః పైతామహాన్ ద్విజాన్ ॥ ఉదఙ్ముఖాన్నివేశ్యైవ తతఃప్రేతార్థముత్తమమ్ । ప్రత్యఙ్ముఖంనివేశ్యైనం సర్వంపితృవదాచరేత్ ॥

ఏకోద్దిష్టే నిషిద్ధముప్యతాౕచరే త్పితృవదిత్యాహ సఏవ

ఏకోద్దిష్ట నిషిద్ధన్తు యద్యదావాహనాదికమ్। తత్సపిండీకృతేప్రేతే సర్వం పితృవదాచరేదితి ॥

అర్ఘ్యదానమ్

(౧౦) ప్రథమం సాదయేత్పిత్ర్యం తతః ప్రేతార్థముత్తమమ్ । పాత్రేషు త్రిదళాగ్ర కూర్చాననన్తర్ధాయ తిలోదకమ్ ॥ శంన ఇత్యాదిభిర్మంత్రై ర్భినయేత్తేషు చ క్రమాత్। ప్రేతశబ్దం పిత్రుస్థానే యథాలింగం స్త్రియా అపి ॥ పితౄణ్ణర్ఘ్యం పితృహస్తేషు దత్వా ప్రేతార్ఘ్యమన్తిమమ్ । ప్రేతవిప్రకరే దత్వా యా దివ్యా ఇతి మన్త్రిత ఇతి ॥

ప్రేతోద్దిష్టస్యాచ్ఛాదనాదికం విశేషేణ దద్యాత్

(౧౧) దేవపూర్వన్తు గంధాద్యైర్విప్రాణాం పూజనం భవేత్ । ప్రేతోద్దిష్టే విశేషేణ దద్యాదాచ్ఛాదనాదికమితి ॥

అత్రశ్రాద్ధ ప్రక్రియాయాం బోధాయనోక్త క్రమస్సూచ్యతే

అత్రదర్వీ సంస్కారాత్తే అర్ఘ్యగ్రహణమ్ భుక్తిదేశసంస్కారః ఆవాహనమ్ పాద ప్రక్షాళనమ్ దర్భాసనోపవేశనమ్ వరణమ్ అర్ఘ్యదానమ్ గంధాది దక్షిణాదానమ్ పునరర్ఘ్యదానమ్ తతః పరిధ్యాధానాదీత్యయం క్రమోబోధాయనోక్తః, అతః అయమేవ క్రమశ్చాత్ర సిద్ధః, ఆపస్తంబానుక్తే రాపస్తంబిభిర్బోధాయనక్రమ ఏవానుష్ఠేయః, బోధాయన మతం కృత్యేతి స్మృతేః ॥

అర్ఘ్యదానే విశేషః

అర్ఘ్యదానమేకదైవేతి బోధాయనపక్షః । అథైనాన్ తిలమిశ్రా అపః ప్రతిగ్రాహయతి.."అముష్మై స్వధానమోఽముష్మై స్వధానమః" ఇతి ॥ ఏకేపక్షే అర్ఘ్యదానక్రమస్తు-ప్రథమమర్ఘ్యమిది, తతో గంధాద్యలంకారానన్తరంస్వధా ఇతి, భుక్త్యనన్తరం తృప్తిరితి అర్ఘ్యదానవివేకః ॥ త్రిస్తిలోదకమేకే సమామనంతి పురోఽన్నం ద్విస్తిలోదకంద్యాత్ భుక్తవత్సుచ తృతీయమితి ॥

ఉక్తక్రమం వినాఽనుష్ఠానం దోషాయేత్యాహ

అథ బహుషుస్థలేషు దర్వీ సంస్కారాన్తే అర్ఘ్యగ్రహణాదీనాం పరిధ్యాధానాన్తానాం దశపదార్థానాం బద్ధక్రమత్వేన మధ్యే అన్యస్య అనుప్రవేశానవకాశాత్పరిణీతానన్తరం అర్ఘ్యగ్రహణమ్ తతో భుక్తిదేశ సంస్కారః అథ బ్రాహ్మణాసనాదికం తతో ముఖాహుతిః తతః పితౄణామావాహనంచ కథమితి చిన్త్యతాం విద్వద్భిః । అస్మిన్క్రమేన కించిదపి వచనమస్తి । ఆస్తాం ప్రయోగశతమ్, కారికాసహస్రంవా, గతానుగతికత్వాల్లోకస్య మానుషత్వాత్ సంవాదవచనాభావాచ్చ॥ యద్యపి విజ్ఞానేశ్వరాదౌ క్రమాన్తరముక్తమ్, తథాప్యాపస్తంబినాం స్వగృహ్యేనుక్తౌ "స్వసూత్రేఽవిద్యమానేతు" ఇత్యుక్తబోధాయనమతస్యైవ గ్రాహ్యత్వ నిర్ధృతేర్న ప్రకారాన్తరం వచనసిద్ధమపిగ్రాహ్య మిత్యలమ్॥ ఏవం బోధాయనీయేచ తైజసాశ్మమయ మృణ్మయ పాత్రవిధానాత్ "మృణ్మయన్తు పరిత్యజేత్" ఇతి నిషేధాచ్చ మృణ్మయపాత్రస్య వికల్పః పాత్రాన్తరాలాభ విషయోద్రష్టవ్యః । అతో యత్రకాండానుసమయః పదార్థానుసమయోవా తత్ర తథైవ కర్తవ్యమ్, నవ్యత్యాసేన, క్రమ ప్రమాణ భఙ్గప్రసఙ్గాత్॥ ఇతి సుధీవిలోచనే ॥

అధిశ్రపణాదేః కుతఃప్రసక్తిరిత్యాహ

(౧౨) అధిశ్రిత్యనిధాయేతి । నాత్ర ఔపాసనాగ్నౌ పాకః "అన్నస్యోత్తరాభిర్జుహోతి" ఇత్యేవోక్తేః । యతోహి "పత్న్యవహన్తి శ్రపయిత్వా" "ఈశానాయ స్థాలీపాకం శ్రపయిత్వా" "శాలాగ్నౌ తు పచేదన్నం" ఇత్యాదిభిరౌపాసనాగ్నౌ పాకవిధిః తత్ర పచనాగ్నౌ హవిషః పాకేసతి "పరోక్షమన్నం సంస్కృతమగ్నావధిశ్రిత్యాద్భిః ప్రోక్షేత్తద్దేవపవిత్రమిత్యాచక్షతే" ఇతి స్మరణాల్లౌకికేఽగ్నౌ పక్వస్య

హవిషాఽధిశ్రపణం కర్తవ్యమ్-నాన్యత్రేతి సుధీవిలోచనె ఉక్తత్వా దత్రాధి శ్రపణాదికర్తవ్యమేవేతి ॥

ప్రేతోద్దేశేన పృథక్పాకవిచారః

పాత్రాసాదనకాలే హవిః పాత్రద్వయమిత్యుక్త్వా హవిరానయన కాలే ఏకస్మిన్ హవిరానీయ అన్యస్మిన్నహవిష్యం చేతి పాత్రద్వయస్య వినియోగముక్త్వా హోమకాలేచ షడాజ్యాహుతీర్హుత్వా దర్వ్యాం సకృదుపస్తీర్య సకృదవదాయాభిఘార్య హవిః ప్రత్యభిఘార్యేత్యాదినా ప్రేతాహుతేరుక్తత్వాత్ ॥ పితృమేధసారసుధీవిలోచన గ్రంథస్థవాక్యార్థ పర్యాలోచనయా ప్రేతోద్దెశేన హోమభోజనాద్యర్థం పృథక్పాకో నాభిమత ఇతి జ్ఞాయతె । ప్రయోగదర్పణేతు పాత్రాసాదనకాలే, హవిః పాత్రద్వయమహవిః పాత్రద్వయమిత్యుక్త్వా హోమకాలే ప్రేతార్థం పక్వమన్నం వ్యంజనంచ పాత్రద్వయేనాదాయ ఏకోద్దిష్టవద్ధుత్వా స్విష్ట కృదాదీత్యుక్తమ్ । యల్లాజీయగ్రంథేఽపి పృథక్పాకో నాభిహితః । అతో యథాఽఽచారం వ్యవస్థా ॥

భోజనపాత్రే హుతశేషప్రదానాభిమంత్రణాది యాజ్ఞవల్క్యః

హుతశేషం ప్రదద్యాత్తు భాజనేషు సమాహితః । యథాలాభోప పన్నేషు రౌప్యేణతు విశేషతః ॥ దత్వాఽన్నం పృథివీపాత్రమితిపాత్రాభి మంత్రణమ్। కృత్వేదం విష్ణురిత్యన్నే ద్విజాఙ్గుష్ఠం నివేశయేత్ ॥ అత్ర హుత శేషప్రదానం న దేవపాత్రె, కిన్తు, పిత్రాదిపాత్రేష్వేవ । అత్ర యాజ్ఞ వల్క్యేన పాత్రాభిమంత్రణముక్తమ్ । ఆపస్తంబేనోపస్పర్శనముక్తమ్ । ఏతదుభయమవిరోధాదస్మాభిరుక్తమ్ । ఏవం పృథివీతె పాత్రమిత్యభి మంత్ర్య ఉపస్పర్శయిత్వేత్యర్థః ॥

హుతశేషాన్నాభిమర్శనే విశేషవిచారః

హుతశేషాన్నాభిమర్శనే పదార్థాభిమర్శనాభావస్స్యాత్ । భాండస్థపదార్థాభిమర్శనే "ఏష తేతత" ఇతిపిత్రర్థముద్దిష్టస్య పదార్థస్య విశ్వేభ్యోదేవేభ్యః ప్రదానం నోపపద్యతే, అత ఏవాదరుచ్యా "క్లప్తాన్వా ప్రతిపూరుషమ్" ఇతిపక్షాంతరపరిగ్రహః । తతశ్చ ఏకైకేన మంత్రేణ యథాలింగం ప్రతిపూరుషం పాత్రదత్తాన్ పదార్థానభిమృశేత్। ఏకబ్రాహ్మణపక్షేఽపి త్రిభిర్మన్త్రైరభిమృశేత్ ॥ అగ్నౌకరణ హోమంచ యథాశాస్త్రం సమాచరేత్ । యథేష్టం భోజయేద్విప్రానన్నం వ్యంజన సంయుతమ్ ॥ రేఖోల్లేఖనాజ్యసంస్కార పరిధ్యాధానం దైవవత్కుర్యాత్ ॥ తిసృణాం లేఖానాముల్లేఖనే దక్షిణాపవర్గత్వభావిమింతిర్న కార్యా । తథా అజ్యసంస్కారేచ పర్యగ్నికరణోద్వాసనయోశ్చ అప్రదక్షిణోద్వాసనత్వ భవిమోన కార్యః। తథా పవిత్రయోః పశ్చిమ పరిధేశ్చ దక్షిణాగ్రత్వమోహాశ్చ న కార్యః, ఏకైకశః పితృసంయుక్తాని, దక్షిణాగ్రైః పితృేష్వేషు, పైతృకేషు సమన్తమేవ తూష్ణీమ్, ఇత్యాది పరిస్తరణ పాత్రసాదన పరిషేచనాదావివ ఉల్లేఖన పరిధ్యాధానాదిషు విశేషానుక్తేస్తత్ర ప్రాచీరుదీచీశ్చ ఉదగగ్రం మధ్యమం ప్రాగగ్రావితరౌ ఉదగగ్రాభ్యాం పవిత్రాభ్యామితి సర్వకర్మ సాధారణ్యేన ఉక్తప్రకార ఏవాత్రాపి దైవే పిత్ర్యేఽపి భవతీత్యర్థః ॥

పితృసూక్తం వినాఽభిశ్రావణమన్త్రాఃపఠనీయాఇతిస్మృత్యన్తరమ్

(౧౩) రక్షోఘ్నాంశ్చాభిశ్రవయే న్మంత్రాన్ వైష్ణవాన్, పైతృకాన్వినా। భుంజానానాభిముఖ్యేన పుణ్యసూక్తాని కీర్తయేత్ ॥ తదభిశ్రవణం నామ తదప్యత్రోచివాన్మనిరితి ॥ పుణ్యసూక్తాని .. పురుషసూక్తాదీని ॥ స్మృత్యర్థసారేఽపి = నాందీముఖేగయాశ్రాద్ధే నిత్యశ్రాద్ధేచ మాసికే। సపిండీకరణశ్రాద్ధే నజపేత్పితృసూక్తకమితి ॥

వికిరానంతరముత్తరాపోశనం సకృత్సకృద్దద్యాదిత్యాహ

విజ్ఞానేశ్వరః = అన్నమాదాయ తృప్తాస్థ శేషంచైవానుమాన్యచ।
తదన్నం వికిరేద్భూమౌ దద్యాచ్చాపస్సకృత్సకృతు ॥ వా ॥ తృప్తాస్థేసేత్ తాన్ పృష్ట్వా తృప్తాస్స్మ ఇతి తైః ప్రత్యుక్తే తదన్నం పితృస్థానస్య పురస్తాదుచ్ఛిష్టసన్నిధౌ దక్షిణాగ్ర దర్భాంతర్హితాయాం భూమౌ తిలోదక ప్రక్షేపపూర్వకమ్ "యే అగ్నిదగ్ధాః" ఇతినిక్షిప్య పునస్తిలోదకం ప్రక్షిపేదనంతరం బ్రాహ్మణహస్తే గండూషార్థం సకృత్సకృదపోదద్యాదితి ॥ ఏవమత్రవిజ్ఞానేశ్వరేణ వికిరదానానంతరముత్తరాపోశనముక్తమ్, తథా పరాశరేణాపి=తృప్తేషు తేషు వికిరేదన్నం విప్రేషుభూతలే। దద్యాదాచమనార్థాయ తేషాం వారి సకృత్సకృదితి, వికిర దానానంతరముత్తరాపోశనముక్తమ్ ॥

బోధాయనేనతు ఆపోశనానంతరం ప్రకిరం వికిరమితి

తృప్తానప ఆచమయ్యా అన్నశేషాత్ప్రకిరతి యే అగ్నిదగ్ధాః ఇతి తదనంతరమేవ వికిరదానముక్తమ్ ॥ అతో యథారుచ్యనుష్ఠేయం, ఏవం సర్వత్రి స్మృతిషు యే అగ్నిదగ్ధా ఇతిమంత్రేణైవ తద్విధాత్, మన్త్రాంతరానుక్తెస్తావన్మాత్రమేవ మయోక్తమితి నదేవవికిరానుక్తిచోద్యాకాశ ఇతి సుధీవిలోచనె ॥

ఉపచారపరికారమాహ విజ్ఞానేశ్వరే

(౧౮) ఇత్యుక్త్వాచ ప్రియావాచః ప్రణిపత్యవిసర్జయేత్ । వాజే వాజ ఇతిప్రీతః పితృపూర్వం విసర్జయేత్ ॥ ప్రియావాచః - ధన్యావయం భవచ్చరణయుగళరజః పవిత్రీకృతమస్మన్మందిరం, శాకోద్యశన క్లేశమవిగణయ్యా భవద్భిరనుగృహీతావయం, ఇత్యేవంరూపాః ॥ ప్రణిపత్య - ప్రదక్షిణపూర్వకం నమస్కృత్య "వాజేవాజే" ఇత్యనయర్చా పితృ

పూర్వకం విశ్వేదేవ విష్ణు ప్రేతాన్తం దర్భాన్వారంభణేన "ఉత్తిష్ఠత పితరః" ఇతి విసర్జయేత్ ॥

పితాదిది పిండనిధానస్థానమాహ శాతాతపః

(౧౫) నిర్వపేచ్చతురః పిండాన్ శ్రద్ధయా పితృనామతః । పిండం దత్వా పితౄణాంతు పశ్చాత్ప్రేతస్య పార్శ్వతః ॥ తంచ పిండం త్రిధా కృత్వా త్వానపూర్వ్యాత్తు సత్తమః । నిదధ్యాత్త్రిషు పిండేషు హ్యేవం సంసర్జనే విధిరితి ॥ సంసృజ్యమాన పిండాభిప్రాయేణ చతురః పిండాని త్యుక్తమ్, యథాస్వసూత్రం పిండసంఖ్యా ద్రష్టవ్యా ॥ ద్వ్యావధం దక్షిణాగ్రా నిత్యాదినా ఆపస్తంబేన పితృమాతృ వర్గయోరుభయోరపి పిండదాన విధానాదాపస్తంబినః ప్రేతపిండేనసహ సప్తపిండాన్ దద్యుః ॥ ప్రేతస్య పితృపూర్వత్వముపస్థాన ఏవేత్యుక్తమ్ ॥

అర్ఘ్యసంయోజనమాహ యాజ్ఞవల్క్యః

(౧౬) గంధోదక తిలైర్యుక్తం కుర్యాత్పాత్ర చతుష్టయమ్ అర్ఘ్యార్థం పితృపాత్రేషు ప్రేతపాత్రం ప్రసేచయేత్ ॥

వైతరణీగోదానం కర్తవ్యమితి జమదగ్నిః

(౧౭) నదీ వైతరణీనామ దుర్గంధా రుధిరావహా । కృష్ణతోయ మహావేగిన్యస్థి కేశతరంగిణీ ॥ దత్త్వా గాశ్యేన సాపిండ్యే స తాం తరతి నే తరః । అజీర్ణే తత్రపచ్యంతే ప్రాయశ్చిత్తేతు పాపినః ॥

పిండసంయోజనవిధిః

(౧౮) నిదధ్యాత్పితృ పిండేషు ప్రేతపిండం విభజ్యతు । త్ర్యృచేన మధువాతేతి సంగచ్ఛధ్వం త్ర్యృచేనచ ॥ ప్రేతపిండం త్రేధా విభజ్య

మధువాతాఇతివాక్య షట్కేన సంగచ్ఛధ్వమిత్యాది మంత్ర త్రయేణచ పితృపిండేషు ప్రేతపిండం నిదధ్యాదిత్యర్థః ॥ శాతాతపశ్చ=తంచ పిండం త్రిధాకృత్వేత్యాదినోక్తవాన్ ॥

స్వర్గపాథేయవిధిః

(౧౯) తథాచకల్పకారికా = పిండసంయోజనాదూర్ధ్వం ప్రేతత్వస్య నివృత్తితః। (ప్రేతత్వం వినివర్తితమ్) మార్జనాదిషు సర్వేషు చతుర్థో౽వినివర్తతే ॥ తథాచస్మృతిః = చతుర్థస్యైవ పాథేయం సపిండీకరణాదను । ఏకోద్దిష్ట విధానేన పునః శ్రాద్ధం నసోఽర్హతీతి ॥ సంకల్ప విధానేనవా సర్వధర్మరహితేనవా కుర్యాదితి యల్లాజీయే ॥ స్మృత్యంతరమ్ = చతుర్థస్యతు పాథేయం సపిండీకరణాత్పరమ్ । ఆమే నైవతు కర్తవ్యం పునశ్శ్రాద్ధం నసోఽర్హతి॥ ప్రేతస్యపిండనాదూర్ధ్వం పితృలోకం సగచ్ఛతి । కుర్యాత్తు స్వర్గపాథేయం ఆమేనైవ మృతాహ వదితి ॥ ఏవంచ స్వర్గపాథేయదానపక్షః యల్లాజీయోక్తః ॥

పిండానప్స్వేవ ప్రక్షిపేన్నపత్నైన్య దద్యాదితి స్మృత్యర్థసారే

(౨౦) సపిండీకరణేష్వేతాన్పిండానప్స్వేవ నిక్షిపేత్ । అన్యథాకరణేతేషాం పితృదేవారుదంతిహీతి ॥ పితరశ్చ దేవాశ్చ ఖిద్యంతి అతో నపత్నైన్య దద్యాదిత్యర్థః ॥

ఆశ్వలాయనో౽పి మధ్యమపిండ ప్రాశనం నిషేధతి

పత్న్యాం రజస్వలాయాంచ వ్యాధితాయామథాథవా । ప్రక్షిపేన్మధ్యమంపిండం జలేగవ్యథవా౽నలే ॥ పతితాయాంచ వా పత్న్యాం మృతాయాంచ తథాద్విజః । సపిండీకరణేచైవ మధ్యపిండం తథాచరేత్ ॥

సపిండ్యాదౌ తిలతర్పణనిషేధః

వృద్ధి శ్రాద్ధే సపిండ్యాంచ ప్రేతశ్రాద్ధేఽనుమాసికే । సంవత్సర విమోకేచ నకుర్యాత్తిల తర్పణమితి ॥

నవశ్రాద్ధాదివత్ప్రత్యాబ్దిక శ్రాద్ధానంతరం న స్నాయాదిత్యాహ

నవశ్రాద్ధాని మిశ్రాణి సపిండీకరణంతథా। కృత్వాతువిధివత్స్నాయా న్నైవస్నాయాన్కృతేఽహని ॥ మిశ్రాణి - సపిండీకరణాత్పూర్వభావీని షోడశశ్రాద్ధానీతి వ్యాఖ్యాతారః ॥

మాతృ సాపిండ్యవిధిః స్మృత్యంతరే

(౨౧) మాతుఃపితుశ్చసాపిండ్యే పిత్రాదీనేవ భోజయేత్ । పితామహ్యాదిభిస్సార్థం మాతుః కుర్యాన్మృతేఽహనీతి ॥ అన్యత్రాపి = సాపిండ్యేప్యుభయత్రాపి పితరశ్చైవ దేవతాః । స్త్రీణామర్ఘ్యంతు పిత్రాదౌ నయేత్పిండాంస్త్రియాదిషు ॥ ఇతి ॥ పిత్రాదీనాం భోజనవిధానాత్తేషామేవార్ఘ్యసద్భావాత్, స్త్రీమృతౌ ప్రేతార్ఘ్యం పిత్రాద్యర్ఘ్యై స్సంసృజేత్, పితామహ్యాదేర్భోజనాభావేఽపి పిండదాన విధానాత్, స్త్రీ పిండం పితామహ్యాది పిండేష్వేవ యోజయేదిత్యర్థః ॥ అత్ర కేషాంచిన్మతమ్ = పితామహ్యాదిభిస్సార్థం సపిండీకరణం స్మృతమితి శంఖాదివచనాని మాతృసాపిండ్యే పితామహ్యాది భోజనపరాణి నతు పిండ సంసర్గమాత్రాభిప్రాయాణి, అనుయానే పిత్రాదిపిండేష్వేవ తత్పిండ సంయోగ విధానాత్, భోజనమపి తేషాం తత్రయుజ్యతఇతి ॥ అపరే పునరాహుః = పితామహ్యాదిభిస్సార్థం సపిండీకరణంస్మృతమ్,ఇత్యాదీని పిండత్రయవతాం కాత్యాయనాశ్వలాయనాదిభిరుక్త పిండపితృయజ్ఞ ప్రకారేణానుష్ఠాతౄణాం మాతృసాపిండ్యే పితామహ్యాది భోజన పిండదాన తత్సంసర్గపరాణి । 'పితౄనేవాశయేత్తత్ర' ఇత్యాదీనితు పిండషట్క

వతాం పిత్రాదిభోజనపరాణి "పితామహ్యాదిభిస్సార్థం" ఇతివచనాత్పితా మహ్యాదిభిస్సహ పిండ సంసర్గ ఇతి ॥ యథాకులాచారమిహవ్యవస్థా "యత్రశాస్త్రగతిర్భిన్నా సర్వకర్మసు భారత । ఉదితేఽనుదితేచైవ హోమభేదో యథాభవేత్ ॥ తస్మాత్కుల క్రమాయాతమాచరన్త్యా చరేద్బుధః । సగరీయాన్మహాబాహో సర్వశాస్త్రోదితాదపి ॥ ఇతి సుమంతు స్మరణాత్ ॥ ఇతి స్మృతిముక్తాఫలే ఉక్తమ్ ॥ ఏవంచ వైద్యనాథీయే అయమర్థో నిష్కర్ష ఇతి నిష్కృష్టార్థ ప్రతిపాదనకాలేఽపి "పుంసః స్త్రియావానాపిండ్యే పిత్రాదీనామేవ వరణమ్" ఇత్యుక్తం, నతు వికల్పి తమ్, కించ "స్త్రీమృతాహే స్త్రియోభోజ్యాః పితరః స్త్రీసపిండనే" ఇతి స్మృత్యంతరాది వచన జాతార్థ పర్యాలోచనయా, "యథాకులా చారమిహవ్యవస్థా" ఇత్యస్య వాక్యస్య, పిండషట్కవతాం పిండత్రయ వతామాచారః కులాచార ఇత్యర్థః । తథాచ "పిండపితృయజ్ఞప్రకా రేణానుష్ఠాతౄణాం పిండత్రయవతామేవ మాతృసాపిండ్యే పితామహ్యా దీనాం భోజనం తాభిస్సహ పిండసంసర్గశ్చ । పిండషట్కవతామాపస్తంబ సూత్రానుయాయినాం మాతృసాపిండ్యేఽపి పిత్రాదీనామేవ భోజనం పితామహ్యాదిభిస్సహ పిండసంసర్గ ఇతి వ్యవస్థితోఽర్థః, నతు పిండ షట్కవతామపి మాతృసాపిండ్యే పితామహ్యాదీనాం భోజనం వికల్పిత మితి ॥ కించ అపరే పునరాహుత్యార్ఘ్య సమాపనాచ్చైవం పిండషట్క వతాం పిండత్రయవతామాచార ఏవ కులాచార ఇతి వ్యవస్థాజ్ఞేయేతిశివమ్॥

సోదకుంభ శ్రాద్ధ ప్రకరణమ్

సోదకుంభ శ్రాద్ధస్వరూపమాహ గౌతమః

(౨౨) అద్వైవం పార్వణశ్రాద్ధం సోదకుంభమధర్మకమ్ । కుర్యా

తృప్తిత్యాబ్దిక శ్రాద్ధాత్సంకల్పవిధినాఽన్వహమితి ॥ అదైవమ్ - విశ్వదేవ విష్ణురహితమ్ । పార్వణమ్, త్రిపురుషాత్మకమ్ । సోదకుంభమ్, ఉదకుంభ సహితమ్ । అధర్మకమ్, దన్తధావన తాంబూలాది వర్జనాపునర్భోజనాది రూప కర్తృభోక్తృ ధర్మరహితమ్। సఙ్కల్పవిధినా, "ఆవాహనాగ్నౌ కరణే స్వధానినయనం తథా । వికిరం పిండదానంచ సఙ్కల్పే పంచ వర్జయేత్ ॥ ఇత్యుక్తప్రకారేణాబ్దిక శ్రాద్ధాత్పూర్వం ప్రత్యహం కుర్యాదిత్యర్థః ॥

సోదకుంభ శ్రాద్ధకరణే వివేకమాహ

ఏతచ్చవత్సరమధ్యే సపిండీకరణే తత్పూర్వమేకోద్దిష్టవిధానేన । తతః పరం పార్వణవిధానేన, వత్సరాన్తసాపిణ్డ్యేత్వేకోద్దిష్టవిధానేనైవ ॥ మృతాహమేకాదశాహం ద్వాదశాహం వాఽఽరభ్యాబ్దముదకుమ్భాన్న సంయుతం సోదకుమ్భశ్రాద్ధం కర్తవ్యమిత్యాహ కారికారత్నాదౌ "కృతే సపిణ్డీకరణే పార్వణన్తు విధీయతే । సపిణ్డీకరణాదర్వాగేకోద్దిష్టం విధీయతే ॥ ఆద్యాహాద్ద్వాదశాహాద్వా తత్పూర్వాహాదథాపివా । విప్రాయాన్నం సోదకుమ్భం దద్యాదన్వహమాబ్దికాదితి ॥

అతిథిమభ్యాగతం వా భోజయేన్న నియతమిత్యాహవ్యాసః

అతిథిం భోజయేద్విద్వాన్ సోదకుమ్భే విశేషతః । అభ్యాగతం భోజయిత్వా నియతన్తునభోజయేత్ ॥ నియతం భోజయేద్యస్తు లోభాన్మోహాద్విమూఢధీః । త్రయస్తే నరకం యాన్తి కర్తాభోక్తాతథాపితేతి ॥

అతిథిలక్షణమాహ బోధాయనః

శ్రాన్తోఽదృష్టపూర్వోఽశ్రుతః కేవలమన్నార్థీనాన్యత్ప్రయోజనోయ ఏతి సోఽతిథిర్భవతి । అపివా సర్వవర్ణానామన్యతమః కాలే యథోపపన్న స్సర్వేషామతిథీనాం శ్రేష్ఠతమోఽతిథిర్భవతి ॥

అభ్యాగత లక్షణమ్

శ్వశ్రూశ్వశురయోనిసమ్బన్ధాః స్నేహబన్ధమభిభాషమాణా భూయో- భూయోఽభ్యాగచ్ఛేరన్ తథా ప్రేషణికాశ్చ అభ్యాగతా భవన్తి ॥

ప్రతిదివసం ప్రతిమాసం వా యావత్సంవత్సరమితివిజ్ఞానేశ్వరః

సంవత్సరాదర్వాక్సపిండీకరణే కృతేఽపి ప్రతిదివసం ప్రతిమాసం వా యావత్సం వత్సరం శక్త్యనుసారేణాన్నముదకుమ్భసహితం బ్రాహ్మ- ణాయ దద్యాదితి ॥

సోదకుంభ శ్రాద్ధాన్యపకృష్యామాదిరూపేణ నదద్యాదిత్యాది పితృమేధసారే

న ద్వాదశాహాదౌ సాపిండ్యే సోదకుంభశ్రాద్ధాన్యాహత్యదద్యాత్ విధ్యభావాత్, ప్రత్యహమాబ్దమితి విధినైయర్థ్యాపత్తేః, మాసికవద్ద్వి రనుష్ఠానే ప్రమాణాభావాచ్చ । అబ్దసాపిండ్యే అబ్దాత్ప్రాక్కృతాని న పునః కుర్యాత్, అకృతాని కృత్వా సాపిండ్యం కుర్యాత్ ॥

శక్తవిషయె ప్రత్యహమాబ్దం కుర్యాదిత్యాహతత్రైవ

శక్తవిషయె ద్వాదశాహ ప్రభృత్యా సంవత్సరాత్ప్రత్యహమేకం త్రి పురుషోద్దేశేనాదైవమధర్మకం సదక్షిణం సఙ్కల్పవిధినా సోద కుమ్భశ్రాద్ధం దద్యాత్ ॥

అతీత సోదకుంభ శ్రాద్ధానితు

ప్రతిమాసన్దర్శాదౌ వా మాసికాహాన్యదినేవాఽతీత సోదకుమ్భ శ్రాద్ధాన్యాహత్యదద్యాత్ । ప్రాక్సపిండీకరణాదేకోద్దిష్టవత్, సపిండ్యా నంతరం పార్వణవదితి ॥

అత్రాపరో విశేషః ధర్మసింధుసారె

ఆద్యైవం పార్వణశ్రాద్ధం సోదకుంభమధర్మకమ్ । కుర్యాత్ప్రిత్యాబ్దికాచ్ఛాద్ధాత్సంకల్పవిధినాఽన్వహమ్॥ ఇతివచనాత్ ప్రాయశ్చిత్తాంగవిష్ణుశ్రాద్ధవదత్ర శ్రాద్ధే సర్వేశ్రాద్ధధర్మానసంతి, కిన్తు వాచనికమాత్రాః, తేన సాంకల్పవిధినా సంకల్ప క్షణపాద్యాసన గంధాచ్ఛాదనాన్త పూజనాన్న పరివేషణాంతే పృథివీతె పాత్రమిత్యాద్యుక్త్వా ఏష ఉదకుంభః ఇదమన్నం దత్తం చ, ఇత్యాదిత్యాగవిధిః, అంతే తాంబూలదక్షిణాది - నాత్ర బ్రహ్మచర్యాపునర్భోజనాది నియమాః । వృద్ధినిమిత్తేన మాసికాపకర్షే ఉదకుంభశ్రాద్ధానామప్యపకర్షః, ప్రేతశ్రాద్ధత్వాత్-ప్రత్యహం సోదకుంభాన్నదానాశక్తౌ నాప్యేకస్మిన్ దినే తావద్భిరామాన్నైరుదకుంభైశ్చ తావదామాన్నోదకుంభ నిష్క్రయేణవాఽపకృష్యోదకుంభ శ్రాద్ధాని కార్యాణి। అబ్దమధ్యే ప్రత్యహముదకుంభశ్రాద్ధం కుర్వతోమధ్యేఆశౌచప్రాప్తౌ, తావచ్ఛ్రాద్ధానాంలోపఏవ, దర్శాదివత్। ఆశౌచోత్తరం ప్రతిబంధాదకరణే తదుత్తరోదకుంభేనసహ తన్త్రితయాఽతిక్రాన్తోదకుంభానాం ప్రయోగః, అతిక్రాన్తోదకుంభశ్రాద్ధాన్యద్యతనోదకుంభశ్రాద్ధం చ తంత్రేణకరిష్యే - ఇతి సంకల్పః ॥ ఇతి ॥

న సాంవత్సరికాహే తాని దద్యాత్

అతీతకాలత్వాత్ "అకాలేచేత్కృతం కర్మ కాలం ప్రాప్యపునః క్రియా । కాలాతీతన్తుయత్కుర్యాదకృతం తద్వినిర్దిశేదితి ॥

న సాంవత్సరికాహే ఇతి నిషేధస్య కారణమాహ

ప్రేతలోకేతు వసతిర్నృణాంవర్షం ప్రకీర్తితా । క్షుత్తృష్ణే ప్రత్యహంతస్య భవేతాం భృగునందన ॥ ఇతి స్మరణాద్వర్షాన్తే నరః ప్రేతలోకవాసక్షుత్తృష్ణేచ విహాయ స్వకర్మఫలం ప్రాప్నువన్తి -

తస్మాత్సాంవత్సరికాహస్య ద్వితీయ సంవత్సరాదిత్వాత్తత్ర క్షుత్తృష్ణా శాన్త్యర్థం సోదకుమ్భశ్రాద్ధం నిష్ఫలమిత్యర్థః ॥

సాపిండ్యనంతరమన్వయ వ్యతిరేకసిద్ధస్య సోదకుంభశ్రాద్ధాదేః కథం ప్రాప్తిరితి విచారః

నను, కృతసపిండస్య పితృత్వప్రాప్త్యవగమాత్కథమాబ్దం ప్రేత లోకవాస ఇతిచేత్, సత్యమ్, తస్య ప్రేతలోకవాసాభావేఽపి ప్రథ మాబ్దికదిన పూర్వదినపర్యంతం క్షుత్తృష్ణా విశిష్ట ప్రేతభావస్యాత్మన్యహం బ్రాహ్మణ ఇత్యాదివద్విద్యమానత్వాత్కృతేఽపి సపిండీకరణే "యస్య సంవత్సరాదర్వాక్సపిండీకరణంకృతమ్। మాసికం సోదకుంభంచ దేయం తస్యాపి వత్సరమ్" ఇత్యాదిపూర్వోక్త వచనాచ్చ సోదకుంభశ్రాద్ధం ప్రత్యహమాబ్దికదిన పూర్వదినావధి కార్యమితిసిద్ధమ్ ॥

అంతరితముత్తరేణ సహ తంత్రితః కుర్యాదిత్యాహ

అత్ర సోదకుంభశ్రాద్ధేషు యద్యదంతరితం తత్తదుత్తరదిన సోద కుంభశ్రాద్ధేన సహ నవశ్రాద్ధ మాసికాంతరాయన్యాయేన సమాన తంత్రితః కార్యమ్ ॥

వత్సరమధ్యేకర్తరినష్టేప్యే తదవశ్యం కార్యమిత్యాహ

అస్యావశ్య కర్తవ్యత్వాత్తన్మధ్యే కర్తరిమృతేఽపి పౌత్రాదినా ప్యవశిష్టం సోదకుంభశ్రాద్ధమవశిష్టం మాసికంచానుష్ఠేయమ్ ॥ "ప్రేత సంస్కారకార్యాణి యానిశ్రాద్ధాని షోడశ। యథాకాలేతుకార్యాణి నాన్యథాముచ్యతే తత ఇతి స్మరణాత్॥

నిత్యోదక పిండదానైకోద్దిష్ట శ్రాద్ధాదీనాం ఫలమాహ పితృమేధసారకృత్

ఏకోత్తర వృద్ధిశ్రాద్ధోదకదానైర్దాహజనితక్షుత్తృష్ణా నివృత్తిః ।

పిండైరాకారావాప్తిః। ఏకోద్దిష్టేన పిశాచత్వనివృత్తిః। సోదకుంభశ్రాద్ధైః ప్రేతలోకవాసజనితక్షుత్తృష్ణా శాన్తిః। వృషోత్సర్గ నవషోడశశ్రాద్ధైః ప్రేతత్వనివృత్తిః। సపిండీకరణాత్పితృత్వప్రాప్తిః॥ (పిండసంయోజనం, ప్రేతత్వనివృత్త్యా పితృత్వప్రాప్త్యర్థం) ప్రేతత్వంచ, క్షుత్తృష్ణా జనితాత్యంతదుఃఖానుభవావస్థా। పితృత్వప్రాప్తిస్తు, వస్వాదిదేవతా శ్రాద్ధదేవతాసంబంధః॥ ప్రాక్తనైకోద్దిష్ట సహితేన సపిండీకరణే న ప్రేతత్వనివృత్త్యా పితృత్వం ప్రాప్నోతీతి॥ అతస్తన్నివృత్తయె తత్ప్రాప్తయేచ యథాకాలమవిలంబేన ప్రేతకార్యంకార్యమ్, అన్యథా మహాన్దోషః, నాస్యకించిత్కర్మణ్యధికార ఇతి॥

సాపిండ్యపర్యంతం ముఖ్యకర్తురాశౌచమాహ శతకె

ముఖ్యకర్తురఘంతావద్యావత్ప్రేతత్వమోచనమ్। పుత్రాణామప్యఘంతావన్ముఖ్యకర్తర్యవస్థిత ఇతి॥ ప్రేతత్వమోచనమ్, సపిండీకరణమ్ అత్రముఖ్యకర్తుర్దశాహాత్పరమఘవిధానం సూతికాయాఇవ కర్మానర్హత్వమాత్రాభిప్రాయమ్। "అకృత్వా ప్రేతకార్యాణి నిత్యనైమిత్తికాన్యపి। న కుర్యాత్తావదాశౌచం యావత్ప్రేతస్య మోక్షణమితి స్మరణాత్॥

ముఖ్యకర్తృవ్యతిరిక్త జ్ఞాతీనాందశాహాత్పరం కర్మానర్హతానాస్తి

పుత్రైః పితోస్తుసంస్కారః ప్రమాదాదకృతోయది। జ్ఞాతీనాం దశరాత్రం స్యాత్తదూర్ధ్వం సూతకం నహి॥ నిత్యకర్మాణి కుర్వీత స్మృత్యుక్తాని తథైవచేతి స్మరణాత్॥

ప్రేతకార్యాకరణే ముఖ్యకర్తా శుభకర్మ న కుర్యాదితి సంగ్రహే

"అకృతే ప్రేతకార్యేతు న కుర్యాదాత్మనశ్శుభమ్ । కుర్యాదేవ శుభం కర్మ ముఖ్యకర్తుశ్చ సన్నిధావితి ॥

స్వసూత్రేణైవ సపిండీకరణం కార్యమ్

అలబ్ధాత్మీయసూత్రస్య శ్రాద్ధాంతం పరసూత్రతః । కుర్యాత్సపిండీకరణం స్వసూత్రేణైవనాన్యతః ॥ ఇతి భరద్వాజవచనాత్ ॥

పత్న్యాస్సాపిండ్యవిధిః

అపుత్రాయాః పత్న్యాస్సాపిండ్యే భర్తాస్వపిత్రాదీనోభజయిత్వా స్వమాత్రాదిపిండైస్సహ తత్పిండం సంయోజయేత్। "స్త్రీ మృతాహే స్త్రియోభోజ్యాః పితరః స్త్రీసపిండనే। పిత్రాదేరేవ హోమస్స్యాత్పిండదానస్తువర్గయోః ॥ అపుత్రాయాం మృతాయాన్తు పతిః కుర్యాత్సపిండతామ్। శ్వశ్ర్వాదిభిస్సహైవాస్యాస్సపిండీకరణంభవేత్ ॥ పత్న్యాః కుర్యాదపుత్రాయాః పతిర్మాత్రాదిభిస్సహ ॥ ఇత్యాదిస్మరణాత్ ॥

పత్న్యాః పితృవ్యాగ్రజయోశ్శ్రాద్ధేచ భోజ్యానాహ

పత్నీమృతాహశ్రాద్ధేతు పత్నీమాతృపితామహీః భోజయేత్ "స్త్రీ శ్రాద్ధే వృణుయాద్భర్తా పత్నీ మాతృపితామహీః। ఇతివచనాత్ ॥ పితృవ్యాగ్రజయోః శ్రాద్ధే తత్తత్పితృపితామహా ॥ ఇతిస్మరణాత్ ॥ పితృవ్యతత్పితృపితామహాః। జ్యేష్ఠభ్రాతృతత్పితృపితామహాః। భోజ్యాఇత్యర్థః ॥

భర్తృసాపిండ్య విధిమాహస్మృతిరత్నే

అభర్తుర్యోషితః పిండం భర్తృపిండే నియోజయేత్। యదిజీవతి భర్తాతు శ్వశ్ర్వాదిషు నియోజయేత్ ॥ పత్యౌజీవతి సంసర్గః స్త్రీపిండేషు

స్త్రియాభవేత్। మృతేభర్తరిపత్న్యాచ సర్వత్రేతి వినిర్ణయః॥ అనపత్యా యదానారీ పతిపిండేనయోజయేత్। యదాపుత్రవతీనారీ పితామహ్యాదిభి స్సహేతి ॥ సంగ్రహేఽపి = మృతపిత్రియాయాశ్చ తథైవలోకే పఠంతిసన్తః పతిపిండయోగమ్ ॥ జీవత్పిత్రియాయాశ్చ తథైవ పిండం శ్వశ్ర్వాదిపిండై స్సహ సంసృజేద్ధి ॥ ఇతి ॥

మాతుస్సపిండీకరణమాహ - శంఖః

మాతుస్సపిండీకరణం కథం కార్యం భవేత్సుతైః । పితామహ్యాదిభి స్సార్థం సపిండీకరణం స్మృతమితి ॥ కాశ్యపః = యోజయేన్మాతు రఘ్యంచ ఋగ్భ్యాం మాత్రాదిషుత్రిషు । ఏవంత్రిధాకృతం పిండం త్రిషుపిండేషు యోజయేదితి ॥ మాత్రాదిషు-పితామహ్యాదిష్విత్యర్థః ॥

ప్రమీత పితృకస్య వికల్పమాహ - యమః

జీవత్పితాపితామహ్యామాతుః కుర్యాత్సపిండతామ్ । ప్రమీత పితృకః పిత్రాపితామహ్యాఽథవాసుతః ॥ లోకాక్షిరపి = పితామహ్యా దిభిస్సార్థం మాతరన్తు సపిండయేత్ । పితరిధ్రియమాణేతు తేనవా పరతేసతీతి ॥

అన్వారోహణేతు భర్త్రైవ సాపిండ్యం నియతమితి శాతాతపః

మృతాయాఽనుగతానాథం సహ తేన సపిండతామ్। అర్హతి స్వర్గవాసేఽపి యావదాభూతసంప్లవమితి ॥ యమః = పత్యాచైకేన కర్తవ్యం సపిండీకరణం స్త్రియాః। సామృతాఽపి హి తేనైక్యంగతా మంత్రాహుతివ్రతైః ॥ ఇతి ॥ అత్ర ఏకశబ్దః పితామహ్యాది వికల్ప వ్యా వృత్త్యర్థః ॥ షట్త్రింశన్మతేఽపి = మాతుస్సపిండీకరణం పత్యాసార్థం విధీయతే। యస్మాత్పతివ్రతానాన్తు సైవసన్నతిరిష్యత ఇతి ॥

అన్వారోహే విశేషమాహ - శంఖః

అన్వారోహేతు భర్త్రైవ మాతుస్సహ స్సపిండనమితి ॥ స్మృతి సార సముచ్చయె = పరేద్యురనుయానేతు మరణాహక్రమేణతు । దహనాది సపిండ్యంతం సహకుర్యాద్యథావిధి ॥ పిండందత్వా స్వధాంతస్యాః భర్తృపాత్రే నిసియతు । మంత్రేణైవతు తత్పాత్రం పితృపాత్రేషు సేచయేత్ ॥ భర్తృపిండేనసంసృజ్య పితృపిండైస్తు సంసృజేదితి ॥ విశ్వాదర్శే= స్త్రీపిండె పతిపిండగె తదను తం పితాదిభిర్మిశ్రయేదితి ॥ గాలవశ్చ=ఏక చిత్యాం సమారూఢౌ దంపతీనిధనంగతౌ । ఏకోద్దిష్టం షాడశంచ భర్తు రేకాదశేఽహని ॥ ద్వాదశేఽహని సంప్రాప్తే పిండమేకం ద్వయోః క్షిపేత్ । పితృపిండేన సంయోజ్య మాతృపిండం పునస్తథా ॥ పితామహాది పిండేషు విభజ్యవినియోజయేదితి ॥ వసిష్ఠస్తు = అనుయానేతు పతినా సపిండీకరణం సహ । అన్తర్ధాయ తృణం మధ్యే భర్తృశ్వశురయోరపి ॥ యమోఽపి = తూష్ణీం దంపతి పిండాభ్యాం కుశైరన్తరయన్ పితౄన్ । శ్వశురస్యాగ్రతోయస్మాచ్ఛిరః ప్రచ్ఛాదనక్రియా ॥ పుత్రైర్దర్భేణ సా కార్యా మాతురభ్యుదయార్థిభిరితి ॥

శ్రాద్ధే పుండ్రధారణాది విచారః

శ్రాద్ధే ఊర్ధ్వపుండ్రధారణముక్తం హేమాద్రౌ । జపేహోమే తథాదానే స్వాధ్యాయే పితృకర్మణి । తత్సర్వం నశ్యతి క్షిప్రం ఊర్ధ్వ పుండ్రం వినాకృతమితి ॥

తథావర్తుళాది నిషేధస్స్మర్యతే తత్రైవ

వామహస్తేతు దర్భాంశ్చ రంగవల్లీం తథాగృహే । లలాటే వర్తులందృష్ట్వా నిరాశాః పితరోగతా ఇతి ॥ సంగ్రహే = వర్జయేత్తిలకం ఫాలే శ్రాద్ధకర్మణి సర్వదా । తిర్యగ్వాప్యూర్ధ్వపుండ్రం వాధారయేచ్ఛ్రాద్ధ

కర్మణీతి ॥ తిలకం - వర్తుళమిత్యర్థః ॥ వసిష్ఠః - త్రిపుండ్రం వర్తుళాకారమూర్ధ్వపుండ్రం చ ధారయన్ । శ్రాద్ధం కుర్వం త్సపాపీస్యాద్రౌరవం నరకవ్రజేదితి ॥ కేచిత్తు = శ్రాద్ధే త్రిపుండ్రోర్ధ్వపుండ్రవిధిః శైవవైష్ణవతంత్రావలంబి ద్విజవిషయః తన్నిషేధః వైదికవిషయఇత్యాహుః ॥ అన్యేతు = నిషేధః ప్రేతశ్రాద్ధవిషయః = త్రిపుండ్రధారిణం దృష్ట్వా ప్రేతభూత పురస్సరాః ॥ భీతాః ప్రకంపితాశ్శీఘ్రం గచ్ఛన్త్యేవ నసంశయః ॥ యే ఘోరా రాక్షసాః ప్రేతాయేచాన్యేక్షుద్రజంతవః । త్రిపుండ్రధారిణం దృష్ట్వా పలాయంతే నసంశయ ఇతి పురాణవచనాత్ ॥ నిరాశాః పితరోగతా ఇతి వచనం పితృత్వం ప్రాప్తస్యాప్యబ్దపూర్తిపర్యన్తం ప్రేతభావస్యా నివృత్తేః సాపిండ్యానంతరభావిని మాసికశ్రాద్ధేపుండ్రం నధార్యమిత్యేవంపరమ్ ॥ సపిండీకరణాదూర్ధ్వం ప్రేతత్వస్యా నివృత్తితః । తావద్భస్మనధార్యం స్యాద్యావదబ్దో న పూర్యత ఇతి స్మరణాదిత్యాహుః ॥ శిష్టాచారానుసారేణ యథోచితమత్రగ్రాహ్యమ్ ॥

ఔర్ధ్వదైహిక కాలాతిక్రమే ప్రాయశ్చిత్తమ్

కాలాతిక్రమే ప్రాజాపత్యం చరిత్వా ఔర్ధ్వదైహికంకుర్యాత్ । దశాహాతిక్రమవిషయమిదమ్ । అతో మాసాద్యతిపత్తౌ ప్రాజాపత్యాద్వైగుణ్యాదికం కల్ప్యమ్ । అత్ర స్మృతిసంగ్రహే = నిమిత్తశ్రాద్ధహీనే సంస్కారకాలాతిక్రమేచ ప్రాజాపత్యం కుర్యాత్ । తథా = సంస్కారాణాన్తు సర్వేషాం కాలోయద్యతిపద్యతే । ప్రాజాపత్యం చరేన్మాసే తతోప్యేవం ప్రకల్పయేదితి ॥

పిత్రోరన్యేషాం సహమృతౌ దశరాత్రాత్పరంచేత్త్రిపాత్ప్రేత కృత్యం కుర్యాదితిసంగ్రహే

మృతానాన్తు సపిండానాం కాలే బహుతిథేగతే। తాన్ సర్వాన్

సహసంస్కుర్యాత్త్రిరాత్రేణ యథావిధి ॥ ఏకోద్దిష్టం చతుర్థేఽహ్ని తేషాం పిండంపృథక్పృథక్ । సపిండీకరణం తేషాం సహవాపృథగేవవా ॥ కర్త్రైక్యే సహ, అన్యథా పృథగేవేతి వ్యవస్థా ॥

మాతాపిత్రోర్దశాహం స్యాదితిహి స్మర్యతే సంగ్రహేచ

ముఖ్యకర్తా విదేశస్థో మాతాపిత్రోర్మృతౌయది । సంవత్సరే వ్యతీతేఽపి కుర్యాత్ప్రేత క్రియాం సుతఇతి ॥

అతిక్రాంతే పిత్రోరన్యేషామేకాహఇత్యాది

అతిక్రాన్తే సంవత్సరే పిత్రోరన్యేషామేకాహః కుర్యాన్నాత్రాస్థిసంచయో న శాంతికర్మేత్యేకే ॥

పిత్రోరన్యేషాం వా దుర్మరణే విశేషః

దుర్మరణే, కాలాన్తరే ప్రాయశ్చిత్తపూర్వకం నారాయణబలిం కృత్వాత్ర్యహాత్ప్రేత క్రియాంకుర్యాత్ ॥ దేవలః = యే మృతాః పాపమార్గేణ తేషాం సంవత్సరాత్పరమ్ । నారాయణబలిం కృత్వా కుర్యాత్తౌర్ధ్వ దైహికమ్ ॥ అబ్దాన్తేవాఽథ షణ్మాసే పునఃకృత్వాతు సంస్కృతిమ్ । త్రిరాత్రమశుచిర్భూత్వా శ్రాద్ధం కుర్యాత్క్రియాదికమ్॥ అత్ర కృత్వేతి నియమాదౌర్ధ్వదైహికాత్ప్రాగేవ నారాయణబలిః కార్యః । "కృత్వాతు సంస్కృతిమ్" ఇతి వచనాన్న కేవలముదకం కార్యమ్ ॥ త్రిరాత్రవిధానాత్పిత్రోరప్యత్ర న దశాహఃక్రియాః ॥ ప్రాయశ్చిత్తం ప్రాజాపత్యకృచ్ఛ్రాది ॥

ఏవం దాహమకృత్వా న కేవలముదకదానం కార్యమ్

" పురుషాహుతిర్హ్యస్య ప్రియతమా " ఇత్యాది శ్రుతివిరోధ

స్స్యాత్ ॥ ఉదకదానస్య దాహనిబంధనత్వాత్తదభావే తదభావశ్చ ప్రసజ్యేత ॥

బ్రహ్మచారి కర్తృక ప్రేతకృత్య విషయె

యది బ్రహ్మచారీ ప్రేతకృత్యం కుర్యాత్పునరుపనేయస్స్యాత్, యది పితరౌ మాతామహౌవనపత్యౌ మాతులమాచార్య ముపాధ్యాయంచ సంస్కుర్యాన్నాత్ర వ్రతలోపః ॥

గర్భవద్విషయె

గర్భవానపి బ్రహ్మచారివత్ పిత్రాదీన్ సంస్కుర్యాత్, ప్రేత కృత్యేఽపి మనునా సమానయోగక్షేమత్వ పరిగణనాత్ ॥

అనుపనీత పుత్రాదివిషయె

అనుపనీతోఽపి పుత్రః పిత్రోస్సంస్కారాధికారీభవతి, పత్న్యా శ్చానుపనీతస్య చ మంత్రోచ్చారణాధికారః స్మృతిసిద్ధః ॥ అత్రమనుః = నహ్యస్మిన్యుజ్యతే కర్మ కించిదామౌంజిబంధనాత్। నాభి వ్యాహారయే ద్బ్రహ్మ స్వధానినయనాదృతే ॥ "స్వధానినయనశబ్దేన దాహాది సపిండీ కరణాంతం ప్రేతకర్మలక్ష్యతే, పూర్వక్రియావిరహే స్వధానినయనా నుపపత్తేః" ఇతి వ్యాఖ్యాతమ్ ॥ బ్రహ్మ-వేదః । అన్యత్ర నైవ వాచయే త్పితృకృత్యేతూచ్చారయేన్న తత్ర దోష ఇత్యర్థః ॥

అనుపనీతం వాచయన్ తేనైవ కారయేదితి స్మృత్యంతరే

పుత్రస్త్వనుపనీతోఽపి పిత్రోస్సంస్కారమర్హతి । అన్యో ప్యుచ్చారయేన్మంత్రాన్ తేన కర్మాణి కారయేదితి ॥ అన్యః - ఉపా ధ్యాయాదిః । మంత్రానానుపనీతం వాచయన్ తేనైవ కర్మాణి కారయేన్న స్వయంకుర్యాత్ ॥ సుమన్తుశ్చ=నాభివ్యాహారయేద్బ్రహ్మ యావన్మౌంజీ

నబధ్యతే । మంత్రానుపనీతోఽపి పఠేదేవైక ఏవహి ॥ పిత్రోః ప్రేత కృత్య ఇతిశేషః ॥

ఏవం పత్న్యా అపి మంత్రోచ్చారణే అధికారో ద్రష్టవ్యః

అత్ర పత్న్యపికుర్వీత పిండదానం యథావిధీతి స్మృతేః ॥ తతశ్చ= కర్మశూద్రస్మృతో విప్రో యావన్మౌంజీ న బధ్యతే ॥ తదూర్ధ్వం మంత్ర పూతేషు కర్మస్వప్యధికార్యసౌ ॥ ఇతి సుమన్తు వచనం స్వధానినయన వ్యతిరిక్త విషయమ్ ॥

మంత్రోచ్చారణాశక్తౌ

సంగ్రహేచ=అసంస్కృతేన పత్న్యాచ హ్యగ్నిదానం సమంత్ర కమ్। కర్తవ్యమితరత్సర్వం కారయేదన్యమేవతు॥ ఏతన్మంత్రోచ్చారణా శక్త విషయమ్ । పత్నీ వాఽనుపనీతో వా మంత్రోచ్చారణా శక్తావపి సమన్త్రకమేవాగ్నిదానం కుర్యాత్, అన్యత్సర్వందర్భప్రదానేనానుజ్ఞాయ అన్యేనకారయేదితిభావః ॥

అత్ర వ్యవస్థామాహ

యద్రిత్రివర్షో యదివా కృతచౌలస్స్యాత్స యథావిధి కుర్యాత్, నైక వర్షః కృతచౌలోఽపి పితరావపి సంస్కుర్యాత్ ॥

అకృతచౌలస్య పిత్రోస్సంస్కారే స్మృత్యంతరమ్

పుత్రస్త్వకృత చౌలోఽపి పిత్రోస్సంస్కారమర్హతి । చౌలం హ్యవిధినాకుర్యాత్పశ్చాచ్చౌలం యథావిధి ॥ పశ్చాత్ – సపిండీకరణా నంతరమ్ ॥ అనేన త్రివర్షాత్ప్రాక్ కృత చౌలస్యాపి క్రియా కర్తృత్వం ప్రాప్తమ్, తత్ప్రతిషేధతి నైకవర్ష ఇతి । పుత్రస్యోత్పత్తి మాత్రేణ సం స్కుర్యాదృణమోచనాత్ ॥పితరం నాబ్దికాచ్చౌలాత్ప్రేతత్వమేధికక ర్మణా॥

ఓపనయాత్కర్మశూద్రత్వాదస్య కథమత్రాధికారః

కర్మశూద్రస్మృతోవిప్రః యావన్మౌంజీ న బధ్యతే। తదూర్ధ్వాం మంత్రపూతేషు కర్మస్వప్యధికార్యసౌ ॥ ఇతి సమంతువచనం పితామహ మాతామహ మాతుల జ్యేష్ఠభ్రాత్రాది ప్రేతకృత్య విషయమితి నవిరోధః॥

కర్మమధ్యే వివాహాదౌచ పిత్రాశౌచ సంభవే కర్తవ్యమాహ

అత్ర కౌండిన్యః = దీక్షితోఽప్యేకపుత్రశ్చేన్మాతాపిత్రోర్మృతి ర్యది। సంస్కృత్యశాలామాగత్య యజ్ఞశేషం సమాపయేత్ ॥ యద్యన్యః పుత్రస్స్యాత్సఏవ పితరౌ సంస్కుర్యాత్, ఏవం వివాహాదావపి ॥ వృద్ధ గార్గ్యః = జ్యేష్ఠస్యతు క్రతోర్మధ్యే మాతాపిత్రోర్మృతిర్యది । దీక్షా రూపం నిధాయాత్ర సంస్కుర్యాత్పితరౌహిసః, ఇతి ॥ పుత్రాభావేతు సపిండా మాతృ సపిండాశ్శిష్యాశ్చ దద్యురిత్యవిశేషేణ సపిండానాం కర్తృత్వప్రసక్తౌ ॥

కర్తౄణామనుక్రమం నియమయతి పితృమేధ సారకృత్

పుత్రస్సపత్నీపుత్రః పుత్రికాపుత్రోదత్తః పౌత్రః ప్రపౌత్రోధన హారీదౌహిత్రో దౌహిత్రః పత్నీపతిర్దుహితా భ్రాతా తత్పుత్రోఽసోదర భ్రాతా తత్పుత్రః పితామాతాస్నుషాస్వసాభాగినేయస్సపిండో మాతృ సపిండస్సోదరస్సగోత్రశ్శిష్య ఋత్విగాచార్యో జామాతా సఖారాజాచేతి పూర్వపూర్వస్యా సన్నిధానే నాశేవా పరః పరఃకర్తా, ఇతి॥

సపిండత్వేన ప్రసక్త పితృ జ్యేష్ఠకర్తృత్వ వ్యవస్థామాహ

పితాఽగ్రజశ్చ శ్రాద్ధాంతం కుర్యాన్నసపిండీకరణమ్। సర్వాభావే తచ్చకుర్యాత్ ॥

పుత్రాణాం సమవాయే, కర్తృక్రమమాహ

జన్మ జ్యేష్ఠః పుత్రః, పితుః కుర్యాత్, న మాతృజ్యేష్ఠః । పుత్రాణాం సమవాయే జ్యేష్ఠపుత్ర ఏవ పిత్రోః క్రియాః కుర్యాత్ ॥ "సర్వైరనుమతిం కృత్వా జ్యేష్ఠేనైవతు యత్కృతమ్ । ద్రవ్యేణచావిభక్తేన సర్వైరేవకృతం భవేదితివచనాత్ ॥ యద్వా భిన్నమాతృకాణాం పుత్రాణాం సమవాయే యోజన్మతో జ్యేష్ఠః సఏవ పితుః కుర్యాత్, న మాతృతో జ్యేష్ఠః, సర్వత్ర జన్మ జ్యేష్ఠస్యైవ గ్రహణాత్ ॥ తథా మనుః=సదృశ స్త్రీషు జాతానాం పుత్రాణాం చవిశేషతః । న మాతృతో జ్యైష్ఠ్యమస్తి జన్మతో జ్యైష్ఠ్యముచ్యతె ॥ జన్మ జ్యేష్ఠేన చాహ్వానం సుబ్రహ్మణ్యాస్వపి స్మృతమ్। యమయోశ్చైకగర్భేతు జన్మతో జ్యేష్ఠతా స్మృతా, ఇతి ॥ అనేన సర్వజ్యేష్ఠాసన్నిధానేచ అవస్థితేషు పుత్రేషు జన్మజ్యేష్ఠ ఏవ కుర్యాదితి సిద్ధమ్ ॥

అస్యాపవాద మాహ

మాతౄణాం తత్తత్పుత్రః కుర్యాదౌరసత్వాత్ । పత్న్యంతరపుత్రః పితురేవౌరసః న సపత్న్యా మాతుః, భిన్నోదరోత్పన్నత్వాత్ ॥ అతః యోయత ఉత్పాద్యతే తదవయవాన్వయేన ప్రత్యాసన్నత్వాదౌరసత్వాచ్చ సఏవ జనన్యాః కుర్యాన్న సపత్నీ పుత్రో జ్యేష్ఠోఽపి ॥ తథా సుమంతుః= మాతుః పితుశ్చ కుర్వీత మృతయో రౌరసస్సుత ఇతి ॥ వ్యాఘ్రపాదశ్చ = విదధ్యాదౌరసః పుత్రో జనన్యా ఔర్ధ్వదైహికమ్। తదభావే సపత్నీజ ఇతి ॥ ఔరసః = ఉరసోజాతః "హృదయాదధిజాయసె, యోమేత్వం హృదయాజ్జాతః" ఇత్యాది శ్రుతిస్మృతిభ్యః ॥

అనంతరోఽనుజో జ్యేష్ఠస్య

భ్రాతౄణాం సమవాయే జ్యేష్ఠనిషిద్ధాత్ మృతస్య జ్యేష్ఠస్యయో

ఽనుజః సఏవాస్య కుర్యాత్, అనుజానాం సమవాయే యోఽనంతరోఽనుజః సఏవకుర్యాన్న వ్యవహితోఽనుజః॥ ‘‘అనంతరస్సపిండో యః క్రమేణ తనయస్తయోః’’ ఇతి మన్వాది స్మృతిభ్యః ॥

ఔర్ధ్వదైహిక కర్తౄణాం నియమాః

గురుషుమృతేషు త్ర్యహం ద్వ్యహమేకాహం వోపవసేయుః అధశ్శయ్యాసనినో బ్రహ్మచారిణో దశాహాంతం భవేయుః । బ్రహ్మచర్యమధశ్శయనమేకభుక్త నియమాంశ్చ యావజ్జీవం ప్రేతపత్నీ కుర్యాత్ ॥ వసిష్ఠశ్చ = గృహాత్ప్రవ్రజిత్వా అఘుపరిస్తరే త్ర్యహమనశ్నంత ఆసీరన్ క్రీతోత్పన్నేనవా వర్తేరన్నితి ॥ ఉత్పన్నమ్ = అయాచితలబ్ధమ్ ॥ అఘప్రస్తరః = ఆశౌచినాం శయనాసనార్థం కృతస్తృణమయః ॥

పితృ మృతౌ పుత్ర నియమః

అయంనియమః పుత్రత్వావిశేషాత్సంకోచకాభావాచ్చ పితృమతౌ సంవత్సరం సర్వపుత్రసాధారణ ఇత్యాహ। షణ్మాసాన్వర్జయేత్ క్షౌరం తైల తాంబూలయోషితః । జ్యేష్ఠాదీనాం మృతిప్రాప్తౌ మాతాపిత్రోస్తు వత్సరమ్ ॥ ఇత్యవిశేష స్మరణాత్సర్వేషామపి పుత్రాణాం పిత్రోర్మరణే సంవత్సరం కేశధారణాది వ్రతం భవతి ॥

పుత్రాదీనాం వపన నిషేధమాహ

వ్యాసః=ప్రథమేఽబ్దే వివాహాబ్దే షోడశాబ్దే తథైవచ । పిత్రోర్మృతాబ్దే గర్భాబ్దే వాపయేత్తు కులక్షయఇతి ॥

అస్యాపవాద మాహ

పత్న్యాః ప్రసవే వపనం కృత్వా వత్సరశేషం కేశాన్ ధారయేత్ ॥

పిత్రోర్మృతాబ్దే పిత్రాదిమరణే పుత్రోఽపి న వపేత్క్రియాః కుర్యాత్

స్మృతి సంగ్రహే = మాతుర్దీక్షాంతరేచైవ పితా మరణమాప్నుయాత్ । దహనాది క్రియాఃకుర్యాద్వపనం నైవకారయేత్ ॥ పితుర్దీక్షాంతరే సూనోర్మాతా యదివిపద్యతే । వపనం నైవకుర్వీత మాతుః కుర్యాత్క్రియాదికమ్ ॥ మాతాపిత్రోర్మృతాబ్దేతు యద్యన్యోహి విపద్యతే ॥ వపనం నైవకుర్వీత తస్య దాహాదికం చరేత్ ॥ "అనుభావినాంచ పరివాపనమ్" ఇతి సపిండానాం వపనవిధానాదపి నిషేధ విధిర్బలీయాన్ ॥ మాతాపిత్రోర్మృతాబ్దేచ వపనంనైవకారయేత్ ॥ పిత్రంతాబ్దే క్షురం త్యజేత్ ॥ మాతాపిత్రోస్తు వత్సరమ్ ॥ ఇత్యాది స్మృతిభ్యః ॥

భార్యాది సంస్కర్తుర్వపన నిషేధమాహ

భార్యాపుత్రయోః కనిష్ఠానాంచసంస్కర్తా వపనం నకుర్యాత్। యదిభార్యాదీన్ భర్తాదిస్సంస్కరోతి తదావపనం నకుర్యాత ॥ అత్రి వృద్ధమనుః = భార్యాపుత్రకనిష్ఠానాం శిష్యాణాంచయవీయసామ్ । సంస్కర్తుర్వపనంనైవ యదికుర్యాత్కులక్షయః ॥ అత్రి కాత్యాయనః = మృతావనుపనీతానాం పపనం న కదాచన । మృతావపికనిష్ఠానాం వపనం నవిధీయత ఇతి ॥

అత్ర ప్రతిప్రసవ మాహ

కనిష్ఠానామపివయోఽధిక పితృవ్యాది పత్నీనాం మరణే "పతివయసః స్త్రియః" ఇతినమస్కారాదౌ స్మరణాద్విహితత్వాదవిగీత శిష్టాచారాచ్చ వపనంకుర్యుర్జ్ఞాతయః॥ "పతివయసఃస్త్రియః" ఇత్యస్య-పత్యుర్యద్వయః తదేవ స్త్రీణాంవయః । తేన తదనురోధేన జ్యేష్ఠభార్యాదిష్వభివాదన విధివత్ పితృవ్య జ్యేష్ఠభ్రాతృ మాతుల శ్వశురాచార్య సపిండానాం జ్యేష్ఠా

నాం పత్నీనాం మరణే వపనం కుర్యుస్సపిండా ఇత్యర్థః । ఉదకదానాది కారిణః అసన్నిధానే సకృదేవ సర్వాంగక్షౌరమయుగ్మేఽహ్ని దశాహేవా కృత్వోదకం దద్యుః ॥ "ప్రథమేఽహని కర్తవ్యం క్షురకర్మ ప్రయత్నతః । తృతీయే పంచమేవాఽపి సప్తమేవాఽఽప్రదానత ఇతి స్మరణాత్ ॥ విజ్ఞానేశ్వరేణ ఆప్రదానత ఇత్యేకోద్దిష్టాత్ప్రాగితి వ్యాఖ్యాతమ్ ॥

మాతామహాది సంస్కారే గర్భవానపి వాపయేత్

అత్రాత్రేయః = మాతామహ పితృవ్యాణాం మాతులాగ్రజయోర్మృతౌ । శ్వశురాచార్యయోరేషాం పత్నీనాంచ పితృష్వసుః ॥ మాతృష్వసుర్భగిన్యాశ్చ గర్భవానపి వాపయేదితి ॥ ఇదం మాతామహాది సంస్కర్తృవిషయమేవేతి సమర్థనీయం మన్వాదివచనా విరోధాయేత్యర్థః ॥

ఆహితాగ్నేస్తదాఽపి వపనమాహ

పిత్రోర్మృతాబ్దే గర్భాబ్దే సదా పర్వణి పర్వణి । ఆహితాగ్నిర్వపేత్కేశాన్నవపేదితరస్తయోః ॥ శ్రీధరీయే = కేశాన్మాసత్రయాదూర్ధ్వం గర్భవాన్ధారయేద్ద్విజః । యజ్వాతు పర్వణి క్షౌరం కారయేదాహితాదృతే ॥ ఆహితాగ్నిః పౌర్ణమాస్యాం వపేత్, ఆహితాగ్ని వ్యతిరిక్తో గర్భవాన్ పిత్రోర్మృతాబ్ద గర్భాబ్దయోర్నవపేదిత్యర్థః ॥

తథా అభర్తృకాదీనాం తాంబూలాది నిషేధః

తథామృతభర్తృకా తాంబూలం నిత్యం దూరతోవర్జయేత్ ॥ తాంబూలోఽభర్తృకస్త్రీణాం యతీనాం బ్రహ్మచారిణామ్ । ఏకైకం మాంసతుల్యం స్యాత్సంభూయతు సురాసమమితిహి స్మర్తారః ॥ నిత్యం - ఆదేహపాతమిత్యర్థః ॥ వసిష్ఠశ్చ = తాంబూలాభ్యంజనే చైవ కాంస్యపాత్రే తు భోజనమ్ । యతిశ్చ బ్రహ్మచారీచ విధవా చ వివర్జయేదితి ॥

పిత్రోః పత్న్యాదీనాం తద్వ్యతిరిక్తానాంచ సంఘాతమరణే శ్రాద్ధే వా సంప్రాప్తే పితృపూర్వమేవ పత్న్యాదీనాం కుర్యాదిత్యాహ

ఉభయేషాం పితృపూర్వమ్ ॥ అత్ర కార్ష్ణాజనిః = పిత్రోశ్శ్రాద్ధే సమం ప్రాప్తే నవే పర్యుషితేఽపివా । పితృపూర్వం సుతః కుర్యాదన్యత్రాసత్తి, యోగత ఇతి ॥

తథా పితృపూర్వం సర్వం మాతుః కుర్యాత్

అయంక్రమః పిత్రోః పృథగ్దాహే "నవేపర్యుషితేఽపివా" ఇతి స్మరణాత్పితుః పూర్వం కృత్వా తతో మాతుః కుర్యాత్॥ సహైవ పితృమేధే సహైవ శ్రాద్ధమితి వక్ష్యతే ॥ సంఘాతానుమృత్యో రన్యత్ర న పిత్రోస్తన్త్రితః కుర్యాన్నాన్యైస్సహవా ॥ పిత్రాశౌచేమాతా, మాత్రాశౌచే పితా వా, మ్రియేత యన్మృతిః పూర్వం స్యాత్తత్సాపిండ్యం త్రిపక్ష ఏవ కుర్యాదితి దేవలః ॥

యది దంపత్యోః సహ మృతిస్స్యాత్సహైవ దాహాది క్రియాః కుర్యాత్

సహమృతిరిత్యత్ర సహశబ్దః ప్రాగ్దహనాదన్యతరమృతి సాహిత్యపరః నత్వేకక్షణ వియోగపరః ॥

ప్రాగ్దహనా దన్యతరాత్యయె చైవమ్

అనేన దహనాత్పూర్వమన్యతరాత్యయె సహక్రియా । దహనానంతరమన్యతరాత్యయేతు పృథక్క్రియేతిసిద్ధమ్ ॥

ఏవముక్త పత్నికారేణ సహమరణె సామాన్య విలక్షణ ధర్మ విశేషమాహ

సతు హిరణ్యశకలం నగ్నప్రచ్ఛాదనం వాసోదక తిలోదకం పిండం ఏకోత్తరం నవశ్రాద్ధం సోదకుంభ వృషోత్సర్గ షోడశశ్రాద్ధానీతి పృథక్పృథగ్భవంతి, చరుకార్యం చితిః కుండం అస్థిసంచయనం శాన్తిహోమశ్చ తంత్రమ్ ॥ ప్రేతతృప్తికరస్తు - ప్రేతహోమార్ఘ్యభోజనపిండదాన దక్షిణాదికం పృథక్కర్తవ్యమ్ । తంత్రమ్ - ఉపకారకమ్ । చితికుండశాంతి హోమపాక వైశ్వదేవవరణాదికం పృథఙ్నకర్తవ్యమిత్యర్థః ॥

పూర్వోదాహృత వచనసిద్ధ మర్థమాహ

సర్వత్రైకోద్దిష్ట సపిండీకరణాదిషు నిమిత్తవరణ హోమౌ పృథగ్భవతః, పాకహోమ వైశ్వదేవాది తంత్రమ్ ॥ అత్రైకోద్దిష్టశబ్దేన మాసికాన్యుచ్యంతె, ఆదిశబ్దేన ప్రత్యాబ్దికమ్, వైశ్వదేవాదీత్యాదిశబ్దేన పితృవిష్ణువరణమ్ ॥

ఉక్తం ధర్మమన్యత్రాతిదిశతి—అనుమరణేచైవమితి

యత్త్వస్మంత్రితః పార్థక్యేనచ సహమరణే కర్తవ్యముక్తం తదనుమరణేఽపి సమానమిత్యర్థః । ఏవమిత్యతిదేశాత్తతో న్యూనత్వాశంకాం నిరస్యతి ॥ అత్రవిశేషః, స్నాత్వా శక్త్యోదత్వా బ్రాహ్మణైరభ్యనుజ్ఞాతా ప్రీతా పథస్తురీయమాసాద్య సిగ్ధ్వాజ్యైరుపవీజ్య చితిగతం భర్తారం ప్రదక్షిణీకృత్య ప్రణమ్య చితిమారుహ్య భర్తుర్దక్షిణపార్శ్వే శయీత, అత్ర కర్తాపత్నీముపనిపాతయతి "ఇయం నారీ" ఇతి। సమానమతఊర్ధ్వమ్। సద్యః పాపాని నిర్ధూయ దమ్పతీ విమానవంతౌ విహరతః ॥ అత్ర విశేష ఇతి సహమరణోక్తాదతిదిష్టాదపి ధర్మాదనుమరణే (సహగమనే) విలక్షణో ధర్మోఽస్తీత్యర్థః, తమేవాహ స్నాత్వేత్యాదినా । అత

ఊర్ధ్వమ్-పత్న్యుపనిపాతనాత్పరమ్, హిరణ్యశకల నిధానాదిస్నానాన్తం సర్వం కర్మ సాధారణమిత్యర్థః ॥

అతోఽత్ర సహగమనే పతివ్రతాయా ఏవాధికారః తల్లక్షణ ముక్తం విజ్ఞానేశ్వరేణ

ఆర్తార్తే ముదితే హృష్టా ప్రోషితే మలినాకృశా। మృతే మ్రియేతయా నారీ సా స్త్రీ జ్ఞేయా పతివ్రతా ॥ ఇతి ॥ ఇదానీన్తనాసు ప్రాయేణైతాదృశీనామభావజ్ఞానేన రాజాజ్ఞాయా అప్యభావాచ్చ తత్సంస్కార శాస్త్రాన్వేషణ శ్రమస్యాతీవ పాత్రం నాభవమ్ ॥

పత్నీనాం సంఘాతమరణే సంసృష్టాగ్ని విభాగ క్రమమాహ

పత్నీనాం బహుత్వే యద్యేకా సంస్థితా యద్యగ్నిస్సంసృష్టస్స్యాత్ తాం సంసృష్టాగ్నినా దహేత్, యద్యనేకాః "సప్త తే అగ్నే" ఇతి పూర్ణాహుతిం హుత్వా "అచ్ఛాగిరః" ఇతి సంసృష్టాగ్నిం విభజ్య తత్తద్భాగం నిర్దిశ్య అస్యాఽయం అస్యాఽయమితి, "అగ్నయే వివిచయే స్వాహా" అనాజ్ఞాతత్రయం వ్యాహృతీశ్చ ప్రతిభాగం హుత్వా దక్షిణాంశేన జ్యేష్ఠామ్, అన్యాంశైరన్యాః క్రమాద్దహేత్, అత్ర చితిశ్చ క్రియాచ పృథక్స్యాత్ ॥ దంపత్యోరేవ చిత్యాదేరైక్యవిధానాత్ కర్తృభేదే తాసాం పృథక్పృథక్క్రియా ప్రవృత్తే రవివాదః। కర్త్రైక్యేతు అభ్యర్హితత్వాత్స మాతుః పూర్వం కృత్వా మృతిక్రమాజ్జ్యేష్ఠక్రమాద్వా క్రియాః కుర్యాత్, యది పుత్ర వ్యతిరిక్తః కర్తా తదా మృతిక్రమాదేవేత్యలమ్ ॥

కనిష్ఠామరణవిషయేతు స్మృత్యన్తరమ్

కనిష్ఠాయాం మృతాయాన్తు విభజ్యాగ్నిం ప్రదాహయేత్। శమయిత్వాఽన్యభాగన్తు సమాదధ్యాత్పునశ్శుచిరితి ॥

అథ విశేషసంగ్రహే నిరూపితః

జ్యేష్ఠావివాహవహ్నౌ చేత్కనీయస్యాః కరగ్రహః । హోమస్తయో ర్మృతైకా చేత్సర్వేణౌపాసనాగ్నినా ॥ దగ్ధ్వా తామన్యయా సాకం పున స్సంధానమాచరేత్ । కనీయస్యా వివాహేతు హోమశ్చేల్లౌకికానలె ॥ మృతాందహేత్తదంశేన శిష్టైర్హోమం సమాచరేత్ । తత్తదంశేన దాహః స్యాద్యుగపన్మరణేతయోః ॥ ఇతి ॥ స్మృతిరత్నకల్పకారికయోరుక్తమ్ = లౌకాగ్నౌ వితరోద్వాహం కృత్వా సంసృష్టవహ్నిమాన్ । తస్యైకస్యాం మృతాయాన్తు విభాగోఽగ్నేర్మనీరితః ॥ విభజ్యవహ్నిం ప్రత్యక్షం భాగ యోస్తు పృథక్పృథక్ । పూర్ణాహుత్యా వివిచ్యాగ్నిమిష్ట్వాభాగౌ వినిర్ది శేత్ ॥ పూర్వస్యాం దక్షిణం భాగమితరస్యాం తథేతరమ్ । యాతు తస్య మృతా భార్యా తద్భాగం వినియోజయేత్ ॥ పూర్వౌపాసనవహ్నౌతు యస్యోద్వాహః పునఃకృతః । తస్యైకపత్నీ మరణేకృతాన్యగ్నిర్వినియు జ్యతే ॥ తతస్తస్యాః క్రియాంతేతు స్థితయా సహభార్యయా । ప్రధానో ద్వాహ హోమన్తు కృత్వా పూర్వవదాచరేత్ ॥ ఏవం విజ్ఞాయయః కుర్యా త్తరతీహ ససంసృతిమ్ । అన్యథాత్వగ్ని సాంకర్యాత్పతత్యేవేతి నిశ్చయఇతి ॥

పత్నీనాంయుగపన్మరణే సంసృష్టస్య గృహ్యాగ్నేర్విభాగమాహ సంగ్రహకారః

ఔపాసనాగ్నౌ సంసృష్టే సమిధాద్వే ప్రతాపయేత్ । అయంతె యో నిర్ఋత్వియ ఇత్యేవ యుగపత్తతః ॥ సప్త తె అగ్న ఇతితు హుత్వా పూర్ణాహుతిం తతః । అచ్ఛాగిరోమతయ ఇతి విభజ్యాగ్నిం తతః పునః ॥ న ప్రతిష్ఠా సమిత్తస్మిన్పరిహరేదేకమేవహి । ఆజుహ్వానేతి సమిధం ప్రతి ష్ఠాప్య తతోహునేత్ ॥ అయాశ్చవ్యాహృతీశ్చైవ ఘృతం హుత్వా తతః పునః ॥ ఏవం విభజ్యాచైకేన స్మార్తకర్మ సమాచరేత్ ॥ సంసృష్టాగ్నౌ గృహస్థస్య విధిరుక్తోమనీషిభిరితి ॥

ప్రసంగాత్సమావృత్తస్యాగ్ని నిర్ణయమాహ

కృతసమావర్తనస్యాకృత వివాహస్య బ్రహ్మచారిత్వాభావాద్గృహస్థత్వాభావాచ్ఛ కపాలాగ్న్యుపాసనాగ్న్యోః ప్రసక్త్యభావాత్ "అన్యానుత్తపనేన" ఇతి బోధాయనవచనాత్ । "ఉత్తపనేనేతరాన" ఇత్యాపస్తంబ వచనాచ్ఛ ఉత్తపనాగ్నిరేవ ॥

కృతవివాహస్యమరణె కాలవిశేషాద్విధి విశేషః

కృతవివాహ స్యోపాసనోపక్రమాత్పూర్వం మరణే తదానీమేవ శేషహోమాంతం కర్మసమాప్య ఔపాసనేన దహేత్ "వివాహ శేష మధ్యేతు దంపత్యోర్మరణంయది । కర్మశేషం సమాప్యైవ దహేదౌపాసనాగ్నినా॥ ఇతిస్మరణాత్ ॥

అగ్నిద్వయ సంసర్గాత్పూర్వం మరణె

అనాహితాగ్నే ర్భార్యాద్వయసంబంధే అగ్నిద్వయసంసర్గాత్పూర్వం మరణేతద్దైవాగ్నిద్వయస్య సంసర్గం కృత్వా తేనైవదహేత్॥ సంసర్గాదనంతరం మరణే సంసృష్టాగ్నినైవదహేత్॥

యతేః పూర్వాశ్రిమ భార్యామరణేఽపి

ఉత్తపనాగ్నినైవ, అన్యానుత్తపనేనేతి బోధాయన స్మరణాదితి కేచిత్॥ అన్యేతు "ప్రేతాగ్నిసంధానం కృత్వా తేనైవదాహః" "ప్రమీతాయాస్తు భార్యాయాం సాగ్నేర్దూరం గతేధవె। సంధాయాగ్నిందహేదేనాం పుత్రోవాయదివేతరః ॥ ఇతి స్మరణాద్యతిరూపస్య భర్తుస్సమారోపితాగ్నేర్దూరతోఽవస్థానాదిత్యాహుః ॥ తథాచ పారిజాతే = పరివ్రాజక పత్నీచేన్మృతా తస్మాత్తుపూర్వతః ॥ ఔపాసనాగ్నిం సంధాయదహేత్తు విధివత్సుత ఇతి ॥ తస్మాత్పూర్వతః – పరివ్రాజకమరణాత్పూర్వమిత్యర్థః ॥

పుత్ర కనిష్ఠభ్రాత్రోరభావే క్రియాకర్తృత్వ విచారః

పిత్రాశ్రాద్ధం న కర్తవ్యం పుత్రాణాంచ కథంచన । భ్రాత్రాఽగ్రజేన కర్తవ్యం న భ్రాతౄణాం యవీయసామ్ ॥ యదపి స్మృత్యంతరమ్ = న పుత్రస్య పితా కుర్యాన్నానుజస్య తథాఽగ్రజః ॥ ఇతి తత్సర్వం ముఖ్యాధికారి పుత్ర కనిష్ఠభ్రాత్రాది సద్భావవిషయమ్, స్నేహవిహీన విషయం వా ॥ తథా దేవల బోధాయనౌ = సంస్కార్యశ్చ పితా పుత్రైః భ్రాతరశ్చ కనీయసా । మాతులస్యాప్యపుత్రస్య స్వస్రీయా అపివా మతాః॥ న పుత్రస్య పితా కుర్యాన్నానుజస్య తథాఽగ్రజః । యది స్నేహేన కుర్యాతాం సపిండీకరణం వినా ॥ ఇతి ॥ కర్త్రంతరాభావే తదపి కార్యమితి సంగ్రహకారః = అన్యాభావే పితా మాతా జ్యేష్ఠో వాఽపి సపిండనమ్ । కుర్యాజ్జీవంతమాక్రమ్య పిండభాగం నియోజయేదితి ॥ ఆక్రమ్య - అతిక్రమ్యేత్యర్థః ॥ స్మృత్యంతరే = సర్వాభావే పితా వాఽపి కుర్యాద్భ్రాతాఽథవాఽగ్రజః । గయాయాంచ విశేషేణ జ్యాయానపి సమాచరేదితి॥

అకరణే ప్రత్యవాయశ్చ స్మృతిసారసముచ్చయే దర్శితః

ఉత్సన్నబాంధవం ప్రేతం పితా భ్రాతా తథాఽగ్రజః । జననీ వాఽపి సంస్కుర్యాన్మహాదేనోఽన్యథా భవేదితి ॥ పిత్రగ్రజయోస్సమవాయే ప్రత్యాసన్నత్వాత్పితైవ కుర్యాత్ । తదభావే జ్యేష్ఠ ఇతి క్రమోఽపి లక్ష్యతే ॥ కనిష్ఠభ్రాతృసమవాయే అనంతర ఏవ కనిష్ఠో జ్యేష్ఠస్య కుర్యాత్ నవ్యవహితోఽనుజః । అనంతరస్య స్నేహవిహీనత్వే వ్యవహితస్సపిండో వా కుర్యాన్న కర్మలోపః, ప్రత్యవాయశ్రవణాత్ ॥

సౌరమాసే తిథిద్వయ సంభవే తిథిభావే చ శ్రాద్ధవిచారః

పితృమేధసారే = సౌరమాస్యేకస్మిన్ తిథిద్వయ సంభవే పరస్యామేవ శ్రాద్ధం కుర్యాత్, తత్రసంక్రాంత్యుపరాగదోషే పూర్వస్యామ్, తత్రైవం చేత్పరస్యామ్, ఉభయత్రాప్యేవం చేత్పరస్యామ్, క్వచిత్సౌరే తిథ్యభావే చాన్ద్రేమాసి కుర్యాదితి విశేషః స్మృతిముక్తాఫలాదౌ జ్ఞేయః ॥

అథ ధనిష్ఠాపంచకే మరణే ప్రాయశ్చిత్తమాహ దేవలః

ధనిష్ఠాపంచకేయస్తు విప్రోయదివిపద్యతే । తదాకర్తృర్వినాశస్స్యాద్గృహేవాఽరిష్టమశ్నుతే । జాబాలిః = మరణంయది విప్రాణామన్యేషాం వసుపంచకే । తదా గృహపతేర్భీతిః గృహం వాఽరిష్టమశ్నుతే ॥ మార్కండేయః = యస్యకస్య మృతిస్తత్ర ధనిష్ఠాపంచకేయదా । తదాకర్తరి శంకాస్స్యాద్గృహం వా పాపమశ్నుతే ॥ తద్దోషపరిహారార్థమమత్రం దానమాచరేత్ । ఏకాశీతి పలంకాంస్యం తదర్థంవాతదర్థకమ్ ॥ నవషట్త్రిపలం వాపి దద్యాద్విప్రాయశక్తితః । పక్షాంతరమాహ గౌతమః = ధనిష్ఠాపంచకమృతేహిరణ్యశకలంముఖే । న్యస్యాహుతిత్రయం తత్ర తతోవహావపామితి ॥ హుత్వా దహేత్తదాదోషః నాశమాప్నోతిసర్వదా । కర్తా గృహం సుఖీభూయాదన్యథా దోషమశ్నుతే ॥ సర్వవర్ణసమమే తద్ధోమంవినా ॥ ఇతి హేమాద్రౌ ధనిష్ఠాపంచకమరణే ప్రాయశ్చిత్తమ్ ॥

☞ ప్రయోగస్తు = ప్రా॰॰మ్య, సంకల్ప్య-గోత్ర

స్య, శర్మణః, అముష్య ధనిష్ఠా పంచక మరణేన యజమానస్య గృహస్యచ సంభావిత దోషపరిహారార్థం వహావపామితిమన్త్రేణ హోమత్రియంకరిష్యే ॥ కాంస్య పాత్రీదానంచ కరిష్యే ఇతి సఙ్కల్ప్య ॥ శవస్యఆస్యే సువర్ణశకలం న్యస్య సంస్కృతాజ్యం స్రువేణాదాయ = వహవపాంజాతవేదః పితృభ్యో యత్రైనాన్ వేత్థ నిహితాన్పరాకే । మేదసః కూల్యా ఉపతాన్స్రవన్తు సత్యా ప్రతా ఆశిషస్సన్తు కామైస్స్వాహా ॥ ఇతిమంత్రేణ శవస్య ఆస్యే హుత్వా – అగ్నయెజాతవేదస ఇదంనమమ ॥ ఏవమనేనైవ మంత్రేణ ద్విర్హుత్వా శవదాహం కుర్యాత్ ॥ తదావా ద్వాదశాహేవా పూర్వవత్సఙ్కల్ప్య, యథాశక్తి కాంస్య పాత్రి దానంచ కుర్యాదితి ॥

☞ త్రిపాది దుష్టనక్షత్రే, భృగువారే, నన్దాయాం భద్రాయాంవా తిథౌ మరణేప్రాయశ్చిత్తముక్తం హేమాద్రౌ

త్రిపాది నక్షత్రమరణె గ్రామారిష్టపరిహారార్థం హిరణ్యాదానంకార్యమ్ । భృగువారయోగె వాటికాభయనివృత్యర్థం హిరణ్యంవస్త్రంచ దద్యాత్ । ఉక్త తిథియోగె చ గృహపతేః గృహస్యచ నాశ దోష పరిహారార్థం గో త్రయ దానంకుర్యాత్ ।